

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

EDGAR TH. ASLAN

157

FIICA

LUI

RADU-CEL-FRUMOS

— IMPREJURARI ȘI CHIPURI DIN TRECUT —

BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «EMINESCU»
Bulevardul Elisabeta No. 6
1905

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

FIICA LUI RADU-CEL-FRUMOS

— ÎMPREJURĂRI ŞI CHIPURI DIN TRECUT —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

FIICA LUI RADU-CEL-FRUMOS

— ÎMPREJURĂRI ŞI CHIPURI DIN TRECUT —

I

Glas de bucium şi glas de clopote

Intr'o zi de la sfârşitul lui Octomvrie 1474, un drumeţ, în ostăşească îmbrăcăminte, străbătea călare codrii cei deşi şi nemărginiţi cari se întindeau în vecinătatea mănăstirei Neamţului şi în tot ţinutul cu acelaş nume, azi încă atât de păduros. Călăreţul urma în pasul telegarului său o strâmtă şi anevoioasă cărare. Era în anul acela o toamnă neobişnuit de frumoasă şi ramurile bătrânilor stejari îşi păstrasc încă bună parte din podoaba lor de frunze, îngălbenite numai, printre cari răzbăteau cu greu razele soarelui ajuns la răscruci. In lipsa oricărei adieri de vânt, domnea în acele locuri deplină linişte şi tăcere, aşa că un om mai puţin deprins cu sălbăticia pădurilor decât drumeţul nostru ar fi putut să se simtă îngrijorat. Doar pasul cel măsurat al calului stârnea răsunet când atingea vr'un strat de frunze căzute la pământ sau care atunci, în calea lui, se desprindeau şi picau de pe copaci. De altfel, mult se deosebea atitudinea vrednicului animal de atitudinea stăpânului său. Cel dintâi dădea semne de nerăbdare şi neastâmpăr: aci sufla tare din nări, aci se oprea în loc, şi nu pornea iar decât după un îndemn din gură ori din mână al oşteanului; şi dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

își relua mersul regulat, pășea când scuturând din cap, când încordându-se, acum ciulind urechile, acum rozându-și zăbalele sau rotindu-și ochii cei vii și mari, în cari se răsfrângeau nedumerirea și necazul. Totul vădea că credinciosul tovarăș al călătorului n'avea deprinderea unor asemenea strâmtori, unde crengile, întinse până la mijlocul cărării, sileau pe stăpânul său să se plece și să'și ție coiful cu mâinele ori să și-l ia cu totul de pe cap, iar pe el îl împungeau, îi dau în ochi, îi stăteau stavilă dinainte. Fața drumețului, din potrivă, nu ar fi nici osteneală, nici grijă, nici supărare. Parcă ceea ce necăjea pe tovarășul său îl desfăta pe dânsu. El își plimba privirile prin prejur, în desimea arborilor, pe sus, spre vârful lor, cu nesăturată mulțămire aspirând lacom aerul plin de puternice miresme. Era negreșit un îndrăgostit de păduri, un om deprins a trăi în mijlocul acestor podoabe ale firei, cari acopereau cu așa belșug țările române că, tocmai din zilele lui «Flah, hatmanul Râmlenilor», apărură străinilor ca un ocean de verdeață, iar pentru neamul băștinaș fură zid de apărare și adăpost la zile de urgie.

Pornit din împrejurimele cetății Hârlău, călărețul nostru lăsase căile mari și locurile deschise, chiar atunci când, după știrile luate, n'avea mult până la mânăstirea Neamțului, țelul călătoriei sale, și apucase prin codrii ce i se arătau necontenit în cale și-l atrăgeau cu un farmec neînvins. Pătrunsese în sânul lor cu gândul de a se ține de margini spre a nu perde din vedere drumul; dar odată acolo, căzuse în ispita de a răzbate mai adânc și, cum era străin de acele locuri, pe care le cerceta pentru prima oară, se rătăcise. Silindu-se a ești la larg, se afundase tot mai rău în desișuri, și tocmai întru târziu își dăduse seamă că va avea încă mult de umblat, dacă vr'un noroc nu-l va pune iar pe drumul cel bun ori nu'i va scoate înainte vr'o ființă omenească. Până una alta, se întunecase și călătorul fusese nevoit a se opri într'o poiană și a petrece acolo noaptea pe un culcuș de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

iarbă uscată, alături de Harapul său. In zori pornise din nou cu aceeaș inimă ușoară, deși nu știa încotro merge și era amenințat, după ce nu mâncase mai nimic o zi, să mai ajuneze încă pe atât. Dar asemenea neajunsuri erau lucru prea obișnuit pentru un ostaș de pe acele vremuri ca să le mai ție în seamă. Și astfel, mergea nepăsător, în voia soartei, printre șirurile de arbori uriași.

De altcum, chipul drumețului arăta un om în deosebi disprețuitor de toate greutățile și trecut prin toate încercările, care nu cunoscuse niciodată și în nici o împrejurare temere sau îndoială, pentru care primejdia nu exista. Privirile lui vădeau o siguranță mândră, o neînfrîntă virtute, multă energie și, în acelaș timp, blândeță și bunăvoință. Dar ceea ce izbea mai ales în întâțișarea lui, era întipărirea unei depline liniști sufletești, unei fecioresti nevinovății. Pe fața i rumenă, încadrată de plete castanii lungi și buclate, pe fruntea-i fără cută, nici o urmă de acele pe care le lasă în al lor treacăt patimele cu zbuciumările și suferințele lor. Numai după aceste semne din afară, 'l-ai fi luat drept un adolescent, iar nu, cum era aevea, drept un bărbat desăvârșit.

In îmbrăcăminte arăta aceleași nepotriviri ca și în chipul său. Ea era simplă și neîmpodobită, cum s'ar fi cuvenit unui fecior de boerănaș pornit să'și caute norocul prin lume cu sabia în mână; însă armele și fugaciul său destăinuiau pe ostașul de frunte. Paloșu-i, greu de trebuia o putere puțin obișnuită spre a'l mânui, avea mâner bătut cu pietre scumpe și lucrat cu meșteșug. La brâu purta un junghi de preț. Armăsarul său, nu prea mare dar plin de foc, avea frâu și zăbale suflate cu argint și era de cea mai curată rasă moldovenească. După felul cum îi vorbia și'l desmerda, cum îl apăra de crengi și căuta să'l cruțe, se vedea că în dânsu își punea toată trufia, că mai mult se îngrijia de dânsu decât de propria-i ființă. Și drept că numai atât îl supărase în drumul acesta anevoios: lipsa ce-o dusese Harapul, oboseala fără rost la care fusese supus.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvaniano/mdrr1901 1932

De o vreme drumeţul se oprise şi stătea în nedumerire. Ajunsese la o răspântie de unde porneau două cărări, una spre stânga, alta spre dreapta lui. Cea dintâi mai luminoasă, părea şi mai umblată; a doua, întunecată, cotită, parcă se şi înfunda ceva mai departe într'un desiş. Era ispitit să apuce pe poteca care la prima vedere se arăta mai prielnică. Dar urechea'i fu isbită din partea cealaltă de răsunetul unui lătrat de câni, apoi, când şi-o ascuţi mai bine, de vuetul unor glasuri şi răcnete învălmăşite. Drumeţul nu mai stătu la gând şi'şi porni calul pe cărarea întortochiată. Odată cu naintarea lui pe această cale — pe a cărei lature arborii deveneau tot mai rari — se încredinţă că se află aproape de marginea codrului. Curând se şi văzu eşit la larg şi la lumină pe un dâmb, de unde coborai într'o frumoasă vale. Iar aci dădu de o privelişte neobişnuită, care-l ţinu câtva în loc.

Pe drumul mare şi dinaintea unei fântâni de piatră se afla un şir lung de chervane acoperite cu pânze şi întesate cu mărfuri, trase de cai mari şi puternici, iar în faţa lor un cal mărunţel de munte înhămat la o căruţă. Cu spatele la fântână, în stare de apărare şi cu pumnii ridicaţi, înţepenit bine pe picioare, un bărbat cărunt, purtând veşmânt de călugăr, înfrunta o ceată de călători. Aceştia gesticulau, strigau şi ei amarnic, dar totuş nu izbuteau să'i înăbuşe glasul, de care vuea întreaga vale. Crunta pornire zugrăvită pe faţa părroasă a părintelui şi în ochii săi aprinşi; statul său uriaş şi braţele sale lungi — adevărate aripi de moară — îi dădeau o înfăţişare de temut. Trebuia să iei seama bine la rasa cea aspră şi la potcapul său — ajuns şi acela pe creştetul capului — ca să vezi în el un slujbaş zmerit şi cucernic al lui Dumnezău. Din toată gloata potrivnică, cei cari îi ţineau piept mai de aproape şi se întreceau cu dânsu în cuvinte ocărătoare, erau doi oameni mult deosebiţi şi prin neamul şi prin chipul lor. Unul, uscat, cu pielea de coloare închisă, părul creţ şi negru, cu privirea piezişă şi nasul coroiat, purtând straie orientale

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și având degetele pline de inele scîlpitoare, era vădit un Armean, aparținea norodului care sta atunci în fruntea negustorimei moldovenești. Celalt, plin la trup și cu barba rasă, îmbrăcat cu mantie roșie, haină albastră, poturi verzi și scarpi negri, iar pe cap purtând șapcă cu codiță dinapoi, era un *Frânc*, un Italian. Număra printre harniciî Genovezi cari își întinsese până departe contoarele lor în răsăritul Europei. El avea arme la brâu și apucături țanțoșe ce ar fi prins și pe un oștean, în timp ce tovarășul său părea negustor sadea și'și împrumuta de la dânsu vremelnica voinicie. Ciracii amânduror călătorilor erau și ei bine înarmați și aceea caravana aceasta, care ducea mărfurile Orientului prin târgurile Moldovei, pentru a le trece apoi în Polonia și Germania, semăna mai mult cu un pâlc de oștire.

— Înapoi, strigă călugărul, procleți și lătină ce sunteți!.... Socotiți voi să răpuneți pe Paisie de la Neamț?... Cum credeți că v'aș da pas vouă pe locurile sfintei mânăstiri?

— Omul lui Dumnezău, zicea puțin mai împăciuitor negustorul Armean, de ce în zadar gâlceavă?... Cine a pus piciorul cel dintâi dinaintea fântânei acesteia? Ș'apoi, deși e pe loc mănăstiresc, n'a fost ea făcută de un bun creștin pentru tot drumețul?... Ori ești părintele Zarvă, cel vestit în mai multe ținuturi?

— Da! cine a sosit întâi aice? întrebă Genovezul răstit și cu ochi răi, pe când oamenii lui și ai Armeanulu. se apropiau de călugăr și luau o atitudine sfruntătoarei

— Eu! răspunse părintele; Surelul v'a ajuns și v'a întrecut cu un cap. De aceea vă e și rușine.

— Nu'i adevărat! zise Italianul înfierbântat.

— Nu'i adevărat! îngână Armeanul dârz, dându-se totuș în dosul tovarășului său.

— Și astfel fiind, dați l la o parte!

Ciracii năzuiră să împlinească această poruncă a negustorului Genovez și punând mâna pe arme pășiră înainte, căutând să înconjoare pe Paisie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Să vă văd ereticilor, haraminilor! replică acesta din urmă, sufleçându'şi mânicile şi scuturând din cap de'i căzu potcapul jos.

Părintele se schimbase straşnic la faţă. Ii scânteiau ochii, sufla tare din nări, buzele îi tremurau. Semăna a fiară din pustii surprinsă în vizuina ei şi gata de luptă cu o ceată numeroasă de vânători.

Şi, cât ai clipi odată, hotărându-se a lua veneticilor apa de la moară, se repezi la ei, şi deschizând labele lui de urs, înhăţă pe amândoi negustorii ce'i stăteau în faţă, îi învârti roată, îi înşfăcă de după gât. Apoi, ridicându-i în sus, ca pe două păpuşi, prinse a le face vânt şi a lovi cu picioarele lor în lefegii. Aceştia se opriră zăpăciţi şi dădură înapoi, pe când părintele Paisie, zis şi Zarvă, tot strigă către fiecare din cei izbiţi: Na şi ţie!... na! na!... Hai, papistaşilor, veniţi încoace la pomană...

Nenorociţii negustori, gâtuiţi, cu ochii eşiţi din cap, nu mai puteau nici să strige. Insă ciracii lor îşi veniră in fire şi se îndemnară a da năvală cu cuţitele asupra călugărului. Ba unii, mai îndrăzneţi, puseră chiar sânetele la ochi. Negreşit, la urma urmelor n'ar fi fost bine de omul lui Dumnezău, dacă tocmai atunci n'ar fi intervenit ostaşul călăreţ, care privise o clipă scena de pe dâmb. Coborând între învrăjbiţi, le strigă poruncitor să înceteze.

Atâta fu de ajuns pentru a răcori mintile şi a potoli mâniile. Lefegiii îşi puseră din nou junghiurile în brâu, sânetele pe umăr; iar părintele Paisie dădu drumu negustorilor, cari cum scăpară din mânile lui, se trântiră gâfâind, ameţiţi, pe lespedea de lângă fântână. Totodată o nevestită şi adâncă prefacere se făcuse în atitudinea puternicului călugăr. Leul cel cumplit devenise miel spăşit; chipul său arătă zmerenie şi căinţă. Parcă nu cuteza să înfrunte privirile boerului, cari se pironise asupră-i cu luare aminte.

— Pane, zise către acest din urmă, unul dintre ciraci, arătând pe negustori cari nu puteau încă vorbi, vezi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

samavolnicia ce s'a făcut acestor cinstite fețe, stăpânii noștri, jupân Kirkor Sanadrug de la Cetatea Albă și dumnealui Conrad de Porto, de al cărui nume ai auzit fără îndoială, căci știut este de la Cafa până dincolo de Leopol.

— Veneam de la Bacău, lămuri alt om al negustorilor.

— Și mergeam liniștiți spre Târgu-Neamțului, adaose un al treilea.

— Ne-a omorât!... așâș, ne-a omorât!... glăsui Sanadrug, tot înăbușit. — Asta'i necuratul în haină de cuvios.

— Sangue de la Madona! îngână Genovezul.

— Pe sfânta cruce, urmă cel dintâi vorbitor, noi am fost mai înainte în dreptul fântânei când părintele ne sosi ca o vijelie și ne zvârli la o parte...

Dar oșteanul nu mai asculta. El nu încetase a căta nedumerit la călugăr, cercetând acum rasa, acum trăsurile lui. Insfârșit, tăind vorba jăluitorului, începu deodată cu glas tare:

— Să'mi cred ochilor sau ba?... Frânge-fier să fie?... nu m'o fi înșelând o vedenie?... Ei! n'aș fi crezut să mi se arate vr'odată cu chipul ăsta. Ciudată asemănare, de e numai o asemănare!

Călugărul ridicase și el ochii la aceste cuvinte, și după câteva clipe de uimire, își dădu la rândul lui drum graiului:

— Maică prea curată! Ce mi-ai dat să văd? Feciorul panului Sima Dragoș!... Chiar el, zău așa!... Să trăiască!... că voinic și mândru s'a făcut!

— Frânge-fier în rasă!... Frânge-fier cuvios!... Ce s'a întâmplat?... Intorsu-s'a lumea pe dos?... Dar toate sunt cu putință la Dumnezău!

— Toate! îngână părintele Paisie, netezindu'și fruntea și trântindu'și pe cap potcapul, pe care'l ținea încă în mână.

Și nu putu înăbuși un oftat.

In vremea ceea, Surelul, îmboldit de sete, pornise de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la sine către fântână. Părintele 'și aminti de dânsu și, luându'l de căpăstru, îl duse la apa limpede ce cădea în jgheab. Și, după ce aruncă o privire disprețuitoare spre negustorii vădit necăjiți de întorsătura ce luase lucrurile, urmă cu vorba, căci tare i se dezlegase limba:

— He! he! după atâta amar de vreme!... Or fi 17 anișori la căslegi... Da, da, din toamna lui 57... tocmai 17 ani... — Nea haram! — Trec anii, trec... Și, uite, nici că te-ai schimbat, doar barba asta nu'ți cresceuse încă... Ce'mi erai pe atunci?... Dar te-aș fi cunoscut dintr'o mie, căci de pe atunci te arătai voinic călit.

— Dar ce cauți aice, Frânge-fier... voi să zic părinte...

— Paisie... Paisie mă cheamă acuma... Hei! e poveste lungă... lungă... Și încotro? — Ho! că ți-o fi de ajuns, gloabă!

— La stânta mânăstire și apoi la cetate... Mult mai este până pe-acolo?

— Nu, uite ici... Drumul ăsta drept, drept înainte... pe urmă cârmești la stânga... și apoi mergi iar înainte... pe urmă mai treci o limbă de pădure... și ai ajuns.

Surelul se adăpase: Paisie trase căruța la drum și se sui pe capră. Pan Tador Dragoș se întoarse atunci spre negustori:

— Văd că dv. ați căutat ceartă sfinției sale, Asta nu-i frumos!... Dar treacă! Acum căutați-vă de treabă, oameni buni, și rămâneți cu bine.

— Mulțămim d-tale, pane, răspunseră, ploați, atât Armeanul cât și Genovezul, cărora nu le mai venise să rostească un cuvânt. Numai după ce prietenii se depărtară îndestul, prinseră a'i ocări, vărsându'și focul atât pe călugăr cât și pe boerul cel părtinitor.

Deocamdată aceștia își urmau drumul în tăcere, căci Dragoș nu era vorbăreț de felul lui, iar pe Paisie îl stăpâneau prea multe și deosebite simțiri. De aceea își zâmbeă sieși, se frământă pe capră, și dă în neștire câte un bici Surelului, care mergeă și fără 'asta destul de bine. Tot el puse capăt tăcerei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Frumos e pe la noi, nu'i așa ?... Și belșug de toate, ai să vezi... N'ai mai fost niciodată prin părțile aceste ?

— Nu... așa s'a întâmplat.

— Și vii de departe, pane ?

— De la tabăra lui Vodă, de la Hârlău... Dar d-ta de unde cu căruța asta ?

— De la Târgu-Neamțului... Am dus niște marfă mânăstirească... lucrături de ale părinților...

— Negreșit te-ai deprins cu noua d-tale stare...

— Ce să spun ? oameni buni, de treabă... dar, de, eu eram făcut pentru altă viață... Prea multă liniște... prea multă pace... Pe mine m'au poreclit părintele Zarvă pentru că nu pot fi așa stâmpărat... Ce să fac ?... câteodată trebue să'mi ies din sărite... pe urmă 'mi pare rău, dar e prea târziu.

— Va să zică ai avut parte tot de porecle... Colo între oșteni Frâng-fier îți zicea... Ei, ia spune tot așa de tare ești ?

— Mai tot așa, zău... Nu cătă că am început a albi... De ar puteă să se mai întoarcă vremile cele dinainte, ai vedeă iar pe Ilie Tălpan zburând din bătălie în bătălie și dând proașcă în tot soiul de lifte...

A ! dar rogu-te, e bine, sănătos, pan Sima ?... Din toți căpitanii ce i-am avut, de dânsu'mi aduc aminte mai cu drag... Am și luptat mai mult alături de el...

— Sima Dragoș nu mai este, răspunse Tador cu glas adânc.

— Ce spui ?... Dumnezău aib 'l în raiul său !...

Apoi, după un moment de reculegere :

— A murit părcălabul Sima... Și cum, vai de mine ?

— Cum mor cei din neamul lui Dragoș Viteazul[1]) ot Dumbrăveni: pe câmpul de luptă... La noi doar femeile repauscează în pat... La biserícele noastre numai morminte de ale lor se văd... Pe tatăl meu l'au găsit la Lipinți peste un morman de Tătari pe care'i cosise brațul

1) Personaj istoric, ca și Sima. Drăgoștești au fost un neam puternic și însemnat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui oțelit... Miluiască-mă și pe mine bunul Dumnezeu cu așa moarte!

Ochii războinicului se ridicară spre cer la aceste cuvinte.

— Și eu n'am știut nimic, urmă părintele Dar ce mai știu acum!... He! astfel de bărbați nu se nasc în toate zilele... așà inimoși și așà puternici... Te uitai la el ca la un brad de cei străvechi... era parcă mai naît decât mine....

— Nu, dar și mai încălat.

— Și ce pumn, Doamne, ce pumn!... Ți-ar fi omorât un taur cu o lovitură.., Iți frângeà oasele numai când te atingeà așà, în șagă... Numai unul a fost de seama lui în țara asta... N'aș fi crezut că moartea va îndrăzni să se lege de acel voinic... Odihnească-se în pace că n'avù Moldova oștean mai vânjos, mai semeț.

Aci Paisie opri căruța în loc și, întinzând brațul, zise către boer:

— Pane!

— Ce?

— Dă ici, să vedem...

Dragoș îi indeplini dorința, zâmbind, și pumnul lui căzù pe brațul călugărului ca ilăul pe nicovală.

— Să trăești! exclamă Paisie, după ce icni și înghiți în sec. Cu adevărat ești din osul lui Sima biv pârcălab de Soroca!

— Erà un om tată-meu! zise Tador cu mândrie.

— Așà cum nu mai sunt astăzi... Nu știu ce'i, dar parcă altfel de lume erà pe atunci...

Și după ce mai stătù pe gânduri:

— Hei! vremi ca acelea nu s'or mai pomeni... Războaie peste războaie... Mai pe tot anul câte unul și de multe ori câte două... N'apucà un Domn să se pue în scaun și altul veneà de peste hotar... și sărî băete pe arme și bate în Unguri, bate în Leși, bate în Tătari... ba se mai bătea și Moldovan cu Moldovan... Ce să'ți spun? O duceam într'o petrecere... Căci, cu tot tărăboiul ăsta, lumea erà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

veselă, nu duceă lipsă de nimic... Vinul gârlă pretutindeni, femeile care de care mai mândre... Să tot trăești! Pan Sima și cu mine eram totdeauna în fruntea luptătorilor. Și mult am voinicit atuncea împreună... Ultima oară a fost când Ștefan Vodă a răpus pe Petru Aron la Joldești; știi d-ta, erai de față. Scurt timp după aceea m'am și șters din lume.

— De ce și cum?... Ține-am să te întreb.

— Ți-am spus: poveste jalnică și lungă... Trebue s'o iau tocmai de la cap.

— De ce nu, părinte? Vorba lungă scurtează calea.

— Așa'i, fiule.. Deci uite cum a fost pricina:

Legasem strânsă prietenie cu un pui de lele ca și mine, Lipan căușelul, din Boureni. Luasem parte amândoi la aceleași bătălii, ne luptasem alături supt aceleași steaguri, ne aflasem totdeauna în aceeași ceată, în aceeași cruce [1]), împărtășisem însfârșit aceleași primejdii. El mi-a scăpat viața la Tămășeni, eu i-am scăpat-o la Movile. In toate ne potriveam ca două picături de apă. De aceea am hotărât să ne prindem frați până la moarte, frați de suflet. După obicei, ne ducem la biserică, ascultăm sfintele rugăciuni, ne jurăm unul altuia. Apoi facem cuvenita masă, cu bunătate de porc gras. Toate mergeau bine. Dar necuratul n'are de lucru și ne aduce pe un târâie-brâu, un dă-cu-barda'n Dumnezău, Țintea Spată-lată. El ni se amestecă în vorbă, se pune nepoftit la masă, s'apucă de deșertat la pahare. Unde beam noi unu, el beă două; unde beam două, el trei. Așă că, deodată începe a vorbi multe și nevrute, câte în lună și în stele, și prinde harțag. Eu îl înfrunt, că doar nimeni nu mi-a tors pe limbă, și sfada se iscă între noi. Nici una nici două, văd pe Spată-lată că se scoală și, ridicând ghioaga ce nu'l slăbeă niciodată, mă amenință. Lipan sare să ne despartă și'i dă arma la o parte. Dar mie mi se și tăcuse negru-roșu înaintea ochilor, nu mai cunoșteam nimic,

1) Împărțire a oștenilor după o dare ce fiecare o datora căpeteniei sale.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu mai știam care'i Lipan al meu și care'i Țintea al naibei. Căci nu sunt om rau, dar la mânie n'am pereche. Apuc și eu junghiul de la brâu, mă reped să'i plătesc lui Spată-lată cu vârf și îndesat și... Aici nu mă mai întrebă, că habar n'am... Numai că a fost ceasul cel rău, numai că a fost să trag păcate grele... Vorba'i că, dând așă orbiș, lovesc pe bietul Lipan care, pasă-mi-te, d deă să mă ție.. O clipă și'l văzu'i lungit la picioarele mele.. Junghiul îi intrase în gâtlej... parcă anume, parcă aș fi năzuit așă. Muri el; gogeame-te voinic, ca un pui de găină. Sângele lui țâșni pe mine !... Grozăvenie !... De câte-ori mi-aduc aminte îmi trece un fier roșu prin inimă și parcă'mi curge foc prin vine. Ce-am simțit eu atunci n'a mai simțit om pământean !

Emoțiunea tăie vorba pentru un moment părintelui Paisie. Apoi urmă așă :

— Țintea rămase și el ca trăsnit și socot că'i eșise toate fumurile din cap. Ba dădu chiar s'o șteargă la sănătoasa, cât eră el de neînspăimat. Dar moartea frățiorului meu mă încruntase peste fire, mă făcusem mai amarnic de cât un leu-paraleu. Și fără să'i zic nici dute în colo, mă și repezii după dânsu, ca fulgerul, și mi'l culcai și pe el, cu acelaș junghi, nu departe de Lipan. Până să ia seama lumea strânsă împrejurul nostru, el nici nu mai suflă. Ei, dar treaba eră lată. Rudele lu Țintea săriră pe mine și sărmana maică-mea, spre a le împăcă și a mă răscumpără de la osânda cea grea, dădu despăgubină [1]. Fu nevoită să prefacă mare parte din avutul nostru în ughi ungurești și zloți tătărești, bani buni. Insă, să'mi fi perdut nu numai tot comândul, dar încă și trupul și sufletul, nu mi-ar fi părut rău de puteam învia pe tovarășul meu cel iubit, cel nedespărțit. Atâta groază 'mi veni atunci de faptele mele, de acel sânge nevinovat, că m'am legat cu cele mai cumplite jurăminte, pe tot ce'i mai sfânt, să nu mai pun mâna pe armă cât oi mai trăi...

---

1) Amendă ce se plătea de cel care făptuise o crimă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și m'am afurisit eu însumi — săracul de mine! — să mă bată pământul, apa, văzduhul, D-zău și Maica Domnului, de oi mai vărsà picătură de sânge, fie a oricui, fie chiar de neprieten!... Mi-am înlănțuit astfel singur mânile pe vecii vecilor!..

Paisie se oprì iar, căci mare greutate erà pe inima lui, iar Dragoș cuvântà:

— Până aici nu văd încă cum ai ajuns la călugărie... Tot supărarea te-a făcut să îmbraci rasa?

— Stai, cu asta a fost altă pățanie.

Vezi că, îndată după această întâmplare, am căzut la boală, la un fel de lingoare, de multă inimă rea. Și am zăcut, am zăcut două saptămâni de zile, dus pe alte lumi. Într'un cuvânt stam să mă prăpădesc. Mă și grijirà, îmi ținură lumânarea. Parcă o văd lângă mine, în mâna cumătrului Sânger, iar pe maică-mea într'un colț, plângând. Dacă văzù și văzù că mor, ce'i venì în cap? Făgăduì Domnului pe sufletul ei că mă voi face călugăr și călugăr voi rămâne toată viața, de voi scăpà cu zile. Și îndată începui a învià, a mă trezì ca dintr'un vis. Atunci mama, rugându-mă ferbinte, arătându'mi ce minune se îndeplinise pentru mine, mă și ademenì să îmbrac rasa. Drept că atât de copleșit eram de pierderea lui Lipan, de neînchipuita nelegiuire ce făptuisem, omorând pe un frate de cruce, atâta scârbă de viață îmi venise, încât socoteam într'adevăr că numai călugăria mai puteà fi de mine. Chiar multă vreme după aceea, deși om arătam, neom încă eram și nu mă aflam în firea mea deplină. Uite cum am ajuns cuviosul Paisie, cum, în toate felurlle, am zis atunci rămas bun și plăcerilor trupești și isprăvilor voinicești.. Dar asta a fost fără îndoială voia lui D-zău, căci toate sunt cu voia lui, la care noi, păcătoșii, trebue să ne închinăm.

Abia își isprăvise părintele povestirea și un sunet prelung, coborând de pe înălțimile din prejur, umplù văzduhul. Drumeții, cari mergeau acum pe malul unui pârâu umbrit de copăcei subțiri, se opriră în loc și'l ascultară

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1901-1932

pătrunși, cu evlavie. Un fior străbătu pe Paisie până în creștetul capului. Glasul său vibrà de o bărbătească emoțiune :

— Ia ! zise, glas de bucium !

Dragoș dădu din cap în semn afirmativ. O nouă strigare se auzi și apoi alta, mai puternică, vestind războiu apropiat.

Iar Paisie, cătând drept înainte și vorbind mai mult în sinea lui, urmă a zice :

— Cheamă Ștefan Vodă pe viteji la luptă. Spurcații Agarieni, dușmanii creștinătății, vin să robească țara, și țara se strânge să deà piept cu dânșii... Tot omul inimos pornește grabnic, cu voe bună și cu Doamne-ajută, care cu ce apucă, cu ce armă are la îndemână... O ! ce frumos va fi când vor zăngăni paveăzile, vor scânteià paloșile, vor vâjâì săgețile și pe cai sirepi se vor avântà oștenii. . Și dulcea întoarcere acasă cum va mângâià sufletul celor biruitori !... Cum îți râde atunci căminul pe care nu l'ai văzut multă vreme, ce desfătare atunci în sărutul și lacrimile de bucurie ale mamei tale, ale iubitei tale !

Răsunetul buciumului merse slăbind, până se stinse în depărtare. Părintele stătù de vorbit. Pan Dragoș nici nu luase bine seama la cele ce spusese tovarășul său. Cursul cugetelor i se abătuse în altă parte. Lui îi stà pe suflet o însărcinare pe care i-o dăduse însuș Vodà și pe care o primise numai fiindcă veneà de la acela a cărui vrere erà sfântă pentru oricine, de dragul cui s'ar fi aruncat în foc tot Moldovanul. Credința și devotamentul său fusese puse la mare încercare, căci pe deoparte, pentru a împlinì porunca lui Ștefan, trebuià să se lipsească de primejdiile plăcute ale unui războiu în care erà de dobândit multă faiă sau de murit cu cinste mare; pe de alta, se temeà că nu va fi destoinic a răspunde la chemarea ce i se făcuse. — Paisie nu erà mai puțin îngândurat. Războinica strigare îi deșteptase și mai mult amintirea acelor vremi de isprăvi, cu drag de el pome-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nite, când pornirile lui bătăioase, veșnicul său neastâmpăr găsise prilej de a se îndestula pe deplin.

De fel din ținutul Fălciilor, de lângă codrul Tigheciului, erâ din acel neam de răzăși de sine stăpânitori, față de care Domnia n'avea decât un drept de dajdie anuală, și se născuse din oameni buni, cu ceva avere. De mic se arătase neînfrânat și semeț, așa că într'o bună dimineață lăsase păscutul oilor părintești și pornise razna, numai cu un cal voinic și o sabie veche la brâu, spre a se arunca în vârtejul bătăliilor de care auzea pomenindu-se în jurul lui. Căci Codrenii, călăreți minunați, își duceau traiul mai mult în războaie, unde nimeni nu'i întrecea în vitejie. Și Paisie o dusese bine, cu noroc și dobândă, în noua lui stare, luptând pentru Ștefan III contra lui Ilie Vodă, apoi pentru Roman-Vodă contra lui Ștefan III, apoi tot cu Roman împotriva lui Ciupor, căpitanul lui Ioan Corvin, apoi pentru Bogdan al II-lea contra lui Alexandru II-lea, și mai târziu împotriva lui Petru Aron, la bătălia nenorocită de la Răuseni, unde tatăl marelui Ștefan își pierduse capul. Credincios amintirei acestuia, luptă de astă-dată pentru Alexandru II contra lui Aron și apoi pentru Domnișorul litvan Berendei împotriva aceluiaș usurpator. Însfârșit salutând cu avânt ridicarea lui Ștefan IV, pentru răzbunarea părintelui său și redobândirea tronului Mușătești-lor, slujì supt steagurile acestuia la Joldești și la Orbic, și avu bucuria de a'l aclama la *Dreptate* stăpânitor al Moldovei. Negreșit acele vremi trecuse pe veci pentru dânsu și azi nu mai avea alta de făcut decât să oîteze în amintirea lor. Nu doar că nu erâ bun creștin și nu slujea din toată inima pe Dumnezeu. Din potrivă, nu se afla om mai evlavios, mai pătruns de dragostea Celui de sus și de frica iadului. Nu pornea el în războaie până nu făcea cruci mari și rugăciuni, iar la întoarcere, după atâtea isprăvi și năzbutii neînchipuite, dădea fuga la biserică și cădea înaintea icoanelor. Și nu uita nicicând să aducă pentru sfântul lăcaș lumânări groase și daduri din partea lui de pradă. Ba se prinsese în mai multe rânduri să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zidească odată și odată un schit, un schitișor măcar, pentru iertarea păcatelor. Acum când, cam pe negândite, numai fiindcă așa'i fusese ursit, ajunsese călugăr, își cinstea cu tot dinadinsul rasa și'i eră groază să iasă cu o iotă din canoane, eră hotărât a fi sfânt și cucernic. Nici că s'ar fi întors la lume: nimic nu'l putea îndupleca să'și calce cuvântul dat oricui, dar încă cuvântul dat lui Dumnezău. Ș'apoi eră și făgăduința solemnă a mamei sale, făgăduință pe sufletic, și nu el i-ar fi răpit partea ei din rai. Decât, pe de altă parte, nu'și putea stăpâni firea și pornirile și a'și lua gândul de la starea lui de altădată; așa că, de câte ori i-o amintea te-miri-ce, de pildă buciumul în ceasul de față, inima 'i zburda. Îi venea dor de ducă, parcă i-ar fi crescut aripi, și i se năzăreau numai tabere, oștiri înșirate, lupte crâncene. Atunci se simțea apăsat, înlănțuit; șoptea în sinea lui că bine făcea Domnul dacă 'și alegea un slujbaș mai vrednic decât dânsu și dacă maică-sa nu se pripea cu făgăduelile ei, nici el cu jurământul său!

Acestea îi erau tocmai cugetele, când deodată auzi clopotele sunând. Ridică ochii în sus și zări turnuri înalte și cruci strălucind la soare. Ajunseseră fără a'și da seama în dreptul mănăstirei. Vederea acesteia, cum și glasul tânguios al clopotelor, în care deosebea parcă o blândă mustrare, îl chemă la datoria lui de ăstimp. Zbuciumul lăuntric i se liniști; deveni creștin împăcat și zmerit. Și trecându-i prin minte purtarea lui cu negustorii, lăsarea-i în prada mâniei, cum și cârtirea împotriva hotărîrilor cerești, se căi în sufletul său.

II

Însărcinare grea

Indată ce ajunse în fața meterezelor și turnurilor ca de cetate ale mănăstirei Neamțului, și înainte chiar de a trece prin poarta cea mare ferecată cu fier, Dragoș so-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

coti că pătrunsese înlăuntrul unui furnicar. Aci, ca și în cele mai multe mănăstiri, te izbeau de la primii pași semnele unei vieți harnice și sârguitoare. În adevăr, aceste locuințe întărite și unde era belșug de toate, slujeau drept adăpost și oamenilor obosiți de trai, răpuși de boală ori de bătrânețe, sau pătrunși de evlavie, de pocăință, și celor cari n'aveau chemare pentru arme, ci preferau îndeletnicirile minței și cele artistice, la care aiurea cu greu se puteau dedă. O mulțime zorită de călugări și de frați se trudeau în curtea din afară cu descărcatul carelor pline de merinde, aduse de pe înseși proprietățile mănăstirești, produse de înșeși mânele acestor frați și călugări, cari nu slujeau numai pe D-zău, dar și arau, secerau, săpau la vii și la grădini. Și roadele muncei lor, umplând beciurile, hambarele și podurile mânăstirei, nu numai că îndestulau toate nevoile acesteia, dar mai dădeau și un prisos din care ca trăgea însemnat folos bănesc. Neamțul trimetea la Chilia și Cetatea Albă grâu, secară, miere de pe moșiile sale, la târgurile din lăuntrul țărei făină măcinată la morile sale, vinurile, pomăturile, postavurile lui. — Curtea din afară mai eră plină și de slugi boerești și negustorești, cari duceau ori aduceau de la grajduri caii stăpânilor deabea sosiți ori gata de pornit, cari veghiau asupra chervanelor cu mărfuri. Erau și oameni de țară, risipiți ici colea sau strânși pelângă căruțele lor. Toți acești drumeți se aflau în partea locului ca oaspeți bine veniți ai sfântului lăcaș, ale cărui încăperi și bucătării erau, după o veche și cinstită dată, la îndemâna oricărui călător, fie de orice stare, neam și lege. El eră sălaș sigur și în timp de pace și la vreme de război, ca, de altfel, toate zidirile de pe atunci menite monahilor. Numărul lor s'a ridicat în Moldova, cu vremea, la o sută și mai bine. Și pe deasupra tuturor avea să răsară această mare și falnică mânăstire a Neamțului, întemeiată la 1392 de trei sfinți părinți și apoi darnic înzestrată de Domni evlavioși. Astfel ca ajunse o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lavră a Țării Moldovenești, cuprinzând supt aripile sale mulțime de alte mănăstiri.

Pan Dragoș și Paisie se grăbiră a da în grija unor frați, unul calul, celalt căruța lui. Naintând spre poarta de subt clopotnița cea mare, trecură printr'un gang acoperit cu zugrăveli de sfinți și diavoli și unde ședeau, pe prispe, monahi bătrâni, cu lungi barbe albe, cu cirje și mătănii în mânele lor uscate. Unii încovoiați, cu privirea stinsă, ducând cu amar greul anilor, alții încă vânjoși, biruitori ai vremei vrăjmașe ; toți având o înfățișare impunătoare în vestmântul lor de ceremonie, cu care fusese la slujba dumnezecască. Puține vorbe—și acele măsurate, rare — eșeau din gura lor.—Trecând de dânșii, tovarășii de drum pătrunseră în curtea din lăuntru, unde aflară mai multă liniște, dar nu mai puține dovezi de sârguința monahilor. In tinda bisericei Sf. Ioan Gură-de-Aur, zece ucenici în vârstă fragedă îngânau, după un dascăl în rasă și cu nuiaua în mână, silabisirea pe slavonește. Cu ochii plecați, cu frica în sân, unii cu lacrimi în glas, ziceau tare : *azcacueru, estudobrueru, ominlestieru...* — Paisie, care ținea să facă nume bun mânăstirei sale, arătă pe dascăl lui Dragoș, pe când treceau în dreptul lui, șoptind : «Părintele Halohie Guzul, cărturar între cărturari, meșter învățat. Știe toată învățătura adânc și pe de rost ; îți spune pe nerăsuflate ceaslovul, octoihul, psaltirea și tot ce poftești. De la vârsta de opt ani e aici, de când Neamțul a dobândit moșia Căprieni și el a fost călugărit ca să ție minte faptul și să'l mărturisească la nevoe, după cum e obiceiul. Pe copii îi învață strașnic ; au fost și feciori de boeri cari s'au ales cu carte multă de la el...»

Călugărul fu întrerupt aci de niște vaete care se ridicară din ceata ucenicilor lui Halohie Guzul, urmate de un bocet răsunător : nuiaua se abătuse vajnic de câteva ori pe spinarea unui copil. Glasul dascălului tuna și ocări înfricoșate porneau de pe buzele lui. Purtarea aceasta 'i atrase laudele unui alt părinte care, suit pe o scară și cu poalele în brâu, văruia biserica cu o bidinea, stând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/r1901-FIICA LUI RADU-CEL-FRUMOS

totodată de vorbă cu păsările ce'și făcuse cuib sub streașină și care, tulburate acum, îngrijate, zburau pe deasupra capului său. Iar Paisie, pe de altă parte, adaose :

— Ce mai meșteșug de învățat are ! Nici cel mai prost nu ese din mânile lui neprocopsit. Și doar bate numai când trebue ; însă atunci dă bine!

Dragoș aruncă numai o privire spre cuviosul învățat și 'și întoarse apoi repede capul de la dânsu. Privelișlea ce o văzuse în tinda bisericii îi amintise ceasurile cele mai rele ale copilăriei lui. Și pe dânsu părinții îl dăduse pe mâna unui dascăl care încercase să 'i vâre în cap cu sila cele 47 de buche și alte lucruri nesăbuite, pe care el le uitase cât de curând. De atunci nu putea să vadă pe alții supuși la aceeaș cazną fără a se cutremura.

Inainte de a urca scara ce ducea la arhondărie, Paisie avu prilej să mai arate lui pan Tador încă pe unul dintre înșii cu a căror frumoase însușiri se fălea mânăstirea. Era un frate tînăr, cam spânatec, așezat la fereastra unei chilii de la rândul de jos, unde sculptă o iconiță. «Fratele Ioil, zise călugărul, meșter în săpături pe lemn, pe piatră, pe fildeș. Te minunezi ce scoate din mânele lui. O ! avem aicî oameni tot unul și unul... Să vezi zugrăvelile lui Teofan și s'auzi cântând pe Pascu !»

Dar Dragoș ot Dumbrăveni n'avea gând să ia aminte la niște nimicuri cu care 'și treceau vremea bărbați fără de vlagă, ce nu se rușinau a trăi numai în casă și tihnit ca niște femei.

Nu 's oameni de mândrie,
Buni de vitejie;
Ci oameni de gloată,
Buni de sapă lată

șoptea în sinea lui. Se mira chiar că Tălpan Frângefier îi vorbea de toate acestea, ba încă cu ceva pătrundere, și deplângea decăderea fostului r. zboinic.

— Dar tu nu te-ai făcut meșter la nimic ? îl întrebă cam în râs.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— La nimic, răspunse Paisie pe față, eu sunt numai călugăr prost. Un meșteșug am știut și eu, dar de acela, n'am avut parte!... Aici le slujesc de cărăuș. Vorba 'i să nu stau locului și să nu mă prindă pandaliile de urât.

Când fură în sălile arhondăricei, călugărul întrebă pe Dragoș dacă voește să cineze și unde. Osteanul își aduse aminte atunci că ajunase peste măsură și zise :

— Voi gusta ceva, dar du-mă într'o chilie.

In treacătul lui pe lângă sofragerie, auzise mare răsunet de glasuri învălmășite și, când ușa se deschise pentru a da drum fraților ce aduceau blide încărcate cu bucate, el zărise, la masa cea lungă cât toată odaia, sumedenie de boeri și nemeși Moldoveni, de negustori Franci și Armeni, de călători Poloni. Aceasta 'l îndemnase să fugă din sala de mâncare obștească, pentru că era pe atât de sfios în adunări, pe cât de semeț în lupte.

Cele mai bune chilii menite oaspeților fiind luate de alții, Paisie fu nevoit a duce pe fiul lui Sima Dragoș din Dumbrăveni într'o încăpere mică și îngustă, a cărei singură podoabă era desăvârșita ei curățenie. Drumețul se arătă nepăsător la această împrejurare și luă îndată loc pe o zmeriță laviță. După ce răsufla puțin, își arătă dorința de a saluta înainte de toate pe starețul losaf la care venea cu o solie din partea lui Vodă, ceea ce 'l și făcuse să se abată pe la mănăstirea Albă [1]).

— Părintele nostru nu primește încă, zise Paisie. Acum tocmai e vremea când se roagă singur în paraclisu-i deosebit.

Și găsind prilej de a vorbi de starețul său, călugărul începu a 'l preamări cu glas pătruns. Era evlavios și cucernic ca nici unul altul, adevărat sihastru. Iubitor de aproapele lui, blând la cuvinte. Altfel, mână de fier, păstor neadormit al turmei sale sufletești. De la venirea sa la stăreție, cea mai deplină rânduială domnea în mănăs-

1) Mănăstirea Neamțului a avut o mulțime de nume în vechime.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tire și legea era lege, canoanele canoane. Nu îngăduia nici o abatere, nici o greșală. El, Paisie, îl cunoscuse la Bistrița, unde fusese împreună simpli monahi. Pe dânsu îl rugase să 'l aducă la Neamțu, când văzuse că a ajuns stareț, căci traiul afară din cale greu de la Bistrița i se făcuse nesuferit.

— De unde e și cine e, nu se știe. Cum l'a chemat în lume, nu se știe. A venit într'o zi pe jos, desculț, cu picioarele însângerate, cu un toiag în mână. Zic să fi fost de neam mare, de la Munteni, și om de vitejii. Vorba e că el era ca monah rugătorul cel mai stăruitor și supus de bună voe la muncile cele mai grele. Adesea l'am auzit strigând spre Domnul pentru păcatele lui și cerând îndurare cu lacrimi ferbinți. De ce-o fi fost vinovat? Cine s'o spue? Acuma însă lumea îl are de sfânt și sfânt este cu adevărat... Și ce ziditor de slove, Doamne!

In vreme ce povestea despre prea cinstitul egumen Iosaf, călugărul rânduise toate cele trebuincioase pentru cină, căci ținuse să slujească el însuș pe pan Dragoș. Acesta, care 'l ascultase cam distrat, nu luase seama nici la mișcările și pregătirile lui ca de cine știe ce masă: gândurile sale erau vădit aiurea. Insfârșit Paisie se opri dinaintea lui și 'l întrebă solemn ce dorește să mănânce, înșirându-i bucatele ce se făcuse în ziua ceea la mănăstire. Erau tot lucruri alese, gustoase, de care Paisie pomenea cu o poftă neîngăduită unui cuvios, dar firească la un om supus unui trai prea cumpătat, la o veșnică înfrânare și postire.

Care 'i fu însă mirarea, când boerul, încrețind din sprincene, îi zise scurt:

— Adu-mi o bucată de brânză și pâne de secară.

Totuș fostul oștean nu se urni din loc, ci se apropie de pan Dragoș, făcând ochi mari și plesnind din limbă:

— Știi, zise, că pivnițele Neamțului sunt poate cele mai bogate din țară. Vinuri bune și vechi ca aicea doar numai la Vodă să fie. Avem și din vița pe care a adus-o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Măria Sa de la Unguri, când a fost prin Ardeal de s'a răfuit cu Mateiaș craiul. Să 'ți dai un an de viață pentru un păhăruț.

— Adu-mi apă de la izvorul vostru cel mai limpede, glăsui Tador, apăsat.

Astă-dată părintele Zarvă era să strige de uimire. Disprețul arătat pentru neasemănatul vin i se părea neînchipuit, aproape o nelegiuire. Parcă viteazul ăsta era mai călugăr în suflet decât mulți călugări.

Deși frugalul prânz, la care Paisie mai adăogase și renumita miere de Căprieni—era așa bine venit, Dumbrăveanul nu 'i prea făcu cinste, într'atât serioase preocupări îi stăpâneau mintea. Insfârșit, după ce 'și goli paharul de apă, îl trânti pe masă și întrerupând pe Paisie, care nu contenise nici cum de a înșira multe și mărunte, izbucni :

— Afurisit neamul femeesc în vecii vecilor fie !

Părintele Zarvă rămase o clipă mut față de această pornire neașteptată; apoi se uită mai lung la boer și zise:

— `O grijă mare te muncește, pane, văd acum. De aceea și mierea ți s'a părut amară. Ei ! supărările sunt pe oameni !

— Nu 'ți închipui ce-a dat peste mine, Frânge-fier.. părinte Paisie ! Socoate că sunt nevoit a lipsi de la război, de la un război atât de frumos, atât de măreț, cu Tador Dragoș, feciorul lui Sima din Dumbrăveni. Cu ce bucurie plecasem de acasă! Aveam să ne măsurăm cu toată puterea Osmanliilor, cu acești dușmani cumpliți, dar nespus de viteji ; și ce mai mare plăcere de cât să înfrunți un potrivnic vrednic de tine ! Apoi mă săturasem de Unguri, de Leși, de Tătari ; Agarienii ăștia erau ceva mai nou pentru mine. Făgăduisem chiar lui Dumnezău să nu mă întorc la vatra mea până n'oi lua cu sabia măcar un cap de pașă... Dar iată că soarta vitregă a hotărât altfel : voi sta cu mâinile în sân și nu voi vedea câmpul de luptă !

— Drept că mai mare nenorocire nu se poate !... Dar cum se face ? ce fel ai ajuns aicea ? ce-ai pățit ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Oh ! oh ! toate din pricina unei mueri !

— Poftim !... Ai apucat a'i făgădui ceva ? Ți-a prins inima vre-o una...

Tador îi tăie vorba răstit :

— Ce spui ? ce'ți trece prin gând ?... Se vede că nu mă cunoști...

Paisie sopti îngăimat :

— Socoteam... de!.. nu puteam ști... la vârsta d-tale...

— Nu, streină e de mine femeea de care 'i vorba cum străine mi-au fost și'mi vor fi toate semenele ei... Ba nu, greșesc... pentru celelalte am numai dispreț ; pe asta, fără s'o cunosc încă, o urăsc...

— Ar fi cu banat să întreb cum o chiamă și cine este ?

— O știi, cred, mai bine decât mine și ai auzit mai mult de numele ei... O chiamă Voichița... Domnița de la Munteni.

— Cum ai zis ?... Voichița ?...

— Voichița Radului Vodă... cea prinsă de Măria Sa la luarea cetății Dâmboviței.

— Ce mi-a fost dat să aud ?... Fata hainului, păgânitului Domn al Munteniei !... Acum știu că ea plânge în cetatea Neamțului păcatele tatălui său.

— Chiar așa... La dânsa m'a trimes Ștefan-Vodă. Mi-a dat pârcălăbia de Neamț ca să păzesc cetatea și să supraveghez pe Domniță... Pase-mi-te se fac mereu uneltiri pentru a o răpi din mânele sale, a o scoate din Moldova.

— Da, se spune de un tînăr boer Muntean cu care ar fi fost logodită... și care de dragul și de dorul ei urzește lucruri îndrăznețe și nebunești... Toată lumea vorbește de aceasta.

— Înțelegi, să mi se dea mie așa treabă, așa însărcinare !

Paisie dădu din cap.

— Greu, greu, fără îndoială !

— Eu care habar n'am de firea muerească... care nu sunt deprins cu vicleniile și întortochierile lor... care nu știu măcar cum li se vorbește, nici în bine nici în rău !... Ce m'oi face ? mă întreb !... Imprejurarea aceasta mă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

apasă mai mult chiar decât nevoința de a sta departe de război !... Mi-e teamă să nu rămân de rușine și să nu dau greș naintea Domnului meu. Și nici nu pricep ce vrea, ce gândește, ce-a vrut să înțeleagă cu poruncile lui : «S'o ții în frîu, mi-a zis, dar să cauți a nu'i face împotrivire ; să n'o superi, dar să nu'i îngăduești nimic primejdios ; să fii neinduplecat când va trebui, dar totdeauna blând ; să nu uiți că e prinsa mea, dar s'o ții drept Doamna ta» !

— Greu, greu ! glăsui iarăș părintele Zarvă.

— Parcă văd că de grijă n'o să am pace o clipă, n'o să pot închide ochii nici zi nici noapte... Și totuș ceva 'mi spune că la urma urmei voi fi înșelat, căci auzit-am că fâpturile aceste prihănite ar înșela și pe Vicleanul cel mare, pe tatăl înșelăciunei.

— Așa'i... Tot iadul la un loc n'are atâta șiretenie cât una din ele.

— Vezi ?... Tu, Paisie, le cunoști, tu ai dus altfel de viață... Îți poți da seama de ce mă așteaptă...

— Da, da, eu le știu, mi-am mâncat amarul cu ele... Am cunoscut de toate felurile, de toate chipurile, de toate neamurile... Mărturisesc că slujba ce ți s'a dat e anevoioasă... e cumplită !

— Mai bine mă trimitea să mă războesc singur împotriva tătărimei întregi... să mă lupt cu o turmă de zimbri turbați... cu toată Gheena... Dar așă a vrut Ștefan ; îi împlinesc voia... Pentru nimeni altul n'aș fi făcut una ca asta... nici pentru tata, de se întorcea din groapă !

— Cuvânt domnesc, cuvânt sfânt, adaose Paisie.

— Și mă întreb de ce atâta grijă de a n'o scăpa din mână ? reluă Dragoș... Părintele ei e mort... La ce să se mai teamă din parte-i ? ce rău îi poate face, ce folos îi poate aduce ?

— De ! dacă ai cunoaște-o, de-ai fi văzut-o măcar, nu te-ai mira că cel care a dobândit așa comoară vrea, după ce și-a pus'o la adăpost, s'o păzească cât mai bine, știind'o prea mult râvnită...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce vrei să spui ?...

— Lucru firesc... Ștefan-Vodă a fost și el fermecat, căci vrednic, falnic, mare este, dar tot om e. Și roaba ceea i-a robit lui inima.

Pan Tador se uită nedumerit la Paisie. Deslușirea atât de firească a călugărului i se părea nesăbuită și'l atingea în sămțimintele lui față de Ștefan, în stima adâncă ce avea pentru dânsu.

— Bârfești, cuviosule, nu'ți fie cu supărare, zise. Un viteaz călit ca dânsu nu poate cădea pradă unor slăbiciuni înjositoare.

— Ba da, da, răspunse Paisie convins, așă umblă vorba, așă se aude de mult, și eu nu mă dau în lături de a o crede. Nu știi puterea farmecului Domniței! Am avut prilej s'o văd atuncia când, în treacătul ei spre cetate, unde Ștefan o trimisese pornind la război, a venit de s'a închinat la această sfântă mânăstire. N'a mai luminat soarele așa mândreță. Nu i-ai găsi perechea s'o cauți și prin stele. A vrut Dumnezău să arate ce făptură slăvită poate făuri dintr'un lut !—Ochii ei ca murele, obrajii săi ca trandafirii și crinii... Vorba ei desmeardă ca adierea de primăvară... E ușoară la umblet ca pana... Nu, nu, cuvântul n'ajunge ca s'o zugrăvească ; trebue s'o vezi ca să crezi că este și nu'i poveste... De aceea i-a și mers vestea peste multe hotare.

— Nu ți s'a părut cumva, părințele ? întrebă Dragoș nerăbdător.

— De loc, de loc, urmă Paisie, tot mai înflăcărat ; nu 'mi-e dragă fata lui Radu lepădatul-de-lege, potrivnicul lui Ștefan, prietenul spurcaților Agarieni; dar ce e drept, e drept, la ce văd ochii nu poți spune ba. Adevărat că e din osul aceluia care a fost poreclit *cel frumos*. Îți vine să te închini la dânsa ca la o icoană și privind'o simți că'ți zboară mințile !

Pîrcălabul avu un zâmbet ironic, de îndoială.

— O ! pane, pane ! nu râde, glăsui Paisie ; firea ne este nemernică, din tină suntem toți făcuți și păcatul ne paște,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

săracii de noi. De aceea zi și d-ta ca oricine : Doamne ferește de ispită, căci ispita mare poate fi.

Asprul războinic se încruntă de astădată și, cu pornire :

— Ascultă! părinte, zise. Nu m'ai înțeles, se vede. De mine nu s'au prins niciodată fermecătoriile femeești, vrute ori nevrute, căci nu le-am dat căutare, nici n'am crezut în ele. Trupul ca și sufletul, ca și gândul meu, remas-au curate, netulburate de patîmi mișelești.—Uite, — și aci își lovi sabia — uite-mi iubita, neprihănită, credincioasă, nedespărțită ; cu dânsa am trăit și am petrecut, numai cu dânsa voi trăi și de acum înainte.... A fost însă o femee, o sfântă femee, la care m'am închinat, dar numai la aceea : prea cinstita soție a lui Sima ot Dumbrăveni..... mama mea... Blestemat să fiu când voi slăvi pe altă femee, mi-oi pleca inima la o simțire ticăloasă.

Pot să vie orice ispite, adaose, după un răstimp de tăcere, eu nu mă tem, le disprețuesc cum le-am disprețuit.... Nu'i oțel mai tare decât inima mea... Grijă am doar de uneltiri viclene și alt nimic.... Și acum, să curmăm vorba despre asta....

Noul pârcălab de Neamț se sculase de pe laviță și se plimba cu pași mari, îndârjit încă de sfidarea lui Paisie. Acesta tăcea și'și netezea barba, privind în pământ. In cele din urmă își ridică fruntea, se uită în tavan ; apoi își trecu mâna prin păr. Fața i se luminase neobișnuit. Se vedea că un gând plăcut i se ivise în minte. Și acel gând era, că i se înfățișase prilejul de a părăsi mânăstirea și a se duce la cetatea Neamțului pe câtăva vreme. Acolo se va afla între ostași, într'un loc unde vor zăngăni săbiele, unde va fi poate de luptat, de înfruntat ceva primejdii. Căci cine știe ce se putea întâmpla, ce vor aduce împrejurările ?

In sfârșit își luă inima în dinți :

— Pane, începu el, sfios.

— Ce este ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am ceva pe limbă și nu îndrăznesc să spun.

— Îndrăznește, Paisie, zise celalt, mai potolit.

— Cătând și văzând bine, ai nevoie, spre îndeplinirea însărcinărei d-tale, de un om încercat, de un om trăit în lumea largă, care să fi trecut prin foc și prin apă... și mai ales să cunoască bine pe dihăniele cele, pe femei, cum am zice... să le știe rostul, apucăturile și vicleșugurile, să le știe ghici gândul și citi în față.... un om care să fi pătimit mult cu ele... Iproci....

— Negreșit... Ai dreptate.... Dar unde-i omul cela ?

— Păi, omul cela îți stă în față și ar fi bucuros să te slujască, slujind totodată și pe slăvitul său Domn.

Dragoș se opri în loc.

— Bine zici, Frânge-fier.... părinte Paisie !

— Aș fi numai ochi, numai urechi, neadormit, neostenit... Și las pe mine !

Ideea călugărului părù într'adevăr luminoasă panului Tador.

— Te iau cu mine, zise bătându-l peste umăr, îmi vei fi un tovarăș și un ajutor.

N'o să'ți pară rău.

— Poți lăsà mănăstirea ?

— Numai să'mi dea voie părintele nostru starețul. Fără blagoslovenia lui nu putem eșì nici din cuprinsul sfântului lăcaș.

— Te voi cere eu de la dànsu.... Cred că acum pot să mă înfățișez lui ?

— Da.

— Aide atunci să'i spun ce am a'i spune și să'l rog să'mi dea blagoslovenie și pentru mine și pentru tine.

Așa zicând, luă de pe masă un pergament tăcut sul, pe care'l puse acolo de cum intrase, și eșì din chilie împreună cu călăuza lui. Merse mai întâi să se închine la icoana Maicei Domnului tăcătoare de minuni, dăruită de împăratul Andronic Paleologul lui Alexandru-cel-Bun ; apoi se îndreptă spre stăreție. Aci, în prima încăpere, găsiră mai mulți frați tineri, luați întru ales pen-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tru a sluji pe kir Iosaf. Părcălabul, care'şi spuse numele şi însuşirea de sol al lui Vodă, fu îndată introdus, iar Paisie rămase afară să'l aştepte.

Pan Dragoş intră cu oarecare sfială în odăile stareţului, care aduceau a biserică cu mulţimea lor de icoane şi candele aprinse şi unde totul grăia de sfinţenie şi cuvioşie. Instinctiv, îşi luă coifiul de pe cap chiar de la cel dintâi prag şi începu a merge în vârful picioarelor. Astfel ajunse la chilia cea mai de seamă, unde dădu cu ochii de un bătrân cu părul alb ca omătul, cu barba lungă, îmbrăcat într'o rasă grosolană, şi care sta pe scaun lângă fereastră. Fruntea-i mare, inteligentă, era plecată pe pupitrul ce'l avea dinainte şi pe care se afla, deschisă, o carte cu o foaie pe jumătate scrisă iar cealaltă încă de tot albă. Bătrânul cerceta aţintit, prin ochelari, scrierea, acum plecându-se înainte, acum lăsându-se pe spate şi aducând cartea la lumină ; apoi, cu o pană de gâscă muiată în chinovar, făcea îndreptări ici colea la slove. Atât de acufundat era în această lucrare, că nu-şi dădea seamă de sosirea lui Dragoş, încât acesta fu silit a'i atrage luarea aminte prin zingănitul paloşului său. Stareţul tresări şi ridică asupra-i doi ochi vii şi în cari blândeţa se îmbina cu pătrunderea. Era în fiinţa lui ceva care — in afară de sfinţenie — impunea oricui, o nobilă mândrie pe care, cu toată silinţa de a părea zmerit, n'o putea ascunde.

— Bine venit fie trimisul Domnului nostru cel blagocestiv, zise egumenul, după ce răspunse la sărutul de mână al lui Tador cu o părinteasca sărutare pe frunte.

— Închinăciune aduc prea cuvioşiei tale din partea lui Ştefan Vodă.

— Şi unde se află acum Măria Sa?

— L'am lăsat la Hârlău, în pregătirea oştilor.

— Fie-i răsplătite ostenelile după cum i se cade. Răzbit-a până aici glasul buciumelor chemând la război. O urgie mai mare decât toate se revarsă asupra noastră. Vin Osmanlii!... Dumnezău cu noi!

— Rugăciunile celor bine credincioşi ne vor fi de ajutor. Măria Sa se bizue pe ele şi pe bunăvoinţa Celui de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1922

sus, și spre a fi vrednic de dânsa m'a trimis să vă aduc, în trecerea mea la cetatea Neamțului, un dar din partea sa pentru lăcașul acesta bine cuvântat.

Vorbind așă, dădù lui kir Iosaf pergamentul ce cuprindeà un uric prin care Vodă hărăzea mănăstirei Neamțului moșiile Borcea și Reucea cu toate satele și ecaretele lor, indeplinind astfel o veche făgăduință.

— Aibă încredințare întru tot slăvitul și evseviosul Domn, zise starețul după ce'și aruncă ochii pe uric, că nainte de a se fi gândit la noi, rugătorii săi, ne-am gândit noi la dânsu și la oștile sale, și, plini de grijă, am ridicat glasul spre Acel atotputernic, în mâna căruia sunt toate: izbânda ca și perzania, viața ca și moartea. In fiecare zi rugi ferbinți se înalță de aci pentru țară și pentru întreaga creștinătate. Dar fie-i lăudată fapta lui cea bună de acum, atât de plăcută lui D-zău! Ea 'i va întări negreșit puterile.

Apoi, lăsând tonul solemn și dând convorbirei o apucătură mai prietenească, starețul întrebă cu bunătate pe Dumbrăveanul de chipul cum călătorise, de persoana și de neamul lui, de a cărui bună faimă auzise și el. Dar pe când cuvântà, cu multă înlesnire, nu încetà a se uità pe furiș, cu coada ochiului, la cartea de pe pupitru, scrisă de dânsu și pentru care aveà privirile duioase ale artistului pentru opera sa.

Dragoș băgă de seamă și el la aceste mișcări ale părintelui și pentru a'i fi plăcut, aduse vorba despre manuscrisul lui.

— Prea cuviosia ta te îndeletnicești cu scrierea unei cărți dumnezeești?

— Da, răspunse cu bunăvoință kir Iosaf, e un tetravanghel pe care'l scriu cu mâna mea de țărână pentru biserica de la mânăstirea Putna.

Și, întinzând amândouă mânile, luă de pe pupitru, nu fără oarecare strădănuință, cartea cea grea cu filele de membrană, îmbrăcată în argint suflat cu aur, o puse pe genunchi și poftì dintr'o căutătură pe Dragoș să se uite

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistasilvaniaro/mdrr.1901-1932

la slovele și zugrăvelile cu măestrie lucrate de dânsu. El însuș își opri cu drag privirile asupra unui *juvete* [1]) cu care începeă paragraful ce eră pe cale de a'l scrie și care, foarte împodobit și poleit, ar fi făcut cinste celui mai bun ziditor de slove.

— Frumos, foarte frumos, zise pan Dragoș de bună credință, căci deși nu'și puteă dă seama prin sine însuș de prețul celor ce vedea, pe de altă parte n'aveă nici o îndoială de meșteșugul părintelui Iosaf.

— He ! he ! odată lucram mai bine și aveam mai mult spor la muncă, glăsui acesta. . Dar anii au început a apăsă greu asupră-mi. Uite, am fost nevoit să'mi pun sticlele acestea la ochi [2]) ; nu mai văd așà limpede... Odinioară dam gata un tetravanghel în șeapte-opt luni, acum îmi trebue un an. Dar tot nădăjduesc că mi-o dă Dumnezău zile și putere ca să sfârșesc și cartea asta și celel'alte pe care eu,netrebnicul monah,le-am făgăduit Putnei, pentru ca să-mi fie și mie de pomenire și de iertarea păcatelor...

Părintele Iosaf oftă adânc la ultimele-i cuvinte și fața i se întunecă... Apoi, ajutat de Dragoș, puse la loc pe pupitru greoiul manuscris.

Părcălabul socotì că se cuvine să se retragă și dà să'și ià rămas bun de la stareț, când îșì aduse aminte că are a'i face o cerere : să îngăduie lui Paisie a'l însoți la cetate și a'i ține tovărășie cât-va timp.

— A cunoscut pe răposatul tatăl meu, căruia i-a fost soț de arme, m'a cunoscut și pe mine, copil... Știe și a văzut multe și le povestește cu dragă inimă... Numai el doar să'mi gonească urâtul de care fără îndoială fi-voi cuprins acolo, între zidurile înăbușitoare.. pe urmă, poate să'mi fie de folos în unele împrejurări pe care le prevăd.

Părintele Iosaf se grăbì a se învoì la dorința lui pan Dragoș, numai cât adaose :

---

1) J.

2) Ochelarii erau atunci o invențiune proaspătă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-19

— D-ta îl cunoşti ? ştii ce fire amarnică are ? Să n'aibi cum-va a te plânge de dânsul.

— Nu mă tem de asta, răspunse cel-l'alt zâmbind.

— Meargă atunci cu bine la cetate... dar unde'i ? doream tocmai şi eu să'l văd, căci avem o socoteală împreună.

Tador trimise vorbă lui Paisie, printr'un frate, să se înfăţişeze înaintea cuviosiei sale.

Călugărul intră încetişor, cu o înfăţişare cucernică pe care nu l'ai fi crezut în stare s'o aibă şi care nu erà nici cum prefăcătorie. Intr'adevăr, în faţa stareţului său, îl cuprindea o sfială şi o evlavie deosebită. Il socoteà de bună seamă drept o fiinţă mai presus de fire, un om al lui Dumnezău în toată puterea cuvântului, împărtăşind în aceasta părerea tuturor fiilor sufleteşti ai prea cuviosului. Au nu'l vedea petrecând numai în rugăciuni, ducând de bună voe trai de călugăr prost, de schimnic ? Niciodată carne nici vin, ci azimă coaptă în cenuşă, fără sare, ierburi şi fructe de rând ; miere numai uneori ; o piatră sub cap drept perină. Cuvântul lui erà cuvânt dumnezeesc ; mustrările lui îl dureau cumplit, îl umpleau de groază, de căinţă până la lacrimi. Când îi vorbeà el de iad, de pedepsele celor păcătoşi, de urgia cerească, parcă auzeà trâmbiţele judecăţei din urmă, parcă pământul se clătinà sub picioarele lui. Acest sfânt făcuse din dânsu, Frânge-fier, pe cât cu putinţă, un monah, întărise în dânsu frica de D-zău. Dacă, totuş, cedeà câteodată în păcate, vina nu erà a lui, ci a firei omeneşti, care greu îşi poate stăpâni apucăturile rele.

— Binecuvântează prea cuvioase părinte, zise Paisie, sărutând mâna stareţului.

— Domnul cu tine, fiule..... Te-am chemat pentru a'ţi spune că m'am învoit bucuros la cererea ce ne-a făcut-o boerul acesta de a te lăsà să mergi şi să petreci o vreme la cetatea Neamţului. Negreşit aceasta nu'ţi va displace şi nimeni n'ar avea nimic de zis... Din potrivă, în zile pline de griji ca cele de acum, fiinţa şi cuvân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistafundatiilor.ro/mdr1901-1932

tul unui slujbaș al Domnului pot fi de folos oriunde, pentru întărirea și mângâerea sufletelor Numai, vezi să mi te porți așa, încât să aduci cinste iar nu ocară cinului nostru, să slujești de pildă bună iar nu de îndemn la porniri zvăpăiate.

Paisie, care se știă vinovat, plecă fruntea la aceste cuvinte și se roși până în albul ochilor.

— Creadă prea cuvioșia ta, șopti dânsu îngăimat, că voi avea totdeauna aminte sfaturile tale cele bune și poruncile canoanelor.

— Bine ar fi, Paisie, să te poți înfrâna odată și să te umpli de duhul blândeței. Semeția și răsvrătirea, apucăturile mânioase nu se potrivesc cu fețele noastre. Au de atâta vreme n'ai învățat ce'ți este-și ce nu'ți este îngăduit?... Iată, eu sunt de iznoavă silit a te dojeni pentru purtările tale... Și doar îmi lăgăduiseși cu tot dinadinsul că te vei pocăi și te vei îndreptă.

— M'am pocăit, părinte, glăsui Paisie, tot mai atins.

— Dar nu te-ai îndreptat... Venitu-mi-a veste chiar azi de minunatele tale isprăvi... S'au plâns iar niște oameni de tine.

Auzi! urmă starețul, întorcându-se spre Dragoș... Un urs îi ese înainte în pocană... Părintele n'avea nici o armă la dânsu, se vede... Fiara îl cuprinse în brațe, el se ia la luptă cu dânsa... eră să fie răpus...

— Eu!... protestă părintele Zarvă cu glas tare.

— Așa au spus oamenii cari au văzut lucrurile de departe... Speriați, ei dau fuga să'ți vie în ajutor...

— Mie!... glăsui iarăși Paisie pe acelaș ton.

— Unul dintrânșii azvârle cu securea în urs și'l lovește de moarte, îl doboară. Ei, știi ce face cuvioșia sa? Se apucă la sfadă cu creștinii ceia și mai ales cu cel care'l scăpase: ba că ce aveau ei să se amestece, ba că ursul avea treabă cu dânsu și el cu ursul, că știe el să răfuiască singur astfel de daraveri... Și de la vorbă trece la faptă, cearta ajunge bătae și bieții drumeți au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pățit-o rău... Au spus-o ei însiși. Asta'i purtare de cucernic?

— Nu, răspunse călugărul domol, și toate sunt adevărate... afară că mă aflam în primejdie și eram să fiu răpus de lighioana ceea. Asta nu, nu'i așa... doar m'am mai luptat și alte ori cu urșii piept la piept și i-am răpus cu pe dânșii, nu ei pe mine... Deci, n'aveam nevoe de nici un ajutor.

Asttel zicând, Paisie ridicase sus capul și semănă i răș cu Tălpan Frânge-fier de altădată. Părcălabul nu se putù oprì de a'i dà dreptate și de a șopti în sinea lui: Astea's cuvinte de voinic.

Insuș părintele stareț pornì din nou vorba cu mai multă blândețe:

— De! de unde s'o fi știut oamenii ?... lor li s'a părut că ești la mare strâmtoare și au vrut să'ți facă un bine. Nu se cădeà să le răsplătești cum ai făcut purtarea lor prietenească.

— Drept că aice am greșit...

— Cam prea des greșești, fiule. Ai ajuns de pomenă până departe și ți-a eșit poreclă urâtă, spre paguba mânăstirei noastre. Unde te-or duce atâtea păcate? Ce o să te faci cu sufletul tău ? Nu te gândești la dânsu ? Nu ți-e grijă de cumplitele socoteli ce te așteaptă ?

Paisie nu răspunse nimic, dar oftă adânc din pieptul lui de taur, așa că mai multe fire ale tetravanghelului se ridicară în sus.

După puțină pauză, starețul urmă, întrebându'l:

— Mai ai ceva măt nii de la mine de făcut ?

— De la prea cuviosia ta ? nu...

— Bine, să faci dar șaizeci pentru vina de acum.

— Șaizeci... Vezi că...

— Ce'i ?

— Eu, socotinde-mă tare vinovat, m'am osândit singur la o sută.

Nu întâia oară urmà în așa chip Paisie cu sine insuș. Erà obiceiul său că, de câte ori cădeà în vr'o vină pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr 1901 1932

care numai el o știă, nu zăbăvea a'și impune de bună voie o pedeapsă potrivită, după o sinceră cumpănire, cu însemnătatea greșelei săvârșite. Ba adesea 'și închipuiă câte o mică greșală, hotărând dinainte cu ce osândă o va ispăși. Astfel credeă el că nu rămâne cu nimic dator lui Dumnezău.

Bătrânul nu se putù oprì de a zâmbi ușor.

— Nu, o sută e cam mult. Șaizeci sunt de ajuns astădată... ținându'ți în seamă că te-ai și căit destul și ai făgăduit — nu'i așa? — că nu vei mai face.

— Dar vezi că... glăsui iarăș călugărul, scărpinându-se după ureche.

— Mai e ceva?

— Da.

— Spune.

— Suta asta erà pentru două greșeli: cea de care prea cuviosia ta a și aflat și una nouă de care prea cuviosia ta nu știe încă.

— Cum?... altă poznă... Ei! ce ziceam eu Paisie?

— Mărturisesc, mărturisesc ticăloșia mea.

— Și ce a mai fost și acuma?

— Azi dimineață veneam de la târg, unde fusesem cu niște mărfuri ale mănăstirei. La fântâna Ciolpanilor dau să 'mi adap calul. Tocmai atunci vin și niște frige-linte, niște rupe-piele de Armeni și de papistași...

— Paisie, pune frâu gurei tale; ia aminte că trebue să 'ți iubești aproapele chiar dacă 'ți-e dușman, chiar dacă e de altă lege.

— Drept este... Acei... rătăciți țineau morțiș că ei s'au aflat mai întâi naintea fântânei; eu ziceam din potrivă... Și adevărul adevărat era din partea lor... Dar nu voiam să mă dau rămas, eu, om al mănăstirei, pe chiar pământul ei... Și de aice a pornit gâlceava... și... și 'i-am scuturat cam rău. Pe lângă asta 'i-am suduit amarnic; ca să-i pot contrazice am mințit, am luat numele Domnului în deșert... Cunoscându-mi vina 'mi-am dat cinzeci de mătănii pentru fapta de deunăzi și cinzeci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pentru cea de azi; fac o sută. Acum, dacă prea cuviosia ta îmi dă șaizeci pentru bătaia cu creștinii din poeană, nu rămâne prea puțin pentru tărăboiul cu ereticii?

— Păcatul mărturisit e pe jumătate iertat, zise cu bunătate starețul înveselit. Fă o sută de mătănii și rămâi împăcat; decât, fie ca să nu te mai faci vrednic de altă pedeapsă pe viitor. Ți-o spun înc'odată: dă o pildă bună laicilor printre cari vei petrece și nu mai atrage asupra-ți urgia dumnezeiască. Și iar ș, nu 'ți pară rău că te-am rușinat în fața acestui boer, căci cel ce nu se zmerește singur cade-se a fi zmerit de alții.

Părintele Iosaf, mulțumit în sinea lui că scapă de un bucluceș, puse capăt convorbirei, după ce primi făgăduința solemnă a lui Paisie de a nu eși din cuvântul canoanelor. Dragoș și tovarășul s'u își luară rămas bun și binecuvântare de la dânsu și 'l lăsară iar față de prea cinstita carte, de scrisul căreia se apucă îndată ce văzu pe cei doi musafiri trecuți de pragul camerei sale.

Paisie ar fi vrut să părăsească îndată Neamțul și să apuce drumul spre noua lui locuință; dar deosebite daraveri, ce trebuiau puse mai întâi la cale, il ținură pe loc până la apusul soarelui. Seara venea și pan Dragoș socoti că nu se cuvine să tulbure liniștea celor din cetate sosind la un ceas nepotrivit. Se hotărî dar să mâe peste noapte la mânăstire. Porțile acesteia se închiseră, după ce sună de chindie, îndată ce se lăsă întunericul; luminile se stinseră și atât locuitorii cât și oaspeții sfintului lăcaș nu întârziară a se deda la o odihnă pentru cei mai mulți bine meritată. Tador ot Dumbrăveni era dintre acești din urmă și, cu toată grija ce-l stăpânea, adormi de somnul cel mai pașnic. Numai doi inși, afară de paznicii înarmați, veghiară până târziu. Unu era prea cuviosul Iosaf, pe care de ai fi trecut pe la miezul nopței prin curtea mânăstirei, 'l-ai fi văzut eșind din camerile sale și îndreptându-se prin cerdacul din afară, cu pas încet și cap plecat, spre paraclisul străreției. Celalt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

neadormit era părintele-Zarvă. Numai gândul de a se afla în mijlocul oamenilor de arme îl ținea treaz, îi aducea în minte fel de fel de închipuiri. Iar după ce somnul îl fură de la o vreme, fu năpădit de visuri,—visuri sbuciumate și năstrușnice,—în care i se perindă tot trecutul în icoane vii. Se văzu pe sine în luptă cu Ungurii, cu Leșii, cu drepți Moldoveni, ca mai nainte. Cu puterile înzecite, urcat pe telegarul său care prinsese aripi și străbătea văzduhul în zbor, împărțea moartea în dreapta și în stânga, snopea în dușmani. In răstimpul b tăliilor lua parte, ca mai nainte, la chiolhanuri strașnice, chefuia zile și nopți întregi, desfundând butoaele, deșertând oalele cu vin. Și se desmerda la sânul mândrelor prinse din fuga calului, pe când încă pustile bubuiau, flacările orașelor aprinse pâlpâiau, și s'auzeau încă strig te de moarte și de izbândă. In cele din urmă avu o vedenie mai mișcătoare decât toate I se păru că ușa chiliei se deschidea și din întunecimea rece a sălei înainta spre dânsu Bogdan-Vodă, învinsul de la Răuseni. Invesmântat era ca de război, zalele luceau pe el, și capul său, parcă rău lipit pe umerile de care fusese desprins, avea la gât un colan însângerat. Totuș fața 'i era vie și privirile pătrunzătoare.—«Talpane, Talpane, rosti dânsu, bucură-te și te veselește. Frumoasă e menirea ta. Mântuit va fi prin tine domnescul meu fiu în ceas de grea cumpănă».—Paisie s ri in sus ca ars, de și dormea adânc, atât îl sguduise cuvintele tatălui lui Ștefan. Cu răsunetul lor încă în urechi, cu ochii încă paianjeniți, ametit și înfiorat, zări pe răposat eșind pe ușă așa cum venise, cu pași măsurați. Ar fi jurat că i s'a arătat aevea. Își făcu cruce și stătu un răstimp gânditor, căutând a pătrunde rostul acestei arătări; apoi se scul și 'și văzu de rugăciuni și mătănii. Se făcuse ziuă mai de mult; hărnicia și foiala de toate zilele reîncepuse în mânăstire. Când eși afară, g si în curte pe Dumbrăveanul care 'ĭ luase nainte și se plimba așteptându-l. Merseră amândoi la grajduri să 'și ia caii. Monahul vestise dinainte pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

părcălab că avea și el un dobitoc al lui, de care nu se despărțea niciodată și nu se putea lipsi nici la cetate, un cal nici tânăr nici așa mândru ca Harapul, dar înzestrat cu însușiri deosebite. Îi zicea Șoiman.

In fața armăsarului său, bine ținut, cu coamă strălucitoare și care părea frământat de dorul unei goane nebune, Dragoș se umplu de fudulie și porni a 'i aduce laude, fără îndoială bine cuvenite, dar care vădeau din partea lui și o patimă neobișnuită. Vorbi de noblețea spiței sale—Harapul era drept urmaș al Sirepului, o fală a herghelei din Dumbr. veni;—spuse de învățătura, de vioiciunea, de tăria sa; scoase la iveală frumusețile sale. Paisie nu se dădu în lături de a'l admira în toată sinceritatea și ca bun cunoscător. Harapul fiind acum înșeuat și gata de plecare, Tador Dragoș se întoarse către călugăr:

— Dar fugaciul d-tale unde'ĭ, părințele?

— Uite-l și pe el colea.

Trecură la un colț cam întunecos al grajdului, unde stătea, cu botul în iesle un cal—sau mai bine o gloabă, ca să-ĭ zicem chiar pe nume,—pe atât de slăbănog pe cât de 'nalt și lung. Parcă n'ar fi mâncat de multe zile așa i se subțiase picioarele,—adev rate catalige—și într'atât îĭ erau de răsărite ciolanele cele mari și ascuțite. Ai fi crezut că doarme ori e prins de-o amorțeală, după nemișcarea lui; totuș, când Paisie și tovarășul lui porniră spre dânsu, întoarse îndată capul spre stăpânul său, ca și cum 'i-ar fi cunoscut pasul, și-l privi cu ochi triști dar plini de deșteptăciune.

— Ăsta-ĭ? întrebă părcălabul și cu milă și cu ironie, când fură în dreptul lui.

— Chiar ăsta. Socoți că nu face o lăscae, nu'ĭ așa, pane? Ei, uite, cum îl vezi, e unu și jumătate, nu 'și are în multe perechea. E domol la mers, ce 'i drept, dar duce la greu cât oricare altul, deși a îmbătrânit ca și mine. E înțelept cât n'ai crede, e năzdrăvan... mă 'nțeleg cu el mai bine de cât cu un om și în dânsu 'mi-e toată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/anii-1901-1932

mângâerea. Nu l'aș da pe zece cai împărătești și nici pe comorile lui Iov.

Și pe când îl gătea de drum, spuse pârcălabului toată povestea lui.

Il găsise odată—acum opt ani—pe un câmp, nu departe de Târgu-Neamțului, într'o baltă de sânge, numai piele și os, abia sufiând. Era cu șeaua și cu frâul pe dânsu. Se vede că se întâmplase pe acolo o harță sîngeroasă și stăpânul lui fusese printre victime, iar pe el îl lăsase în părăsire ca unu ce trecuse drept mort. Milos cum era de felul lui și iubitor de cai, Paisie, văzând că are a face și cu un dobitoc de soi bun, făcu toate chipurile de'l duse la mânăstire, luîndu'l pe seama lui. Aci îl îngriji cum îl tăie capul, și haramul se îndreptă repede, prinse carne și ajunse frumos. Asta până la o vreme. Pe urmă Șoiman,—cum îl numise el,—începu a fi cuprins de un ciudat neastâmpăr, a nu'și mai afla locul, oriunde 'l duceai; apoi își perdu toată vlaga, căzu într'un fel de lîncezeală, o adevărată mâhnire: nu mai atingea nici fânul din iesle. Se ofeli iar și coastele 'i eșiră afară, se f cu a à cum era astăzi. Paisie nu pricepeă ce are, îl credea lovit de vr'o boală și'l socotea pornit pe drumul peirei, ceea ce'l durea mult, căci prinsese slăbiciune de dânsu,—poate unde'l scăpase de la moarte și'i făcuse mult bine. Adevărat că și calul se uita la el cu ochi așa de buni și pătrunși de recunoștință! Insfârșit într'o zi lucrurile se lămuriră. Se întâmplă ca o ceată de oșteni să popăsească la mânăstire, iar la plecare goarnele sunară pentru a'i aduna. La auzul acestora, Șoiman sări din grajd ca apucat de lele, năvăli printre ceilalți cai și răzbi în galop până la osta i, vârându-se între dânșii. Cu greu îl opri călugărul să nu'i urmeze și'l întoarse la iesle. Dar de atunci pricepu cine era roibul ăsta și ce se petrecea înlăuntrul lui. Bănuise doar că aparținuse odată unui ostaș; acumai se încredințase că fusese purtat prin războaie și era pătruns, ca și dânsu, de dragostea lor, oftă, ca și dânsu, după vremile trecute, se topea de dorul lor. Asta 'i mări

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prietenia ce aveă pentru el și'l învățâ cum s'ĭ vorbească și de ce să'i vorbească.

— Numai graiul îi lipsește, încheè Paisie... ori poate nu'i pricep eu rostul... că de altcum, îmi dă totdeauna răspunsuri în felul lui. De nu mi-ar fi cu păcat, aș zice că are și el suflet ca și noi. De minune este iarăș, darul ce 'l are de a prevesti, de a cunoaște dinainte ce-o să fie. Acum trei ani, când cutremurul cel mare, eși în ușa grajdului și nechezi tare de trei ori : și îndată s'a clătinat pământul și s'a crăpat catapiteasma bisericei lui Ștefan cel bătrân [1]). Apoi când a fost să moară părintele Varlaam, care fu stareț nainte de prea cuviosia sa Iosaf, l'am văzut chiar eu îngenuchind și lăcr mând din ochi... și îndată acel cucernic bărbat și-a dat sufletul... Și câte de astea nu s'au pomenit la dânsu l... De aceea nu numai eu, dar toată lumea 'l socoate năzdrăvan.

Nu mai trecù mult după aceasta și amândoi tovarășii porniră călări din mânăstire; dar, când să iasă din cuprinsul ei, Șoiman se opri răstit, se înțepeni pe picioarele dinainte, ciulind urechile și fornăind. Nici chip s'ĭ mai asculte de îndemnul stăpânului său de a nainta.

— I s'a năzărit haramului, zise Dumbr veanul, încruntând din sprincene, căci avea încă în minte cele auzite despre straniul telegar.

— I s'au f cut semne... Hîm! nu'i a bine, nu !... dar ne-o ferì Dumnez u, răspunse călugărul.

— Lasă, părințele, reluă Drago , care se și înseninase, de-o moarte o să murim.

— Ei !... bine zici, de-o moarte o să murim! îngână părintele-Zarvă.

In acela timp urni din loc pe Șoiman, lovindu-l cu călcâile.

Dădură repede uitării întâmplarea aceasta și apucară cu voe bună drumul la cetate.

---

1) Ștefan III-lea, care a făcut biserica dela mânăstirea Neamțului cu hramul Inălțarea Domnului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mrr1901-1932

III

Fiica Radului-Vodă

Dintre toate locurile tari ale României, nici unul n'a lăsat o faimă mai mare, și în istorie și în legendă, ca Cetatea Neamțului, numită odată și Cetatea-cea-mare. Ea a fost teatrul multor fapte eroice și unor jalnice întâmplări. Indărătul zidurilor sale s'au adăpostit cavalerii-călugări Teutoni, de cari a și fost întemeiată prin suta a XIII-a după Hristos, pe când părțile răsăritene ale Europei erau bântuite de oardele tatare. Dânsa a auzit, zice-se, cuvintele bărbătești ale mamei lui Ștefan-cel-Mare, îndemnându'și feciorul a căută mai bine moartea decât a se lăsa învins. Ea a văzut mai târziu pe o nefericită Domniță, a cărei viață înfățișează întâmplări atât de nesăbuite, pe fiica trufașului Vasile Arbănașul, ucisă pe pragul camerilor sale de o ceată de cazaci pradalnici. Tot ea a fost martoră la isprava fără seamăn a celor 18 plăeși cari au ținut piept lui Sobieski, mântuitorul Vienei, și oastei sale răslățată în isbânzi. Dar de câte alteori n'a fost dânsa asaltată de dușmani învrăjbiți, furioși de zădărnicia unor repetite lovituri! Așezată pe culmea unui munte râpos — muntele Țifu — apărată din două părți de dealuri păduroase, având îndoite ziduri de câte opt-zeci picioare înălțime, deși nu era cea dintâi cetate a Moldovei — Suceava și Hotinul îi treceau înainte — se număra, în acele timpuri, printre cele mai bine întărite. Și de aceea avu adesceori cinstea de a ocroti, la vremi de primejdie și de răstriște, neamul și comorile Voivozilor Moldoveni.

In ziua de 5 Octomvrie a anului 1474, podul de stejar al vestitei cetăți se ridica și poarta-i se deschidea în tot largul ei, spre a face drum unei frumoase jupănițe și alaiului ce o urmă, în frunte cu pârcălabul Neamțului. Dânsa era întimpinată în lăuntru de mai multe tinere jupânese și de copii-de-casă, rânduiți pentru slujba sa, precum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1918

și de toți oamenii unei curți domnești, pe când slujitorii, paznici ai cetății, îi dădeau cinstea cuvenită unei soții de Voivod. Ea însă trecu pragul porței cu pasul silnic al omului care merge spre locul de osândă, fără a căta nici în dreapta nici în stânga, cu fața acoperită de o vie rumeneală, ce puteă fi semnul și al sfielei dinaintea atâtor priviri ațintite asupra ei și al unei răzvrătiri sufletești; iar când ochii ei umbriți de lungi gene negre se ridicară spre vechile și asprele ziduri, nu'și mai putu stăpâni lacrimile. Căci, cu toată buna și măgulitoarea primire ce i se făceă, știă bine că intră acolo ca prinsa, robita lui Vodă, că n'ar fi putut deschide porțile ce se încuiau în urmă-i nici prin poruncă nici prin rugăminți, iar inșii cari i se închinau și'i vorbeau cu smerenie erau, din ordin de sus, custozii ei neînduplecați.

Frumoasa jupăniță nu erà alta decât Maria, fiica Domnului muntean Radu-cel-Frumos, mai mult cunoscută sub numele de Voichița, ce i se dase în urmă, la o boală grea, spre a o scăpà din ghiarele morței. Ea venea drept din Suceava, unde o adusese, ca o mândră și neasemuit de prețioasă trofee, Ștefan, după ce biruise desăvârșit pe tatăl ei și-l silise a'și lăsà și tron și țară. Doi ani petrecuse copila în palaturile domnești din Capitala Moldovei, în mâhnire și în sbucium, până în ceasul când Vodă, vestit de apropierea oștirilor otomane și părăsind el însuș Suceava, o trimisese în această cetate a Neamțului, cu gândul de a o știi la loc tare și sigur și nici prea depărtat de părțile unde socotea să se afle dânsu. Astfel sgârcitul ține să aibă mereu lângă sine scumpa lui comoară. Ș'apoi la Hotin, — unde erà poate și mai deplină siguranță și unde se strânsese cele mai de seamă fețe ale țărei ce nu luau parte la războiu, — aveà a se teme de împrejurări neprielnice unei deaproape păziri a Domniței și chiar de marea bunăvoință a prea cinstitei sale mame față de fiica Radului-Vodă, al cărei farmec nu găseà la nimeni împotrivire.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/mdrr1901-1932

In ceasul când Dragoș și părintele-Zarvă veneau spre cetate, Voichița era în odaia cea mai frumoasă — destul de încăpătoare și boltită — a locuinței domnești, aflătoare la rândul întâi al turnului despre miază-noapte. Ea ședea la masa rătundă din mijlocul camerei, pe un jeț de lemn de abanos strungărit și săpat, cu spatele la cămin, un pătrat de olane lustruite, sprijinit pe doi stâlpi și cu capac de fer în vârf. Picioarele-i mici, prinse în încălțăminte de piele roșie subțire, se rezemau pe o blană de urs alb care acoperea parte din pardoseala de lespezi. O fâșie dreaptă de raze solare, străbătând piezișprin o fereastră lungăreață și îngustă cu gratii de fer, ce dădea in curte și pe unde venea toată lumina, punea un nimb strălucitor deasupra capului ei și făceă să scânteieze icoanele aurite ce împodobeau peretele dinspre răsărit și dinaintea cărora ardeau candelele zi și noapte. Ea lucră cu mai mult avânt decât băgare de seamă la un epitaf, pe stofă de catifea vișinie, pe care-l făgăduise unei biserici din Moldova. Lesne era de văzut că atunci chiar când ochii săi păreau a urmări stăruitor mersul firului de aur, ei țințeau aevea alt chip decât al Domnului Isus Hristos și gândul o purtă departe de sfântul mormânt, departe de însuș locul unde se află. Privirile-i erau pline de vise. Înfățișarea sa arătă că treceă mereu prin simțiri potrivnice: acum o pornire aprigă ce o făceă să încrunte sprincenele, ce-i dădea hărnicie nesăbuită la lucru; acum o lâncezire, o amorțeală ce-o silea să se lase de cusut, să-și razeme a lene capul de jeț. Atunci zărindu'și, cu voe fără voe, chipul în oglinda de Veneția ce-i sta in față, se deda la o cercetare amănunțită a ființei sale. Cătă, cu cevă grijă, la fruntea ei netedă; la urechile ei gingașe care totuș purtau cercei de aur lungi de trei degete; la mânele ei albe; la mijlocul ei subțire prins într'o cingătoare de cofterie, încheiată cu paftale numai petre scumpe. Ea se plecă apoi înainte, se priveă mai de aproape, potrivindu'și salba cea cu douăzeci rânduri de mărgăritare, netezându'și cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1938

răsfăț părul negru, împletit și înfășurat pe vârful capului. In cele din urmă, neliniștea-i trecea, fața ei vădea simțimântul de mulțămire ce-i adusese încheierea cercetărilor sale. Și parcă oglinda'i șopteà atunci ispititor: «Domniță! Domniță! nu ești tu făcută pentru bocetul jalnic și necurmat, nu ești tu croită pentru robie, ci pentru a te bucurà de ale lumei norociri și a străluci pe falnic tron!» Dar vrajà acestui glas nu ținea mult; ea tresăreà ca dintr'un vis, își luà iute ochii de la oglindă și, pătrunsă de căință, își vedeà iarăș de lucru, după ce aruncà o privire asupra icoanelor din perete.

Și erà în această scurtă căutătură o cerere de ajutor, o rugăminte pornită din adâncul sufletului. Căci trecuse printr'un moment de acele, în care 'și da seamă că este amenințată de o răstriște ce-o socotea mai mare decât toate câte le îndurase până acum. Nu mai erà nimic faptul că fusese răpită de la vatra părintească, că în vârstă de tot fragedă cunoscuse exilul și strângerea lanțurilor robiei, grele chiar când sunt aurite; nu mai erà nimica ruina casei sale și înălțarea din nou a neamului potrivnic și urât al Dăneștilor; nu mai erà atât de dureroasă despărțirea silnică de acela căruia'i făgăduise credință, de logodnicul ei; nu mai erà atât de cumplită înfrângerea și moartea de inimă rea a tatălui său. Aceste suferinți dispăreau față de aceea pe care i-o stârnea acum conștiința că perde tăria de a urî, de a blestema după cuviință pe făptuitorul atâtor grozăvii. Pe nesimțite, dar pe fiecare zi, inima ei devenea tot mai nemernică față de dânsu, și împotriva acestei porniri n'avea chip de luptat. Și, lucru în adevăr cumplit: ajungea să socotească de fermecător tot ce înainte i se părea mai uricios la Ștefan-Vodă; neajunsurile ce'i pricinuise începeau a perde din însemnătatea lor, pe când puținul bine ce avuse de la dânsu creștea nespus în ochii ei. Găsea uneori chiar cuvinte de recunoștință, un glas trădător cerea încet iertare pentru vinovat, șoptindu'i că dacă ar pune în cumpănă deoparte păcatele lui și de alta dovezile sale de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

iubire, cumpăna ar stă dreaptă. — Era o împrejurare de care mai înainte nu-și putea aminti fără a se simți învrăjbită contra lui Ștefan: acel ceas năprasnic din o noapte de urgie când cel din urmă adăpost unde Radu-Vodă, fugărit de biruitor, se închisese cu neamul, averile și ultimii săi ostași, — când cetatea Dâmboviței, scaun domnesc, fusese luată după un asalt furios și o împotrivire desnădăjduită. Din camera ei, — în care, căzută în genunchi înaintea icoanelor, se rugă pentru izbânda și mântuirea tatălui și a logodnicului său,— Voichița auzea zgomotul luptei, bubuitul pușților, cioenirea armelor mânuite de luptători, unii năvălind, alții apărându-se până în lăuntrul încăperilor cetății; vedea de pe fereastră pârjolul aprins de învingători și ale cărui flacări se ridicau la cer, amenințând să cuprindă totul. Nu mai trebuia mult ca s'o învălue și pe ea. Larma creștea, împreună cu vaetele, cu strigătele de groază. Își da seamă că oștenii risipiți fug; i se spunea că Domnul a fost silit a fugi și el, părăsind toate, că nu mai era nici o scăpare; dar nu mai putea să miște, nu mai avea grai, stătea tot îngenunchiată dinaintea iconostasului, înmărmurită ca o stană de piatră. Atunci răsunară pași repezi și zingănit de săbii pe scările palatului, sguduind întreaga clădire. Veneau dușmanii! Un văl i se lăsă dinainte și putu numai să vadă cum apărea pe prag un ostaș amarnic și uimitor, cu păr de aur și ochii ca seninul cerului de vară, cu coif și zale strălucitoare, cu paloșul în mână. Și pe urmele lui se grămădeau războinici semeți, încruntați de lupta crâncenă, beți de izbândă. Privirile ca și armele lor scânteiau la para focului. Ea 'și perdu cunoștința, dar avu încă vreme a se simți prinsă în brațe de bălanul viteaz, sărutată arzător pe frunte, și a auzi strigătul lui, scos din inimă: «O mândreță fără seamăn! Drept că era păcat să mor înainte de-a te vedea!» Acum această întâmplare, pe veci întipărită în mintea ei, acest sărut ce-o arsese ca un fer roșu, nu-i mai stârnea revoltă nici protestare; ca înce-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pea a se împăcă cu dânsa, a nu mai vedea pe biruitor ca o fiară lacomă de sânge și cruzimi, ci ca pe un Arhanghel îndeplinind cu pală neînvinsă porunca unui Dumnezău în mânie. Câtă ticăloasă schimbare! Unde va ajunge inima ei de vă stărui pe calea ce apucase?

Dar ceea ce 'i mărea și mai mult neliniștea eră nedumerirea pe care 'i-o producea purtarea lui Ștefan, a cărui statornicie și stăpânire de sine o uimeau pe cât o și înciudau. După ce o luase roabă din curțile părintești, Domnul Moldovei o dusese triumfător în capitala sa și acolo o ținuse în deaproape pază, ne dând ascultare la rugămințile sale de liberare. Atunci, pe când lacrimile ei curgeau încă fierbinți pentru tot ce suferise, pentru moartea tatălui său, întâmplată curând după înfrângerea de la Isvorul Apei, cutezase a-i vorbi de dragostea lui. Ingrozirea ce văzuse la dânsa nu'l speriase, și nu se știe unde l'ar fi dus pornirea patimei dacă mama lui, Doamna Oltea lui Bogdan, n'ar fi intervenit, luând apărarea sărmanei robite, căzută la picioarele sale. Voivodul, după ce se plecase la cuvintele cinstitei bătrâne, îi zisese numai atât: «Domniță, Ștefan nu știe a se ruga mult, dar știe să se înfrâne și să aștepte! Când vei socoti că'i vreme să'mi fii soție, îmi vei spune».

Din acea clipă nu'i mai dădu prilej de a se plânge de stăruința sa, de vr'o vorbă mai vie, de o reamintire a dragostei ce zicea că are pentru dânsa. Numai ochii săi mai grăiau câteodată pe nevrute; el stă rece și cumpănit. Dar în acelaș timp nu încetă a fi binevoitor, a o tratà cu deplin respect și curtenie, cătând a'i ghici dorințele și a i le mulțămi dinainte, punând la picioarele ei tot ce ar fi visat o soție de Domn atotputernic. Dovezile acestei bunevoinți o întâmpinase de la primii pași, chiar și la Cetatea Neamțului, unde 'și închipuise că va da de o închisoare. Tot lăcașul domnesc îi fusese pus la îndemână; camerile fusese anume gătite după gustul ei, așa cum le avuse în palatul de la Suceava. I se adusese de acolo tot ce'i aparținea, tot ce se știa că'i place și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poate s'o mulțămească. Ba, primise încă și noi daruri din partea lui Ștefan, minuni de artă venețiană, scumpătăți cu care se făleau negustorii din Leopol, Caffa, Genova, și în primul rând un ornic de Nuremberg în chip de ou, o oglindă de la Murano, mătăsării tocmai de la Ypres. Mesele stau încărcate de *confeturi*, de cutii cu fructe uscate din Italia, de tot felul de bunătăți din țările Răsăritului. Bucătăriile curței erau în plină hărnicie și un comis, doi cluceri, jupânese și copii-de-casă așteptau poruncile sale. In grajduri se aflau pentru dînsa telegari de preț, carâte, leagăne și sănii cu meșteșug lucrate și împodobite cu aurituri. Parcă n'ar fi putut dori mai mult. Numai de liberarea ei, de întoarcerea-i acasă nu putea fi vorba. La orice stăruință în privința aceasta, Ștefan răspundea unul și același lucru: «Cum! nu s'a hotărât Doamna mea să'mi împărtășească dragostea? Tot să mai aștept ziua când voiu duce-o la altar?» — Pe astfel de cuvinte — în care eră pe atâta ironie pe cât și duioșie — se despărțise de dânsa în momentul când o trimesese la cetate. Așa dar el rămânea neînduplecat, neînfrânt, pe când ea slăbea în hotărârea-i de a'l trată numai ca un vrăjmaș, de a fugi cu groază de dânsu, răzbunând pe tatăl ei dacă nu altcum, dacă nu așă cum cugetase odată să'l răzbune, cel puțin prin dispreț către acel ce puteà fi privit ca omorâtorul său.

Trădătoare eră față de acest nenorocit tată, trădătoare față de ne mai puțin nenorocitul ei mire, Comisul Mircea Oprișanu ot Băleni, din neam de Domn el însuș, credincios și prețuit boer al lui Radu-Vodă. De bună seamă că odinioară, iubirea ce'i arătă dânsu, plăcutele și alesele lui însușiri o fermecase, așă în cât ar fi putut jură că'i împărtășește pe deplin simțirea. Și nu eră nimic nefiresc în aceasta; nu s'ar fi găsit jupânească la Curtea munteană care să rămâie nepăsătoare dinaintea acestui tânăr frumos la față, iscusit la minte și dulce la rost ca nimeni altul. El călătorise prin depărtate străinătăți și văzuse tot felul de minunății, cu a căror povestire în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cânta auzul oricui il asculta. Vorbeà nu numai slavonește, dar și italienește și elinește. Învățase și a cânta din chitară și zicea frumos din gură cântece duioase, streine și moldovenești. Petrecuse multă vreme în Constantinopole și în falnica Veneție, cetatea de pe apă, și dusese traiul ei cel năstrușnic, luând parte la plăcerile și isprăvile străluciților săi seniori. Cercetase Florența, unde ochii se uimesc de atâtea icoane frumos zugrăvite și de chipuri cioplite în marmoră, de atâtea palate, mai incântătoare decât cele din povești; cercetase Genova cea albă, culcată pe malul mărei. Trecuse mări albastre, nemăsurate, până la ținuturile depărtate ale Francilor, unde boerii umblă turnați în fier de sus până jos. In țară, la curtea lui Radu-Vodă, care luase pildă in strălucire de la Sultani, el erà cel dintâi la toate jocurile războinice, la aruncatul cu sulița, la săgetarea cu arcul. El aveà caii cei mai frumoși, câinii și șoimii cei mai bine învățați, ce'i asigurau isbânda în mărețele vânători care erau plăcerea de seamă a lui Vodă și la care acesta ducea după dânsu un norod intreg de curteni și de negustori, de slujitori și de țărani. Și omul atât de bine dăruit de fire și de D-zău, a cărui dragoste o răvneau atâtea femei urmà a'i păstra o înduioșătoare credință, deși erà despărțit de dînsa de doi ani și supus, tără îndoială, la mari ispite. El nu incetase a'i trimite în taină, prin minuni de dibăcie, răvașe pline de patimă, pentru a o îmbărbătà, a'i vesti că cugetă mereu la desrobirea ei, că se privește mereu ca viitorul său soț, răzbunătorul ei și al lui Radu-Vodă. Aceste mărturii de devotament o măguleau, dar vai! o lăsau din ce în ce mai rece. Insuș chipul bietului Mircea ot Băleni începea a se șterge din mintea ei și trebuia să se trudească pentru a și'l amintì.

Nemulțămită erà dar, fata Radului-Vodă în ziua aceea, nemulțămită de toate și mai ales de ea însăș. In zadar căutà, cel puțin, o uitare a stărei sale în hărnicie, în săvârșirea epitafului pe care voia să'l aibă gata la o dată anumită; nu puteà să scape de gândurile ei chinui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mgrr1901-1932

toare. Și din nou încetă de lucrat, își lăsă capul pe piept, simțindu'și brațele moi și fără vlagă, inima apăsată de așa desnădejde, că strigă în gura mare: «Doamne! Doamne! de ce mă lași!»

Dusă pe gânduri cum era, Voichița nu luase seama că pe pragul camerei de alături — iatacul ei — în pervazul ușei celei mici, se ivise o bătrână ce'și ducea cu greu povara anilor. Puțintică la trup, statura i se micșorase și mai mult prin gârbovire. Era îmbrăcată numai în negru, așa cum se cădea unei femei al cărei soț trecuse în viața de veci, — și peste straele sale jalnice purta o cățaveică blănită. Marama ce'i acoperea capul lăsa în iveală puțin păr alb lânos. Fața ei sbârcită, veștejită peste fire, cu asprime de pergament, isbea printr'o întipărire de vioiciune și însuflețire, desăvârșit nepotrivită cu întreaga ei făptură uscățivă și istovită. Ochii săi înfrigurați în care 'i se strânsese parcă toată viața și care vor fi fost de o mare frumuseță — răsfrângeau o strășnicie ce te înfiora. Ei aruncau mereu scântei în jurul lor, dovedind că în inima bătrânei viă un simțimânt înflăcărat, amarnic, pornit dintr'o învrjbire nepotolită.

Ea stătu locului câtva pe prag, căutând pe sub gene pătrunzător la tânăra Domniță, își dădu seamă de starea ei, auzi strigătul său, fără a înceta o clipă de a toarce din furca ce o avea la brâu și de care nu se despărțea niciodată, de ai fi crezut că face parte din ființa ei. Apoi trecu pe lângă Voichița, ne simțită, ușoară ca o umbră, mușcându'și buzele supte și arse,—care ca și ochii săi erau într'o veșnică mișcare,—și mormăind ceva nedeslușit, semănând a ocară și blestem.

Domnița tresări la vederea ei ca vinovatul în fața judecătorului său, ca păcătosul în fața conștiinței sale, și se roși puțin. Ea ghicise, vede-se, înțelesul șoaptelor noei venite. Pentru a'și ascunde sfiala, luă repede una din sfintele cărți ce le avea la îndemână pe iconostas, o biblie, și'și opri privirile pe psalmele lui David.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In vremea asta bătrâna, — credincioasa Domniței și pe care Ștefan o lăsase lângă dânsa — se așezase dinaintea ei, pe lavița de la perete, scoțând un oftat din greu.

In adevăr, o nemărginită durere apăsa sufletul Hrusanei lui Pârsnea cuparul, crud lovită de nenorocirile întâmplate Voichiței și părintelui său. Ea era dintr'un neam de oameni buni care ținuse necurmat partea Drăculeștilor, în luptele duse de acești coborâtori ai lui Mircea cel Mare împotriva Dăneștilor, altfel zis Băsărăbeștii, urmașii lui Dan I ; lupte înverșunate între ambele ramuri ale aceleiaș familii și care însângerase pământul Munteniei. Ele desbinase întreaga țară în două tabere potrivnice, ducând vrăjmășia până în păturile adânci ale poporului, ura și prigonirea între frate și frate, părinte și fiu. Atunci au fost vremi nespus de tulburate, în care inimile, purtate de la sine la război, se ațâțase și mai mult spre învrăjbire. Hrusana, care copilărise la curtea lui Mircea cel Mare, fusese pătrunsă de aceste simțiminte aprige, luase parte cu sufletul la aceste lupte și ciocniri, prinsese o ură de moarte împotriva Băsărăbeștilor, mai răi pentru dânsa de cât orice lifte. Și la ea era vrajba cu atât mai mare, cu cât cinsteă și iubeă mai presus de orice casa lui Mircea Vodă, pe care o socoteă de sfântă și fără prihană, a cărei fală și mărire erau fala și mărirea ei, ale cărei nenorociri și cădere o atinsese mai cumplit de cât propriele ei nenorociri, tot atât de adânc ca pe însiși membrii acestei case.—Era mândră că bărbatul și doui feciori ai săi perise în slujba viteazului Vlad IV ; și, pe de altă parte, nu se putea mângâia că un al treilea fecior luase partea hainilor de Dănești. Această crimă, această nelegiuire, trădarea aceasta nu i-o iertase niciodată și se zice că, vestindu-i-se moartea trădătorului, ea spusese drept răspuns : «Ce fiu ? De cine vorbiți ? Eu n'am fiu printre slugile Băsărăbeștilor !» Fericită și blagoslovită se socoteă dânsa fiindcă'i fusese dat să alapteze și să crească pe brațele sale pe Radu, vlăstarul, coconul lui Vlad

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1901-1932

Dracul, cel renumit pentru frumusețea lui. Pentru acesta avea mai mult de cât o iubire de mamă: un simțimânt evlavios. Mintea ei îl înzestrase cu toate însușirile cele mai minunate, îl ridicase mai presus de fire, îl îndumnezeise. Cum nu era să'i rupă inima, s'o pătrundă de o jale veșnică marea lui răstriște și amarul său sfârșit? Cum nu era să se umple de o ură înverșunată împotriva celui care răpise tronul, risipise casa lui Radu, dusese pe fiica lui în robie, îi cășunase moartea, împotriva prietenului Dăneștilor, Ștefan Mușatul? N'avea și el sânge băsărăbesc în vine? De unde'și ducea bătrânețele cu voinicie, ea se ofelise deodată în noaptea cumplită când văzuse înfrângerea desăvârșită a Domnului Muntenici și pe Voichița în mânile Moldovanului. De atunci se și plecase spre pământ, spre mormânt, îndoită în două, istovită de viață, ca un copac isbit și ars de trăsnet. Din ceasul acela nu încetase de a blestema pe dușmanii lui Radu, de a aținta pe Voichița împotriva lui Ștefan, asupra c- ruia se grămădise toată ura ei. Zi și noapte o îndemna la vrajbă și răzbunare. Dar lunile treceau, anii începuse și ei a trece și gândurile bătrânei nu se împlineau, neamul afurisit al lui Costea Mușat nu se prăbușa de la înălțimea lui. De aceea și înverșunarea Hrusanei cre teă, iar Voichița, față de aceste simțiminte statornice, de așa stăruință în ură, în dorul de răzbunare, de care ea nu mai era — vai! — indestul pătrunsă, — Voichița, zicem, se simțea smerită și sfioasă. Ajunsese a suferi cu greu privirile acelei b trâne, — singura ei tovarășă —pe care se obișnuise a o cinsti ca pe o mamă, căci citeă în ele mustrări mute și cumplită b nuială. O tainică neînțelegere se ivise de câtva timp între amândouă și de multe ori se întâmpla să stea ceasuri întregi față în față, tăcute și fără să se uite una la alta. Insă baba Hrusana arătă în ziua cea cu deosebire înecată de amarul ei. Nu se mai lăsa de oftat, parcă într'adins. Așă că Voichița, care căta a se pătrunde de cele ce citeă, fu silită a ridică ochii la dânsa și a o întreba cu glas prietenesc:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Da ce este, neneacă?

— Ce să fie, Domniță... ia mă gândesc și eu.

— Și la ce gândești?

Bătrâna'și șterse cu mâneca lacrimile ce o podidise și răspunse jalnic:

— Hei!... mă gândesc cum toate trec pe pământul ăsta, cum toate se dau uitărei .. Săracii de noi, săracii!

— Drept că tristă ne e ursita.

— Numai eu'mi aduc aminte, numai eu....

In chipul cum fusese rostit acest «numai eu», eră o dojană pentru Voichița, pe care aceasta n'o scăpă din vedere.

— Fost-au oare aevea toate câte au fost?... Văzut-am oare aevea ce am văzut?.. Ori că toate fură închipuiri și năluciri?

— De ce vrei să vorbești, neneaco dragă?

Baba Hrusana o țintì cu privirile ei pătrunzătoare și zise solemn și apăsat:

— Azi... da azi — cine mai cugetă la aceasta, afară de mine! — se împlinesc nouăsprezece ani de când cel mai frumos Cocon ce a văzut mândrul soare, sfânt răposatul tatăl Domniei tale, a dus la altar pe cea mai frumoasă jupăniță ce a fost de când lumea, lăudata maica Domniei tale.

Și chemându'și amintirile din adâncimile trecutului:

— Văd și acum — parcă ar fi fost eri — minunata nuntă de care a rămas îndelungă vreme pomenă în Țara Românească. Multe zile și multe nopți au ținut desfătările și veseliile, cu mese întinse și pentru cei mari și pentru cei mici, cu alaiuri, zicături și muzici. Și curs-au vinurile în valuri și s'au aruncat bani de argint și de aur la norod. Domneasca mireasă ostenit-a dând cu mâna ei răsplată biruitorilor la alergăturile de cai, la care au luat parte oameni de seamă și de cinste. S'au încins horă și danț prin curtea palatelor domnești și pe ulițe, de jucau jupânii și jupânesele cele mai mari, sub povățuirea lui Băncilă vornicul și a stolnicului Drago-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mir. Priveliște de neuitat! Podoabele și juvaericalele feților boerești te orbeau, căci erau cu toții numai stele și luceferi. Dar cine ar puteà povesti, cine 'și-ar puteà închipui ce a fost atunci Măria Sa, Coconul Radu? Intreceà în mândreță pe Făt-frumos, arătà mai falnic de cât Arhistratigul Mihail, Voievodul îngerilor. Erà nalt și drept ca un brad, cu mustăcioară ca pana corbului, cu ochi mari și galeși. Purtà chepeneag de filcandraș albastru cu nasturi de aur, dulamà stacoșie, poturi cu găitane de fir, căciulă de samur; aveà paloș cu mâner numai diamante și pinteni auriți Uite-l, parcă stà naintea mea! — Armăsarul lui hărăpesc, cu coama încrețită, cu șeaua de catifea verde aurită, cu frâu bătut cu rubine, scări împodobite cu smaragde și potcoave de argint, mâncà foc și parà. Gătelile astea costase 40000 de taleri.

A! de unde să crezi, de unde să gândești că ursitoarele'i menise restriști atât de grele? De unde să socotești că atâta mărire și putere se vor risipi ca un fum, ca o nălucire!... Amar! amar și zădărnicie! — De ce am mai trăit ca să văd aceasta!

Plângerile bătrânei erau într'adevăr atingătoare.

— Lasă, lasă, zise Voichița cu glas alinător. D-zău ne va mângâià și pe noi odată... Nu trebue să ne îndoim de mila și de dreptatea lui... Au uità el pe cei nelegiuiți, au nu mai are el trăsnete?... Nu se vor bucurà dușmanii până în cele din urmă.

— Hei! cine nesocotește puterea Sfinției Sale?... Dar, totuș, n'a îngăduit el să fie învins Măria Sa? nu l'a lăsat să moară de inimă rea pe pământ străin, departe de tine, de toți ai săi?... De ce n'ar îngădui ca răstriștea noastră să ție veșnic și nelegiuiții să izbutească desăvârșit?...

— Hulești, neneacо!

— Vai mie, drept este... mă umplù de păcate... ticăloasă și trufașă e cârtirea mea. . Cutez să mă răzvrătesc, vierme ce sunt, împotriva Atotputernicului... Dar mă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

doare, prea mă doare sufletul... prea mi-e înecat în desnădejde... Căci suntem lăsate de toți, de cei din cer și de cei de pe pământ, — și de noi înșine chiar...

— O! poți crede?...

— Și de noi, da... Cearcă-te pe Domnia ta și vezi că ți-a slăbit cerbicia... Ascultă-te când rostești numele prigonitorului nostru și dă'ți seamă că nu'l mai spui cu vrajba dinainte... Ai început a coborî pe povârnișul tuturor uitărilor...

Vocea Hrusanei lui Pârsnea se înăsprise și tremurul buzelor sale se întăreă.

— Așa'ți închipui, făcu Voichița, plecând țără voe ochii.

— Poate!... Să fie cum zici... Aș vreă să fiu eu numai o babă fără minte care vorbește într'aiurea și cui i se năzare fel de fel de nebunii... Aș dori din tot sufletul să mă înșel și... să nu văd alte grozăvii și nelegiuiri!

Amarele cuvinte și bănuelile scosese din fire pe Domniță:

— O! Doamne, zise cu pornire de desnădejde, dar ce vrei să fac, dar ce pot face, decât să rog pe Atotputernicul să se îndure de noi, să ajute pe cei ce vor să ne mântuie, să peardă pe rău-voitorii noștri?... Ce alta aș fi putut făptuì și n'am făptuit?

— Ți-a stat totul în mână.

— Cum?

— Să mă fi ascultat când ți-am dat mijlocul de a nimici pe hainul de Ștefan și a te răzbunà deplin. Azi el ar zace în mormânt și noi ne-am bucurà... Domnia ta ai vorbit de neomenie!... Dar ce omenie se începe cu un dușman, cu omorâtorul Coconului Radu?

Bătrâna stăruià a dà numele de Cocon acelui pe care'l alăptase și care rămăsese până în cele din urmă tot un copil pentru dânsa.

Voichița vrù s'o mângâie și să se îmbărbăteze pe ea însăș.

— Cade-se s'avem răbdare... Alții lucrează pentru noi. Eu mai cred că răsplata'i va veni și de la sine. Ea nici

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/mdrr1901-1932

nu e departe: căci ce e furtuna asta ridicată acum asupra lui decât semnul mâniei Cerului pentru răutățile sale? — Ca păcătoșii cei mari, e lovit amarnic tocmai în culmea puterei, când se resfață semeț în trufia sa.

— Gând amăgitor!... Izbânda a lui va fi, oftă baba Hrusana, dând din cap.

— De ce?

— Vai! așa va fi!

— De unde știi?

— Așa văd dinainte; mi-o spune mie cevà, mi-o spun semnele. De-adreptul și fățiș nu va fi el răpus. Nu va peri în războiul de acum, nici vr'o răstriște nu-i va veni de-acolo. Zadarnic aștepți aceasta, dacă o aștepți...

Dar Domnia ta ai toată vremea înaintea-ți, ai o viață întreagă de trăit, pe când eu sunt mai mult moartă; pe mine mă lasă puterile zi cu zi, mă duc ceas cu ceas... De mult mi s'a sdrobit inima. Numai prin dorul răzbunărei mai trăesc Numai vrajba mă mai ține, ea mă hrănește, ea mă adapă.

A! grăbește și adu la îndeplinire, cât mai sunt în viață, ceea ce se cade să împlinești pentru tatăl Domniei tale, pentru Domnia ta și pentru mine, păcătoasa, căci n'aș vrea să mor înainte de ceasul cel dulce, ceasul cel sfânt când Mușatinul, prietenul Dăneștilor, își va plăti cum trebuie făr-de-legea!»

Domnița cătà din nou să împace pe bătrână prin încredințări de bărbătești hotărâri, când perdelele dela ușa din față — ușă de ștejar cu săpături meșteșugite — se dădură la oparte și un drăgălaș copil-de-casă se arătă pe prag. El vesti că noul pârcălab de Neamț, trimis de Vodă, dorea să i se înfățișeze. Voichița făcu un semn de învoire și mai deîndată pan Tador Dragoș apărù înaintea-i, însoțit de Negrilă Căpitanul, care-i ținuse locul până la sosirea lui, având pe urmă să plece la război. Părintele Paisie îi urmà pe amândoi și se opri la ușă, cam după perdele.

Gândul că va da ochi cu oamenii Domnului Moldovei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901

făcuse pe fiica Radului-Vodă să se ridice drept în sus pe jețul său, în toată mândreța măreață a taliei sale, și să ia o atitudine semeață de sfidare. Lupta ce duceă cu sine însăș și care în ziua ceea fusese poate mai aprigă decât alteori, convorbirea supărătoare cu bătrâna doică a tatălui ei, cârtirile și vaetele acesteia, o îndârjise, îi ațâțase vrajba, și pe fața ei de crin se răsfrângeau văpăile ce-i ardeau în suflet. Ochii săi dezmerdători din fire se umpluse de fulgerări; gingașu-i chip de fecioară dădea atunci semne de vârtutea vânjosului neam băsărăbesc. Prezența unui credincios al lui Ștefan, menit a'i fi custode și temnicer, nu erà negreșit destoinică a'i astâmpăra această pornire. Ea se bucură de faptu că aveà prilej să înfrunte și să lovească în ființa acestuia pe prigonitorul său.

Cât despre starea sufletească a lui Dragoș, știm ce amărăciune îl stăpânea și-l făcea neprieten Domniței. Acest simțimânt sporise încă pe drumul dela mânăstire la cetate și atunci când se văzuse dinaintea acelor ziduri care aveau să'l ție închis, departe de câmpul luptei. De aceea zadarnic căutase,—amintindu'și spusele lui Ștefan,—să dea chipului său o întâțișare senină și bine voitoare; rămăsese tot întunecat și aspru. Intră în camera Domniței cu sprîncenile cam încruntate, cu pas răstit, ce făcu să'i răsune pintenii ca un fel de provocare.

După ce Negrilă Căpitanul îi rosti numele și'i arătă, însușirile, iar el se închină adânc, vorbi către Voichița oferindu-i o cutie în care se afla un left de mare preț:

— Pace și voe bună urează Domnici tale, Măria Sa Vodă, trimițându'ți prin smerită sluga sa acest dar.

Diamantele leftului sclipeau atât de viu, că'ți reținеau fără voe privirile; încât, cu toată înverșunarea ei, Voichița nu se putù oprì de a căta la acea podoabă cu ochi râvnitori, întinzând instinctiv mâna spre dânsa; dar grabnic se răsgândi și, printr'o iscusită mișcare, prefăcu gestul ei de apucare într'un gest de răspingere.

Intre aceste, pan Dragoș avuse vreme să ia cunoștință

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr 1901 1932

de chipul și firea ei, și fața lui arătă de îndată, cu obișnuita-i sinceritate, mirarea, sfiala și mișcarea ce'i pricinuise vederea neasemănatei fiice a Radului-Vodă Celfrumos. Făcù un pas înapoi, punându-se în umbră, parcă ar fi vrut să tăinuiască ceva. Și de-abia pricepù ceea ce i se răspunde.

— Pacea aș primi-o dacă ar vrea într'adevăr să mi-o dea Domnul tău; voe bună nu mai poate fi pentru mine; nu e binevenit darul aceluia al cărui suflet e pe atât de întunecat, pe cât aceste diamante sunt de strălucitoare.

Tador Dumbrăveanul tot mai ținea cutia în mână și nu știa ce să facă. Dar călugărul îi șuflă încet la ureche dindărătul lui:

— Pune-o pe masă; nu te uita că zice ba.

Părcălabul urmă povața lui Paisie, nu fără oarecare stângăcie; apoi luă iarăș cuvântul, grăind îngăimat, ca unul ce și-ar fi potrivit vorbele de mai nainte și în urmă, zăpăcit de ceva neprevăzut, le-ar fi perdut rânduiala.

— Măria Sa dorea să afle despre sănătatea Domniei tale... cât despre Măria Sa vei ști că e bine și sănătos, că nădejdea-i în Cel de sus este mare și bunăvoința-i către Domnia ta... neschimbată...

— Bunăvoința sa.. O! D-zeule! șopti Voichița cu zâmbet amar.

Această rostire tăie vorba lui Dragoș, a cărui silă creștea; totuș după un răstimp de tăcere, el urmă:

— Veste'ți trimite prin mine că va avea către Domnia ta aceeaș purtare ca până acum... Primit-am poruncă — odată cu încredințarea pazei acestei cetăți — să ascult de orice dorință a Domniei tale, întru cât se va împăca cu voia stăpânului meu, ce este ca să rămâi în puterea sa... să am a te socoti ca Doamna mea, dar să nu îngădui nimic ce ar ajuta... niște uneltiri viclene. — Acestea sunt însești cuvintele Măriei Sale și mie nu-mi rămâne decât să te rog ferbinte ca să-mi înlesnești îndeplinirea anevoioasei mele însărcinări... și să'mi cer iertare de pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acum dacă... stăruind a'mi face datoria... îți voi aduce vre-odată supărare....

Părcălabul rostise cu greu aceste din urmă fraze și glasul îi era acum răzbit de un mic tremur. Iar Domnița îl ascultase cu nerăbdare și, îndată ce văzu că tace, izbucni.

— Vedeți, vedeți, oameni buni, zise cu aprindere, luând de martori, printr'un gest larg, pe toți cei de față, — aceasta'i mărinimia lui Ștefan Mușatul! Nu râde el oare de păsul meu? Parcă ar fi o fiară care se joacă cu prada ce-o ține în ghiare, ucizând-o încetul cu încetul și destătându-se cu suferințele ei! Într'adevăr, mai bine și omenos s'ar purtă dacă ar pune brațele aceste în lanțuri și m'ar prigoni fățiș, scutindu-se de-o uricioasă vicleneie. De bună seamă nu s'a mai dat om așă fără suflet; căci cine altul nu se înduioșă de nenorocirile mele, de lacrimile mele, de dânsu pricinuite? Dar el nu știe de îndurare, e mai hain, mai păgân decât Agarienii cei setoși de sânge creștinesc. — Și crede poate că Dumnezău, în numele căruia se laudă că luptă, va ajuta pe un astfel de nelegiuit!...

Se oprì deodată. Pieptu-i împovarat svâcnea cu putere.

Dragoș îi luă vorba din gură. Chipul îndrăzneț, neobișnuit, cum auzeă grăindu-se de Domnul său cel prea cinstit, de căpitanul său cel neîntrecut, îl supărase adânc și redeșteptase în el pe oșteanul dârz și pe supusul credincios.

— Domniță, zise el apăsat, ridicând sus capul la rândul său. Măria Sa Ștefan Vodă cel viteaz, iubitorul de Hristos, nu poate fi așă cum îl arăți, nu poate avea inima ce 'i-o presupui. Bine nu este a huli pe cine se războește și se pune în primejdie pentru a ne scăpa de păgâni. Cuvinte puternice îl îndeamnă a urma precum urmează și noi trebue să ne închinăm voinței lui și să credem în cuminția sa. Răzvrătirea ar fi zadarnică și nelegiuită.

Dar Voichița nu'i răspunse deadreptul; parcă nici n'ar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fi auzit nimic, ci și-ar fi urmat înainte gândul, care'i era cu totul și cu totul la cel pe care'l numea vrăjmașul ei.

— Și socoteà el că va fi pace între noi, crezând că mă va amăgi ca pe un copil? Niciodată, niciodată, — înțelegeți? — nu voi încetà de a rugà cerul pentru pedepsirea lui. Să afle din nou, să'i dați de veste că are și va avea totdeauna în mine o dușmană. Cum aș puteà uità de chinurile și sfârșitul tatălui meu? Ce fel de fiică aș fi, spuneți-o chiar voi. Nu! Sute de ani de ar trece și nu l'aș iertà... Nici în rai de-o fi să meargă și el acolo, n'aș primì să ne aflăm împreună. N'am nici o putere, vai! și nu's în stare de a face altceva decât a'l uri și a'i dorì cât de mult rău, acum și până la moarte și dincolo de mormânt. Aceasta însă o fac din tot sufletul, cu credința că, sfânta dreptate fiind cu mine, bunul Dumnezău va auzì odată și glasul meu. Amar se înșală de socotește că mă voi lăsà de luptă și mă voi smeri. Precum prigonirea lui nu ostenește, nici împotrivirea mea nu șovăie, precum el se încăpățînează a mă lovì, cu stărui a mă apărà. Și sigură sunt că în cele din urmă fi-voi răzbunată, iar el prin mine și pentru mine, fiica Radului-Vodă, va fi sdrobit odată!

Imboldită de aprinderea propriei sale cuvântări, îmbătată de chiar răsunetul vocei sale, Domnița se sculase în picioare, plină de hotărâre. Astfel apărù mai frumoasă și mai vrednică încă lui Dragoș, care căzù iar în uimirea-i de la început. El, voinicul, admirà această semeție; el, luptătorul, slăveà această avântare spre războiu. Iar bătrâna Hrusana lui Pârsnea, — care stătuse mereu dindărătul jețului stăpânei sale, țintind asupra trimișilor lui Ștefan căutături învrăjbite, — nu'și ascundeà acum bucuria ce'i pricinuiau spusele Voichiței. Ochii ei râdeau cu cruzime și buzele-i mormăiau blesteme neînțelese.

Dar toți cei de față fură fără veste întorși de la cugetele lor de glăsuirea lui Paisie. Cuviosul, la care nimeni nu băgà de seamă, ascultase din colțul lui întreaga convorbire și se posomorâse rău. Apucăturile Domniței

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

nu'i venea la socoteală, rostul ei îl supărase ; iar când o auzi, în cele din urmă, amenințând pe Vodă, strigând că prin dânsa se va prăpădi, nu se mai putu răbdă, nu se mai putu stăpâni, ci izbucni, zicând tare și îndesat :

— Ba să mă ierți, asta n'o să fie!

Privirile tuturor se îndreptară către Paisie. Uriașul fu pe loc cuprins de sfiala ce urmă așa des la dânsu după avânturi necugetate, și căță să se ascundă după Dragoș. Insă acesta se dădu la o parte și'l înfățișă Voichiței, spunându'i cine este și cum de se află cu dânsu în acea cetate, cerând totodată iertare, în numele lui, pentru că lăsase să'l ia gura pe dinainte, — ceea ce era cam obicciul său. Domnița primi aceste lămuriri cu un zâmbet îngăduitor și o urare de bună venire, la care părintele răspunse doar printr'o mută plecăciune.

Neînsemnata aceasta împrejurare puse capăt la vreme înăspritei convorbiri. Pan Dragoș se pregăteă să se retragă. Insă Domnița îl opri printr'un semn și luă dintr'un sicriaș de pe masă un răvaș scris pe frumoasă hârtie de Damasc, gata de mai de mult, dar pe care nu se hotărâse până atunci a'l trimite cui de drept. Il dădu pârcălabului, spunându'i,— astădată cu seninătate :

— Cea dintâi a mea dorință nu va fi greu de împlinit ; nici nu este ceva care să deà de gândit. Țin ca aceste ale mele slove să ajungă cât mai curând până la Vodă. De o fi să'l nimerească în ceas de îndurare și să nu mai rămâe surd la cea din urmă rugăminte ce'i fac! Mai mult am folosì amândoi.

Pe aceste cuvinte, învoi Moldovenilor să plece.

Abia trecură de pragul camerilor domnești, și pe când mergeau încă prin sala cea strimtă și întunecoasă, călugărul, apucând de braț pe Dragoș, îl rugă să-l trimită pe dânsu cu epistola Voichiței la Ștefan Vodă în tabără ; ceea ce i se încuviință bucuros. Pe urmă cerù să pornească chiar adouazi și primi și această învoire.

Atunci mulțămi din suflet lui D-zău că'i dădea prilej

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.statrarsilvania.ro/mcm1901-1932

să vadă iarăș o oaste tăbărâtă, strânsă pentru război, și luminata față a Măriei Sale.

Dar venind iar vorba de Domniță, Paisie lăsă celelalte la o parte ca să'și verse tot focul ce'i aprinsese purtarea ei. Nu ! nu putea înțelege atâta îndrăzneală. Cum ! să cârtească împotriva Măriei Sale, să cuteze a'l înfrunta, a nu'l iubi când el voia să fie iubit ! Ii făcuse cinstea de a se uita cu drag la dânsa și ea nu se simțea prea norocită, nu binecuvânta acest har ceresc ?

— O ! neam femeesc, neam năstrușnic !... Cine să-ți intre în voie, cine să-ți dea de rost !... Și ce creștin ar putea spune ce'i în stare a face una ca Domnița asta ?... Căci dracu ce așteaptă ? Să i se dea de lucru... Ați văzut-o și ați auzit-o cum amenință și se înverșunà !... O ! o ! are gânduri rele... Dar mai suntem și noi pe aici !

Astfel cuvântând, călugărul săvârșeà o pantomimă foarte vie, cu gesturi mari și deșanțate. Lui Negrilă Căpitanul îi veni a râde, dar Dragoș rămase tot serios.

—Ei ! dar fie, glăsui iarăș părintele-Zarvă, după un scurt răstimp, trecându'și mâna pe frunte, — fie, că de frumoasă e frumoasă, n'ai ce'i zice...

Și, întorcându-se spre pârcălab :

— Nu'i așà că e cum ți-am spus eu, că nu te-am amăgit când te-am vestit că n'are seamăn printre femei ?... Mândreță, gingășie, vino'ncoace, toate le are !

Negrilă Căpitanul aprobă din cap cu convingere, dar Tador ot Dumbrăveni nu răspunse nimic și rămase tot serios, foarte serios...

IV

Sfat de război

Tabăra lui Ștefan Vodă, de unde venise Dragoș și spre care avea să se îndrepte Paisie, cu răvașul Domniței Voichița, se afla, precum știm, aproape de târgul Hârlău, capitală de ținut și reședință de vară a Domnului Moldovei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La mijlocul acestei tabere, și din depărtare, îți atrăgeau privirile cele patru mari și bogate corturi domnești, împodobite cu aurituri și perdele de mătase și prinse cu țărușe de argint. In preajma acestora se înșirau, cât vedeai cu ochii, în bună rânduială, ca stradele unui oraș, sutele de *șatre* ale boerilor de toate stările, multe deopotrivă în frumusețâ cu ale lui Vodă. Partea cea mai de seamă a armiei de țară, fruntașii oștenilor, nu pregetase a răspunde la chemarea ce le-o făcuse Ștefan prin cărțile și crainicii lui. Ei se strânsese într'un suflet, — boeri, nemeși, călărași, simpli săteni — împrejurul Domnului lor, gata a'l urmà întru întâmpinarea dușmanului. Ziua când Otomanii aveau să treacă hotarul țărei nu mai putea fi depărtată, de oarece ei pornise de trei luni spre Moldova. Grijà erà obștească și mai vie de cât oricând în împrejurări ca cea de față. Acum, în adevăr, primejdia se arătà neobișnuit de mare, căci țara Moldovei încă nu cunoscuse vrăjmași așa vajnici. Nu mai erà vorba de năvala unor cete neregulate, care după ce bântuiau țara, arzând, pustiind și măcelărind, se făceau nevăzute; nu mai năvăleau gloate de oșteni mai mult fălоși și gălăgioși decât meșteri la războaie, ci o oștire cum nu se aflà alta pe atunci în lume, — viteză ca cele mai viteze, dar mai numeroasă, mai puternică decât oricare, mai presus decât oricare prin disciplina, armele, așezămintele ei: Oștirea unui neam războinic prin fire, al cărui imperiu nici n'a fost altceva decât o tabără. Și acest neam erà în toiul avântului său cuceritor, beat de izbânzi dobândite în cele patru colțuri ale pământului și se socoteà, treceà ca neînvins, ca menit a robì lumea întreagă, pentru slava și mulțămirea Dumnezăului său cel sângeros. Apoi se aflà și sub cârmuirea unuia din cei mai mari împărați ai săi, Mahomet II-lea Gazi-Fatih[1]), întemeetorul puterei otomane și cuceritorul Byzanțului. El aruncase asupra Moldovei un

1) Invingător și viteaz mare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index1901-1932

număr de oşti îngrozitor pentru acele vremi şi puţin obişnuit chiar la Otomani. Acest aprig stăpânitor, neclintit întru îndeplinirea planurilor sale, proclamase că domnia Osmanliilor nu se poate bine aşezà în Europa până ce ei nu vor ajunge stăpâni peste Cetatea-Albă şi Kilia Moldovenilor. Pretextele nu'i lipsise pentru a declarà războiu lui Ştefan şi armata puternică ce o pornise asupra lui dovedeà tăria năzuinţei sale de a'şi ajunge gândul. De aceea, oricât de deprinşi cu lupta erau apărătorii Moldovei, mereu cu arma în mână, crescuţi şi trăiţi în veşnice primejdii şi harţe, totuş Vodă voise de astădată ca, ţinându-i în tabără câteva luni, să'i aibă şi mai oţeliţi decât de obicei; căci el socoteà că, «truda şi osteneala cu care se deprinde ostaşul, este o a doua vitejie». Pe de altă parte, erà bine a'şi dà seamă de oamenii pe cari se puteà bizuì şi a avea, în sfârşit, lângă sine, de cu vreme, pe toţi bărbaţii cercaţi ai ţărei, buni şi de războiu şi de sfătuire, pentru a se slujì cu luminile lor în orice împrejurări.

Pe vremea când Paisie se apropià de tabără, se ţinea un sfat solemn de războiu în corturile domneşti, căci atunci fiind adunate toate datele trebuincioase, primite fiind răspunsurile la toate soliile trimise pe la Domnii creştini, după ajutoare, situaţiunea se lămurise deplin şi venise timpul de a luà o hotărâre. Ştefan, îmbrăcat în vestminte roşii, — roşul erà coloarea lui favorită,— şedeà pe un scaun înalt, deasupra căruia ardeà o candelă la icoana Sf. Gheorghe, învingătorul balaurului şi ocrotitorul Moldovei. Citeà *o carte*, pe care i-o dăduse, cu plecată închinăciune, un tânăr boier, ce se aflà încă în picioare dinaintea lui, şi care, după oboseala întipărită pe chipul său, după starea hainelor sale, părea a fi sosit chiar atunci dintr'o lungă călătorie. Sfetnicii Domnului şi mai marii oştilor, pârcălabii şi o seamă de boeri bătrâni, în sfârşit toţi vitejii de frunte, erau de faţă, care la dreapta care la stînga lui Ştefan.

Acum, când sunase ceasul luptei, chiar acei cari nu se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îndeletniceau obișnuit cu meșteșugul armelor își lăsase unii moșiile, alții condeiele ori toiagurile de argint și de aur, și toți, logofeți, postelnici, visternici, pusese mâna pe paloș, devenise cârmuitorî de războinici. — Căci neștirbită eră încă străvechea vrednicie a neamului românesc. — Lângă Vodă se aflau deoparte Șendrea ot Dolhești, cumnatul său, portar de Suceava, mai mare peste toate oștile, venerabil și prin vârstă și prin faptele lui; de altă parte panul Toma, Marele logofăt. Apoi veneau ceilalți boeri ai Sfatului: Vornicul Bordea, pan Mihail, Mare spătar și staroste de Cernăuți, pan Costea Orâș, Mare paharnic, pârcălab de Cotnari și Hârlău, și mai deoparte Marele visternic luga și panul Dajbog, Mare postelnic și pârcălab de Iași, care datoreau ființa lor la sfat împrejurărilor neobișnuite. Acolo mai erau pârcălabii Radu Gangur de la Orhei, spaima Tătarilor, sub care luptă călărimea orheină și lăpușneană; Ivașcu și Maxim de la Kilia; Luca și Gherman de la Cetatea Albă; Arbore de la Hotin; Zbierea, pârcălab de Soroca, capul Hânsarilor; Domoncuș, căpitanul cel mare al Dărăbanilor; Boldur, mai bogat în fapte frumoase decât în ani de vârstă, căpitan de Codru, cap al Codrenilor; apoi războinici renumiți, dar fără dregătorii, ca Groza Micotă ot Grozăveți, viteazul între viteji; Condrea Bucium ot Buciumeni; și Ilie Huru și Vâlcea, și alții de seama lor, tot unu și unu. Splendidă și impunătoare adunare! In ce privește strălucirea îmbrăcămintei, ar fi putut să se întreacă cu o întrunire a celor mai luxoși șlehtici din Polonia. Vestmintele lor erau care de cofterie, care de lastră, care de granah, ori de canavăț, ori de fileandraș. Pe toate aceste stofe scumpe, le împodobeau blănuri de jder și de samur, de pântece de râs și de cacom, nasturi de aur, de argint, de rubine și alte nestimate. Dar mândria li se răsfățâ mai ales în bogăția armelor, a palașelor cu teacă de catifea și de metaluri prețioase, cele mai multe spolii de la dușmani. In ce privește înfățișarea, nu eră războinic în lume să se asemene cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dânșii, căci și de fapt nimeni n'aveà minunatele lor însușiri ostășești. Pe care să'l numești cel mai bărbat, cel mai semeț? Ce ispravă, cât de mare, pe care oricine dintre ei să n'o fi săvârșit ori să nu fie vrednic a o săvârși? Fiecare luase parte la zeci de lupte și purtà pe trup semnele multor răni; fiecare putea fi socotit drept un zeu al războiului.

Dar toată măreția și fala li se întunecà față de chipul Domnului lor, strălucitul vlăstar al Mușătești lor, — pe atât de impunător, pe cât de frumos, — cum pălesc luceferii față de lumina zilei. Firea fusese întru toate nespus de darnică cu Ștefan. El erà atunci în floarea vârstei, în plinătatea puterei și înțelepciunei sale. Pe fruntea lui lucea parcă, de pe atunci aureola cu care veacurile aveau să'l încunune. Bine făcut, de și nu de talie mare, tăria sa, neobișnuită chiar printre contimporanii săi, părul său cel blond și buclat îi dau înfățișare de leu. Și nici nu puteà fi altfel zidit, cel ce aveà să numere în viața lui atâtea războaie cât și ani de domnie și care la adânci bătrânețe năzuia încă să facă cuceriri. Pe de altă parte, ochii săi albaștri fermecau și'i închinau inimile. Cuvântul său energic impuneà ascultare. Dintr'un început dobândise o înrâurire desăvârșită asupra Moldovenilor, popor de oșteni, și ei îl urmau orbește, cu conștiința că se află în fața unei puteri superioare căreia trebuie să se supue. In toate apucăturile lui se resfrângeà voința-i de fier, încrederea în vrednicia sa, într'o înaltă menire și un noroc ce nu'i fusese niciodată necredincios. El ți se întipărea îndată în minte ca «grozav și înțelept», cum îl caracterizează un contimporan. Dar ceea ce dădeà mai ales chipului său atâta strălucire, erà simțimântul ce'i încălzeà întâi de toate inima: dragostea de țară.

El ridicase Moldova din o stare înjosită și o adusese la culmea puterei sale. Această parte a României erà cuprinsă pe vremea lui între Carpați, Nistru și mare. Ștefan nu căutà numai să păstreze ale sale, ci năzuià

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să'şi întindă stăpânirea : aveă ochii pe de o parte asupra Pocuţiei, pe de alta asupra cetăţei Caffa cea bogată, intrepozit al mărfurilor Nordului, Indiei şi Persiei — asupra principatului Mangopului din Krimea. Sub dânsu Marea Neagră începuse a se numi lac moldovenesc. Aveă în Muntenia Domn pus de el, vasal lui, şi stăpânitori depărtaţi trimeteau soli să'i ceară alianţa. Cine ştie unde ar fi dus el puterea Românilor, dacă tocmai atunci nu i s'ar fi pus în cale stavila uriaşă a oştirilor otomane? Aceeaş soartă avuse şi de aceleaşi împrejurări se isbise odată şi Mircea cel Mare. Fatalitatea înăbuşi astfel în două rinduri avântul de înălţare al neamului românesc. Oricum, dintre Domnii Români nici unul nu'l ajunge în mărire. Nici unul n'a purtat atâtea războaie mari cu noroc, n'a învins armatele unor ţări mai puternice, mai presus de puterile sale. El a răpus Ungaria lui Matei Corvin, Ungaria în apogeul mărirei sale ; el a răpus Polonia lui Kazimir al IV-lea, statul cel mai tare din Răsărit ; el a răpus pe Otomani atunci când nici se închipuiă că ei pot fi învinşi. Nu i-a lipsit nici aureola unei vârste înaintate, nici moartea în mijlocul izbânzilor. Şi după stingerea sa, umbra-i a ocrotit multă vreme Moldova şi pe urmaşii săi. El n'a fost numai un mare căpitan, un erou, ci un suveran deplin. De aceea numele său a rămas la poporul lui deoseamă cu măreţ, minunat, şi veacurile următoare i-au atribuit lui tot ce li s'a părut mai vrednic de cinste. De multă admiraţiune şi slăvire n'au ştiut ce poreclă să'i mai deă : i-au zis Mare, i-au zis Bun, i-au zis Sfânt. Acest Domn a întrupat mai bine decât oricine epoca eroică a Românilor, epoca lor de vârtute şi bărbăţie, idealul acestui popor, ale cărui vitejii au uimit popoarele cele mai vîteze. Dar el a fost proslăvit chiar şi de duşmani, aşă că lauda cea mai mare i-a fost făcută de un istoric polon. Şi drept că poate nu e alt stăpânitor care cu atât de mici mijloace să fi săvârşit atâtea isprăvi de seamă.

Citirea cărţei înmânată de comisul Ioan Tăutul, şi care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

cuprindeà răspunsul Craiului Mateiaș, întunecase fața lui Vodă, apoi adusese un zâmbet amar pe buzele lui. Căpitanii, cari cercetau ațintit trăsurile sale, căutând a se lămuri de mai nainte, se uitară unul la altul nedumeriți. Insfârșit Ștefan ridică ochii și după ce făcù semn solului că se poate depărtà, plimbă în juru-i acele priviri care orbeau ca și razele soarelui. Totodată dădù drum cuvintelor:

— Și Craiul Mateiaș, ca și Kazimir al Poloniei, Kazimir ca și Ivan al Moscului! Răspunsul la solia, pe care atât de repede și spre lauda-i a îndeplinit-o credinciosul nostru comis Tăutul, nu se deosebește de celelalte. Vorbe și iar vorbe, făgăduinți și iar făgăduinți. Ascultați: «Stărue în vrednica ta hotărâre, căci eu voi fi cu tine» —«Bunăvoința noastră nu'ți va lipsì!» Vedeți, iubiți sfetnici și boeri ai noștri moldovenești, că Mateiaș își ià apucături de ocrotitor! — «Lucrând astfel vei îndeplinì voia noastră!» Auziți? Mateiaș se crede stăpânul meu! A uitat pe semne de Baia, bunul meu vecin și prieten ne voit!

Pretutindeni deci, rea credință, gânduri ascunse, fățărnicie. Nesocotiți și fălоși, așà sunt megieșii noștri și nesocotiți am fi și noi de am nădăjduì într'ânșii. Moldova, poarta creștinătății, ar trebuì sprijinită și prin o stăruință obștească s'ar puteà tăià dreapta păgânului. Insă, de fapt nu vom aveà nimic de la Kazimir; Matei doar de ne va trimite cei trei sute de oameni pe cari ni-i făgăduește, — dar în adevăr măreț, vrednic de un rege mare și puternic! — dacă nu cumva, precum zice el, nu va fi împedicat de alte însemnate îndeletniciri. Țarul Moscului e preà departe de noi și prea puțin atins de cele ce ni s'ar întâmplà. Nici chiar pe Laiot, cel ocrotit de mine, cel pus în scaunul Munteniei de mine, nu mă pot bizuì desăvârșit.— Mai avem de așteptat răspunsul de la Papa Romei. El ar puteà să ne ajute, cel puțin cu bani, și în această privință i-am și scris. Cu bani am găsì brațele ce ne mai lipsesc. Dar oricum, mult folos nu vom aveà de acolo.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Astfel dar starea noastră e lămurită : avem să luptăm singuri, aproape fără ajutor, poate fără nici un ajutor ; noi singuri și numai noi cată să scăpăm această țară și, mântuind'o pe dânsa, să mântuim și creștinătatea. Căci așă ne-a fost dat nouă : să petrecem în lupte necurmate, să punem pieptul nostru pentru alții, ca ei să o ducă în bine și, șezând și dormitând, să-și crească statele. Ce puteri avem știți, sfetnici înțelepți, vrednici căpitani ; cunoașteți că păsul de azi întrece toate păsurile de altădată. De sigur ați chibzuit mai dinainte în mintea voastră, neliniștită de soarta Moldovei, și v'ați făcut o părere. Vorbiți. Alegeți calea de urmat și rostiți-vă. Cuvântul fie-căruia va fi binevenit. Căci cade-se, atunci când vin așâ vijelii asupra țărei, ca Domnia să ià lumină de la cei încercați, s'asculte sfatul oamenilor buni.»

După cuvântarea lui Vodă urmă un răstimp de reculegere obștească ; apoi Toma logofătul se sculă să vorbească. Vârsta n'apăsà încă pe umerii săi, dar fruntea'i erà brăzdată de cute adânci. Treceà drept cel mai cuminte dintre Moldoveni și cuvântul lui aveà tărie de pravilă. Universitatea din Krakovia îl numărase printre școlarii săi de seamă. Cărturar ca nimeni altul, vorbeà mai multe limbi — clineasca, poloneza, latineasca — știà pe din afară Basilicalele lui Balsamos și cartea lui Matei Vlastares, și nimic din câte se pot aflà din scripturi nu'i erà necunoscut. Totdeauna cumpănit, sfătos, meșter la vorbă, erà și harnic la oștire când se cereà. De mult trecuse prin slujbele cele mai mari și dovedise că cunoaște adânc trebile și nevoile țărei. Pentru aceea aveà și mare credință la Domnul său.

— Măria ta, cinstiți boeri, începu dânsu. Stau la gând dacă trebue să cutez a vorbì. Socotesc că rostirea mea nu va fi pe placul celor mai mulți dintre domniile voastre, dar grija nu'mi îngăduie să tac și voi arăta tot ce am pe suflet. In adevăr, așà cumpănă grea încă n'a mai fost asupra acestei moșii a noastre. Pomenesc bătrânii de multe pustiiri ale Tătarilor celor neomenoși, fiare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mom/1901-1932

din iad ; spun letopesițele și cărțile de năvala prin părțile aceste a unor neamuri spurcate, haine, ale căror nume: Avari, Huni, Cumani, fie de veci blestemate. Alunecoasă și nestatornică a fost totdeauna starea țărilor noastre ; moșii și strămoșii noștri au îndurat nespuse suferințe, de mă mir cum a rămas om trăitor în aceste locuri. D-zău, vede-se, a zis, hotărând menirea acestui popor : tu vei lupta, tu vei fi streajă neadormită. Și mereu, neîncetat, de veacuri în lupte trăim, veșnic singuri împotriva tuturor, veșnic înconjurați de dușmani aprigi, fără un prieten adevărat. Când credem că am scăpat de un potrivnic, un altul se scoală; când credem că cerul s'a înseninat, alți nori se adună; un val trece, zece vin în loc. Liniște, vai! nu va fi niciodată de noi! Precum fost-a Adam ursit să'și dobândească pânea udându'și țarina cu sudoarea feței, astfel osândiți am fost noi să ne ținem zilele ca norod stropindu-ne pământul, plătind fiecare palmă de loc din țara asta, cu sângele nostru. Niciodată însă nu s'a năpustit asupră-ne o primejdie ca cea de azi, o urgie ca aceasta pe care D-zău ne-o trimite pentru că prea ne-am acufundat în rele și am uitat de sfânt numele lui! Căci șiroaiele cotropitoare, pustiitoarele orcane de altădată trecut-au repede și fost-au fără tărie adevărată în ele,—s'au spulberat dela sine, pe când năvălitorii de acum au putere temeinică, alcătuesc o împărăție bine așezată. Ei întrec pe toți naintașii lor. Cine a fost vrednic a'i răpune, pe cine n'au biruit ei? Domnii cei mai mari ai pământului nu sunt nimica în fața lor. Apusul s'a unit cu Răsăritul împotriva-le și s'au ales cu înfrângerea. Floarea Francilor, a Nemților, a Ungurilor a fost spulberată de-a lor arme. Varna, Cosovo, Câmpul Merlei, Nicopoli și atâtea și atâtea biruinți, care veacurilor de mirat vor rămâne, mărturisesc de iscusința lor războinică. Creștinii încă nu i-au biruit fățiș în luptă deschisă, ci doar de le-au aținut calea după ziduri și metereze. Nimeni nu mai speră să-i poată opri. Pe trei lumi și pe două mări li se întinde stăpânirea. I-am

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

văzut în zilele noastre desființând împărății și crăii, călcând în picioare, prădând și jefuind fără pedeapsă nenumărate ținuturi. Până în inima Nemției au dus spaima numelui lor. Supusă le e Bulgaria, supusă Serbia, și Grecia toată, și Bosnia, și steagul Agarienilor fâlfâie, — cine ar fi crezut vr'odată! — chiar pe zidurile Constantinocetății, împărătescul oraș, ochiul lumei! La ce nu pot năzui? ce nu pot cuteza? Și pe când ei râvnesc cu atâta înflăcărare la izbânzi și prăzi, vânând necurmat fală și dobândă, strâns uniți prin credința în D-zăul lor cel aprig, prin dragostea către Impăratul lor, aprinși de pofta sângelui creștinesc, ce fac Domnii închinători lui Hristos? Vai! priveliște jalnică și dureroasă! Slăbiciunea lor față de dușmanul obștesc nu'i îngrijește, nu se cutremură la gândul că ciracii de vânătoare ai Sultanului și slugitorii ce păzesc la ușa lui sunt mai numeroși decât armatele lor! Ei, orbii și rătăciții, petrec în certe și dezbinări ori în dezmerdări, ca Baltazar atunci când îl păștea moartea. Tocmai vorba prorocului: «Nebunește D-zău norodul pe care vrea să-l peardă». Craiul Kazimir, slab de fire, minte ușoară, e în zavistie cu boerii lui nesupuși și svăpăiați, cu preoțimea lui, cu Teutii. Până la cer s'a înălțat Polonia, dar cine nu vede că grabnic se va pogorî până la iad? Mateiaș își seacă puterile în luptă deșartă cu Cehii. Ș'apoi nici că te-ai puteă încrede în acest Domnitor viclean, peste fire ambițios, trufaș la culme. Țarul Mosevei are destule trebi cu Tătarii, de cari abiă răsuflă țara lui. De cătăm la neamurile și Domnii din Apus, dăm de mai rău. Îi vedem iubitori de sine și nepăsători de alții până la nesocotință. Bieții împărați ai Byzanțului au cerut zadarnic ajutorul lor; ei i-au lăsat să se prăpădească, ba au și trădat pe viteazul Paleologul. Papa Sixtu dela Roma a obosit strigându-i la luptă contra Agarienilor. Ei își văd numai de-ale lor. Nemții se războesc între ei cu înverșunare de lupi și de mistreți: târg cu târg, părinte cu fiu, frate cu frate. Venețianul cel lacom, ca drept negustor ce este, mai mult caută a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se aveà bine cu păgânii și ar primi să piară creștinătatea toată, să peară lumea întreagă, numai el să nu scoată un zechin din buzunar. Cum zice la Sfânta Scriptură: «Groapă deschisă gâtlejul lor». De rândul ăsta chiar, la nevoea asta mare a noastră, n'au trimis Măriei tale decât cuvinte dulci și o bucată de postav aurit! Genovezii, mai negustori încă, au mers până a duce pe vasele lor oștile pe care Sultan Murad le pornise împotriva creștinilor, drept un galben de om. Papa chiar, dacă adună cevà bani pentru marele țel, își aduce aminte la urma urmelor că are el însuș preà multe nevoi. Și doar ar trebuì să cugete toți că mai mult pierd neajutându-ne cu bani, decât dacă ni i-ar da. Ei uită că dacă Otomanii ar aveà în mâna lor Moldova, zăgazul ce'i oprește ar fi rupt, drumul le-ar fi deschis, s'ar face una cu Tătarii și s'ar revărsa peste tot pământul ca apele Potopului. Vezi că, precum zice la psalmul 5: «Ei sunt seci, trufași, nestatornici ca semnul cerului, ca linul mării». Ba la unii, și tocmai la vecinii noștri, cei cari ar fi mai folosiți de izbânda noastră, dreapta judecată e atât de întunecată de pizmă că aevea doresc să ne vadă nimiciți. Insfârșit, — deplină amărăciune, — presupun, cred că însuș miluitul tău, Laiot Basarab, n'are gând curat și nu se va mișca, de se va mișca, pentru noi..... Atât de adâncă e nerecunoștința printre oameni! Insă socot că, după cum glăsuește psalmul 170, «D-zău va întoarce durerea sa la capul lui și spre creștetul lui nedreptatea sa se va pogorì». Numai stăpânitornl Persiei, Huzun-Hasan, e sincer, dar ce nădejde să avem în el când e peste nouă țări și nouă mări?...»

Logoțătul se opri o clipă acì, prea mult mișcat și ca un om ce are cevà neplăcut de spus; apoi reluă, cu glas mai slab, dar adânc:

— In așà împrejurări, când soliile trimise de tine pretutindeni n'au adus nimic, când noi n'avem nici ajutor de oști nici bani cu care am puteà năimi oameni pentru războì, cu ce putem face față? Vom aveà doar vr'o 40.000

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de oșteni ai noștri și un mic număr de lefegii, din care nu toți cercați, din cari puțini au dat ochi cu acest dușman cumplit, de a cărui faimă numai se cutremură omul. Cum e dar de urmat? După adâncă chibzuință venit-am la credința că n'avem alt chip decât să întrebuințăm străvechiul mijloc la care obiceiul din neam în neam, starea țărei noastre ne îndeamnă, care a și fost totdeauna întrebuințat de pământenii acestor locuri. Să ne ducem la munți, neclintiții noștri prieteni, să lăsăm pe dușmani să se istovească fără luptă. Să facem pustiul în calea lor; să nu găsească un fir de grâu, un fir de paie, un loc de adăpost; viscolul, omeții, foamea să'i nimicească. Aceștia fie-ne aliații, aliați care nu dau greș. Ajungă-ne Agarienii dacă pot în cuiburile noastre vulturești din Carpați!

Voia ta, chibzuința ta, Doamne, hotărască în cele din urmă. Noi cunoaștem bine că nimeni n'are luminile tale, nici nu te poate întrece în iubire pentru această țară. Rău fusese ca stricată, la greu pâs fusese adusă prin imperecherile și lungile lupte dintre fiii săi, iar brațul tău cel tare și cuminția ta au adus'o din nou la belșug, de s'a umplut de oameni. Precum după vifor vine vreme frumoasă și din omăt iese florile primăverei, așa s'a întors și Moldova la starea ei cea bună dinainte. N'ar fi păcat oare să ne punem tot norocul într'o bătălie și să aducem asupra ei o răstriște mai cumplită decât toate cele ce a avut de suferit până acum? Eu unul vorbit-am din cuget curat, gândindu-mă, cum zice cumintele Solomon, că «din rostul dreptului izvorăște înțelepciunea». Dar, înc'odată, bănuesc că spusele mele nu prea răspund la îndemnul inimei voastre, și de aceea cer Măriei tale și acestor cinstite fețe să nu le ia în nume de rău».

Logofătul Toma fusese ascultat cu sfințenie și cuvântarea lui se urmase în tăcere adâncă. Vaza și darul lui de vorbă erau atât de însemnate că de grăia și mai lung și mai mult încă din cărți, tot ar fi avut parte de o cuviincioasă luare aminte, deși auditorul său era alcătuit în deosebi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/index1901-1932

din oameni cari nu prețuiau atât vorbele, cât faptele frumoase. Cu darul lui de a convinge pusese stăpânire chiar pe sufletele acestor din urmă și pe toți la olaltă 'i adusese a împărtăși grija, temerile sale pentru ursita țărei, așa că mulți căzuse pe gânduri, de li se lăsase capul pe piept, iar unii abiă înăbușise un oftat. Insuș Ștefan nu rămăsese nepătruns de jalnica priveliște înfățișată de credinciosul sfetnic și privirile-i ațintite spre un singur punct dovedeau adâncimea cugetelor sale. Dar când logofătul începu a'și rosti partea din urmă a cuvântărei, o mișcare se stârni intre ascultători, semne de dezaprobare se iviră ici colo, se auziră șoapte de nemulțămire. Pe nimeni însă vorbirea lui Toma nu-l supărase atât de mult ca pe Șendrea ot Dolhești. Acesta avuse, dintru inceput chiar, o ținută potrivnică, dăduse semne de nerăbdare, fie că după dânsu Toma nu se grăbea destul să ajungă la încheiere, — singurul lucru interesant — fie că prevăzuse de îndată care va fi acea încheiere. Bătrânul, neobositul războinic, totdeauna neînspăimat, se uitase mereu pe sub gene la vorbitor, netezându'și cu o mână nervoasă barba cea albă ori mânerul săbiei. La un moment, nici nu se mai putuse opri de a mormăi necăjit. Și cum sfârși logofătul și se așeză jos, el se sculă drept în picioare și, după ce aruncă o privire trofeelor care împodobeau cortul domnesc, cu gând de a le lua martore la cele ce va rosti, porni a vorbi rar și indesat, cu glas cutremurat de o mânie înfrânată.

— Mărite Doamne și sfetnici înțelepți.

Mă prinde mirarea de cele ce-am auzit și de tihna cu care domniile voastre le-ați ascultat. Au leii să se fi prefăcut în mici? Mare și minunată putere a cuvântului meșteșugit! Cuvântul este cel care și la bine și la rău pe om poate să-l împingă, care poate arăta pe viclean ca om bun, pe cucernic ca nelegiuit; el face din păcat cumințenie, din bunătate ticăloșie; el insuflă tărie și vârtute ori apleacă cugetul spre nemernicie și sfială; el perde noroadele ori le ridică. Ci eu n'oi rosti vorbe îm-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

podobite și alese, ca un dascăl, nici zicături de ale prorocilor și înțelepților lumei, căci nu sunt dintre meșterii la cuvântări. Voi spune numai ceea ce inima mă îndeamnă.

O! Doamne! după ce la *Dreptate*, țara întreagă, Episcopi și boeri, nemeși și prostime, strigară: fii Domnul nostru, fu mare bucurie tuturor că spre fapte vitejești te-ai arătat pornit. Tu ai întărit oștile, ai pus hotnogi și căpitani, ai împărțit steaguri, și semne de bărbăție s'au văzut la tine din cel dintâi ceas. Și după ce ai sporit puterile Moldovei, ai lovit în ai săi numeroși nepricteni, i-ai stropșit și îngenunchiat. La Joldești și la Orbic ai frânt pe Petru-Aron; pe Mateiaș Craiul mi l'ai gonit rușinat peste munți și pârjolit-ai oștirea lui la Baia, ca în mijlocul Gheenei; ai trăsnit în Tătari la Lipinți și urdiele lor s'au înturnat îngrozite dincolo de spumegosul Nistru. Și pe Vlad încă l'ai biruit, cum și pe Radu, pentru a lor vicleșie și fără-de-lege; și Sebastian de Rogzon, Voivodul Ardealului, a simțit tăria brațului tău. De pe acum numeri atâtea isbânzi câte nici nu trebuesc pentru mărirea unui singur Domnitor. Iar în ăst-timp, când soarta'ți dă prilejul de a duce la culme fala ta, ai dă îndărăt? Ce! sunt Osmanii cumpliți? Ei, dar ce dușmani sunt prea cumpliți pentru Ștefan? Vin pusderie, ne năvălesc ca niște talazuri furioase? Ne vom face zăgaz neînfrânt. Vor fi zece pe unu? Ne vom lupta fiecare cât zece. Nu i-a biruit încă nimeni? Cu atât mai bine, îi vei biruì tu, îi vom biruì noi! Ș'apoi, cine sunt cei ce vin asupra noastră și cum vin ei, nu caut, nu cercetez; știu doar că sunt dușmani ai țărei, că vor să ne cotropească și că noi trebue să'i înfruntăm. Nu cunosc ce au făcut cei dinaintea noastră și ce zic prorocii, nu vreau să aflu ce spun cărțile; eu am aminte că nu trebue să fugim de primejdie, ci s'o întâmpinăm ca bărbați și drepți Moldoveni.

Dar vom rămâne singuri și fără ajutor! Ei, da! așa a vrut Dumnezău să fie, pentru ca să'ți poți dobândì un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nume neasemănat, pentru ca să încerce cerbicia ta, pentru ca să cunoască ce putem. Singuri? E mare, e frumos! Singuri? s'o dorești! Triumfă și lumea te va admirâ și vremile viitoare vorbi-vor neincetat de tine. Ce falâ, ce mărire, când se va vedea că acolo unde oricine s'ar fi dat îndărât, sau ar fi stat pironit de groază, numai tu, Ștefane, o! Domnul meu, te-ai încumetat a te împotrivi. Lumea 'ți și zice viteaz și înțelept, fă să'ți zică *mare*; fă ca norodul tău să'ți slăvească în veci numele cu evlavie. Aibi credință în puterile noastre și nu asculta de duhul îndoelei Bătrân mă vezi și poate zilele 'mi sunt numărate: în asemenea împrejurare ochii sufletului pătrund mai departe și mai bine; de aceea crede ce'ți spun: ești ursit spre cele mai de seamă isprăvi, neasemănata-ți mărire o văd de pe acum scrisă pe fruntea ta; nu abate însuți cursul celor hotărâte pentru tine.

Dar să zicem că închipuirea mă înșală, că nu vom birui și dușmanii ne vor răpune! Cade-se, oricum, să ne pitim în crăpăturile munților ca niște jivine sfioase, să nu dăm piept vitejesc? O! nu, tu nu poți voi aceasta, noi n'o putem primi. Du-ne, Ștefane, du-ne la izbândă ori la moarte bărbătească, la moartea cea frumoasă. Cel ce n'o dorește, cel ce se teme de ea, s'o spuie, și luând în mână fusul muerei sau cârja neputinciosului să'și ascundă nemernicia. Eu unul, v'o spun pe mâna mea cea dreaptă, de-aș rămâne singur, tot voi eși naintea păgânilor, ca să vadă ei că s'a găsit măcar un om în țara asta care n'are piele de iepure pe spate, cui nu-i tremură inima naintea lor, și care nu s'a temut să le spuie în față: «îndărât câni spurcați!».

Sfârșind, eroul îzbi în pământ cu greoaia lui spată și zingănitul ei răsună ca un strigăt de război.

Cuvântarea-i mersese drept la inima tuturor oștenilor și voinicilor de față. Ochii le scânteiară, mândria înviè pe chipurile lor și, ridicând sus fruntea, cu mâna pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

paloșe, ci se grăbiră a zice care de care: Bine a grăit Șendrea! — La luptă! — Moarte vrăjmașului!

Dar la un semn al lui Ștefan, se făcu din nou tăcere. Și Voivodul Moldovei vorbi astfel:

— Cu drag și luare aminte am ascultat, o! sfetnici, cuvântările voastre din suflet pornite, cu bunăcredință rostite. Am auzit și graiul înțelepciunei încercate și glasul vitejiei nețermurite. Amândoi ați fost tot una îndemnați de sfânta dragoste de țară. La amândoi aflat-am lucruri vrednice de luat în seamă. Dar pe unul l'a stăpânit prea mult avântul inimei sale veșnic tânără, pe altul grija de răstriștea Moldovei. Ci eu voi face ca sârguitoarea albină care nu ia suc numai de la o floare, ci de la toate câte puțin; voi culege de la amândoi roadele cele bune, căci tot ogorul are și grâne și buruene. Voi uni prevederea cu îndrăsneala. Urgia potrivnicilor, părăsirea prietenilor, trădarea lor, nu ne va face să șovăim, să dăm înapoi, să ne pierdem bărbăția. Vom aștepta neclintiți, vom înfrunta vijelia, ne vom împlini menirea de a fi scut contra păgânilor de orice soi, pentru tihna și folosul lumei întregi. Dar nu vom primi luptă decât acolo unde ea ne va prii și după ce, cum a sfătuit Toma, dușmanul va fi slăbit de frig, foame și harțe. Aveți credință deplină în voi — puterea cea mare stă în tăria sufletească — aveți credință în mine, cum a îndemnat Șendrea. Dumnezău mă va lumină și de data asta ca și până acum. Cu ajutorul lui și vrednicia voastră, vă voi duce la izbândă sau voi muri cu voi. Dar birui-voi, jur că voi birui, și voi mântui Moldova!»

Așà zicând, întinse mâna spre icoana lui Sf. Gheorghe. Iar toți cei de față, învăpăiați, întorși spre dânsu, cu paloșile trase din teacă, strigară care de care, într'un suflet, într'o simțire: Jurăm pe mântuirea noastră să te urmăm oriunde! — Jurăm să fim cu tine în toate! — Lângă Măria ta totdeauna, până la moarte!

Hotărârea erà luată, orice cuvânt ar fi prisosit, voia tuturor se împăcase. Sfatul se sfârșise. Boerii dau să se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir1901-1932

împrăștie în mijlocul acelei însuflețiri, nerăbdători de a luptă, siguri de a învinge. Tocmai atunci însă, un Uşer pătrunse grabnic în cortul domnesc şi cerând voie să vorbească vesti că Iohannes Rosa, Episcopul Bacăului şi al tuturor bisericilor catolice din Moldova, împreună cu Cataneo Sarmenzul, trimis *a latere şi extraordinar*, sosiți de zor, cer să fie primiți de Măria Sa. Ştirea aceasta stârni o vie mişcare printre boeri. Se ştiă că episcopul papistaş fusese la Papa Sixtu IV şi că pe dânsu il însărcinase Ştefan cu scrisoarea prin care se rugă de Sf. Părinte să facă o nouă cerere către Puterile creştine, cel puțin pentru un ajutor bănesc. Ce răspuns aduceă el ? Nădejdea încolți în inimile tuturor.

Ambii prelați fură neîntârziat poftiți să se înfățişeze şi Ştefan, pe care cerințele politicei îl îndemnau a se purtă cât mai bine cu oamenii Papei, le eşi înainte până la mijlocul cortului. Ei intrară cu îndemânare şi se închinară în dreapta şi în stânga , cu un zâmbet nurliu pe feţele lor rotofee. Dar chipul căpitanilor Moldoveni erâ atât de războinic, atâta semeție citiai în ochii lor, încât cucernicii nu se putură oprì de a tresări şi deveniră iarăş gravi. După un schimb de cuvinte binevoitoare, Cataneo Sarmenzul desfăşură, cu adâncă evlavie, un pergament care cuprindea răspunsul lui Sixtu IV către Domnul Moldovei. El erâ, firește, scris latinește şi Marele postelnic Dajbog, «tâlmaci în limbi streine» prin slujba lui, se pregătì să'l traducă pe măsură ce va fi citit.

El sună astfel, — după tipicul viclean de mult obişnuit faţă de Domnii Români :

Ție, mare şi singur stăpânitor al Moldo-Vlahiei, de la munte până la țărmul mării, salutare!

«Ne bucurăm întru Domnul, iubite fiule, norocosule in războaie Ştefane, că tu, luminat de duhul sânt, iți petreci toată viața în slujirea lui Dumnezău şi în săvârşirea de fapte bune. Laudă ție, cel mai creştin dintre Domnitori, că te scoli spre apărarea legei adevărate şi stricarea neamului celui rău, deapururi bârfitor împotriva

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

numelui Mântuitorului nostru. Mare'i a ta faptă, sublimă hotărârea ta de a înfrunta turbarea păgână, de a stavili lățirea împărăției Întunericului. De ce nu au și ceilalți stăpânitori creștini voința și vârtoșia ta sau de ce n'ai tu atâta putere cât se cade măreției sufletului tău! Acum ochii tuturor sunt asupra-ți atlet al lui Hristos, toate neamurile repetă numele tău și-l slăvesc. Iar noi nu încetăm a ridică la cer rugăciuni pentru tine, pentru vrednicul tău popor, pentru frumoasele tale țări, unde viețuesc mulți fii sufletești ai noștri, și'ți poftim să dobândești mărirea cea viitoare.

Am citit cu pătrundere epistola nobilității tale. Adânc ne-au înduioșat strigarea ta, cererea ta de ajutor. Luat-am îndată nestrămutata hotărâre de a trimite vorbă din nou la toți Domnii noroadelor creștine, fiii sfântului și apostolului scaun Roman, și să le întoarcem cugetul spre tine. Și putem de pe acum să-ți vestim că unii ne-au și dat cuvântul că te vor ajută. Din partea noastră, am făgăduit și vom făgădui, cu puterea Sfinților Petru și Pavel, tuturor acelor ce vor merge cu tine împotriva păgânului, iertare deplină de păcate. Dar nu'ți ascundem, nobile bărbat, că mult mai ascultată ar fi cerința ta când ai avea tot o lege cu dânșii, când ei te-ar puteà prìvì ca adevărat frate. Dacă râvna credinței pe deplin dreaptă se va aprinde în tine, va devenì și brațul tău mai tare și vei puteà fugărì pe dușmani cum fugărește Achilonul norii. Căci, oricât ai urmà povețile aceluiaș Păstor, totuș afară din sânul și ascultarea catolicești și apostolicești biserici a Romei nu e izvor de putere adevărată, cum nu e chip de mântuire. Cu cât te vei întoarce mai mult spre dânsa, cu atât mai vrednic apărător al lui Hristos vei fi. Noi, cari dorim ferbinte și izbânda și mântuirea ta, te îndemnăm stăruitor pe tine și baronii tăi să vă lăsați de schismă și de toate rătăcirile și să reveniți la sfântul staul. Atunci și noi vom pune toate puterile noastre în sprijinul tău și'ți vom fi de mare folos în trebile țărei tale. Cu drag gândim să punem odată pe fruntea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1901-1932

ta coroana Răsăritului, de care tu eşti cel mai vrednic. La acest pas ar trebui să te îndemne nu numai interesul tău, dar şi origina ta romană, căci de la Roma, din eternul oraş, ţi se trage neamul; la acest pas ar trebui să te îndemne şi pilda bunilor şi strămbunilor tăi. Aduţi aminte că fericitul Laţco a fost bun catolic, după ce s'a convertit cu mare pofală în mitropolia Siretului. O bună parte a Moldovei deveni atunci catolică. Fiica lui, însoţită cu Gheorghe Koriatovici, a fost şi ea credincioasă bisericei celui întâi dintre Apostoli. Evlavioasă catolică fu şi soţia nemuritorului Alexandru-cel-Bun, Ringala. Destui vrednici fii mai numărăm şi printre Voievozii ţărei vecină şi soră cu a ta, Valahia. Astfel fu Barbat Basarab şi Matei Vodă, şi soţia lui Alexandru, Clara de Kukenus, şi Margareta, femeea lui Radu Basarab. Apoi, în vremi mai vechi şi într'o regiune mai depărtată, Ioaniţiu Impăratul, tot din naţiunea ta, a fost mult aplecat spre biserica Romană. Şi nu se poate tăgădui că binecuvântarea lui Dumnezău nu s'a pogorât atunci asupra acestor ţări şi nu le-a ajutat a se ridica tot mai sus. Cade-se dar să cugeţi bine la acestea şi să te foloseşti de prilejul de acum. Totodată îţi cer să dai deplină ocrotire cinstiţilor şi cuvioşilor fraţi Minoriţi, pe cari cugetăm a'i trimite în curând în ţara ta, lipsită întru câtva de mângâerea spirituală a sfintei biserici Romane. Suntem încredinţaţi că vei poftì cu stăruinţă pe toţi locuitorii Moldovei, de orice demnitate şi stare, fie duci, comiţi, fie călugări, fie oameni de rând, să arăte acelor fraţi cinstea cuvenită însişi preoţilor Moldoveni, lăsându'i a lucrà şi vegheà la păstrarea şi răspândirea credinţei catolice».

Acì legatul papal făcù o pauză, pentru a răsuflà puţin, dar nu'şi luă ochii de pe epistolă. Ştià el, ca şi Episcopul Iohannes Rosa, că sfântul părinte nu spunea nimic nou nici plăcut boerilor şi Domnului lor. Şi drept că, însuş Ştefan, cu toată diplomaţia lui, nu'şi puteà ascunde necazul şi desamăgirea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cataneo urmă a citi:

«Și acum, revenind la cerința ta, recunoaștem că este pe cât de dreaptă pe atât de întemeiată, și te îndemnăm să ai bună nădejde. Oricum, să nu fugi cumvă de luptă. Dacă vremile n'ar fi atât de grele și nu s'ar fi făcut atâtea cheltueli în anii trecuți, tot pentru binele și apărarea creștinătății, ți-am fi putut da îndată un ajutor simțitor. Totuș darul nostru nu'ți va lipsi nici în împrejurările de astăzi...».

Din nou cititorul se oprì și'și drese glasul. Ei luă un aer important. Se simțea acum ascultat mai cu plăcere. In adevăr, Moldovenii începeau a crede că dacă sfântul părinte nu le-o fi trimis chiar atâta cât nădăjduiau ei, le va fi împlinit măcar în parte cerința. De aceea și fața li se mai înseninase.

Drept încheiere, epistola zicea:

«Iți trimetem, iubite fiule, un dar neprețuit, un dar pe care nimeni altul, nici un Domnitor de pe pământ nu ți l'ar putea dă; un dar care face mai mult decât o mare oștire; o întărire mai puternică decât orice ziduri; o armă mai bună decât orice puști mari[1]) și sânețe.

Și trimisul apostolic isprăvì, în mijlocul atințirei încordate a întregului sfat, întinzând solemn mâna și tără a mai citì pe pergament:

«Iți trimetem, falnicule bărbat, binecuvântarea noastră patriarhală!»....

V

Tabăra de la Hârlău

Cum primì din mâna pârcălabului răvașul pe care Domnița 'l scrisese lui Ștefan Vodă, părintele Paisie dădu fuga să pue șaua pe Șoiman și fără zăbavă purcese spre tabăra domnească, bucuros și pentru sine și pentru bătrânul său prieten. In adevăr, nu se îndoia că acesta

1) Tunuri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

eră tot atât de însetat de vederea unei taberi ca și el însuș, că priveliștea oștilor strânse la un loc, în pregătire de război, îi vă aduce tot atâta mulțămire ca și lui însuș. Părintele se și uită la Șoiman cu zâmbetul șiret și plin de duioșie al unei mame care a pregătit o plăcută surprindere odraslei sale.

— Aide, năzdrăvane, aide, dragă, grăia dânsu ; ia-o mai iute, că nu ți-o fi umbletul de giaba.

Insă Șoiman, apăsat pe semne de greul anilor, nu eșă dintr'un treapăt cumpătat, domol, dar statornic, care'i dădeă nu știu ce înfățișare înțeleaptă și măreață ; noroc numai că pasul îi eră atât de mare că răsplătea în parte înceteneala mersului. Nalt și osos ca și stăpânul său, lung în picioare ca și dânsu, părea anume croit pentru uriașul călugăr și amândoi aruncau pe pământ, în drumul lor, o umbră deșirată și nesfârșită.

Tabăra se ivi pe neașteptate în ochii lui Paisie, după eșirea dintr'o pădurice, și în acelaș timp îi veni la ureche un răsunet amestecat, ca cel ce se ridică din locurile unde multă omenire se află grămădită la o laltă. Apoi, când se mai apropiè și zări șatrele așezate pe o mare întindere, flamurile care fâlfâiau mândre în vânt, fu atât de mișcat că i se umeziră ochii și sângele începu a'i curge mai repede și mai cald prin vine.

— Uite ! uite Șoimane ! zise telegarului ; iar Șoiman, scuturându'și nervos bătrânele oase, încordându'și gâtul ca în vremile cele bune, grăbì pasul și nechezi parcă ar fi fost să răspundă vorbelor lui. Aceste semne de pricepere atinseră plăcut pe monah, căci îl încredințară încă odată de năzdrăvănia calului său, care'i știa gândurile și'i împărtășa dorurile, pe care, se vede, D-zău i-l trimesese spre mângâere. O ! da, simțeau tot una amândoi, aveau aceleași iubiri, aceleași patimi.

Paisie se pedestrì cum ajunse la intrarea în tabără, unde erau strânse nenumărate care și căruțe, atât boerești cât și de ale negustorilor de prin cetatea Hârlăului și împrejurimi, veniți cu felurite merinde și mărfuri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1933

Urmat de Șoiman, ca de un câne credincios, o luă la pas, încântat de larma, de mișcarea din jurul său, uitându-se în dreapta și în stânga cu nesaț. Parcă de sute de ani nu mai văzuse lagăr, parcă nu mai fusese o vreme când eră și el ostaș! Drept că și frumoasă, înviorătoare arăta acea tabără, unde se adunase partea aleasă a oastei de țară, — gloatele și lefegiii având a veni mai târziu.

Și totuș un simțimânt jalnic nu lipsea din sufletul său. Trecând prin cetele de oșteni, luă îndată aminte că mulți nu mai erau din cei pe cari îi cunoscuse odată, că multe fețe noi le luase locul. Unii nu'l apucase a ști, alții îl uitase, se vede, alții nu'l mai cunoșteau în veștmintele tagmei lui. Dădu mai întâi de o seamă de Câmpulungeni, păstori semeți din munții Sucevei, cari abia știau de Domnie, și printre cari se aflau câțivă ce'i fusese odinioară tovarăși de luptă. Ei își ascuțiau ori își grijau în tăcere armele: coase, securi, săgeți. Iar unul zicea cânteeul războinic alcătuit de însuș Ștefan Vodă pentru însuflețirea luptătorilor:

Hai frați, hai frați,
La năvală dați,
Țara v'apărați!
Hai frați, hai frați,
La năvală dați,
Crucea v'apărați!
Hai frați, hai frați,
La năvală dați,
Steagul v'apărați!

Paisie stătu de'i privi câtvă, poftind vorbă bună dela dânșii. Insă ei nu'l băgară în seamă și'și văzură înainte de ale lor. Doar un flăcău, lovit cu botul de Șoiman, care nu mai aveă astâmpăr, zise răstit către monah:

— Ei, părințele, mai ține'ți gloaba!

Gloaba! Șoiman gloabă!... Paisie tresări, adânc jignit; dar se stăpâni, tăcu din gură și porni mai departe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr 1901-1932

Acum nemeri la o ceată de călărași, printre cari de asemenea număra altădată mulți prieteni, ca al de Baloș și Pisc, Husul și Botăș. Văzû pe unii din aceștia, azi mai îmbătrâniți, ce'i drept, dar tot cu acelaș chip de războinici oțeliți. Ei stăteau în cerc, parte în picioare, parte întinși la pământ și rezemați într'un cot, ascultând cu pătrundere povestirile unui bătrân care, așezat pe o buturugă și sprijinit pe măciuca lui ca pe o cârjă, le spunea de vremi trecute, de multe și minunate întâmplări. Câțiva, deși nu'și luau ochii dela bătrânul cu dar de vorbă, de pe buzele căruia cădeau mărgăritare, mușcau cumpătat din pâinea de grâu și din brânza pe care și le-adusese la oblâncul șelei, ca unii ce, oameni slobozi și aproape boeri și ei, mergeau la război pe cheltuiala lor. Nici acestora Paisie nu le atrase luarea aminte. Ci numai cât Husul își întoarse capul când copilele lui Șoiman răsunară la urechile lui, privi lung la părintele-Zarvă, parcă l'ar fi izbit trăsurile sale; apoi, nepăsător, își îndreptă din nou căutăturile spre fermecătorul povestitor. Negreșit cugetase că vr'o părere ori vr'o asemănare îl înșală, că nu putea să fie Ilie Tălpan în piele de călugăr. Și Paisie tăcû iar, oftând înăbușit, și'și văzû de drum.

De altfel, nici n'avea cum să cadă în prada vreunui gând anumit, căci mereu i se ivea prilej de văzut și auzit lucruri cari 'i pomeneau de traiul lui de odinioară și'i stăteau deci la inimă; așa că nu încetă de a privi pretutindeni, de a trage cu urechia în toate părțile. Ici auzea pe un alăutar, în jurul căruia se strânsese o mulțime de dărăbani, preamărind într'un cântec bărbătesc, zis pe laută, pe vitejii de frunte ai neamului, Domni, boeri, ostași de rând. Dincolo zărea pe câțiva veseli flăcăi Lăpușneni făcând tărăboi pe lângă un hâtru îndrăznet, care se prinsese că va sări călare peste un șir de buți alăturate, ca voinicul din poveste. Aiurea eră o ceată mai numeroasă, unde partea de seamă o alcătuiau tineri feciori de boeri din garda domnească: Aprozi și copii-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de-casă. Ei petreceau cu halcaua, războinică joacă. Nicăeri nu era vuetul mai mare și chiotele mai tari ca aici. Și dintre toți isprava cea mai bună o făcea un copil-de-casă, care părea mare de inimă, pe cât era încă mic de stat și căruia'i ziceau Purice. Paisie auzi că el se și deosebește pe câmpul de luptă ca și pe trinișteⁱ) că a ajuns destoinic a'și împlânta sulița în pieptul dușmanului la bătălie, cum o arunca de bine și o trecea prin inel la halcă. Iar printre privitorii de acolo, călugărul văzu, cu nespusă bucurie, mulțime de Codreni de ai lui, voinici de cinste, bărbați între bărbați. Mândri și chipeși erau, cu pletele lor lungi, cu barbele lor stufoase, toți oștenii Moldovei, toți fiii acestui pământ atât de rodnic în viteji, dar cu Codrenii nu se putea măsura nimeni. Semeția și vârtoșia lor n'avea seamăn pe lume. Despre dânșii se și născuse zicătoarea că «cinci Moldoveni biruesc pe zece Tătari; dar cinci Codreni bat pe zece Moldoveni».

Ei stăteau deavalma cu feciorii de boeri și nu se sfiau de a îmboldi ori judeca pe jucători, lăudând pe cei destoinici, râzând cu glas tare de cei neîndemânatici sau nenorocoși. De altfel întru aceasta ei nu'și luau mai multe drepturi și nu cutezau mai mult decât ceilalți semeni ai lor. Boeri și țărănime erau pe atunci în strânsă legătură și prietenească înțelegere, ca oameni cari aveau aceleași îndeletniciri, duceau aproape aceeaș viață, erau uniți printr'un simțimânt puternic cum e dragostea de țară. Și unii și alții treceau mereu de la plug pe câmpul de luptă, de la război la lucrătura ogorului. Pe ei se rezema puterea Domnului și a țării, ei numai alcătuiau la drept vorbind țara. Bucurându-se cu toții de o bună stare, pizma nu rodea pe cei de jos, nici disprețul nu încolțea în cei de sus. Și'apoi se petrecea între aceste două straturi ale norodului un schimb necurmat. Orice răzăș ajungea la boerie printr'o ispravă frumoasă; co-

1) Locul netezit pe care se juca halcaua.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.muzeulromanului.ro/mdm 1901-1932

borâtorii unui neam cât de însemnat se perdeau repede în rândurile răzășilor, dacă brațul le slăbea ori mintea nu le mai era destul de ageră.

După ce trecu de jucătorii de halcă, călugărul sosi cam la mijlocul taberei, aproape de corturile Domnului și ale boerilor, către care și ținti deadreptul. Dar în acelaș timp cineva îl strigă dela ceva depărtare, dintr'un loc lăturalnic, zicându'i pe numele lui din lume:

— Tălpane!... He, Tălpane!

Paisie întoarse capul încotro răsuna chiotul.

— Aici!... vino încoace! îngână omul cela.

Părintele recunoscu glasul și văzu cine era ostașul care'l chema.

Cârmi spre dânsu și, îndată ce'l ajunse:

— Bine am găsit, Mihule, zise.

— Bine ai venit, Frânge-fier!

— Paisie 'mi spune acuma, Mihule.... părintele Paisie, bägă de seamă călugărul.

— Paisie pentru cine poftești, pentru mine tot Frânge-fier ești, de oarece știu că dracu nu face mânăstiri, zise iarăș celalt vorbitor, rizând.

Monahul căută să ia un aer serios, dar nu se putu împedeca de a zâmbi pe sub musteață.

Cel care oprise în drum pe cuviosul părinte era un cunoscut al lui de demult, cu care tot se mai văzuse de când intrase la mânăstire, încât acesta cel puțin știa cu cine are a face. Înfățișarea lui erá atât de ciudată, că l'ai fi luat mai curând drept o arătare. Îi lipsea un braț și cu mâna ce'i rămăsese ținea o ghioagă ghintuită, armă curat românească, pe care o mânuiau atât de bine oștenii Moldovei; stà sprijinit într'un picior, căci celalt îi era beteag și trebuea să'l ție îndoit de la genunchi; pe față avea urme adânci de tăeturi de paloș, iar pieptul său gol scotea la iveală mulțime de răni vechi. Și totuș vocea, apucăturile lui vădeau vioiciune, însufleție

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și voie bună. Acesta era vajnicul Mihul Lopată [1]), poreclit Ciungul, feciorul lui Ilea, vătămanul din Uberești. Viteaz din cei mai de seamă, fusese multă vreme stegar. La picioarele lui zăceau arme de mai multe feluri și lângă dânsu se afla un copilandru ce nu părea să aibă nici cincisprezece ani. Chipul acestuia era pe atâta de gingaș, pe cât al lui Lopată de fioros. Ochii lui negri, părul lung buclat și lăsat pe umeri, rumeneala trandafirie din obrajii săi îl asemănau cu serafimii. Deși îmbrăcat în straie proaste, se vedea după port că e din neam ales. Ținea și el o ghioagă ca a Mihului, dar mult mai mică.

— Ce vânt dulce pe la noi te-aduce? Ce cauți într'o tabără ca asta? Nu cumvă ne-ai îndrăgit iară? reluă Ciungul, trântindu'și arma pe umăr.

— Dragi mi-ați fost voi totdeauna, Lopată, dar alte datorii mă depărtează de oști și de războaie.

— Și de bună seamă îți merge bine la mânăstire, căci de când nu te-am mai văzut parcă ai mai întinerit, în loc să îmbătrânești!

— Aș! părere, fârtate!... Nu se cade să mă plâng, dar nici pot să mă laud. Știi, vorba ceea: «nu's nici mort, nu's nici viu, numai zilele îmi țiu».

— Ce spui?

— Uite, așă... Apăs și eu pământul ăsta degeaba, căci nu mai am rost pe lume.....

— Și numai voia ta te-a mânat încoace?

— Firește că nu, am venit anume cu un răvaș pentru Măria Sa Vodă.

— Hă! hă! făcu Lopată ironic, ai ajuns să porți slove, să duci hârțoage?... Cum s'or fi părând bazaconiile cele mânelor tale?.... Mă prind că le îngreuie mai mult decât o ghioguliță ca asta.

Așă zicând, își ridică arma drept în sus și după ce o

1) Acest ins e istoric, ca cei mai mulți dintre inșii cari s'au perindat și se vor perinda în această povestire.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr 1901 1932

ținu câtva nemișcată, o izbi de pământ cu capătul cel gros. Paisie se uită cu jind la dânsa. Eră doar o armă vestită între oșteni, neobișnuit de mare și vârtoasă, măciuca Ciungului, pe care acesta și-o croise anume, de care nu oricine se putea sluji cum se cade. Călugărul întinse mâna firește și o cercă printr'un semn lui Lopată. După ce o apucă, o învârti în toate felurile ; și cât eră el încă de tare, îi simți prea marea greutate.

— He! he! altădată o mânuiam mai ușor, zise. Spuneți ce'ți spune, tot nu mai sunt cel dinainte... Dar tu, cum taci?... o învârtești numai cu o mână?

— D'apoi!... Cum altfel? Uite colea!

Și luându'și îndărăt ghioaga din mâna călugărului, Ciungul 'și-o rotì deasupra capului cu o repezeciune uimitoare și fără să răsufle măcar cevă mai greu.

— Va să zică, luă aminte Paisie, cele lifte n'au rămas cu nici o pagubă fiindcă te-au păgubit de un braț... Tot aceeaș plată își iau de la tine...primesc dela un braț cât dela două, hai?...

— Ba, ce să'ți spun, cumetre? nu știu cum se face, dar parcă puterile pe care le aveam în amândouă mânele nu numai că au trecut într'una, ci au mai crescut încă, strângându-se la un loc. Se vede că Dumnezău a blagoslovit brațul ce mi-a lăsat!

— O! când voi ajunge și eu în puterea și vrednicia d-tale!

Astfel exclamă deodată, lângă cei doi vechi oșteni, copilandrul care, nebăgat în seamă de dânșii, asculta și'i privea în uimire.

Lopată întoarse capul spre dânsu :

— Uite, piciul, cum se avântă cu semeție!.. Ar vrea de pe acum să se măsoare cu al de noi...

Și cătând la el părintește :

— He!... mai ține'ți caii, că doar nici nu ți-au crescut tulcile... Vine vremea pentru toate, destul deocamdată că dai semne bune.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1901-1932

Paisie se uită și el cu drag la inimosul tinerel și întrebă de dânsu din ochi pe Lopată.

— E băiat plin de suflet, îi răspunse Ciungul, de nu mai încape în el. Așa cum îl vezi, a fugit de departe, de la sân de mamă, de la bunătățile unei curți boerești, spre a luptă cu noi împotriva păgânilor. Nu știu de unde vine, nici cum îl chiamă, căci n'a vrut să spue. A poftit să'i zicem Viorel și atâta tot. Într'o bună zi m'am pomenit cu dânsu, că vine și'mi cere să'i fiu dascăl și povățuitor în cele ostășești. Eu, firește, l-am primit bucuros ca ucenic și'l învăț la toate armele și la câte am apucat a ști și eu. E foarte destoinic, zău, și cred că la cea dintâi bătălie îl scot calfă.

— Bine ai făcut ce ai făcut, fătul meu, zise Paisie. Și mai ales bine ai nemerit cu meșterul pe mâna căruia te-ai dat. Nici nu puteai găsi unul mai bun.

— Văd și eu... Dar nădăjduesc să'i fac cinste și să ajung și eu odată ca dânsu.

— Nu în toate, Viorel, nu în toate, zise Ciungul glumeț și aruncând câte o privire asupra brațului său retezat și asupra piciorului său beteag.

Paisie urmări și el această mișcare.

— Nu luasem seama... șchiopătezi... asta'i ceva nou.

— Da, prospătură chiar din anul ăsta... Vezi, liftele vor să mă facă tot mai nurliu și să'mi lase câte o amintire bună din fiecare bătălie... Dar să nu crezi că'mi pasă... nu... umblu și așa, slavă Domnului!

În clipa aceea se auzi un tropot de cai și copilandrul tăie vorba bătrânilor printr'o nouă glăsuire:

— Uite, bade, cine sosește, zise, trăgând de mânecă pe Lopată și arătându'i o ceată numeroasă, care pășea spre dânșii. Totul era nou și deci minunat pentru Viorel, dar și în altfel ar fi avut cuvânt de a privi încântat la ceea ce vedea.

Venea un războinic în vârstă înaintată, cu falnică înfățișare, și pe pieptul căruia strălucea o barbă lungă argintie. El călărea pe un armăsar arăpesc negru, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.transilvania.ro/mdrr1901-1932

colan de aur, cu șea și frâu de preț mare. De cingătoarea sa atârna o frumoasă sabie leșască cu mâner aurit și bătut cu rubine, iar într'o mână își ținea buzduganul. In îmbrăcămintea lui se deosebea o dulamă de *șocărlat* nemțesc cu flori de fir, blană de cacom și nasturi de diamant. Erà urmat de scutarul său și de zece tineri, nalți și drepți pe caii lor de soi, în bogate vestminte și dânșii. Toți de o măsură, deși vădit de vârste deosebite, semănau atât de bine cu bătrânul din capul lor, încât nimeni nu se puteà îndoi că sunt fiii săi. In urma acestora, se înșirau o seamă de copii-de-casă, de slugi și robi Tătari, și însfârșit gloata oamenilor aduși de boer de pe moșiile lui pentru războiu, dintre cari cei mai de frunte erau înarmați cu suliție ori cu arcuri, iar cei mai de rând cu măciuci, topoare, coase, după cum le dăduse mâna. Imbrăcămintea acestora, ca și a celei mai mari părți din oștire, erà cea de toate zilele și se deosebea numai după stare de la om la om.

— Oană Ureche, biv vel Logofăt, zise cu glas mare Paisie... Mereu cu fruntea sus bătrânul stejar!

— Mi-a venit la războiu cu toată casa lui, ca de obicei, adăogă Mihul. Ci-că sunt 50 de ani de când n'a lipsit de la nici o bătălie.

— Și cum au crescut, cum îi seamănă feciorii lui!

— In toate: fiecare face cât o oaste întreagă. Sămânță bună, fârtate.

— Ăsta știu că n'a trăit degeaba.

— Oî ce frumos telegar, ce mândre arme! exclamă iarăș Viorel, bătând din palme și sărind în sus.

— Mândre, fătul meu, îngână Lopată.

— Putea-voi oare să am și eu odată o pală ca aceea, un armăsar ca acela?

— Hei! mare treabă nu'i să ai ceva la fel cu o sumuliță de galbeni... Negustorii din Leopol și Brașov ce așteaptă?... Vorba'i să le dobândești cum le-a dobândit Oană Logofătul, pe degeaba, însă nici în dar... Toate lucrurile lui de preț au câte o poveste. Palosul care ți-a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

luat ochii l'a câștigat în luptă dreaptă de la hatmanul Konietpolsky, când războiul lui Bogdan Vodă cu Leșii ; armăsarul după care ai oftat așà adânc a fost al feciorului Hanului tătărâsc, prins în Lipinți de mâna lui Ureche. Aceste fâpte le dau, cred eu, atâta strălucire.

— Pe așà preț voi să'mi capăt și eu sculele și podoabele de oștean.

— Prilejul n'o să'ți lipsească. Dacă în războiul ăsta n'om aveà de ales cai arăpești și tătărești, bogății de paloșe și felurite arme!... Păgânii ce ne vin au de toate... Numai noroc să fie !

— O ! viața pentru un telegar ca acela, făcù Viorel.

— Bine ai vorbit, fătul meu, glăsui Mihul Lopată, zis și Ciungul ; n'ai fi os de viteaz dacă inima nu ți-ar fi tresărit la vederea acestui cal și acestor arme ! Nimic nu'i mai de dorit pe lume decât așa bunătăți.

Paisie, ca și tovarășii săi, mai urmă din ochi pe Oană Ureche, cu care se aflase odată pe multe câmpuri de luptă și care'i amintea atâtea isprăvi, atâtea întâmplări minunate, de pe vremea când eră în lume. Apoi se despărți, cu o vorbă bună, de Lopată și de Viorel, și păși iarăș spre cortul domnesc, pe care steagul cel mare, bătut de vânt, fâlfâia acum desfășurat în toată lărgimea lui. Soiman îi și luase înainte, scormonind cu botul prin țărână ceva rămășițe de iarbă gălbejită și uscată.

Cum ajunse dinaintea locuinței lui Vodă, călugărul întimpină pe vătaful copiilor-de-casă, pe nume Gligore Cârstea, care stă pe o bancă de lemn, ținând în mână semnul dregătoriei sale : un bici cu mănunchi argintat. Il întrebă dacă poate vedea pe Măria Sa, arătând scopul pentru care venise. Vătaful îi răspunse că Domnul ținuse adinioarea sfat cu boerii săi și că, după împrăștierea acestora, primise pe arhitectul însărcinat a întări Cetatea Albă, grecul Theodoros, cu care convorbea încă.

Paisie își puse atunci în gând să steà jos ca să aștepte trecerea vremei ; dar abia se lăsă la pământ și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.transilvania.ro/mdrr1901-1932

aruncându'şi ochii dincolo de corturile cârmuitorilor armiei, zări pe un loc întins, grămadă deasă de osteni vădit atraşi de o priveliştе ce le era pe plac. Se auzeau strigăte, glăsuiri, râsete. Negreşit petreceau, şi petreceau bine acolo, cu vr'o îndeletnicire ostăşească de acele care erau totodată şi o desfătare şi o pregătire pentru război. Monahul fu numai decât în picioare şi se grăbi a se furişa în mulţimea privitorilor, alcătuită şi ací din ţărănime, şi unde ajunse repede în primele rânduri. Şi drept, că nu'i părú rău de ceeace văzú: boerii, mari şi mici şi de toate vârstele, se îndeletniceau cu săgetarea din arc. Această armă era, cu adevărat, menită mai mult pedestrimei, ostaşilor de rând, dar n'o disprețuiau nici căpeteniile. Printre jucători, Paisie recunoscú pe mulţi din aceştia, ca: Marele paharnic Costea, pe atât de zburdalnic la harţa glumeaţă, pe cât de mintos la cea serioasă; Radu Gangur ot Orhei, pan Dajbog, pan Boldur, şi Groza ot Grozăveşti, şi Condrea Bucium ot Buciumeni; apoi pan Arbore, stolnicul Bârzu, comisul Neagu, pan Isaia, şi mulţi alţii; ba chiar prea cinstitul Şendrea ot Dolheşti venise să'şi mai cerce agérimea mânei. Petrecerea era înveselită de cântecele unor cimpoiaşi cu cimpoaiele îmbrăcate în urşinic şi, spre a întreţine focul luptătorilor, se adusese pe locul întrecerei buţi cu felurite vinuri alese din ţară şi străine: Cotnar şi Odobeşti, Greceani şi Nicoreşti; vin grecesc şi vin ungurese. Era şi bere leşască pentru cine poftea. Iar slugile boerilor alergau de ici colo, umplând cupele ori oalele roşii, sau dând în mâinele băutorilor ploştele şi tigvele, după gustul fiecărui.

Dar ceia ce ajută cu deosebire la stârnirea şi răspândirea veseliei eră o ţâptură şi hâdă şi de râs, care se răsfăţă în văzul tuturor, deasupra unui poloboc pus în picioare, de pe înălţimea căruia urmărea şi judeca fiecare aruncătură de săgeată. Acest ins, aproape pitic, avea un cap nepotrivit de mare pentru trupul lui, un păr roşu şi aspru ca ţepuşile aricelui, un început de gheb

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/r1901

în spate. Gura-i largă și elastică 'i se întindea până la urechi îndată ce vorbea ori zâmbea cât de ușor; glasul îi era pițigăiat. Foarte vorbăreț, nu înceta de a îndrepta glume pișcătoare și obraznice împotriva tuturor, fără deosebire de treaptă. Avea însfârșit destul de păcătoase însușiri trupești și sufletești, era o dihanie destul de desăvârșită pentru a juca rolul de măscărici pe lângă Vodă. El purta îmbrăcăminte leșască, cam la fel cu a piticilor de la curtea Crailor Poloniei: haină cu găitane de fir și căciulă de blană de vulpe albă. La ciobotele lui roșii străluceau pinteni mari auriți, pe degetele sale inele scumpe, în urechea sa un frumos mărgăritar. Încredință în glumă, în serios, că e de neam mare și nu primea să i se zică altfel decât pan Bereskovic—Zbignev de Bereskovic. Acuma ținea, sprijinită de pântecele lui durduliu, o ploscă cu vin de Chipru pe care o ducea mereu la gură, negreșit ca să'și întreție cheful; de aceea ochii începuse a'i scăpăra, iar umerii obrajilor, ca și vârful nasului, i se făcuse ca văpaia.

In ceasul când Paisie sosi la boerii cari se desfătau cu săgătarea din arc, se iscase gâlceavă între dânșii și gata era să pornească o harță în toată legea. Vezi că, de unde la început fiecare luptă pe seama lui, se alcătuise între jucători, pe nesimțite, două tabere potrivnice. Și anume de o parte se strânsese boerii din Țara-de-sus, de alta cei dela Orhei, dela Lăpușna, dela Soroca și celelalte ținuturi ale Țării-de-jos. Nu numai împrejurările jocului, dar și o pornire firească îi împărțise astfel. In multe amănunte se deosebeau locuitorii celor două părți ale pământului moldovenesc. Josenii erau de o fire mai aprinsă și mai oțelită. Nestatornici în cugetele lor, veșnic neastâmpărați, de o îndrăzneală fără margini, ei erau totdeauna în capul răzvrătirilor din Moldova, când nu le stârneau ei înșiși și numai ei. Așa că au dat adesea de lucru nu numai vrăjmașilor din afară, dar și Domnilor. De altfel, deschiși la suflet, veseli și șagalnici, iubitori foarte de vinuri bune și petre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morri1901-1932

ceri sgomotoase. Gata la ceartă, iuți la mânie, erau și lesne de împăcat. Cei din Țara-de-sus, din acea parte care singură la început a purtat numele de Moldova, aveau mult cumpăt și, deși tot una de viteji, nu atât de înflăcărată pornire spre războaie; le mergea faima de cinstiți, harnici, evlavioși. Ei se bucurau de mai multe avuții și, având în partea lor marea și impodobita cetate a Sucevei, capitala, se îndreptățeau a privi cu ceva trufie pe cei din Țara-de-jos, cam necioplîți, nu prea subțiri la apucături, într'un cuvânt prea «provinciali». Iar aceștia din urmă îi socoteau la rândul lor ca îngâmfați și mucratici, — faptul de a se îndeletnici și cu lucruri pașnice și a nu sta numai cu paloșul în mână, fiind pentru dânșii o scădere a bărbăției.

Din chipul lor de a trăi urmă firește ca printre Joseni să fie mai mulți trăgaci dibaci, mai mulți meșteri de frunte la săgetarea din arc, la halcă și la celelalte jocuri războinicești. Ei, dar, culegeau în deobște lauri la aceste petreceri și unii dintr'ânșii se credeau chiar fără seamăn, așa de rar erau întrecuți ori măcar ajunși. Cine, în adevăr, să răpue pe Radu Gangur, care lua pasărea din zbor din fuga calului; pe Boldur, vel căpitan de Codru, ale cărui săgeți spărgeau porți de ștejar și pătrundeau ziduri de cetăți; pe Ilie Hurul, care'ți nimerea un potronic [1]) de la mari depărtări; pe pan Isaia, care la 30 pași despica o vargă de salcie, și înstârșit pe Groza Micotă ot Grozăvești, care începuse a fi vestit încă de pe atunci deși abia bărbat. Dar în ziua ceea, nu știu cum, parcă Josenii își perduse de odată iscusința, parcă norocul le sta anume împotrivă, așa rămâsese pe jos față de Suseni, ca al de Costea Orâș, Dajbog Marele postelnic, panul Arbore, Ioan de Albești. Să fi zis că e un făcut. De la o vreme faptul se băgă în seamă și nenorocoșii începură a fi luați la vale de cei părtiniți de soartă. Atunci ei se strânseră instinctiv la un loc; cei din Țara-

1) Monedă mărunță.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1933

de-sus făcură la fel; și întrecerea, de unde era între om și om, ajunse a fi între cete. Ațâțările, înfruntările, împunsăturile zburau deoparte și de alta. Limbuția «puternicei sale» pan Zbignev de Bereskovie, sporea încă învrăjbirea prin cuvintele de haz, vii ca niște săgeți, usturătoare ca un ghimpe inveninat, care porneau din gura lui. După cum era de mic la suflet, se înțelege că loviturile sale se îndreptau în deosebi către Joseni, către cei ăstimp înfrânți și abătuți. Îi plăcea mult să chinuiască pe ușuraticii boeri, cari nu-și puteau ascunde ciuda nici a'i răspunde cu aceeaș măsură, căci doar mintea nu li se mișca atât de repede ca brațul. Și ei erau, pentru duhul său răutăcios, o pradă cu atât mai lesnicioasă, cu cât ursitele nu încetau a'i prigoni, deși, sau tocmai pentru că, își puneau toată dibăcia și tot meșteșugul pentru a se răzbuna de înfrângere.

In cele din urmă, rămâsese față în față, alegându-se tacit ca luptători fruntași din amândouă taberile, doi războinici foarte nepotriviți și cari întrupau deplin fiecare parte a țărei moldovenești. Deoparte era Costea paharnicul, pe atunci in floarea vârstei, nalt și sprinten, cu ochii vii și musteața subțire, cu graiul împodobit și ademenitor, într'un cuvânt curteanul cel mai mândru și cu apucături mai alese dintre boerii lui Ștefan. Despre dânsu umbla vorba că nu era inimă de femee să nu se lase furată la vederea lui. De cealaltă parte era ursul cel morocănos de Groza Micotă, răstit și pornit, scund și îndesat, cu umeri prea largi și brațe prea lungi, cu tidva acoperită de un stog de păr lânos și des, totdeauna vulvoi. D-zău nu-i dăruise acea podoabă la care țineau atât de mult strămoșii noștri și a cărei lipsă o priveau aproape ca o necinste: barba și mustățile lui erau așa de neinsemnate că trecea deabinele drept spân. Să i-o spue ori să-l râdă în față nu cuteza nimeni, ba nici cuvenita poreclă nu se lipise de dânsu, dar el nu putea să'și uite cusurul și aceasta era răstriștea cea mare a vieței sale.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

Deci Costea, cu liniște și nesovăire, cu obișnuita-i eleganță, arunca fără greș săgeata în țintă,—care astădată era un cap de Osmanliu, cam grosolan făurit. Boerii voise a'și face plăcerea de a «da la mir» dușmanului în închipuire până să'i dea aevea. Marele Paharnic nimerise țelul la ultima tragere de zece ori în rând și stârnise admirațiunea privitorilor.

— Și la mai mare, Costea! — Să te înzilească D-zău, paharnice! strigară într'un glas prietenii și părtașii lui, iar' paharele se ciocniră și fură golite într'o clipă.

— Ale tale dintru ale tale! exclamă Stanimir, biv vel visternicul, dând el însuș îndemânaticului săgetător o cupă de iaspis cu vin de Cotnar și făcând pomenire de împrejurarea că vestita podgorie se afla sub oblăduirea Marelui paharnic.

— De-o face și Groza numai ce-ai făcut tu, ne mărturisim învinși, glăsui pan Dajbog.

— Primim, adaose Ioan de Albești.

Aceste cuvinte, care cuprindeau însile o înfruntare pentru Joscan, fură însoțite de căutături ironice îndreptate spre dânsu.

— De-aș fi în locul lui Groza, grozav m'aș teme să nu'mi fac Grozăveștii de ocară, rosti de pe butoi glasul ascuțit al măscăriciului.

Micotă, înfierbântat, roșu la față, nu răspunse nimic, ci numai pufni din greu, ca să'și mai ușureze năduful ce'l înecă. Apoi, pregătindu-se a trage, își cercă arcul, îi schimbă coarda, care i se păru că slăbise și, iarăș fără nici o vorbă, tăcu cinci pași îndărăt dela locul de unde se chitea. Aceasta sporea simțitor depărtarea de la țintă, care era și așa cât se poate de mare. La rândul lui înfruntă semeț pe potrivnici: se prindea nu numai să întreacă pe Costea, dar încă să'l biruească în imprejurări neobișnuite.

— A! a! să vedem! șoptiră Susenii.

— O să vedeți! răspunseră unii dintre Joseni.

— Noroc bun! făcu Costea, zâmbind curtenitor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Grozăvie! exclamă Zbignev de Bereskovic, luându-și toiagul în mână și rezemându-se pe el cu solemnitate.

Micotă se uită de data asta chiorâș la dânsu:

— N'ai să taci odată, pocitură, zise; nu te vezi ce hâd ești? mai cați să fii și obraznic?

— Intr'adevăr obraznic sunt, răspunse Leahul cu prefăcută smerenie, dacă cutez, eu om de nimic, să glumesc cu oameni însemnați ca tine.

Jocul de cuvinte asupra vorbei *însemnat*, care priveà spânia lui, atinse rău pe Grozovan și făcù pe ceilalți, chiar pe prietenii lui, să râdă înăbușit. Dădù să întoarcă batjocura măscăriciului, dar nu găsi nimic la iuțeală și nu crăcni. Socoteà că se va răzbună îndestul prin faptă.

Își luă dar ținuta de tragere, înțepenindu-se zdravăn pe picioare și îndreptându-și pe deplin trupul. Își tocmi bine săgeata pe coardă, aplecând mai întâi arcul către o linie desăvârșit orizontală. Își aduse apoi arma din nou în linie verticală și întinse coarda. Stătù cât-va nemișcat ca să ochiască. Insfârșit, când coarda fù pe cât cu putință întinsă, — mijlocul arcului aflându-se aproape în dreptul frunței sale, — trase. Arcul zbârnâi, săgeata zbură, fluerând prin văzduh, și vârful ei se înfipse tocmai în țintă.

Groza trase a doua oară cu aceeaș tărie și îndemânare și avù aceeași izbândă. Săgeata se repezì și lovì în țel mai aprig încă, parcă ar fi împărtășit aprinderea și pornirea acelui care o trimetea. Prietenii Grozovanului nu ziceau încă nimic, dar se înseninase. El erà foarte mișcat, de i se auzeau bătăile inimei. Se oprì o clipă ca să răsufle și cerù de băut.

O slugă 'i dădù o tigvă de cele cu gâtul larg din care beau mai bucuros Josenii și care cuprindeau patru ocale de vin. El gustă numai dintr'ânsa.

— De n'om face noi cel puțin cât o face Groza, zise pan Dajbog, nu suntem feciorii părinților noștri!

— Așà să fie! glăsuì Gangur de la Orhei, însumețit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistasivarna.ro/mdrr1901-1932

— Da, întâmpină măscăriciul, când *gangurul* va fi șoim și va avea viersul privighetoarei !

Grozav ot Grozăvești trase și a treia oară, cu toată băgarea de seamă, măsurând cu grijă depărtarea, socotind bine înrâurirea pe care boarea ce începuse a sufla puteă s'o aibă asupra tragerei sale, ochind pe îndelete. Această a treia lovitură fù tot atât de bună. Părtașii lui nu'și mai înfrânară bucuria și izbucniră într'un strigăt de ura. Mulțimea privitorilor, împărțită până atunci între dânsu și Costea, începù a crede în biruința lui desăvârșită.

Dar în vremea asta măscăriciul leah nu dă pace viteazului și'l supără necontenit. Nu încetă de a-i vorbi, a-l strigă pe nume, a-l lăudă în bătae de joc. Deși clocoteă în sine, ca un leu aţâţat de gâdilitura unei muști plicticoase, Grozovanul se stăpâneă din răsputeri, de frică să nu'și piardă cumpătul și cu el destoinicia. Și stă gata a'și aruncă a patra săgeată, în mijlocul așteptărei obștești, când Bereskovie zise deodată :

— Bine merge până acum Groza, dar cu tot mă tem că trage nădejde ca spânul de barbă.

Această din urmă înțepătură, cea mai usturătoare pentru Micotă ot Grozăvești, fusese rostită cu atata seriozitate hazlie, că boerii, și potrivnici și prieteni de joacă, nu'și mai putură ține râsul. Ei pufniră laolaltă. Iar Radu ot Orhei, pe care firea'l dăruise din belșug cu barbă și mustăți, și le netezì trufaș în văzul tuturor. Atunci Groza și eșì din sărite ; fața i se încruntă și perii capului i se înfiorară ca frunzele unui copac pe vreme de furtună.

— Ai tot pottă de șagă, jupân staroste de nebuni ? strigă dânsu ; stăi să-ți dau eu de râs... Ține !

Și întorcându-se într'o clipă spre măscărici, își asvârlì săgeata deasupra tidvei lui, așă că-i luă căciula și i-o trântì hăt încolo.

Zbignev avù vreme de a'și dă seamă de gândul mâniosului Josean, dar nu și de a face vro împotrivire ; și, din spaimă cât și din socotință, încremenì astfel cum se află : cu ploșca în mână, gata a o duce la buze.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

Mutra lui zăpăcită, ochii săi holbați și hâda lui gură căscată părură atât de nostime, că isbucniră hohote, de astădată pe seama leahului. Și fù un râs sgomotos și prelung, care apucă pe toți cei de față și răsună până departe ; un râs care nu se mai isprăveà, de se îndoiau oamenii de la șale, se înecau, băteau din picioare. Zbignev rămase și el odată de ocară și cu necazul nerăzbunat în suflet.

Insă Groza ot Grozăvești, deși deplin despăgubit de loviturile măscăriciului, nu'și mai găsi îndemânarea de odinioară. Mâna 'i tremură puțin, ochiul nu'i mai fù așà de sigur, și săgeata sa nu mai nemeri ținta, se înfipse alăturea.

— Nu se ține, nu se ține ! strigară într'un glas Josenii furioși.

—Haita ceea e de vină ! bolborosì Micotă, rușinat foarte.

— Fie, să nu se ție, zise mărinimosul Costea. Groza să se mai liniștească și să înceapă din nou.

Propunerea paharnicului nu fù primită de o potrivă de toți boerii din Țara-de-sus.

— Ba nici de cum ! strigară Ioan ot Albești și cu alți câți-va.

— Lasă, treacă de la noi ! glăsuiră unii mai îngăduitori.

— Să le-o iertăm pe asta, adaose Dajbog postelnicul.

— Dar să nu se mai laude atâta altădată, încheie Stanimir biv vel visternic.

Această bunăvoință cam disprețuitoare învrăjbì și mai rău pe Joseni. Groza, în loc de a se potoli, își aruncă arcul și săgeata, și luând o atitudine amenințătoare, cu o mână într'un șold și cu cealaltă pe paloș, zise către Suseni :

— Ei, fărtaților, trufașilor, dacă poftiți să vedeți de mai suntem noi, Josenii, tot cei dinainte, eu sunt aice... Ce vreți ? în paloșe să ne tăiem ori în buzdugane să ne lovim ?

— Și voi pe cine credeți să speriați ? făcu Dajbog,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încruntând din sprâncene și scoțând pieptul înainte, gata a răspunde la înfruntarea lui Groza.

— Pare-mi-se că ne amenințați, dulăi fără obraz ! strigă Ilie Hurul.

— Obraz n'ai tu, cap-de-ghindă ! îngână Dajbog.

Ilie Hurul răspunse cu un potop de vorbe iuți și răstite care, amestecate fiind cu mulțime de ziceri leșești și tătărești, obișnuite de Moldovenii de pe malul Nistrului, aduseră un zâmbet pe buzele potrivnicului său.

Văzând că gâlceava se înăsprește și poate merge cât de departe, unul dintre cinstiții boeri căută să mijlocească spre împăcare.

Acesta, — bărbat frumos, arămiu la față, și pe pieptul căruia strălucia o cruce mare atârnată de gât — stătuse tot timpul răsleț și nu luase parte nici la vorbă nici la joacă. Se numea Toader Kantemir ot Silištea și avea treaptă de pârcălab al Smilului. Din neam de mărzaci Tatari, se creștinase de curând și, deși arăta multă evlavie, nu era tocmai bine văzut de ceilalți boeri

— Verilor, începu a zice, pornirea asta de mânie nu e creștinească. Pacea trebue să domnească între frați și...

Nu putu urmă mai departe. Nimeni nu'l asculta, nici voise a se uită la dânsu. Harța era gata, paloșele ieșise din teacă.

Dar toată larma încetă într'o clipă și fiecare își întoarse capul la un glas care rostise sfios :

— Măria Sa !

Într'adevăr, Ștefan Vodă sosise printre ai săi, ne simțit și ne băgat în seamă.

— Ce, boeri dumneavoastră, întrebă dânsul zâmbitor, vreți să vă lăsați singuri sânge în ajunul bătăliilor ? Au nu știți că'mi trebue mie și că el e scump la o vreme ca asta ?... Ce-a fost aici, mă rog ?

Costea Oraș lămuri Măriei Sale în toate amănuntele ce fel se petrecuse lucrurile de la început și unde ajunsese.

— Bine, am priceput, încheie Vodă, tot voios. Va se zică, Dumnealor, Josenii, nu vor să fie răpuși niciodată,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1...

nici chiar la joacă!. . Frumoasă pornire!... Dar nici noi nu putem să ne lăsăm așà, paharnice... Și dacă Groza e supărat, să'i dăm prilej să se răzbune pe un Băcaoan [1])... Dați'mi un arc și mie!...

Odată ce avù arma în mână, făcù încă cinci pași îndărăt de la locul de unde trăsese Grozovanul. Apoi, mai fără ochire, aruncă una după alta cinci săgeți, care se înfipseră cu tărie în țintă.

Depărtarea peste măsură mare și repeziciunea, nechibzuința cu care trăsese Ștefan, făceau ca isprava lui să fie într'adevăr uimitoare. Ea stârni o neprefăcută admirațiune.

— Numai un Ștefan Vodă e în lume, exclamă măscăriciul, în picioare pe butoi și ridicându'și în sus ploșca.

— Rândul tău, zise Domnul către Micotă.

— Nu, Doamne, nu, răspunse acesta, mărturisesc în cuget curat că sunt biruit.

— Și noi! și noi! strigară Joșenii.

— Ba eu nu, întâmpină îndată, răstit și hotărât, o voce din mulțime.

Cu toții își îndreptară privirile spre acel cutezător, și mirarea lor creșcù văzând că glăsuirea pornise de la un om al bisericei. Acesta nu era altul decât părintele-Zarvă.

Nimeni nu urmărise jocul și cearta boerilor cu mai multă patimă, nimeni nu aprobase mai deplin semeața atitudine a celor din Țara-de-jos. Era doar și el dintre dânșii și n'o uitase. Abia se ținuse să nu se amestece în tărăboi fără veste și nepoftit. Dar pățania Grozovanului îl învrăjbise la culme ; sângele i se urcase ca de obicei la cap ; și fù pe cale să isbucnească. Izbânda lui Ștefan îl scoase însfârșit din fire. Nu mai știà unde e și cu cine e. Nu mai vedeà nici Domn, nici cinstite obraze nici rasa lui. Era vorba de a răzbună o înfrângere a Joșenilor lui. De atâta își dà seamă.

— Nu vă fie cu banat, adaose repede mult înimosul

---

1) Se știe că Ștefan s'a născut în jud. Bacău.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaliterara.ro/mdrr1901-1932

călugăr către strălucita adunare : Josean sunt și vă rog să'mi îngăduiți a luà partea celor biruiți.

Boerii, și dintr'o tabără și din alta, porniră o mișcare de împotrivire. Dar Vodă le spuse din ochi să împlinească voia părintelui și să'i deà un arc și o tolbă.

Dela aceeaș depărtare și cu aceeaș repeziciune ca și Măria Sa, Paisie lovì în țintă de cinci ori una după alta. Ba, în avântul său mai aruncă și o a șeasa săgeată, care merse tot atât de frumos și de drept ca și celelalte. El întrecuse astfel pe Ștefan, cel de nimeni întrecut, deși de atâta vreme nu pusese mâna pe armă.

Un strigăt nevoit izbucni din toată mulțimea și Domnul cel dintâi bătù din palme.

— Ne-a învins pe toți, părintele ăsta, zise Ștefan cu veselie.

Priviri curioase țințeau pe călugărul cel lung și mulți se întrebau cine o fi și de unde o fi.

Dar Paisie, rușinat, îngrozit de ceeace făptuise, — acum că'i trecuse pornirea și se desmeticise — căzù în genunchi, și aproape cu lacrimi în glas :

— Iartă'mi, Doamne, iartă'mi semeția... Sunt un nesocotit... n'am cugetat....

— Scoală-te, grăi Vodă.... și nu te sfii, părinte... părinte.....?

— Paisie, Măria Ta, răspunse cuviosul, cu mâinile la piept.

— Să'ți fie de bine!... Dar stăi, pare-mi-se că te cunosc.... Ai fost oșteanul meu...

— Da, Măria Ta.

— Acum mulți ani.... Pe atunci îți zicea... Tălpan.

— Ilie Tălpan, da, Măria Ta.

— Ai fost rănit ca de moarte la Joldești, pe când apărai un pod.

— Drept e!

— Și la Orbic ai luat un steag de la vrăjmaș.

— Tocmai așa! exclamă Paisie, uimit la rândul lui.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901

— Vezi că nu uit eu pe cei cari s'au purtat bine în războaie?... Dar de mult ai îmbrăcat rasa?

— De mult.

— Și ce te-a dus la călugărie?

— Ia niște păcate, Doamne.

— Cu sfințenia nu știu cum îi fi ducând-o, dar văd că chiteşti tot ca altădată.

In vremea asta, Vodă luase o oală roșie cu vin de pe o masă de lemn.

— In sănătatea ta, părinte, și în amintirea isprăvilor tale!

Și după ce băù un gât bun:

— Ei, de-aș avea voinici mulți pe cât îi am de vrednici, lumea a mea ar fi și dușmanii mi s'ar face ca lutul ăsta!

Așa zicând, aruncă oala în niște pietre de se făcù numai bucățele.

— Și de unde 'mi vii, cuviosia ta?

— De la Cetatea Neamțului, să am iertare.

— A!... Și cu ce prilej, întrebă Vodă cu mai multă luare aminte.

— Aduc un răvaș Măriei Tale.....

— Bine, vom vedea, zise Ștefan, tăind vorba călugărului și făcându'i semn să ție răvașul la dânsu.

Gândul că'i venise știri de la Domniță, îl îndemnă să nu mai zăbăvească printre boerii săi.

Urmat de Paisie, căruia 'i poruncise să vie după dânsu, apucă îndărăt spre cortul său.

Deși cu mintea aiurea, nu lipsi de a dărui în drumul lui câte un cuvânt prietenesc la tot oșteanul ce întâlnea, fie daraban, călăraș ori boer; și fiecare í se plecă cu dragoste și evlavie ca la un Domn într'adevăr slăvit. Drept că'i și știă pe toți, le cunoștea la toți păsurile, voile și nevoile, și le luă în seamă faptele, și bune și rele. Mai ales cei sosiți de curând țineau să i se arăte pentru ca să afle că au răspuns la chemarea sa, iar lui îi creștea inima când vedea că numărul lor sporește zil-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/1901-1932

nic și că, de data asta primejdia fiind mai mare decât oricând, au venit și ei mai bucuros decât oricând.

Acela de care dădu la urmă fu bătrânul Oană Ureche. El se afla în fruntea feciorilor lui și când se apropie Domnul puse mâna la ochii săi slăbiți, ca omul ce se uită la soare. Apoi stătu drept și neclintit.

— Tot gata la treabă, credinciosule Oană, și tot neîncovăiat! Ba parcă te înalți mereu cu cât trec anii!

— Mă înalț spre cer, Măria Ta. Și pe urmă, eu am ani mulți, foarte mulți, dar bătrân nu sunt nici cum!

— Mi-ai adus și pe toți fiii tăi!... Și încă unul mai mult... nu ți-l știam...

— Ăsta'i Sorin, cel mai tânăr. Rândul trecut am venit numai cu nouă... îmi ajunsese ceata stingheră... mi-l răpusese pe Ivonia Tătarii.

— Al cincilea pierdut în războaie!

— Al cincilea, Doamne, dar, vezi, mi-au rămas încă, și pentru mine și pentru slujba Măriei Tale... l-am tot pus la loc.

— Bine ai venit, tinere, zise Ștefan către fiul din urmă al lui Ureche, și D-zău să te păzească!

Tânărul răspunse cu o închinăciune adâncă, dar lipsită de sfială.

— D-zău să-l ducă pe calea vitejiei! îngână biv vel logofătul.

Cum ajunse în cortul său și se așeză pe scaun, Ștefan întinse mâna și luă iute răvașul pe care se pregătea să i-l dea Paisie. El îl citi mai întâi tot, din două, trei ochiri; apoi se întoarse la fiecare frază; apoi își pironi lung privirile pe unele cuvinte.

Iată ce cuprins avea scrisoarea Domniței:

«Eu Voichița, fiica Radului Vodă, către tine Ștefan al Moldovei.

„Sănătate și tot folositorul bine de la Dumnezău poftim Măriei Tale.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Cadem la tine cu mare rugaminte și ferbinte iarăș te rugăm să nu ne mai ții în neagra și de jale temniță și să ne dai drumul spre țara noastră. O! ajungă atâta amar, atâtea lacrimi. O! nu mai sporì făr-de-legea ta, nu mai mărì vrajba și ura în pieptul meu.

„Să ți se îndure inima cea de peatră. Să cugeți că ai nevoe de ajutorul Celui de sus, care împotrivă să'ți fie și să nu te auda și să nu te ierte, daca nu'mi vei împlini vrerea și dorința".

„Octomvrie 16, l. 6982".

Vodă, luând cunoștință de aceste rânduri — dictate, nu și scrise de Domniță, căci știința ei nu mergeà până acolo — își încreți la început fruntea ; dar pe urmă un zâmbet binevoitor, aproape înduioșat, se ivi pe buzele sale.

După ce'și întoarse ochii de la răvaș, grăi către Paisie, care stà în picioare dinaintea lui, și-l întrebă de petrecerea Voichiței în cetate, de starea ei.

— De! ce să spun, Doamne ? După câte am văzut și am auzit, Domnița e sănătoasă, dar foc de supărată.

— Pare jalnică ?... jalnică de tot ?

— Da, Măria Ta; se vede că plânge des... Ei, dar cine știe dacă de jale ori de ciudă ?... La femei lacrimile vin lesne și pentru toate cele.

— Așà'i, Paisie.

— Însă ceeace țineam să spun Domnici Tale, zise călugărul cu glas pătruns și adânc, este că... te urăște. O! te urăște de moarte, s'o știi...

— Da ?... rosti Ștefan. Și adaose, zâmbind : Bine, Paisie bine !

— Se arată totdeauna răzvrătită împotriva Ta !

— Bine, bine, părinte ! zise Ștefan și mai apăsat.

— A spus în fața mea că se va răzbunà și că nu vei avea pace de la dânsa.

— Foarte bine, Paisie !

Rostul glumeț al lui Ștefan luă cumpătul călugărului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaarhivaniei.ro/mrm1901-1932

El îl privi cu uimire și apoi glăsui cam supărat, lovind în nepăsarea ce i se arătă.

— Ei, Doamne, nu te gândești ce poate unelti o femee învrăjbită ? Știi vorba : D-zău să te ferească de urgia muerească !

— Ai dreptate, părinte ; dar, vezi, eu nu mă tem nici chiar de vrajba unei femei, și tocmai asta o să'i spun și Domniei sale.

— Oricum fie, Măria Ta, noi suntem hotărâți a face pază bună, a ține totdeauna ochii deschiși în patru, căci de mare preț sunt zilele Tale pentru Moldova, căci drag îi ești ei, pe cât nu'ți ești drag nici ție însuți !

— Intru aceasta ne împăcăm, cinstite părinte. Veghiați cu toată luarea aminte asupra Domniței și aveți în vedere vicleníle urziri ce s'ar puteă țese in jurul ei. Acest lucru nu numai vi-l cer, dar vi-l și poruncesc, ție ca și pârcălabului Dragoș, și nădăjduesc că mă pot bizui pe două slugi atât de credincioase.

Abia rostise Ștefan aceste cuvinte, și pe când eră pe cale de a răspunde Voichiței, logofătul de taină Șandru Cârjă intră nepoftit și ne vestit, ca unul ce aveă această voe la anumite împrejurări. Veneă foarte mișcat, cu o treabă de mare însemnătate. Un olăcar sosise în goană de la marginea țărei cu știri de la iscoadele din Țara Românească, știri cari dovedeau trădarea lui Laiot Vodă, înțelegerea lui cu păgânii și pregătirile de năvală asupra binefăcătorului său.

Ștefan păli la față ascultând spusele lui Cârjă și se încruntă ca niciodată. Până atunci se tot îndoise de necredința ocrotitului său.

— Și el Iuda, și el vânzătorul !... Aceasta'i răsplata bunătăților mele ?... I-am dat o domnie și el vreă să mă prade de a mea, se înfrățește cu Agarienii ca să mă piardă... In vecii vecilor fie numele lui defăimat !

Indurerat încă de această grea lovitură, prinse a dicta logofătului de taină înștiințările ce trebuia să le trimită iscoadelor pentru pândirea și aflarea mai departe a unei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1923

tirilor și mișcărilor lui Laiot Basarab. Și, în acelaș timp, deprins cum era de a săvârși grabnic și la o dată multe lucruri cu totul deosebite, limpezimea și puterea cugetului său neavând întru nimic a suferi din aceasta, așternu pe hârtie cu însăș vânjoasa-i mână, cu slovele mari pe cari le obișnuiau voievozii, răvașul menit fiicei lui Radu-Vodă.

Răspunsul său suna astfel:

«Scriem Domnia noastră cinstitei și dăruitei de D-zău Domniță Voichița».

„Har, pace și milă rugă-mu-ne să'ți dea Cel de sus.

„Facem știre Domniei tale că nu vom eși nici de cum și nici decât din cuvântul nostru cel dela început. Dragoste dela toți dorim, de ura nimănui nu ne temem. Deci să aibi a te supune, să nu ne înfrunți mai mult. Așa ne e vrerea. Așa poruncim.

„*Octomvrie 22 l. 6982.*

Ștefan Voievod"

După ce mai dădu din grai câteva lămuriri lui Cârjă treti-logofăt iar acesta părăsi locuința domnească, Ștefan aruncă o ultimă ochire asupra răvașului, al cărui rost fusese firește înrâurit de supărarea ce'i adusese vestea rea primită din Muntenia. Se încredință că răspunsul său nu putea fi mai hotărât și atunci îl dădu lui Paisie. Acesta făcu câțiva pași înapoi spre a eși din cort. Dar deodată se oprì, începu a'și învârti potcapul în mâni, nedumerit, cu buzele pornite pe grai. Domnul băgă de seamă:

— Ce e, cuviosia ta?

— S'am iertare de-oi întrebà ceva.

— Intreabă.

— Auzit-am și eu că pângăritul de Laiot Basarab s'a rocosit împotriva Măriei Tale.

— Cum vezi, Paisie. Cunoaște și tu până unde merge nesocotința și răutatea omenească!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromania.ro/mdrr1901-1932

— Lupta cu păgânii va fi acum mai grea....

— Fără îndoială.

— Dar tu'i vei întâmpina tot cu aceeaș bărbăție...

— Cu mai multă încă.

— Și nimic nu va slăbi năzuința ta de-a da piept cu vrăjmașii?

— De-ar fi cât nisipul mării și stelele cerului.

— De-ar năvăli asupra-ți toate liftele pământului, adăose Paisie, tot mai aprins.

— Negreșit!..

— Tu'i vei înfrunta și răpune!

— La aceasta sunt statornic hotărât.

— Așa, Doamne, așa! Nu te abate de la calea ta. Norocul și binecuvântarea lui D-zău sunt cu cei viteji. Să știi că tot norodul e cu tine, că tot oșteanul va fi un paraleu. Iar mie, care nu voi fi acolo, îngăduc'mi măcar... îngăduc'mi...

Pătruns de cel mai viu avânt, călugărul nu'și isprăvi traza, ci repezindu-se fără veste, se lăsă într'un genunchi, apucă paloșul lui Ștefan și'l sărută cu patimă... Apoi dădu fuga afară din cort.

In urma plecărei lui Paisie, Domnul rămase o vreme bună pe gânduri, în liniștea locuinței sale, țintind cu privirile fața pământului. Vorbise de Domnița de la Munteni, îi citise scrisoarea și i se umplușe sufletul de chipul și mândreța aceleca la care, cu toate frământările și grijile lui, nu încetase a cugetà cu dor aprins. Ea i se înfățișase ăstimp tocmai așà cum o văzuse în noaptea cea cumplită, la cucerirea cetății Dâmboviței, când o primise în brațe mai mult moartă și ochii ei în lacrimi îi arătase îngrozire și totodată trufașă înfruntare, când îi simțise inima svâcnind pe pieptul lui, cel cuprins de o patimă fulgerătoare. Pătruns de adevărată slăvire, uimit de a vedeà că făptura-i întrecuse tot ce'și închipuise din auzite despre dânsa, o sărutase fără voie și în cuget

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

curat. Și pe loc presimțise că'și aflase femeea după care oftă sufletul său viteaz, pe care o aștepta de mult.

Purtarea din urmă a Domniței îi dovedise că nu se înșelase în credința sa. Cerbicia, mândria ei, neîmblânzirea-i îl mirase, îl învrăjbise, ca unul ce nu era deprins cu vre o împotrivire, dar îl și fermecase desăvârșit. Pentru întâia oară întrevăzuse o dragoste așă cum i se potrivea lui. Până atunci, nu iubise cu adevărat și făcuse numai căsătorii din interese de stat; el rămăsese străin cu sufletul și de Maruşca, și de Evdochia de la Kiew, și de însăș Maria, fiica lui Isakos Comnen. Doar acesteia din urmă, — de care se despărțise de curând și care se exilase de bună voie la moșiile sale din ținutul Bacăului,— îi păstră o duioasă amintire. Și pe dânsa o luase, ce-i drept, tot din socoteli ambițioase: râvnise să se folosească odată de drepturile ei asupra țării Mangopului, unde domnea tatăl său, spre a'și întări stăpânirea asupra Mării Negre. Dar nobila Comnenă, vrednică prin sine de un simțimânt adânc, îi dovedise atâta credință și iubire, că și l-ar fi închinat pe veci, dacă nu era între ei o prea mare nepotrivire sufletească și dacă nu se ivea în calea lor Voichița. Alături de aceasta, blânda, plăpânda Marie pălise ca o stea măruntă dinaintea strălucitorului luceafăr. Abiă acum pricepeă Ștefan cât suferise nefericita când, fără vaet nici cârtire, făcuse loc rivalei sale, căci abiă acum cunoștea puterea patimei. Însă oricât de stăpânit se simțeă, era hotărât a nu cădeă în slăbiciune, a nu se arătă nemernic, a fi bărbat totdeauna, până la urmă. Căci socotea că, mai presus de ceilalți oameni prin har ceresc, trebuiă să aibă și o tărie mai presus de a lor și să fie robul măririi sale. Lăsase de o parte, curând, orice gând de silă față de Domnița, atât dintr'o pornire mărinimoasă, cât și din voia cinstitei sale mame, de care ascultă parcă ar fi fost tot copil și care luase sub aripa-i pe îngrozita păsărică. Își impusese a o privi ca sfântă, deși o dobândise cu sabia și o aveă în puterea lui, a nu'i pomeni măcar de simțirea sa. In schimb însă, își făgă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revista.arsilvaniae.ro/mdrr.1901-1932

duise solemn să-i cucerească dragostea și s'o aducă într'o zi la o smerită mărturisire. Lucru greu cu o fire ca a Voichiței, dar vrednic de o vârtute ca'a lui Ștefan, potrivit cu omul sortit a se războì neîncetat și care în lupta însăș, în lupta în sine, află desfătare. Adevărat că harța aceasta se arătă mai anevoioasă decât oricare alta, însă el nu se îndoià de izbândă. Multe semne îi și spuneau că împotrivirea Domniței eră silită, că vrajba ei eră voită. Trebuea deci să urmeze pe aceeaș cale, statornic și neclintit.

— A! ești dârză, zise dânsu, sculându-se și cu ochii la răvașul Voichiței, pe care îl luase iar în mână; ei! eu voi fi și mai dârz; ești neînduplecată, voi fi și mai neînduplecat. Căci prea haină te arăți cu mine. Am pricinuit mult rău tatălui tău, drept este, dar martor mi-e D-zău că n'am lovit în el decât pe părtinitorul Agarienilor, pe dușmanul viclean al crucei. In urmă am făcut totul ca să'mi ierți această faptă îndeplinită de dragul țărei și al legei; totuș înverșunarea ta n'a scăzut. Pricep însă că de la o vreme îți pui amândouă mâinile pe inimă ca s'o împedeci de a bate pentru mine, fără voia ta, în ciuda ta. O! te voi aduce odată să te dai pe față, să'mi spui în gura mare ceeace'ți tăinuești chiar ție. Zadarnic te chinuești singură, ca să mă poți chinuì pe mine. A fost numai să mă lupt și aici, să'mi dovedesc și aici bărbăția; dar de răpus, te voi răpune și pe tine!

VI

Tador Dragoș

De mult se lăsase întunericul deasupra cetățeì Neamțului. Cerul era senin și miile de stele scânteiau pe un azur limpede și străveziu. O adiere destul de vie clătina vârful mesteacănilor de pe dealurì. Nici un vuet nu mai răsuna în cetate. Ea însăș, măreț monstru de piatră, părea adormită pe puternicele sale temelii. Doar din când în când se auzea strigătul prelung al custozilor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cari veghiau pe ziduri. Se apropia miezul nopței și venise ceasul când somnul era mai dulce la oaspeții acelui lăcaș, obișnuiți a pune capăt veghei odată cu inoptatul. Adânc le era atunci repaosul ca și liniștea firei.

Numai Tagor Dragoș pârcălabul n'avea nici somn, nici odihnă, nici pace. Fusese gonit din culcușul lui de greul ce'i stă pe suflet, de nevoea de mișcare. După ce'și plimbase neastâmpărul și urâtul, neînțeleasa mâhnire, ca o strigă, prin lăuntrul cetății, cutreerându'i tot cuprinsul, se urcase sus pe ziduri spre a se încredința, chip, el însuș de neadormirea slujitorilor de pază. Se arătă nemulțămit din senin și ocări fără pricină. Totuș rămase acolo mai multă vreme, dus pe gânduri, lăsându'și privirile să sboare pe câmpia de la poalele cetății și până dincolo, departe, pe înălțimele din zare. Vântul era mai tare și mai rece pe acea culme, dar tocmai aceasta mulțămea pe pârcălab, care'și descoperi fruntea arzătoare spre a o răcori la suflarea lui.

Mare ar fi fost mirarea celor ce'l cunoșteau, nu numai de ar fi știut ce se petrecea în adâncul ființei sale, dar chiar de'i vedeau atitudinea și aflau acest simplu fapt că gândurile il putuse fură și scoate din fire. Căci nu era el om de chibzuială și de visări, ci de făptuire și de ispravă. Niciodată până atunci fruntea nu i se încrețise nici capul nu i se plecase supt povara vre unei griji sau vre unei întristări. Neînlănțuit de nici o patimă, afară de a războaielor, se simția liber și mândru ca vulțanii în înălțimile văzduhului, și această sălbatecă neatârnare îi era mai scumpă decât orice.

Se născuse din părinți tari de inimă. Tatăl său fusese multă vreme pârcălab de Soroca și de Orhei, slujbă foarte însemnată dar anevoioasă. Tador văzuse lumina zilei la moșia strămoșească Dumbrăvenii, nu departe de codrii Orheiului ce se întindeau, împreunându-se cu ai Băcului, până la Nistru, adică în acele părți ale vechei Moldove care erau neîncetat martore a cumplite harțe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://cultura.sivanu.ro/index/1901-1932

Veacuri întregi oarde sălbatice și hrăpitoare le-au încălcat și le-au pustiit. Numai Sima Dragoș văzuse, într'o viață de om, patru mari năvăliri. Iar Tador putea zice că fusese legănat ca prunc de urletele fioroase ale Căpeăunilor și văzuse, din brațele mamei sale, pojarele aprinse de dânșii în sate și câmpii, gloatele nenorociților târâți de dânșii în robie. De altfel, acest oștean arătă de timpuriu ce avea să fie. Era în anul 1440, și el abia împlinise cinci ani. Tătarii, — după ce prădase Podolia — intrase fără veste în Țara-de-Jos, totdeauna mai supusă loviturilor lor, avântându-se spre Vaslui și Bârlad, pe care le și prefăcură în cenușă. Neamul pârcălabului Dragoș, dus atunci la oaste, eră la Dumbrăveni. O drâmbă de năvălitori se abătură într'acolo, scăpând, cu violenia lor obișnuită, de urmărirea cetelor moldovenești și se năpustiră asupra curților viteazului boer. Acestea, așezate pe un colnic, cu păduri dese în dosul lor, aveau zid gros și înalt împrejur, metereze, slugi destule și credincioase; dar atacul fu repede și neașteptat. Nogaii pătrunseră până la căminul lui Sima Dragoș, după ce trecură prin ascuțișul săbiei pe paznicii locuinței, surprinși și zăpăciți. Kneaghina Ana se arătase, în această împrejurare, inimoasă și vrednică de soțul ei. La vestea năvălei, ea își lăsase liniștit furca din mână și cercase a se pregăti de luptă și apărare. Iar când văzu că totul e zădarnic, se adăpostì în odaia de culcare, sub icoane, cu cei doi băeți ai săi lângă dânsa, așteptând moartea cu creștinească supunere. Nu trecu mult și Nogaii, cari în vremea ceea răscolise toată casa de sus până jos, lacomi de pradă, apărură cruntì și mânjiți de sânge dinaintea ei, amenințând cu armele, chiuind a moarte cu glas răgușit, pornit dintr'un gât gros. Chipul lor întunecat și urât, — cu față osoasă și ochi pieziși, cu buze mari și nas turtit, — devenit și mai răspingător prin întipărirea de crudă beție ce le dădea triumful, speriase pe drept cuvânt pe băiatul mai mare al lui Sima și'l făcuse a se ascunde în brațele mamei lui. Dar Tador se depărtase

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de Kneaghina Ana și, pășind țanțoș înaintea Nogailor, cu mâinile la spate, capul sus, le strigase răstit și poruncitor: «Ce căutați aice?... Eșiți afară, liftelor!». Această atitudine, înfruntarea această neașteptată opriră în loc pe năvălitori. Și, oricât erau de haini și de aprigi, fură atinși de drăgălășia copilandrului, pe cât și inflăcărați de bărbăția lui. Mârzacul ce'i conducea îl luă în brațe, râzând, și toți cetașii lui ridicară în sus saihadarele, săbiile și măciucele lor, urlând și mai groaznic, în semn de admirațiune. Și, de dragul puiului de voinic, cruțară pe mamă și pe cei cari mai rămăsese vii, nu mai dădură foc, ca de obicei, caselor jefuite.

Tador își ținu pe deplin făgăduințele date din pruncie. Nici nu împlinise bine doisprezece ani și cerù voie tatălui său să'l însoțească pe câmpul de război. Sima pârcălabul mai că s'ar fi înduplecat, dar soția sa se rugă cu lacrimi de dânsu să nu i-l ia așa curând. Copilul nu avù decât o dată, dar puțin în urmă, se făcù nevăzut. Părinții socotiră că i se întâmplase vr'o nenorocire și'l și jăliră ca de moarte. Însă, după câteva săptămâni, îl văzură sosind pe un cal tătăresc iute și spumegos, în mijlocul unei cete de tineri de toată starea, cari se întorceau cu mult pleav de peste Nistru. Partea lui Tador era o sabie bogată, care aparținuse unui nemeș polon și pe care o închină tatălui său; o blană scumpă, dar potrivit pentru cinstita lui mamă, și o pungă de bani. Dăduse adecă o raită prin țara Nogailor, împreună cu o seamă de voinici, setoși de a întoarce svăpăiaților megieși o parte din răul ce ei pricinuiau prin părțile creștine. Moldovenii aveau chiar o vorbă în privința asta. Ei ziceau că jăfuind pe Tătari, de fapt nu jăfuesc, ci își mai iau înapoi din averi, de oarece tâlharii ceia n'aveau nimic curat al lor, toate erau pradă de la vecini. Această ispravă a băețandrului îl consfinți oștean; de atunci și întovărăși pe Sima cot Dumbrăveni în bătălii și ajunse repede — având așà bun dascăl — războinic nu numai viteaz, dar și iscusit. Odată intrat pe câmpul de luptă, se poate zice

Muzeul Digital al Romanului Românesc
cvslab.ro/jiana.ro/indr1901-1932

că Tador nu'l mai părăsi. Căci tocmai începeà domnia lui Ștefan, atât de roditoare în războaie. Și dacă se întâmplà câte odată să n'aibă de luptat în țară, își găsea de lucru pe la noroadele dimprejur. Făcu parte din oastea Cafei, din polkul de călăreți români al armiei polone, ca oștean de rând: nu se uità el la treaptă, nici la folouse, când erà vorba de a se războì. Ș'apoi nu numai că nu doreà, dar urà din fire orice trufie, orice pofală.

Traiul lui ajunse și mai sbuciumat după trecerea din lumea aceasta a părinților săi. Pârcălabul Sima își dădu sfârșitul, cum am văzut, în bătălia de la Lipinți, în fruntea oștenilor lui. Kneaghina Ana cuprinsă, în urma acestei jalnice întâmplări, de o mâhnire posomorâtă și mută, nu zăbăvi a se duce după soțul ei, cel iubit și credincios. Nevoia de a alina marea ei durere mai ținuse câtva pe Tador la căminul strămoșesc. Dar odată singurele ființe scumpe lui dispărute, se porni iar, și cu mai multă patimă, pe traiul lui dinainte.

Dumbrăvenii, care căzuse în partea lui de moștenire, nu'l mai văzură apărând decât din vreme în vreme și pentru scurte răstimpuri. Insă el păstră cu sfințenie obiceiul străvechi al casei și al neamului, nu nesocoti legile sfinte ale ospeției, și curțile sale urmară a fi acelaș lăcaș primitor, adăpost de mare preț în niște locuri răzlețe. Poruncă erà dată din partea sa că oricine se va înfățișà și va bate la poartă în lipsa-i, prieten, cunoscut ori simplu drumeț, ospătat să fie din belșug și ținut câte zile va voi. Numai el rămâneà un străin pentru propria lui vatră, unde nimeni nu'l vedeà, chiar când întâmplător se aflà acolo, unde stăteà totdeauna în odaia cea mai mică, mai neîmpodobită, și dormea în patul cel mai tare, nu numai pentru că celelalte erau date altora, dar și din pricina înăscutelor lui aplecări. Luni de zile oamenii săi nu'i mai știau de urmă; căci dacă nu se aflà la vr'un războì în țară ori peste hotare, erà în inima codrilor, în urmărireà fiarelor. Vânătoarea erà singura petrecere ce 'și îngăduià, desfrâul, odihna lui. Rătăceà zile și nopți

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întregi prin poene desfătate, printre arborii bătrâni, a căror înfățișare îl umpleà de o sfântă evlavie, de 'i veneà să se închine păgânește la dânșii; se bucurà cu nesaț de singurătatea, de pătrunzătoarea tăcere a pădurilor, în sânul cărora simțeà o nespusă mulțămire.

Aceste apucături ale lui Tador erau, în cea mai mare parte, cu totul obișnuite în vremea de atunci și n'ar fi mirat pe nici un contimporan al său. Pornirea spre războaie și svânturare erà ceva obștesc și a dăinuit la Românì încă de la ivirea lor în istorie și până la acel veac ticălos în care, ca unii ce sorbise otrava Fanarului, au stat amorțiți și fără vlagă. Ei s'au luptat nu numai pentru dânșii, dar și pentru alții, sprijinind pe brațul lor regate și impărății; ei au ajutat când Bulgarilor împotriva Byzantilor, când Ungurilor împotriva Tătarilor, când Leșilor împotriva Cavalerilor Teutoni. Faima lor, mai ales de călăreți neîntrecuți, s'a întins până la depărtata Miază-noapte, unde nu arareori s'au dus să săvârșească isprăvi. Având această menire din tată în fiu, erau crescuți din cea mai fragedă pruncie astfel ca să fie înainte de toate vrednici oșteni, ca să nu știe niciodată ce'i boala și durerea. Pornirile firești ale lui Tador îi fusese încă atățate prin această creștere, poate și mai aprigă la dânsu. De mic îl supusese părcălabul Sima la toate asprimele vremei, îl tăvălise gol prin zăpadă, îl obișnuise a răbdà de foame și de sete, a călări pe cai sălbateci, a nu se teme de nimic, a îndrăzni orice; trânta, lupta cu ciomagul, tragerea cu arcul, mânuirea paloșului și a lancei, deprinderea șoimilor fusese partea de căpetenie a învățăturei lui și singura la care se dedase cu toată inima. El arătă dintr'un început și spre marea bucurie a părintelui său că «săgețile, sulițele, platoșele, toate armele 'i vor fi mai dragi decât mesele întinse, pline de veselie și vin dulce; sunetele armelor și răsunul coardelor de arc mai mult va iubi decât glasul alăutei». Ceea ce îl deosebea însă, chiar față de semenii lui, erà o dragoste nețărmurită de neatârnare, un dor nebun de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaarhivelor.ro/mori/1901-1932

a se simți veșnic liber, neputința de a îndură cel mai mic jug, de orice fel, fie numai sufletesc. De aceea nu primise nici o boerie, nici de la însuș Ștefan Vodă, de aceea fugise de Curtea domnească, de orice mărire, rămânând numai boer de neam, viteaz de frunte. Tot de aceea se depărtase și de dragoste, despre care presimțea că e lanțul cel mai strâns și mai greu de rupt. Nu voia el să 'și dea stăpân cugetului său, nu voia să fie rob nici inimei sale. Pentru dânsu era o întristare și o durere să vadă pe cei atinși de această patimă uitându'și mândria, căzând în slăbiciuni ce le privea ca înjositoare. Nu puteă suferi gândul de a'și face idol dintr'un chip de lut, de a se închina unei ființe care'i insufla și dispreț și o nedeslușită temere. Căci socotea pe femee drept o ispititoare, ale cărei urziri duceau la ticăloșie și pierderea sufletului. Și nu puțin lucrase spre a-l întări în aceste simțiminte, pe lângă evlavioasa-i mamă, un fel de călugăr care fusese dascăl în casa părintească: om cu carte, blând și smerit la înfățișare, neîndurat cu sine însuș, privit aproape ca un sfânt. De fapt, acesta era un eretic pătruns de credințele Bogomililor, secte ale cărei propăvăduiri se răspândise odată din Armenia în tot Răsăritul și până în Franța de Meazăzi. Fiul cel mare al lui Sima Pârcălabul, Daneul, luase de la dânsu toată știința cât o aveă și el, dobândise întreaga învățătură ce se cuvinea atunci unui fecior de boer: vorbea slavonește, știă pe de rost Ceaslovul și Psaltirea, tâlcuirea Evangheliei, a faptelor Apostolilor, a celor cinci cărți ale lui Moise, știă și socoteala și ceva gramatică; însă el rămăsese neatins de strania și posomorata lui morală, nepotrivită firei sale. Tador, din potrivă, neascultător la «parados», nu putu să treacă, în ce privește cartea, mai departe de citire, socotind cărturăria ca bună doar pentru preoți și ca lucru cam nebunesc; dar se pătrunsese de poveștile lui religioase. De la dânsu învăță că pământul e făptura Necuratului, că Adam și Eva de Diavol au fost făcuți, și că numai sufletul e de la Dumnezău. De la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dânsu se deprinse a urî trupul omenesc și a fugi de femee. Căci doar ea erà urmașa aceleia care născuse pe Cain cu Sataniel, fiul cel mai mare al lui Dumnezău, răsvrătit împotriva Tatălui Ceresc; ea erà rãul întrupat, veșnica amăgitoare. Acelaș dascăl îi propăvădui că însurătoarea e unĭ păcat de moarte, așà că bărbatul însurat dator este să se despartă de nevasta lui de vreà să 'și mântuiască sufletul. Indemnurile lui îl adusese la hotărârea de a rămâne fecior toată viața, curat cu trupul ca și cu gândul, îi mărise gustul înăscut pentru traiul singuratec și cumpătat, după pilda acestor Bogomili, cari vieţuiau ca sihaștrii și nu se atingeau de carne nici de vin.

Sihastru ajunsese și Tador, și nici dădea semne să se schimbe vreodată. Strășnicia lui erà bine cunoscută printre soții de arme și faima ei răsbătuse până la urechile lui Ștefan Vodă. Acesta îl prețuia după cuviință, știindu-l drept unul din cei mai buni ai săi oșteni, dar nu se ferea a'l necăji pentru nemăsurata-i asprime. Intr'o zi însă, veni prilejul să se gândească a'l întrebuința în slujba sa tocmai pentru acele însușiri ce făceau din el un om neobișnuit. Când trimisese la cetatea Neamțului pe Voichița aveà pârcalab acolo pe Duma Buchtea, vrednic boer, pe a cărui credință socotea că se poate bizui desăvârșit. In de aproapea lui pază dăduse pe fiica Radului Vodă. Dar nu trecù mult și, spre uimirea și supărarea sa, primi din partea-i rugămintea de a fi desărcinat de îndatorirea ce'i se pusese și îngăduit să'și părăsească slujbà. Pe departe, Buchtea lăsase a înțelege pricina acestei hotărâri: farmecul Domniței îl tulburase prea adânc și crezuse mai cinstit a mărturisì tristul adevăr și a fugì din calea ispitei, decât să ajungă cumva hain, măcar în cuget, față de Domnul său. Ștefan fusese nevoit a'l rechema și de atunci nu'l mai văzuse nimeni în Moldova. Nici se știà ce se mai făcuse: unii ziceau că și-a pus capăt zilelor; alții, mai întemeiați, că a trecut hotarul și a căutat în războaiele din străinătăți, ui-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistafrancmasonerie.ro/mm1901-1932

tarea ori un sfârșit de cinste. Vodă, atins și neliniștit de această întâmplare, se bătea cu gândul pe cine să aleagă în locul lui, în cine să se încreadă, pe cine să găsească atât de tare la suflet, dacă un bărbat ca acela nu se simțise destoinic a lupta cu înrâurirea pierzătoare a mândreților Domniței, care'i insuflau și lui nespus mai multă grijă decât încercările cutezătoare ale lui Mircea Oprișanul. Imprejurările îi amintiră de Tador Dragoș, care i se părù îndată omul visat de dânsu, parcă anume ticluit pentru nevoia lui, pentru paza odorului său. El era totodată și un ostean care prețuia singur cât o mică armie. Știm cât de neplăcută fusese pentru Dumbrăveanul însărcinarea ce i se dădea; căci pe de o parte se vedea pus la o treabă la care nu se pricepea, pe de alta era lipsit de un război, și de un război ca acela, cu un dușman de frunte, neîntrecut. Adevărat că Vodă îl încredințase, drept mângâere, că luptele cu Osmanii erau doar la începutul lor și că prilejul dorit nu va zăbăvi a i se înfățișa în scurtă vreme. Totuș, numai deosebita autoritate a unuia ca Ștefan avuse puterea de a'l îndupleca. Pentru acela care, îndată după alegerea lui la *Dreptate*, se arătase un războinic hotărât, care in optsprezece ani de domnie numără atâtea lupte cu noroc, Tador aveà, ca și Paisie, ca și toți vitejii din vremea lui, o adevărată evlavie. Ștefan isbutise a'și atrage și închina desăvârșit «cugetele nestatornice ale Moldovenilor», începuse a fi mare și sfânt pentru ei.

Imprejurările din trecut se grămădeau, învălmășindu-se, în mintea lui Dragoș, apăsat de conștiința unei mari tulburări și prefaceri în lăuntrul său. Și el căutà în această redeșteptare a simțirilor de altădată să'și regăsească sufletul de atunci, să se regăsească pe sine și să puie capăt stărei sale de acum. Insă, vai! lucrurile la care ținea atâta odinioară începuse a nu mai avea acelaș farmec pentru dânsu. In zădar își ducea gândul spre codrii fioroși, dragii săi prieteni, unde'i era bine ca la sân de mamă; in zădar își închipuia șoimi sburând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1

după pradă în văzduh, zimbri răpuși de săgeată lui, și — priveliște minunată — oști încăerate la luptă și scoțând chiote vajnice de înfruntare. Cugetul lui nu se mai putea oprì îndestul la toate aceste; el apuca în altă parte, se întorcea la acelaș lucru, abia se îndupleca a trece dincolo de zidurile cetății.... Și parcă'și simțea altă fire, parcă pornea a deveni altul. Întâia oară își da seamă că are o inimă, știă de bătăile ei. Era pe cale de a se pătrunde de milă, de a pricepe duioșia; el, care nu plânsese când aruncase țărână peste trupul slăvitului său tată, nici când pusese lumânarea în mâna rece a scumpei sale mame, crezând aceasta nevrednic de un barbat, prindea a înțelege rostul lacrimilor. Avea chiar o aplecare de a iubì ceeace urâse mai înainte, de a nesocotì ceeace prețuise odată. Asemenea cu acela care a primit o lovitură puternică pe neașteptate, sta nedumerit și minunat, nepricepând ce a fost, ce s'a întâmplat, ce e cu dânsu. Aceasta 'l făcea și mai neapropiat, îl îndemna și mai mult spre singurătate, deși ea nu'i mai aducea ca în altă vreme pacea, de oarece ajunsese a se sfìi de el însuș. Și nu numai pe sine se vedea schimbat, dar întreaga fire schimbată i se arăta, de credea că a intrat într'o lume nouă, necunoscută lui, pe atât de nedeslușită, pe cât de atrăgătoare. Stăpânit de o dulce beție, care'i înflăcăra închipuirea și 'i mărea agerimea simțurilor, socotea cerul mai albastru, stelele mai strălucitoare, descoperea în lucruri graiuri, înțelesuri până atunci nebănuite.

Un oftat adânc, care 'l făcu să tresară, îi ridică fără veste pieptul. Nemulțămirea lui cresc. Își da seamă că liniștea'i era pe veci pierdută, că nu mai era liber, că niște legături nevăzute l'au înfășurat și'l țin tare. Și tocmai de aceea îi veni dor de ducă, dor de a străbate în goană, pe un cal sălbatec, șesuri întinse, până departe, cât mai departe, la marginile lumei.... Voia să fugă de sine însuș, să'și smulgă de pe dânsu nu știu ce haină înflăcărată, care'l ardeà până la măruntae.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://mdrr.lcrk.ro/mdrr/1901-1932

Deșteptat din visarea sa, care'l ținuse pe loc un lung răstimp, pan Dragoș lăsă zidurile și se cobori în ocolul din lăuntru al cetății, unde putea mișca mai mult. Dar, după câțiva pași în lung și în lat, se trânti jos, pe pământul tare și rece. Se lovi cu coastele de o piatră ascuțită, care'i pricinui durere. Insă, în loc de a se da la o parte, se apăsă încă într'ânsa, parcă ar fi voit ca ea să'i pătrundă în carne, să'l rănească. De'l punea atunci cineva pe un pat de spini, așa ca sângele să'i curgă șiroaie, el 'i-ar fi mulțămit. Suferința trupească'i făcea bine, căci precumpănea suferința-i morală. Și stând astfel, se rezemă într'un cot, închise ochii, râvnind la somnul lui de altădată, cel de copil nevinovat.

Deodată un sgomot prelung, straniu, un fel de muget îi izbi auzul. Venea dinspre dreapta lui, de lângă zidurile cetății, dintr'un colț întunecat. Își ascuți urechea. Sgomotul creștea. Acum era ca o horcăială de fiară, acum ca suflarea unui foi uriaș. Mirat, părcălabul se ridică în sus, întrebându-se ce putea fi. Doar nu răzbise acolo vr'un zimbru, vr'o dihanie năprasnică. Se sculă și, trăgându'și palosul din teacă, se îndreptă către acel unghi unde nu pătrundea nicicum slaba licărire a stelelor, nu fără a'și face semnul crucei ; căci, pe cât de neînspăimat era față de orice potrivnic știut și văzut, pe atât orice lucru nedeslușit îi insufla o grijă deșartă. Era adevărat om din veacul său, cu mintea plină de grozăveniile Apocalipsului. Când fu pe aproape de poartă, deosebi în umbră o formă mai neagră decât dânsa, o matahală ghemuită în colț. Cătând mai bine luă seama că era om pământean și, numai după lungimea picioarelor, — căci rasa lui făcea tot una cu noaptea, — pricepu că era părintele-Zarvă, care adormise acolo și horăea. Spetele'i erau sprijinite de zid, capul căzut pe piept, picioarele lipite unul de altul și întinse drept înainte.

Tador îl atinse cu palosul, chemându'l pe nume :

— Părinte ... părinte Paisie !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Călugărul sări în sus, parcă i s'ar fi descărcat la ureche o pușcă-mare și, repezindu-se la pârcălab, cu ochii încă paienjeniți, îl apucă de amândouă brațele, răcnind cu glas răgușit:

— Ei ?.... Cine'i ?.... stăi !

— Da ce'i ? ce'i părinte ? zise pârcălabul, luptându-se să scape de strânsoarea uriașului.

— Răspunde !... de unde vii ? urmă Paisie, tot buimac și cu mâinele tot încleștate.

— Bine, nu mă auzi ? nu mă cunoști ?... Ce-ai pățit, părinte ? glăsui Dragoș aproape mâniat.

Paisie abiă își venise în fire și se frecă la ochi.

— Să am iertare... Mii de iertăciuni, pane... Uite, se vede că dormeam, zise dânsu îngăimat și plin de rușine.

— Cam așă !

— Dormeam, bată-mă nevoile să mă bată... Vezi, vezi, bătrânețele ?... Ei, acum zic și eu că sunt moșneag... Să mă fure somnul când stam de strajă !

In rostul călugărului eră un pic de jale.

— Dar pentruce mai străjuești și sfinția ta ? Nu vegheză aici destui ochi ?... N'avem destui custozi credincioși ? Nu fac de ajuns pază eu însumi ?... Uite-mă deștept și în picioare în toiul nopței... și nu întâia oară mi se întâmplă una ca asta...

— Așa'i, ce'i drept. Dar vezi, pane, am făgăduit Măriei Sale, slăvitului nostru Domn, să veghez, și voi vegheà... Vorba'i sfântă la mine... Ș'apoi, chiar de nu mi-aș fi dat cuvântul, încă aș străjui de dragul lui, ca să nu aibă vr'o nenorocire, nici pagubă de ce'i este scump.

Paisie spuneà adevărul, dar nu-l spuneà chiar întreg. Pe lângă cele arătate de dânsu, mai eră un cuvânt ce'l îndemnà a face pe străjărul : propria lui plăcere, putința ce'i dà faptul acesta de a'și închipuì o clipă că face treabă de oștean, ca mai nainte, în vremile cele bune. Asemenea închipuire îl întinerecà cu câțiva ani.

— Iți faci spaimă degeaba și ești prea socotit, părinte. Să păzim, să păzim bine, fiindcă așà a poruncit Ștefan

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaarhivaria.ro/mdrr1901 1932

Vodă... dar eu sunt încredințat că nu era nevoe de noi aici și că oricine puteà să ție cetatea asta cu douăzeci de lefegii.

Dragoș rostise aceste cuvinte cam în glumă, dar o ureche subțire ar fi putut ghici în glasul lui un accent neobișnuit la dânsu, isvorât dintr'o lipsă de sinceritate.

— Ei, da, așà s'ar puteà crede... așà ar fi dacă am aveà a ne teme numai de puteri și loviri omenești... Dar sunt aicea ființe mai primejdioase decât oștile cele mai tari și fiecare, în felul ei, mai presus de fire.

— Așà ți se par sfinției tale niște plăpânde făpturi ?..

— Plăpânde !... zi vajnice... Bătrâna mai ales, Hrusana ceea, îmi dă de gândit și n'o pot mistui... Adevărat calul dracului... N'am mai văzut căutătură ca la dânsa. Mă tem că odată și odată o să deoache zidurile astea numai uitându-se la ele, o să deà jos c'o privire poarta asta, cât e de tare. Știi domnia ta că nu'i chip să mă uit în ochii ei, nici să sufăr ca ei se se oprească asupra-mi ?.. Parcă dintr'ânșii țâșnesc ace, ghimpi ce mă înțapă și'mi pătrund în inimă. Ei scot scântei mai vii decât ochii de lup la întunerec ! Cumplită vrajbă trebue să clocotească în sufletul său. Și m'aș prinde că e vrăjitoare și Necuratul îi este frate de suflet. Văzut-am tot felul de lighioane și de lifte și nu m'am cutremurat, dar în fața hârcei parcă pricep, zău, că poate fi pe lume frică.

— Frânge-fier vorbește astfel ! ..

— O cred în stare de orice. Iți spun că într'o zi o să strângă toate duhurile rele și o să le puc să deà năvală asupra cetății, ca să ne răpească pe Domnița. Ei, dar voi fi și eu pe aice ! Pentru Ștefan Vodă aș puteà să mă lupt cu tot Tartarul și să ies biruitor. — Iacă de ce veghez și păzesc într'una.

Patima cu care cuvântà Paisie făcù pe pârcălab să zâmbească.

— Cât despre cealaltă, urmă părintele, e altă poveste. Dacă te uiți la ea, crezi că e ruptă din rai și că vr'un heruvim al Domnului s'a întrupat într'ânsa. Dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu știu de nu'i mai primejdioasă decât chiar baba. La dânsa, ce'i drept, m'aș uitâ câte zile aș aveâ,—și de ar fi să trăiesc șcapte vieți, nu una, — și tot nu m'aș sătură. Insă m'am jurat să n'o mai privesc, de nu pe furiș, cu coada ochiului... pentrucă simt, cât sunt de bătrân, că inima'mi slăbește în fața ei, că toată vrajba mi se topește... Vezi, de mi-ar cere ceva cât de greu, fie și săvârșirea unui păcat, mă tem că întâi aș zice *ba*, mai pe urmă *poate*, și la sfârșitul sfârșiturilor, *da*.

De oarece pârcălabul stătea în umbră, Paisie nu'i puteâ deosebì lămurit chipul ; altfel s'ar fi mirat de înfățișarea ce luase la spusele lui. Ochii i se aprinseseră și priveau țintă la dânsu ; toată ființa i se însufleți se ; el îi sorbeâ fiecare vorbă. Nu bănuiâ bătrânul că cuvintele sale se potriveau atât de bine cu gândurile asprului fiu al lui Sima Dumbrăveanul.

— Dar socotesc că te vei fi pătruns și domnia ta, zise iar limbutul călugăr, că n'am născocit nimic când ți-am pomenit de frumusețea ei, dar dumnezeesc ce te face să te închini la o ființă pământeană ca la o icoană. Acuma înțelegi, cred, ca și mine, că biv pârcălabul Buhtea a avut dreptate să fugă, cum s'a vestit, de teama ispitei ; înțelegi de ce Ștefan o păzește ca ochii din cap. Nici vorbă, trebue să ne ferim mai mult de Domnița decât de baba cloanță... Da, să ne ferim mai ales de dânsa.

— Ei, îți mai spun iarăș, că astea sunt curate închipuiri. Când vom ajunge să ne temem și de niște femei!

Dragoș rostise aceste cuvinte repede și apăsat ; dar graiul lui sună iarăș a falș.

— Nu mai zice! Mai bine fă'ți cruce, răspunse Paisie pătruns.

Nu-i șagă, ascultă-mă, să ai de potrivnic una ca fata asta a lui Radu Vodă... Doamne sfinte!... N'are ea; ce'i drept, nici paloș de viteaz, nici arc, nici săgeată, nici măcar o prăștioară ; insă are zâmbetul ei, glasul de privighetoare, nurii ei ; are lacrimile ei... Și astea's putere mare... Ferește-te de ele, pârcălabe, ferește-te...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.simetria.ro/mdrr 1901 1932

Ucigă-l-toaca e meşter, meşter amarnic, şi firea'i păcătoasă... Să nu râzi de ceeace nu'i de râs.

Şi grăind mai mult către sine însuş :

— Femeea'i dulce, dar la rău te duce. Ea te naşte, ea te omoară.

Iar Tador zise, după un răstimp de tăcere, desăvârşind cugetările filosofice ale convorbitorului său :

— Femeea e făptură rea şi vicleană.

— Scriptura a spus de dânsa : inima ei e un laţ, o plasă ; mâinele ei nişte fieare. Sf. Ioan Gură-de-aur a numit-o săgeată ascuţită a demonului ; şi alt sfânt părinte 'i-a zis vierme care roade inima.

— Şi alţii i-au zis : fiică a minciunei, strigă a iadului, vrăjmaşă jurată a păcei, măciucă a crimei...

Părcălabul îşi amintise toate învăţămintele cucernicului său dascăl şi îngână înseşi cuvintele lui.

— Aşa'i, aşa'i ! glăsui Paisie. Cine o ştie mai bine decât mine ? Ce n'am păţit de la aceste viclene cât am fost în lume ?... Nu'i vorbă, că nu m'am lăsat nici eu în pagubă... Şi pe de altă parte, vezi, făcând bine socoteală, mi-ar fi păcat să n'o spun : Multă desfătare am avut pe urma lor ; aşa că ceasurile cele rele se precumpănesc cu cele bune şi nu'mi vine la adică să le blestem, nici să le afurisesc, deşi ele poate m'or fi blestemând şi afurisind, pe unde mai sunt şi mai trăesc !

— Prea puţin cumpătat ai fost, părinte, cum se vede.

— Zi, mai bine nici de cum. Nespus mi-au plăcut mândrele, săracul de mine, şi fără osebire de au fost bălaie ori oacheşe, nalte ori mărunţele.

Părintele se pornise pe spovedanie :

— Numai însurat am fost de trei ori, pentru că mai mult nici nu îngăduie sfânta noastră lege. Dar nu ştiu cum s'a făcut, că viaţă nu 'mi-a avut nici o nevastă. Tustrele au murit în floarea vârstei... Numai cât mă cununam cu ele şi Dumnezău mi le luă... Şi doar nu le făceam nici un rău... Astfel văzut-am că nu'i pe voia celui de sus să am numai o femee... Deci am căutat să mă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1918

mângâi cum am putut de văduvia mea. Și slavă Domnului, ibovnicile nu mi-au lipsit... că de 'mi plăceau mie, le plăceam și eu lor. Abiam eșeam din câte o bătălie, pârlit de praf, sgâriat de paloșe, și dragostea 'mi săreă înainte sub chipul unei fetițe sprintenă ca o căprioară, sau blândă ca un miel sau vie ca o păsărică... Cine eră ca mine pe atunci?

— Hulești, cuviosule, zise Dragoș, turburat de pornirea aprinsă ce vià în cuvintele bătrânului.

— Hulesc, fiule, hulesc, glăsui Paisie, bătându-se peste gură... Nu mi se cade să mai vorbesc astfel. Dar, ce vrei, oricât de bună o fi slujba lui Dumnezău, — și bună e, cu adevărat—tot nu pot uità de lumea ceea, pârdalnica... pentru că prea bine am trăit, de credeam că numai o viață n'o să'mi ajungă. Nu m'aș fi săturat nici odată de trai... La ce bun, însă, părerile de rău?... Ele sunt nelegiuite... Ș'apoi ce a fost a fost și n'are să mai fie.

Părintele își isprăvi deocamdată cuvântarea. Iar Tador nu zăbăvi a zice, cam sfios:

— Atât de mare să fie puterea acestei patimi ce'i spune dragoste? Atât de mare că nici un viteaz ca Ștefan să n'o poată răpune după voe?

— Nici că e tărie mai copleșitoare pe pământ. Cu ea nu se începe voe ori nevoe, ea nu știe de nimeni și de nimic.

— Auzisem de mult că e boală fără leac.

— Nu'i vrac, nu'i descântec, nu'i rugăciune mântuitoare pentru cel atins de dânsa, nu'i scăpare nici la Dumnezău, nici la oameni.

— Blestemată fie atunci!

— Ei, nu știi ce să zici: blestemată ori binecuvântată; căci pe cât chin aduce, pe atât și desfătare. Și dacă te lauzi că n'o cunoști, poate ești de fericit, pane, dar poate și de jălit.

— Nu, părinte, mai-bine'i să'ți păstrezi pacea sufletească și seninătatea minței. In dragoste e suferință, e nemernicie; a iubi este a vieții numai pentru o singură ființă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în care ți se închee întreaga lume și afară de care totul îți pare pustiu, ticălos și fără înțeles. Fericire, mărire, dumnezeire la dânsa sunt : într'un zâmbet, într'o privire a ei ; și o umbră de vezi pe fruntea-i, crezi că un zăbranic negru s'a întins pe toată firea...

Dragoș se opri, minunat el însuș de cele ce spusese. De unde și cum îi venise, de unde le aflase, nu'și puteă da seamă.

— Vorbești de dragoste ca un dăscăl, luă aminte Paisie. Pe sfânta cruce, de nu te-aș cunoaște, aș socoti că ți-a furat cineva inima!

Dar, fără șagă, așa'i cum zici domnia ta, așa'i de când moașa Eva a cules mărul din pomul cel vrăjit. Am fost și eu de câteva ori năucit de niște ochi galeși, de 'mi veneă să mă leg singur. Socoteam că m'au bătut stelele, că oi fi mâncat turta lupului. Dar noroc că halul ăsta nu mă țineă mult. Pe cât de iute mă apucă, pe atât de repede mă lăsă, și 'mi veneam așa de bine în fire că parcă n'ar mai fi fost.

O tăcere mai lungă urmă acestor cuvinte. Și călugărul și Dragoș stăturâ câtva retrași in sinea lor, uitând fiecare de ființa celuilat. Dar glasul străjărilor îi făcură să tresară. Noaptea naintase mult și frigul se întărise. Amândoi se simțiră răzbiți de trudă și dornici de repaos. Părcălabul cel dintâi legă iarăș firul vorbirei, pentru a îndemna pe Paisie la liniște și odihnă.

— Somn bun și pace ție, părinte, zise dânsu, isprăvind.

— Pace nouă, fiule, îngână celalt.

De fapt, însă, se despărțiră tot îngânduraţi și cu sufletul neîmpăcat. Paisie nu puteă uită cu una cu două bănuelile și relele lui presimțiri, nici amintirile svânturatului său trecut odată înviate nu i se ștergeau așa ușor. Iar Dragoș, în potriva nepăsărei arătate tovarășului său, nu eră mai puțin pătruns de o tainică și nedeslușită îngrijorare. Se simțeă aproape de a fi târât pe un povârniș aluneeos de o putere neînvinsă. De aceea, țintind bolta cerească pe care stelele începuse a păli, făcu o rugăciune

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mută. Ceru lui Dumnezău să'i ție sufletul curat, cugetul senin, cum le avuse până în acea vreme, să'l ferească de ispite rele, de vâltoarea patimelor grozave, de îmbolduriile pornite de la un dușman ce vià în însăș a lui ființă.

VII

Brățara de aur

Șederea la cetatea Neamțului ajunse de la o vreme a fi pentru Paisie mult mai puțin plăcută decât și-o închipuise. Știm că nu se bucurase, atunci când Dragoș il ceruse și'l căpătase de la staret, de faptul că avea să schimbe locul și să petreacă în uzureală cât o voi — trândăvia nu'i prea stà la suflet — ci pentrucă nădăjduise în taiuița lui că la cetate trebuia să fie odată și odată vr'un tărăboi. Dichisul cel milităresc de acolo, vorbele ce i le spusese Ștefan în tabără, înseși ale sale cugete îl încredințau că într'o bună dimineață se vor trezi cu o năvală, cu vr'o ceată de Unguri ori un podgheaz de Leși, în frunte cu logodnicul Voichiței. O întreprindere ca aceea era, ce'i drept, nespus de semeață și cu prea puțini sorți de izbândă; dar, instârșit, cum hoinăreau destule haimanale prin ungurime și șleahta leșească stà totdeauna gată de năzbutii, iar țara era dusă la război, multe și neînchipuite se puteau întâmpla. Totuș, dorul lui cel ascuns rămânea neîmplinit. In zadar cerceta el zarea în fiecare zi și în toate părțile: nimic și iar nimic! Oprișanul stà liniștit, își înghițea necazul în tihnă. Și cum îl maiocărà cuviosul în gândul lui: Nemernicul! mișelul! fecior de babă! li dădea cu tifla în văzduh. Ii venea maimai să'l strige pe horn, căci își eșise din răbdări, căci doar spre a vedeà măcar un pic de hartă lăsase el mânăstirea.

Urâtul și neastâmpărul îl scoteau adesea pe Paisie din cetate. Se ducea prin pădurile de prin prejur cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.muzeulromanului.ro/index1901-1932

barda pe umăr, ca să'şi mai facă de lucru cu tăiatul lemnelor. Să'l fi văzut atunci dând furios în bieţii copaci, parcă ei ar fi fost vinovaţi de ceva. Ba uneori, tot în năzuinţa lui nepotolită de luptă, cuprindea câte pe unul în braţe şi'l strângea şi'l scutura sdravăn. Codrii de pe acolo erau plini de tot felul de vânat şi sfinţia sa, în lipsa războiului adevărat, s'ar fi mulţămit şi cu închipuirea lui. Dar legile cinului său nu'i îngăduiau nici atât.

— Numai odată se îndură cel de sus şi'i dădu prilej să'şi mai săreze inima. Făcuse o bună grămadă de lemne şi sta să se odihnească pe un trunchiu culcat la pământ, când un vuet de arbori izbiţi cu putere, de crăci şi frunze călcate în picioare, un fel de vijelie pornită fără veste, îi atrase luarea aminte şi'l făcu a'şi întoarce capul. Dar până să vadă ce este, şi pe când dă să sară în sus, se pomeni faţă de faţă cu fiara cea mai cumplită a munţilor Moldovei, un zimbru. Rănit şi purtând în coapsă săgeata vre unui vânător, sosise ca un vârtej până în dreptul lui Paisie. Venea pe semne de departe, în goană nebună, turbat de durere şi cu atât mai primejdios. La vederea călugărului se opri o clipă, surprins şi încruntat; îşi puse coarnele în pământ, zburlindu'şi coama de leu, umflându'şi nările. Se încordă înainte de a se repezi la Paisie. Dar acesta nu era om să se mire de ceva ori să'şi peardă cumpătul. Mugind şi el, cam tot una de înverşunat ca şi potrivnicul său, sări mai iute decât gândul asupra-i şi'l apucă de coarnele cele lungi şi tari, lăsându-se cât de greu pe ele. Fioroasa lighioană se smuci, izbi cu capul înainte. Oricine, afară de Paisie, ar fi sburat cât colo; el fu numai ridicat de o şchioapă în sus. Şi iarăş încordându'şi braţele oţelite şi apăsând din răsputeri pe coarnele fiarei, îi plecă fruntea spre pământ; şi iarăş fiara se smuci, dădu îndărăt, pentru a se repezi mai bine, şi Paisie se înălţă din nou în văzduh. Aşa fu de mai multe ori şi cine ştie cât ar mai fi ţinut lupta, căci nici unul nici altul nu se dă, nici unul nici altul nu ostenea. Dar călugărul izbuti în sfârşit să tragă pe potrivnic la locul unde'şi aruncase

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai adinioarea securea. Atunci — cât ar fulgera odată — lăsă coarnele zimbrului, sări la o parte, apucă arma și, pe când dihania, care izbise zadarnic înainte, se întorcea la dânsu și mai furioasă, îi dădu o lovitură drept în frunte, de eșiră scântei. Ea căzu ca trăsnită și de abia mai horcăi înăbușit. — Paisie stătu un răstimp să'și privească victima, gâfâind, dar ceva mai răcorit, mulțămit. Căci avuse acum prilej de a'și pune în joc puterea, iscusința și inimoșia; gustase din plăcerea de a face față unei primejdii și a o birui. Trăise câteva clipe din viața-i de vânător și de luptător dinainte; doborâse un *dușman*. Adevărat că acesta nu era vr'un Tătar, vr'un Leah, nici măcar o bucățică de Secui, dar bun și atât. Vărsase el sânge, cel întâi ce'i întinase mânile de la strașnicul lui jurământ — dar sânge de fiară sălbatecă și el se aflase în legiuită apărare. N'avea deci de ce să se tulbure despre partea ceea.

Dar după această unică întâmplare, monotonia reîncepù. Și nici măcar vr'o prietenie nu legase părintele cu cei din cetate. Căci ei doar erau, cum am văzut, numai oameni plătiți cu simbrie și mai mult străini: Nemți, Secui, Sârbi, ostași de al căror sprijin Domnul se putuse lipsi mai ușor pe câmpul de luptă. Paisie îi disprețuia și pentru neamul și pentru legea și pentru starea lor de lefegii. Cât despre Dragoș, ajunsese și mai tăcut decât înainte. Din ce în ce se tot închidea în sine. Dacă se apuca la vorbă cu el, Paisie își dă repede seamă că nu'l mai asculta, că gândul i se ducea aiurea, deși ochii îi erau tot la dânsu. In zadar pomenea el de bătălii, de isprăvi; nimic nu mai mișcă pe părcălab, vorbea despre toate a lene și a silă, când vorbea.

Singura mângâere a călugărului, singurul lui confident, acum ca și altădată, era tot credinciosul său Șoiman. Și nici n'ar fi mărturisit altuia ce'i mărturisia lui, nici n'ar fi vorbit altuia așa pe șleau de păsurile sale. Năzdrăvanul îmbătrânea repede și o ducea rău. Îi numărai coastele și mai ușor decât odinioară. Nici el nu era, firește, mul-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

ţămit. Şi Paisie, desmerdându'i coama, se întrebă cu grijă ce vă face cândva fără acest bun tovarăş. Se rugă lui D-zău să nu'l ia înainte, dar nici în urma lui, căci n'ar fi voit să'l lase pe mâini străine, — ci să'i cheme pe amândoi odată. Cu dânsu stă adesea la sfat, primind răspunsurile sale în graiul deosebit cu care'l înzestrase D-zău şi pe care el unul îl înţelegea minunat, aşa cum mama înţelege gunguritul pruncului.

— Ei, Şoimane, ce ne mai facem? zicea călugărul când era răzbit.

Şoiman schimba de picior şi răsufla din tot pieptul, scuturând din cap. Paisie pricepea că a oftat şi că răspunde amărât:

— Ce să te faci? să stai pe loc şi să arzi în foc!

— Şi aşa pentru noi va fi, cât vom mai trăi. De geaba vom mai număra printre cei vii.

— Dă, stăpâne. Uite: sbor zilele, fug lunile, se scurg anii, şi noi ne trecem cu ele... Of! ca mâne ne ducem, şi sunetul buciumului şi al surlelor şi bubuitul puştilor nu vor mai fi pentru noi.

— Şi când mă gândesc că e un loc unde acuma mii de braţe stau gată să se ridice asupra duşmanilor... Poate că lupta a şi început, poate că în ceasul ăsta când noi tângim în piroteală, se bat acolo... se războesc!...

— Poate, stăpâne!

— Tu, Şoimane, tu, năzdrăvane, nu simţi, nu ştii nimica?...

Şi de mult ce'i stă gândul la războaie, părintelui, de mult ce'i era plin sufletul de vedenia lor, de larma lor, i se năzărea, ajungea să viseze aşa bun deştept, de-a'npicioarele.

— Ia!... ascultă!... ascultă! zicea dânsu — şi întindea urechea, îşi ascuţea auzul; iar Şoiman îşi ciulia şi el urechile lui.

N'auzi ceva şi tu?... Zău, parcă vine până aice vuetul tropotelor de cai; văzduhul zguduit ne aduce răsunetul împuşcăturilor... căci nici n'a mai fost pe lume bătălie mare ca asta... toată păgânimea s'a revărsat pe câmpiile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noastre... Ia!... zău, de nu e în adierea asta un susur din glasul domnesc poruncind în luptă!

Paisie se învăpăia tot mai mult la înșeși ale sale cuvinte, până ce ajungea nu numai să audă sgomotul îndepărtat al bătăliei, dar să și vadă ce se petrecea pe acolo.

— Oștirile se înfruntă cu bărbăție... Se avântă în luptă Codrenii și Lăpușenii, voinicii din Câmpu-Lung și din Orhei!... Căpitanii, tineri și bătrâni, sunt în fruntea luptătorilor... Care de care se întrece în vitejii... Ai noștri fac minuni peste minuni!... Dați, băeți, dați la mir... Hu! hu! ce năvală turbată! ce ciocniri, ce lovituri!... Dușmanii nu pot ține piept... . Dați, băeți, dați la mir!.. Isbînda va fi a voastră, este a voastră... Cerbicia Agarienilor s'a frânt, rândurile li s'au spart!... Leșurile lor acopăr pământul până în depărtări... Goniți-i! goniți-i!... Nu scape unul... A! a! s'au dus, s'au stins!... Au rămas numai gemetele lor în văzduh!... Laudă și mărire lui Ștefan-Vodă!... Laudă în vecii vecilor biruitorului!...

Iar când scăpa de sub puterea acestor năluciri, care'l aduceau nu numai să vorbească tare, să strige de a binele, dar să și gesticuleze, Paisie se pomenea tremurând, cu fruntea scăldată în sudoare.

Și drept încheere șoptea:

— Frumos e, Șoimane, frumos e acolo!

— Frumos, stăpâne, îngâna telegarul în limba lui.

Fără aceste convorbiri cu Șoiman, Paisie ar fi pătimit și mai rău.

Câteodată, — tot ca să'și omoare urâtul ori cel puțin să nu stea locului — își căuta treabă la orășelul negustoresc din vecinătate. Se ducea cu nevoi de îndestulare a cetății sau cu însărcinări din partea Domniței, pe care, oricum, deși nu'i ierta nesupunerea către Ștefan, o slugea cu plăcere. In Târgul-Neamțului avea cunoștințe vechi și găsea totdeauna prilej de vorbă, despre războiul de față, cu oameni veniți din jos și cari povesteau bucuros tot ce văzuse ori auzise în privința pregătirilor și mișcărei oștilor. Acolo se mai povestea de Domniță și de mi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://cimec.ro/muzeu/1901-1932

rele ei multe și mărunte, adevărate și închipuite. O seamă de târgoveți ziceau că Mircea comisul pusese la cale lovituri îndrăznețe, alții că va izbândi prin vr'o uneltire dibace; toți încredințau că iscoade de ale lui umblă prin preajma cetății. Paisie trăgea cu urechea la toate, nu lăsă să'i scape nimic. De loviturile îndrăznețe nu se temea, le dorea el, dar nu mai credea că vor veni vr'odată; de urzirile viclene avea mare grijă și se îndemnă din cele auzite ca să nu'și slăbească privigherea, ținându-se cât mai bine de cuvântul dat lui Vodă. Bănuelile și neîncrederea sa dobândiră astfel un nou izvor de întărire și de creștere, deși deocamdată nici un fapt nu le îndreptățea.—Iată însă că într'o zi, pe când se întorcea de la Târgu-Neamțului, tocmai cu sufletul neliniștit, zări de departe, în preajma cetății, un ins ale cărui apucături îl izbiră. Oprit dinaintea bătrânelor ziduri, le ținea lung, ținându-se cu mâna de bărbie și părând dus pe gânduri. Intrigat îndată, Paisie se puse la pândă, după niște copaci, și'l văzu ocolind poalele muntelui, tot cu ochii în sus, foarte preocupat. Fața acestui negustor — căci Armean era, deci negustor — nu'i era necunoscută. Îl mai văzuse odată undeva; dar unde? Nu'și aducea aminte. Lăsându'și ascunzătoarea, eși la iveală și apucă răstit spre Armean. Acesta tresări, ca omul surprins, cum îi auzi pașii apăsați și mai ales cum îi văzu chipul. Pe semne îl recunoscuse și el și nu se bucura de întâlnire. Nici nu zăbăvi a se da la o parte. Călugărul, în dorul de a'l sfrunta, trecu pe lângă dânsu, privindu-l drept în ochi și atingându-l cu cotul. Armeanul se făcu că nu bagă de seamă și, cam tremurând, porni îndărăt fără a mai întoarce capul. Iar Paisie rămase câtva în loc, urmărindu-l cu privirea până ce dispăru.

— Când și în ce loc mi s'a arătat pângăritul ăsta?.... Ce-o fi sgâind el ochii pe aice? se întreba atotcuviosul părinte.

După câteva zile se află din nou în fața aceluiaș negustor. Mergea spre târgușor și abia lăsase cetatea în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

urma lui, când o căruță, dusă pe sus de un cal care luase vânt, i se ivi în cale. Omul de pe capră, spăimântat, zgâlțâit de moarte și trăgând de hățuri din răsputeri, striga ajutor. Paisie, fără a sta la gând, sări înaintea calului, îl apucă de zăbală și'l opri deodată în loc. Însă dobitocul, ridicându-se în două picioare și smucindu-se, izbi căruța înapoi. Drumețul fu azvârlit de pe capră prin această răstită mișcare. Călugărul se uită la dânsu când îl văzu lungit la pământ. Erà iarăș un Armean. Erà Armeanul de dăunăzi. Și astădată îl recunoscu pe deplin: tot ereticul ăsta 'i eșise în drum la o întoarcere de la mănăstirea Neamțului, în ziua când se întâlnise cu Tador Dragoș. Își amintea și de cearta ce avuse cu dânsu.

— Ce D-zău îmi tot ații calea, jupâne negustor? Uite, din pricina d-tale mi-am scrântit brațul, oprindu-ți haramul.

— Apoi nu știu, părinte, care din doi ne ațînem calea, că mie numai a bine nu'mi este că te întâlnesc, răspunse Armeanul, care de abia se sculase de jos și se văeta ținându-se de șale.

— Poftim! făcù călugărul, ți-am scăpat viața și te mai plângi împotriva mea!

— Așa'i, păcatele mele.. mulțămesc... foarte mulțămesc... dar mi s'au frânt oasele, vai de mine!

Deși vedeà pe Armean în suferință, Paisie, cu cât se uità la dânsu, în loc de a se înduioșa mai-mai se căià că'l mântuise de o primejdie. Mutra lui nu'i venea la socoteală.

Il și apucă la întrebat, răstit:

— Dar, mă rog, ia spune, ce tot cauți d-ta pe aici?

— Uite, umblu și eu cu niște marfă, — o minune de marfă. Știu doar că în cetatea asta a lui Vodă e o Domniță frumoasă ca ziua, nurlie ca primăvara, și Domnițelor frumoase le plac podoabele și sculele. Iar eu am colea felurite stofe și scumpătăți pe alese, aduse de peste nouă țări și nouà mări. Așâș, ar fi și păcat ca Măria Sa să nu'și bucure privirea, să nu'și dobândească

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaprocesul.ro/mdrr1901-1932

unele din aceste mândrețe, vrednice a împodobi pe mai marii pământului.

Armeanul își pusese toată căldura și măestria în cuvântarea lui, vrând, pe semne, să convingă pe Paisie că nu'i decât un negustor cu gândul numai la desfacerea mărfurilor sale. Dar vezi că vorbise de Voichița și atâta eră de ajuns pentru a redeștepta bănuelile lui Paisie.

— Domnița? Ce poftești cu Domnița? zise acesta, încruntând din sprincene. Ai vrea să pătrunzi la Măria sa, hai?

— De! așa'i... Voi să'i arăt niște belacoasă și niște granah, ceva pânză de Venetic și de Lund, brâie de argint și stofe de Damasc, niște azdec...

— Măria Sa n'are acum nevoe de asemenea zădărnicii.

— Zădărnicii! îngână Armeanul, încercând a zâmbi, zădărnicii pentru cuviosia ta, nu pentru o tânără și dulce Domniță...

— Îți spun înc'odată că nu'i trebue nimic... altele îi sunt astăzi gândurile!

— De unde știi? se ispiti a întrebă negustorul.

— Știu! răspunse călugărul scurt și cuprinzător, și atitudinea lui deveni așă de amenințătoare, încât celalt văzu că nu mai e de lungit vorba.

— Adecă ce? D-ta, părinte, nu vrei să mă duc la cetate? iaca nu mă duc. Mi-o da D-zău câștig și în altă parte! Mă întorc de unde am venit. Și, dacă poftești, haide să te duc și pe d-ta la târg...

Dar cuviosul nu voia să facă drum în tovărășia unui ins care'i eră displăcut și ca eretic, și ca negustor și ca persoană, și nu'i primi poftirea.

Acum, ori că omul cela eră strașnic de lacom și ținea morțiș să nu peardă un câștig bun, ori că stăruia în vr'un gând al lui: vorba'i că nu trecu mult și Paisie se pomeni cu el la poarta cetății. Sosise cu tolba pe spate și da zor să intre. Ceruse voe de a pătrunde la Domniță și mai o căpătase, când călugărul, care se învârtea pe lângă poartă, mereu cu ochii în patru, îl zări.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1938

— Iar d-ta, jupâne negustor, zise, încrucișând brațile.

— Tot cuviosia ta! exclamă celalt, dând înapoi.

Negreșit nu se aștepta să găsească tocmai acolo pe părintele-Zarvă. Abia acum își dădea seamă că se află și el printre cei din cetate. Părea straşnic de ploat.

— Nu ți-am spus să nu calci aice? reluă Paisie.

— Ce, nu'i voie?

— N'ai aflat-o dăunăzi, cinstite Garabet?

— Și cine nu dă voie, părinte?

— Eu!

— Așa să fi spus, cuviosia ta.

— Așa ți-am și spus.

— Poate că n'am înțeles.

— Cată să înțelegi odată și bine

— Lasă, părinte, lasă, nu'i nevoie de gâlceavă. D-ta, va se zică, vrei să nu mai vin?... Nu vrei?.. Bine... iaca nu mai vin... da, să știi că nu mai vin!... Paguba n'o să fie numai a mea... muşterii găsesc și aiurea... păgubită va fi și Domnița... Domnița cea frumoasă.

— Destulă vorbă! strigă călugărul.—Și dute învârtindu-te, pupăză spurcată, cu Arțiburi al tău! adaose, în vreme ce Armeanul trecea de pragul porței.

Nu știa nici Paisie câtă dreptate avea de a bănui pe îndărătnicul negustor și de a nu'l lăsa să pătrundă la Voichița. Antipatiile și instinctul lui nu'l înșelau de astădată. Jupân Kirkor Sanadrug nu venea cu gând curat, numai pentru a'și desface o parte din marfă, ci pentru a unelti in folosul comisului Mircea Oprișanul ot Băleni.

Acest nefericit mire al Voichiței, după ce împărtășise, alături de Domnul său Radu, toate loviturile răstriștei, trecuse munții în urma izbândei hotărâtoare a lui Laiot Basarab și stătuse câtăva vreme când la Sibiu, când la Brașov, în locurile de adăpostire ale boerilor pribegi din Muntenia. Aci nu pregetase un moment, printre adânci oftări și tânguiri amare, a chibzui redobândirea logodniței sale, pe care Ștefan nu voia s'o înapoieze cu nici un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaroman.ro/ro/1901-1932/

chip. Insă, încredințându-se că în Ardeal, al cărui Voievod era în legătură de strânsă prietenie cu Domnul Moldovei, nu va puteà izbuti la nimic, își luă drumul spre Polonia și popăsi la Curtea Palatinului Rusiei-Roșie. Își făcea socoteala, nici decum greșită, că printre magnații Leși de la hotarele Moldovei va găsì lesne oameni doritori de isprăvi cât de semețe și nesăbuite, cari să'l ajute în planurile lui. Își căpătă repede prieteni și'i află într'adevăr pătrunși de năzuințele la care se aștepta. Căci nici n'a fost vr'odată neam mai nepotolit și mai svăpăiat decât șleahta leșească. — Când știu pe Ștefan încurcat bine în războiu și pe Voichița închisă în cetatea Neamțului, Mircea crezu vremea potrivită pentru a încerca s'o libereze cu sila. La un ospăț, la care strânsese pe nobilii săi părtași și unde cupele de hydromel înflăcărase și mai mult mințile, îi hotără la o năvală în Moldova de sus, cu scop de a surprinde cetatea. Întreprinderea zâmbea Leșilor și prin ininroșia ce le cerea și prin înfățișarea ei cavalerească. Erà, în cele din urmă, o bună petrecere, un fel de vânătoare în mare. Jurară deci de a scăpà pe jalnica fecioară din robia zimbrului moldovan. In scurtă vreme fură năimite cete de vântură-țări și de pierde-vară de meserie, porniți pe tăraboi și pradă și cari furnicau prin Polonia. Mai greu erà de a strânge pungile de bani ce trebuiau pentru punerea în mișcare a acestor adunături. Mircea fu silit a luà asupra-i cea mai mare parte din cheltuială, deși un pribeag ca dânsu n'avea cum să nu fie strâmtorat. La așa nevoe, își aminti de un om al casei Drăculeștilor, marele și bogatul negustor Armean Avadic din Brăila, ale cărui daraveri se întindeau nu numai în Țara-Românească, dar și în Moldova și mai departe, tocmai în Polonia și împărăția Nemțească. El se grăbi a răspunde cu prisos la cerința îndrăgostitului boer, căci și recunoștința și interesul îl îndemnau deopotrivă la aceasta. Intr'adevăr, datora în mare parte starea sa vazei de care se bucurase la Drăculești și mai ales la luxosul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Radu-cel-frumos, a cărui cădere 'i adusese mare pagubă; iar slujbele făcute Voichiței și mirelui ei aveau negreșit să i se ție în seamă la redobândirea puterei de către urmașii lui Mircea-cel-bătrân. Însă dărnicia lui nu fusese de folos comisului Oprișanul. Căci Kazimir Craiul, aflând de uneltirile voievozilor săi din Rusia-Roșie, le trimisese porunci să stea liniștiți și să nu supere pe Domnul Moldovei, care, punându-se stavilă în calea Otomanilor, lucra pentru binele Poloniei și al creștinătății, așa că orice faptă dușmănoasă săvârșită împotriva lui ar fi fost văzută cu ochi răi de întreaga lume. Nevoit a se lăsa de gândul unui atac înarmat, nu'i rămânea altceva Oprișanului decât a căuta să'și ajungă țelul prin iscodiri viclene. Pentru aceasta tot credinciosul Avadic îi venise în ajutor, punându-i la îndemână pe un slujbaș al său, prepus asupra dughenilor sale din cetatea Albă, pe cunoștința noastră Kirkor Sanadrug, om iscusit și stăruitor, semeț sub masca smereniei, cunoscător al stărilor din Moldova. Pe dânsul îl însărcinase comisul Mircea a căuta să pătrundă în cetatea Neamțului, să vadă pe Domniță, și, insuflându'i nădejde și tărîe, s'o hotărască a pune totul în joc pentru a se mântui ea însăși de sclăvie. Aștepta cu atât mai vie nerăbdare izbânda acestui pas, cu cât de mult Voichița nu mai aflase mijloace de a corespunde cu dânsu, ca altădată, și nu'i mai trimisese nici o veste. Își dădea el seamă de greutatea împrejurărilor; totuș nu se puteă scuti de oarecare grijă și chiar de ceva amărăciune. O tristă presimțire îl muncea. Se întreba uneori dacă nu cumva tăcerea Voichiței nu veneă de la puțină nepăsare, dacă într'adevăr nu'i mai putea trimite măcar un cuvânt la răstimpuri ori n'o mai voea cu atâta tărie? Nu cumva apuca să se împace cu soarta ei? Gelosia i se deștepta la asemenea cugetări. Omul lui Avadic, pe care l'am văzut chiar la începutul acestei povestiri umblând prin împrejurimile domnești cetăți, își dăduse toate silințele spre a răspunde la dorința Oprișanului, dar nu izbutise. Cu neputință a răzbate până la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revista.transilvania.ro/mdrr 1901-1982

zidurile care ascundeau pe Domniță. Era pe vremea când Drăgoș veghea încă cu desăvârșită strășnicie. Dar Armeanul nu se da bătut ușor. Pândea o schimbare de lucruri, un prilej priincios. Totuș timpul trecea și nerăbdarea lui Mircea ot Băleni mergea crescând. Sanadrug se pomeni cu un răvaș de la dânsu, în care'i făcea mustrări pentru inceteneală și totodată il ruga ferbinte să capete cu orice preț o întrevedere cu Voichița, învățându-l anume ce să'i spue din partea lui. Răvașul era însoțit și de niște daruri pentru Domniță, pe care trebuea să i le dea in mână. Armeanul se hotărâ atunci a face noi cercări. Insă astădată îi eșise in cale cuviosul Paisie, părintele-Zarvă, pe care'l știa de mai nainte din renume și cu care făcuse acvea cunoștință in chip așa neplăcut. Fără dânsu ar fi pătruns, la ultima lui cercare, în cetate, căci poruncile lui Dragoș nu mai erau acum așa de aspre. Aflarea-de-față a călugărului, pe care de altfel nici nu și-o puteă lămuri, strica totul Era incredințat că el îi va stă mereu impotrivă, din dușmănie, din pornire îndărătnică și dintr'un simțimânt de bănuială, pe care'l citise limpede în ochii săi. Această imprejurare incepuse a'i lua și lui orice nădejde, când insăș Voichița dădu loc, pe negândite, la mult dorita întâlnire.

Fata Radului-Vodă isprăvise epitaful pe care'l lucra mai de mult pentru catedrala Sf. Paraschiva din Roman, după făgăduința dată bătrânului și prea sfântului Tarasie Episcopul. Il cunoscuse la Suceava și mângâierile, vorbele lui părintești îi indulciseră cele dintâi ceasuri ale robiei. De aceea ținuse a'i face un dar pentru biserica episcopală. Acum, după ce i-l trimisese, poftise a se afla față la sfințirea lui. Era o toană, pricinuită și de năzuințe evlavioase și de simplul dor de a eși din zidurile cetății, de a'și scutura o clipă lanțurile. Dragoș nu făcu nici o împotrivire la cerința Domniței. Nu'i impuneau poruncile lui Vodă de a nu stavili nici o dorință a iubitei lui, de a'i îngădui orice, neîncetând totodată cu paza cea mai de aproape ? Nu.i se spusese s'o privească toc-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai ca pe Doamna lui, deși nu trebuea să uite că e o prinsă? Asemenea purtare în două chipuri nu i se mai părea, ca altădată, ceva nesăbuit. Nici pentru o călcare de datorie, n'ar mai fi stat poate la gând, căci nu mai era destul de stăpân pe judecățile și cugetele sale. De altfel, el însuș avea să însoțească pe Voichița, cu o parte a slujitorilor din cetate, meniți a alcătui totodată un alai domnesc și o custodie vrednică a ține piept la orice împrejurare. Și astfel, într'o duminică, des dimineață, Domnița purcese pe drumul Romanului într'o carâtă a Curței, numai catifea roșie și vergi de aur, trasă de șease cai castanii și cu bogate hamuri pe ei. Dragoș călărea alături de oblonul trăsurei, iar înaintea și în urma acesteia gonea câte o ceată dintre lefegiii cei mai chipeși. Însfârșit la coada tuturor venea părintele Paisie—care s'ar fi socotit vinovat de ar fi pierdut din ochi pe Voichița atâtea ceasuri—părintele Paisie, pe care credincîosul Șoiman îl ducea cu pas domol și cumpătat, cu un aer grav și cam plictisit. Era puțină ninsoare pe câmp și aceea bătută de geruri, de scânteia la razele soarelui. Cu tot frigul, călătoria fu o bucurie pentru prinsa asupra cărcia apăsa greul unor zile veșnic aceleași și neschimbate.

Romanul, numit pe atunci și Târgul-de-Jos, era un oraș destul de însemnat întărit și de fire și de meșteșugul omului, prin cetatea lui Roman-Vodă, încât număra printre locurile tari ale țărei. Avea o populațiune harnică, alcătuită, pe lângă Români, din Armeni, Sași, Unguri, așezați aci din foarte vechi timpuri. Tulburările războiului adusese încă o mare mulțime de bejănari, de prin ținuturile pe unde veneau ori se credeă că vor veni Osmanliii și pe care, din cerințe tactice, începuse a le pustii însuș Ștefan. Dintre acești pribegi, unia sosise cu toată starea lor în brâu, după ce o prefăcuse în aur și argint, dar erau și sumedenie de mizeri reduși a cere milă. Ei umpleau piețele și străzile, înduioșind oamenii cu tânguirile lor. De altfel, întregul norod eră cuprins

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromana.ro/mem1901-1932

de neliniște. Un renume cumplit mergea înaintea Otomanilor și ei fiind ceva nou pentru mare parte din Moldoveni, insuflau spaima deosibită pe care o stârnește necunoscutul. Negreșit că nu întreceau în neomenie pe Tătari, dar cu aceștia, de bine de rău, se deprinsese lumea. Pribegii contribuiau mai ales la răspândirea temerilor. Ei spuneau că năvălitorii au și intrat în țară și că sunt la număr cât frunza și iarba, de geme pământul de mulțimea lor, așa că toată Moldova nu va ajunge să'i încapă; mulți se jurau că i-au văzut și că sunt ființe afară din fire, curat căpcăuni și uriași; că au niște ochi cât pumnul, cari lumincază noaptea ca fulgerul și străbat departe ca ochii de pasăre; că umblă pe cai sirepi ce'i duc mai iute decât săgeata, încât nu'i mijloc de scăpare cu dânșii. Închipuirea aţâţată a târgoveților vedea la fiecare moment și în orice lucru semne rele, semne de prăpăd. In toamnă fusese până târziu furtuni neobișnuit de vii, cu așa trăsnete și puhoaie, încât ai fi crezut că a venit vremea de apoi. Se zăreau pe cer săbii întoarse și însângerate; prin nori apăreau cetăți în flăcări, oști în luptă, călăreți străpungându-se cu sulițele, iar soarele apunea tot în pârae de sânge. Insfârșit icoana sf. Paraschiva lăcrămase câteva zile dearândul. Și câte altele! Unii parcă și auzeau strigătele sălbatece ale năvălitorilor în preajma orașului. Femeile își strângeau îngrozite copiii la sân, la orice vuet. O parte a Romașcanilor își adăpostise din vreme avutul lor prin biserici, de nu mai era loc pentru credincioși la dumnezeieștile slujbi. In acele lăcașuri se înălțau mereu rugi ferbinți de mântuire. Un om mai slab de înger înebunise și, umblând cu sabie de lemn și cu fruntea încinsă c'un turban, striga în drum: «Eu sunt Sultan Mahomed, cel trimis de D-zău ca să pedepsească Moldova. Inchinați-vă mie, noroadelor, închinați-vă!»

Dar toate necazurile Romașcanilor, toate ceasurile de grijă și de tremur, fură uitate la vestea sosirei Domniței în orașul lor. Faima de frumuseță a fiicei Radului-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Vodă, mult răspândită în lume, și bântuelile soartei sale imboldeau nespus curiositatea. De aceea, în dimineața zilei de 6 Decheмvrie 1474, strada pardosită cu bârne de lemn ce ducea la Episcopie era ticsită de oameni adunați să vadă pe Domnița în drumul ei spre catedrală. Podul ne mai putându-i încăpea pe toți, unii se suise pe acoperemintele țuguiate ale caselor sau priveau de pe zidurile curților boerești; câțiva, mai norocoși, aflase loc în clopotnița bisericei. Intregul oraș, putem zice, dăduse fuga acolo, și localnici și pribegi. Erau bărbați și femei din toate stările și toate limbile cari trăiau alături în Târgul-lui-Roman. Boerii își lăsase căminurile, meseriașii Români ca și negustorii Sași dughenele și tarabele, pentru ca să poată zice că au văzut pe Voichița cea de-o potrivă cu zânele. Toți laolaltă alcătuiau o mulțime amestecată și guralie, stăpânită de veselia deosebită a Românilor din vremile vechi, vremi atât de grele. Sașii erau țelul a felurite glume și pâcâlituri, rostite fără gând rău, căci, deși de altă lege, Moldovenii îi vedeau cu ochi buni. Unii și alții însă, aruncau cuvinte într'adevăr înțepătoare și priviri piezișe către o seamă dintre concetățenii lor cari stăteau deoparte, tăcuți și îmbufnați. Răslățirea acestora venea și de la însăș a lor fire neapropiată și de la conștiința neprietenici ce insuflau celorlalți târgoveți. Ei erau coborâtorii lui Haig, pribegiții de pe plaiurile Asiei mici, norodul îndărătnic și oropsit al Armenilor. Căzuți din vechea lor mărire, plecați sub un jug aspru, se dedase negutitoriei și, punându'și în această îndeletnicire toată hărnicia și istețimea, ajunsese la mari bogății și stări înfloritoare în Orientul întreg. Dânșii mai ales slujau ca trăsură de unire în daraverile negustorești între Răsărit și Apus. Caravanele lor aduceau mărfurile din ținuturile Asiei până la Marea Neagră și de aci le răspândeau departe în Europa. In țara Moldovei ei umpleau orașele și, folosindu-se de nesocotința Românilor, ostași și dregători nainte de toate, pusese mâna pe cea mai bună parte a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://muzeulvalahnaro/mdrr/1901_1932

negoțului. Ingăduiala strămoșilor noștri ii lăsase a alcătui stat în stat, a'și alege șoltuzi și pârgari deosebiți, alături de cei Români. Erau oameni sârguitori, cinstiți în daraveri, cu moravuri curate, totuș nesuferiți, nu numai pentru legea lor, mult hulită, dar și din pricina sgârceniei, lăcomiei și fățărniciei lor. Pentru negustorii de alte neamuri, ei mai erau și potrivnici nebiruiți. Astfel fiind, și numărul lor tot sporându-se, se înțelege că vrajba împotriva-le ajunsese a se arăta in chip viu și câteodată chiar prin lapte.

— Uite'i, vere, zise deodată biv clucerul Tatu Cărăbăț către Hrizea Duvalmă, uite'i cum n'au astâmpăr nici aice ! Și în gura morței ar căta să facă negutitorie și să ia banul creștinului. Nu lasă pe om în pace cum nu lasă mustrarea de cuget pe păcătos, până nu'i scoate măcar un ort din buzunar.

Și vorbind așă, arătă vecinului său, nemeș sărăcuț ca și dânsu, pe niște Armeni cari umblau forfota cu marfă pe umere prin mulțime și nu se osteneau a oferi săpun de Mosc și de Alep, cuțite de Graz și zaharnițe de lemn de palmier, și multe altele.

— Nu i-ar sătură nici comorile lui Iov, răspunse ursuz Duvalmă ; urgisească'i Dumnezău cum a urgisit Sodoma și Gomora !

— Amin ! făcu un târgoveț de lângă dânșii.

— Și cum se mai răsfață de obraznic în avuția lor ! adaose biv clucerul.

Nemeșii aruncară câte o căutătură de dispreț dar și de tainic jind asupra înstăriților eretici, a căror luxoasă îmbrăcăminte, pusă și mai mult în iveală prin strălucitoare juvaericale, contrastă cu bietele lor straie de flanelă, semn al scăpătării la care ajunsese.

Dar, între aceste, unul din tolbașii Armeni, dând să'și facă drum printre oameni, izbise cu cotul în pântece pe un cetățean vrednic de ținut în seamă și prin starea și prin înfățișarea lui. Erâ jupân Talabă, starostele blănarilor, poreclit și Burduja, tocmai pentru mărimea acelei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

părți din trupul său pe care o atinsese negustorul. Ea era în adevăr ceva neobișnuit și de așă însemnătate în persoana sa, încât parcă jupân Talabă fusese făcut pentru pântecele lui, iar nu pântecele pentru jupân Talabă. Să te miri cum acesta il duceă pe picioarele sale cele scurte. Lovitura ce primise il supărase cu atât mai mult, că venea de la un Armean, neam căruia el era cu deosebire vrăjmaș.

— Bătu-te-ar grijele cu *Haramul*[1]) tău cu tot! strigă jupân Talabă, plin de mânie.

Și dădù un brânci tolbașului de-l aruncă peste alți privitori. Aceștia la rândul lor îi făcură vânt mai departe și negustorul trecù câtva timp ca o minge din mână în mână. Dar se vede că era deprins cu astfel de petrecanii, căci abia scăpat din ghionturi, își văzù liniștit de treabă, vestind iar în dreapta și în stânga că are de vânzare belacoasă și lastră, brâie de mătasă și marame, și tot ce poftești. Însă soarta il prigoneă în ziua ceea: abia făcù câțiva pași și iată că dădù peste un olog de amândouă picioarele care, tot târându-se și îngăduit bucuros, ajunsese în fața gardului omenesc alcătuit de mulțime. De acolo doar puteă să vadă și el pe Domnița. *Mișelul*, turburat în liniștea lui, se răstì rău la Armean. Acesta se ținù de astădată mai dârz și răspunse cu ocară la ocară. De aci furia nevoiașului, indignarea celor dimprejur.

— Mă Garabet, nu te semeți așă! Se vede că nu știi cu cine ai afface? îi strigă unu.

— Deschide'ți mai bine ochii și cată pe unde umbli. Doar dumnealui nu'i te miri cine, e Gavril Strechе ot Brașoveni, starostele mișeilor din Roman[2]).

— Vezi, d-ta, că nu pot trăi oamenii cum se cade de răul lor! făcù jupân Talabă, zis și Burduja, care privise la cele petrecute.

1) *Aram*, erou Armean. Talabă zice anume „Haram".
2) Breasla mișeilor (calicilor) există la Roman de la 1453 și atârnà de Episcopie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/ndr1901-1932

Şi multe ar mai fi adaos pe seama creticilor, dacă chiar atunci nu s'ar fi stârnit o mişcare în norod. Toţi întorseseră capul spre locul de unde trebuea să vie Voichiţa. Blănarul uită îndată de Armeni şi de orice lifte şi'şi aţinti toată băgarea de seamă în acea parte. Se ridică în vârful tălpilor ca să vadă mai bine. Atunci simţi că cineva 'l trage răstit de braţ. O jupâneasă de lângă dânsu, deosebită printr'o minunată salbă ce-i împodobea pieptul, făcuse acest semn de necaz.

— Ei, o să'ţi rupi gâtul, bădiţă, de mult ce ţi'l întinzi, zise dânsa îmbufnată. Lasă, că n'o să scape Domniţa nevăzută de mata.

Talabă, drept răspuns, dădu din umeri şi se uită chiorâş la femeea care'i vorbise şi care nu erâ alta decât cinstita lui consoartă. Jupâneasa Talabă, bătoasă şi deşirată, cu gâtul peste măsură lung, nu erâ de firea ei frumoasă ; dar simţimântul ce o insuflă în deobşte dădeâ chipului său o înfăţişare şi mai puţin atrăgătoare. Aleanul ei venea din încredinţarea că dumnealui aveâ multă aplecare spre partea femeească şi, pe de altă parte, că nu erâ nevastă nici fată mare să nu râvnească la aşâ odor : într'un cuvânt blănăreasa erâ geloasă. Interesul ce purtâ Talabă Voichiţei, felul cum vorbeâ de dânsa, osteneala ce'şi dâ ca s'o zărească măcar, o umpleau de fiere.

— M'ai adus cu noaptea în cap, mormăi ca din nou, şi nu mai pot de picioare ; mai bine aide acasă.

— Vai de mine, ce spui, soro ? Nu m'aş mişca de aici să ştiu că'mi arde dugheana şi mi se face toată marfa cenuşă ! Vreau să văd şi eu o minune ca aceea.

— Ei, minune ! minune ! o femee şi alt nimic, făcu jupâneasa înţepată.

— Nu, nu, am auzit că la soare te poţi uită dar la dânsa ba, că Ileana Cosinzeana ar părea Mama-pădurei pe lângă dânsa.

— Drept că aşâ se spune, cumătre, zise Fărămiţă plos-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1911

carul, care se afla și el printre privitori, împreună cu o tânără și plăpândă jupăniță, copila lui.

— Nu e de geaba fata lui Radu-cel-frumos, băgă de seamă blănarul.

— Dar o fi semănând cu tatăl ei și la fire, o fi dușmană tocmai ca dânsu. Uite, de hapsână ce e, trebue s'o ție închisă Ștefan Vodă, și bine'i face, glăsui nevasta cu gâtul prea lung.

— Cât despre asta, ai dreptate, cumătră, adaose jupân Fărămiță; ce nu se supune? Femeea îndărătnică e talpa iadului.

Aci intervenì fiica ploscarului, care, părea o ființă sfioasă și plină de duioșie.

— Sărmana! șopti dânsa. Aud că tânjește de dragostea unui mire. Dumnezău știe ce-o fi în sufletul ei!...

— Toate sunt schime! întrerupse jupâneasa Talabă aprinsă, în locul lui Vodă, să vezi ce-aș face...

— Nevastă, nevastă! nu'ți fie gura rea pe cât e de subțirică, zise starostele. Ce să facă și Vodă față de o așă mândreță? Om e și el!

— Da, crezi că toată lumea trebue să se uimească naintea oricărei femei, ca mata!

— Nu, nu naintea oricărei, oftă blănarul, uitându-se cu coada ochiului la jupâneasa lui.

— Toate sunt îngeri pentru mata.

— A! nu, nu toate! îngână Talabă.

— Parcă'i mare lucru și frumusețea asta!

— Mare, ne mare, femeea e datoare să fie frumoasă, și dacă nu e, greșită și vinovată este. Trebue să'și puie cenușă pe cap și să tacă din gură!

O nouă și mai vie îmbulzeală tăie firul acestei convorbiri dulce-amară. Acum venea într'adevăr Voichița și armășeii dădeau oamenii la o parte, strigând să se facă loc. Domnița înaintă însoțită, pe lângă Dragoș, de unul din părcălabii Romanului — celalt fiind dus la război — de un număr de leagăne, leftice și carăte, cu boerii cari din împrejurări potrivnice nu erau în tabără și cu jupâne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/index1901_1932

sele lor, de șoltuzi și de pârgari, atât Români cât și Armeni, de armașul târgului. Căci Romașcanii, cari fusese vestiți prin Dragoș de venirea Voichiței, se așteptau s'o vadă odată Doamnă și'i erau și recunoscători pentru darul epitafului și pentru alte deosebite bunătăți și mile ce lăcuse orașului lor, de dragul episcopului Tarasie. Ea apărù ca o închipuire vrăjită, de acele ce se văd numai în vis. Blănarul înaltea se zăpăcise de tot și se frământă de moarte, doar s'o poată privi mai mult și mai de aproape. Să fi zis că o să'i iasă ochii din cap. Îi veneă mai-mai să sară pe umerii înaltei lui soții și să se agațe de gâtul ei, ca de o prăjină. Iar după ce trecù Domnița de la Munteni rămase pe gânduri, dând din cap și fluerând.

— Că nu, nu, tot nu credeam să fie așa! zise.

— Nici zâna frumuseților n'o fi având atâtea nuri! adaose jupân Fărămiță.

— Asta, știu că a zis Dumnezău și s'a făcut!

— Dumnezău ori ucigă-l-toaca, glăsuì ploscarul, făcând cu ochiul.

— Dumnezău, cumătre, căci el numai poate făuri așa făptură.

De astădată jupâneasa lui Talabă nu se mai amestecă în vorbă, ci numai înghiți de vr'o două ori în sec. Drept, că și în întreg norodul domnea tăcere, o tăcere cvlavioasă. Căci Voichița făcuse asupra tuturor o adâncă întipărire și prin portul ei măreț și prin frumusețea ei, care parcă mai sporise de când luptă cu sine însăș, cu simțiminte potrivnice. Suspinele înăbușite și lacrimele stavilite, toate sbuciumările unei iubiri ascunse și înfrânate, care pusese un văl de tristeță pe fața ei fără a'i vesteji frăgezimea și strălucirea, îi dădeau o înrâurire deosebită. Mulțimea se simțea firește atrasă către acea copilă, floare bântuită de vântul răstriștei, tânjind de dragoste, de dorul căminului părintesc.

Ea fù primită la ușa catedralei de prea sfântul Tarasie, învestmântat în felonul Sf. Ioan Gură-de-aur și ținând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1933

cârja lui ferecată cu argint. Acest vrednic păstor nu căta se adăpost în locuri mai sigure, ci rămăsese la scaunul lui, să împărtăşească soarta fiilor săi sufleteşti şi să'i îmbărbăteze la îngrijirile şi nevoile lor.

Cum intră Domniţa în biserică, împodobită pentru această împrejurare cu flori şi iasomie, dumnezeescul lăcaş se şi umplu de obraze de seamă ale oraşului şi uşa se şi închise după ele. Mulţi însă, dintre cei cari se socoteau în drept a fiinţă acolo, nu avuse chip să încapă şi rămăsese tot afară, cu grămada oamenilor de rând. Intre aceştia eră şi cuviosul Paisie. Deşi dăduse sdravăn din coate, nu izbutise a'şi face drum şi fusese silit a se înapoia din faţa bisericei, împins de valurile norodului. Acestea 'l adusese, vrând nevrând, tocmai dinaintea jupânului Talabă blănarul, pe care avuse prilej a'l vedea de multe ori la mănăstirea Neamţului şi cu care se potrivea bine în toate. Ei începură îndată a pomeni de cele ce se întâmplau sub ochii lor, de Domniţă şi de venitul ei la Roman, de război şi de ce putea aduce el. Dar n'avură parte de vorbă lungă, căci luarea aminte le fu curând atrasă de o ceartă care se iscase nu departe de dânşii. Pricina venise de la o biată pribeagă, femee *săracă*—adecă văduvă—care, cu doi copii de mână şi în vădită lipsă, se adăpostise în ora. Ea fusese silită să'şi vândă nişte cercei de preţ, ultimă rămăşiţă a unei stări bune. Negustorii Armeni, cari tocmai pândeau prilejul de a se folosi de nevoile bejănarilor, îi oferise pe acele scule numai câţiva sloţi, invocând greutatea vremilor şi scumpetea banilor. Mizera primise în cele din urmă, cu lacrimele în ochi, preţul dat de unul dintre Armeni. Insă cei cari fusese faţă la neomenosul târg, Moldoveni şi Saşi, luase partea femeei şi se răsvrătise împotriva lăcomiei negustorului, cu mari blesteme. De aci batjocori şi ameninţări reciproce, căci şi dintre târgoveţii Armeni se strânsese mulţi în acel loc.

Blănarul şi Paisie fură numai decât între cei cu gâl-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr.1901-1932

ceava. La amândoi, când își dădură seamă de cele petrecute și mai văzură și îndârjirea Armenilor, le sări țandăra, dar lui Paisie cu deosebire. Era cumplit pentru dânsu să vadă o creștină jăfuită de un tâlhar-de-lege! Pe când deci, prietenul Talabă se amesteca deadreptul în tărăboi, el porni a umblă din om în om, zicând: «Au nu vedeți că'și bat joc de voi niște păgâni?

— Unde o s'ajungem? Veți suferi una ca asta? — Poftim, cum s'a suit cioara în par!—Și o să'i lăsați așa, nescărmănați?—» Astfel arunca untdelemn pe foc. Ocările începură a se înăsprì, pumnii și bețele a se ridica în sus. Jupân Talabă, simțind că'i se deșteaptă în suflet toată vrajba contra ereticilor, se hotărâ a arunca în cumpănă cuvântul lui cel ascultat și elocvența lui recunoscută. În adevăr, dacă pentru unii jupân Talabă era Burduja, pentru alții, din pricina darului său la vorbă, la povestit, merita numele de Limbă-dulce, din care blănarul înstărit făcuse, după obiceiul vremei, *Limba-dulcevici*. El dădu să vorbească mulțimei, care'l cunoștea și'l cinstea ca pe un negustor fruntaș. Dar mărunțel cum era, ascuns de atâția alții mai înalți decât dânsu, și cu larma ce urma prin prejur, nu putea nici să fie văzut nici să'i răsbată glasul de ajuns. Striga de geaba. Paisie 'i zări semnele de mânie și desnădejde și pricepu cum stă lucrul. Dând fuga la dânsu, numai cât puse un genunchi în pământ, întinse gâtul înainte, și'i zise hotărât:

— Sui jupâne, colea, pe umerii mei, și dă'ți drumul graiului, căci văd că ai ceva pe inimă și nu poți să răsufli, iar creștinii ăștia n'au cum să te audă.

Talabă n'așteptă altă poftire și, încălecând pe grumazii voinicului călugăr, se văzu pe loc ridicat în slavă. După ce se așeză bine, rezemându'i pântecele pe tidva lui Paisie, și simți că acesta il ținea sdravăn de pulpe, făcu semn în dreapta și în stânga că vrea să vorbească. Târgoveții, zărindu-l deasupra capetelor lor, tăcură neîn-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

tărziat și se strânseră împrejuru-i. Iar dârzul staroste urmă în văzduh cuvântarea începută pe pământ:

— Că adecă până când și până unde, oameni buni? Acești spurcați ne jăfuesc ziua, în ameaza mare, cum au făcut în fața voastră cu o biată muere, și noi sta-vom mereu cu brațele încrucișate și gura închisă? Lăsa-vom întruna să ne tundă fără împotrivire, ca pe niște oi prea blajine? E mare prăpăd cu dânșii, fârtaților; am ajuns să nu mai putem răsufla, să nu mai putem trăi în târgurile și cetățile noastre. Gem Botoșanii, geme Romanul de răul lor, geme și Hotinul și Vasluiul....

— Și chiar Sucсava, cumătre, îi suflă Paisie. ..

— Și chiar Sucсava, scaunul cel mândru al lui Vodă! Dar unde nu sunt? unde nu se oploșesc cu sutele și cu miile? Au tras la țara asta cum trage fluturul la lumină și ursul la stupul cu miere. Of! of! săracă Moldovă, care ai avut parte totdeauna de cele mai rele lifte!

— Așa'i! așa'i! aprobară glasuri din toate părțile.

— Și să vedeți că ăștia vor aduce-o la greu pâs! Tot belșugul e pe mâna lor, s'au înmulțit ca buruienele rele și se îmbogățesc văzând cu ochii din ale noastre. Ei se bagă la toate daraverile, chiar și la acele care le sunt oprite de legi bătrâne; țin crâșme, pitării, mesernițe; cumpără chiar ocini de case, de fânețe și de priseci, pe ascuns ori cu prea marea îngăduială a lor noștri.

— Ne iau dobândă de zece în douăsprezece! glăsui un maestru dulgher.

— Da, și în schimb, păgânii și procleții, ne dușmănesc...

—¡Și ne spurcă, șopti Paisie de supt pântecele vorbitorului.

— Și ne spurcă de câte ori pot, trecleții!.... Asta 'i cea mai mare a lor plăcere, cinstiților târgoveți. Cum să ne mai mirăm că D-zău ne ceartă așa des, când îndurăm să ne calce niște păcătoși ca aceștia? Doar nu țin ei drept sfânt pe un câine, de 'l sărută spre ziua de paște, la înviere, și postesc în cinstea lui la cârneleagă?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://transilvaniana.ro/mdrr/1901_1932

Insă blănarul n'avu putință nici nevoe să urmeze mai departe. Un poslușnic al Episcopiei aprinse praful cel atât de bine încălzit, pornind iarăș sfada cu Armenii, cari dădeau acum să se retragă și nu puteau de multă înghesuială. El apucă și trase de barbă pe un negustor de vază. Atunci ereticii se îndârjiră și se năpustiră asupra-i. In vremea ceea un târgovăț striga din gloată : «Ne omoară lepădații hanzizarii!». Iar o calfă de ciobotar răcni din clopotnița catedralei : «Nu vă dați, fraților! Pe ei, oameni buni!». Acestea fură semnalul unei lupte în regulă, pe care armășeii și slujitorii lui Dragoș n'avură vreme nici dor s'o oprească. Jupân Talabă fu astfel nevoit a întrerupe bine simțita sa cuvântare. Paisie, cum văzu întorsătura lucrurilor, il dădu jos de pe umerii săi și amândoi prietenii răzbiră în toiul harței. Acum curgeau pumnii, bețele și ciomegele ; dădeau cu toții sdravăn și nimeni nu voia să se lase mai pe jos ; dădea jupân Talabă zis Burduja, dădea Fărămiță, și calfele și ucenicii și stărostele mișcilor, înzdrăvenit de odată ca prin minune ; dădeau toți târgoveții, câți se aflau pe acolo ; dar loviturile părintelui Zarvă n'aveau pereche. Unde nimerea, stropșa, și parcă era prins de năbădăii și lovit de stele. Mintea nu'i mai era la locul ei. La urma urmei apucase și o bucată de ciomag de la un oarecine, și să te ții!... Mulți se aleseră cu răni și multe capete fură sparte în amândouă taberile. Sângele stropi pământul și un Armean își dădu sufletul.

Tocmai când harța ferbea mai tare, Paisie se trezi iar față în față cu Kirkor Sanadrug, omul lui Avadic.

Acesta, urmat de mai mulți ucenici, se strecurase printre coreligionarii cari umblau prin mulțime. El aflase din Târgu-Neamțului de mergerea Voichiței la Roman și pornise îndată acolo, supt chip de tolbaș, cu bună nădejde că de rândul ăsta va găsi mijlocul să se apropie de Domniță. Pândea tocmai momentul eșirei acesteia din biserică. Insă iată că pe negândite începuse larma care era pe cale să ajungă la o adevărată rezmeriță Impins

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de ici colo, și căutând mai mult să scape din înghesuială, ajunse dinaintea călugărului. Era parcă o goană a soartei rele! Amândoi dădură câte un strigăt, și de mirare și de ciudă. Unul își vedea iar amenințată izbânda întreprinderei sale, celalt se întărea în bănuiala că nu era lucru curat cu Armeanul. Dar Paisie nu stătu de loc la gând și, înfierbântat cum se afla, înhăță pe Kirkor de gulerul lungei sale haine și, arătându-l mulțimei, strigă :

— Am prins aria spurcată, am prins pe jăfuitorul femeei sărace.

— A! a!... Bine! bine! glăsuiră unii și alții.

— Să'i dăm răsplată pentru faptă!

— Dar nu'i ăsta vinovatul! băgă de seamă un cojocar.

— Așa mi se pare, adaose un olar sas.

— Nu face nimic, întâmpină jupân Fărămiță, și el e Armean ; toți sunt ca unu și unu ca toți.

— Da! da! să plătească gloaba pentru frate-său în nelegiuire! făcu gloata la olaltă.

Și stătură să chibzuiască ce osândă să i se dea.

— De-ar fi vară, zise un pescar, l'am lega de un stâlp numai în piele, cu trupul uns cu miere și împodobit cu pene.

— Să'l legăm și așa, zise un butnar. Nu sunt muște ca să'l piște, dar l'o pișca jupân frigul.

— Să'l spânzurăm de picioare! strigară câțiva mai aprinși.

Insă, mai potolit acum, călugărul simțea ceva compătimire pentru nenorocitul negustor, galben ca turta de ceară ; îi ajungea să'și bată joc de închinătorul lui Harțiburi. Il luă dar de subsuori și 'l trânti călare pe un păcătos de catâr care se afla pe acolo, fiind al unui om venit de la munte. Mânuindu-l ca pe o păpușă, îl așeză cu fața spre coada dobitocului. Acesta avea năravi, iar Kirkor Sanadrug, zăpăcit și speriat, s'apoi și prost călăreț, își pierdu de la început cumpătul. El purcese în mijlocul huiduelilor și al hohotelor prostimei, care făceă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr 1901 1932

cu atât mai mare haz, cu cât îl vedeà în mai jalnică stare. Îi aţâţau mereu fugaciul şi i-l îmboldeau. Scuturat şi hurducat, Kirkor dà să cadă în cap şi se ţineà din răsputeri de coadă, ceeace sporeà încă râsul.

Însă tocmai păţania asta aveà să'i fie spre noroc. Catârul, supărat de atâta zădăreală, dădù îndărăt, făcù un ocol şi apucă în trap mare spre catedrală, de unde plecase. Armeanului îi fù cu neputinţă să reziste mai mult. Se pomeni depus, destul de uşurel, pe pod, dinaintea bisericei şi lângă carâta domnească. Şi asta, chiar în momentul când Voichiţa eşà din sfântul lăcaş.

Cum văzu pe Domniţă, cum luă seama cât folos poate trage din întâmplarea lui, Sanadrug uitâ de ceeace pătimise. Sări într'o clipă în picioare şi, apucându-se de trăsură, începù a strigà :

— Mila şi indurarea ta, luminată Domniţă ! Mila şi indurarea ta !

Armăşeii se repeziră să'l deà la oparte, dar Voichiţa le făcu semn să'l lase în pace.

Gloata socoti că Armeanul îşi va arătà păsul, se va plânge de cele suferite de el şi coreligionarii lui, şi se depărtă firesce de trăsura Domniţei.

Dar în loc de a porni vr'o jăluire, Kirkor, schimbându'şi atitudinea ca şi rostul, luă iute din buzunarul caftanului său o frumoasă cutioară, din care scoase o brăţară de aur, minunat lucrată şi împodobită cu sclipitoare pietre scumpe.

— De când caut să pătrund la Măria ta !... Am nişte podoabe fără seamăn... eră păcat să nu le ştie Măria ta !

Şi, îngenunchind, oferì Domniţei nepreţuita brăţară.

— Aşâş ! e cea mai desăvârşită lucrătură a unui meşter Venetic. Iţi iâ ochii de multă strălucire. Parcă ar fi ruptă din soare !

Voichiţa luă cu bunăvoinţă scula din mânile negustorului şi prinse a admirà acea capodoperă de juvaergie. Dar, deodată, se schimbă la faţă şi fù prinsă de un tremur. Pe dunga din lăuntru a brăţărei erau săpate în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

slove latinești și în limba italiană două versuri care sunau așă:

Uităm de morți, uităm de iubire,
Inima noastră ca valul mării.

Și, pe când ridică ochii la Armean și'i cerea ne voit deslușiri dintr'o privire, acesta'i zise repede și atât de încet încât abia îl auzì:

— *Vin din partea ilustrisimului vostru mire. El vă vorbește prin glasul meu.*

Kirkor rostise aceste cuvinte tot în limba italiană — mult întrebuințată pe atunci în comerț — care nu puteà dà de bănuit în gura lui și de care erà aproape sigur că nimeni din însoțitorii Voichiței n'o cunoștea, pe când aflase de la Oprișanul că Domnița o înțelegea destul de bine. Și nimic mai mult decât adânca întipărire ce făcuse spusele lui asupra Voichiței nu erà în stare a-l încredința de aceasta. Insă privirile pătrunzătoare ce țintise asupra lui Tudor Dragoș, care se apropiase de carâtă, îl siliră să reintre în rolul său de negustor. Prinse iar a'și preamări guraliv marfa, pe românește, pentru a înlătură orice bănuială, amestecând însă în laudele lui vorbe cu două înțelesuri, pe care apăsà și care știà acum că sunt pricepute de Domniță.

— Stăpânul nostru, jupân Avadic, marele negustor, sluga Măriei tale și a domnescului tău neam, a dobândit anume pentru Măria ta această brățară și nu fără greutate.... Să n'am parte de zilele mele, de nu erà menită soției Impăratului Nemțesc! Dar stăpânul meu a vrut negreșit să'ți închine acest odor, *pentru ca prea mărita sa Domniță să'și aducă aminte de dânsu.* Căci iată, e vreme de când Măria ta nu i-a mai trimis nici o poruncă, de când n'a binevoit a'l încunoștiință de dorințele sale. Și *de aceea i-a fost frică stăpânului nostru să nu fie dat uitărei pentru un altul, și să piardă harul de care s'a bucurat odată la Măria ta*, ca și la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

părinții Măriei tale și la întreg domnescul neam! Din partea-i, roagă să fie socotit tot atât de credincios ca și mai nainte, gata a te sluji oricând, oriunde și cu orice preț. *Căci la stăpânul nostru, credința e cel mai sfânt lucru și trece înainte de toate!*

Abia isprăvise acestea și, ne dându'și răgaz să răsufle, scoase pripit din alt buzunar o altă cutioară, o deschise și urmă, cu deopotrivă limbuție, cătând în ochii Domniței:

— Uite, mă rog, uite și la acest inel, cu un diamant fără pereche pe lume... A fost odată al unui Sultan din Bagdat, care l'a dăruit cadânci lui celei mai frumoase... Cate Măria ta ce față are, cum scânteiază de viu... El întrunește toate însușirile minunate ale pietrelor scumpe. Aduce noroc și scapă de primejdii, de supărări. Cât timp îl vei purtă, nu vei cunoaște niciodată *ce durere pricinuește trădarea unei ființe iubite, niciodată Măria ta nu va da de un suflet care să'și calce făgăduințele, niciodată nu vei ști ce îndură cel ce'i lipsit de vederea alesului inimei sale*, căci dacă privești diamantul acesta, el îți înfățișează, ca și acvea, pe oricine vrei să'l vezi... *Astfel mi-a spus cel ce m'a trimis și cu acest juvaer, poruncindu'mi a'l arătă și hărăzi Luminăției tale.*

Rostul Armeanului ajunsese aproape dojenitor, așă că ar fi supărat pe Voichița, dacă ea nu și-ar fi dat seamă că tot pentru altul vorbeă, că spunea o lecție învățată pe din afară.

— Dar cât ceri d-ta pe aceste scule? întrebă însfârșit Voichița cu voce tremurătoare, după ce luă și inelul din mâna lui Kirkor.

— Ce-o voi Măria ta, ce-o binevoi.

Domnița făcu o mișcare spre a'și apucă punga. Însă trebuia ca juvaerele trimise de Mircea Oprișanul să rămână dar pentru logodnica lui.

— O! zise repede Armeanul, nu'i nici o grabă; sunt aice destui sărmani cari au nevoie de mila Măriei tale, noi mai putem aștepta... Ne aflăm pe câte-va zile la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Târgul-Neamțului... Kirkor Sanadrug... La porunca Măriei tale,.. când vei voi, când vei binevoi...

Și așă zicând, negustorul se dădù înapoi cu multe pocloneli și închinăciuni, pe când Domnița îngâna:

— La Târgul-Neamțului... bine.

Indată după aceasta, carâta domnească porni la un semn al lui Dragoș.

Nimeni din cei de față, nici părcălabul, nici Paisie chiar, nu'și dăduse cătuș de puțin seamă de înțelesul acestei scene. Ci, după trecerea alaiului, mulțimea, pe lângă laudele ce le aduceà Domniței, glumea despre purtarea Armeanului și despre dibăcia lui.

— Auzi, d-ta! . Grija lui n'a mai fost să se jăluiască, ci să neguțătorească.

— Ii umblă gura ca la o moară stricată.

— Să'l fi pârjolit și el tot la câștig s'ar fi gândit!

— Și al naibei șiret!... N'a cerut nici un preț ca să capete unul mai mare...

Intrevederea cu trimisul lui Mircea ot Băleni, așà de neașteptată, nu fusese spre mulțămirea Voichiței. Ea o făcù să'și scurteze șederea în târgul lui Roman-Vodă și din aceaș pricina se întoarse acasă pe atât de întunecată, pe cât de senină fusese la plecare.

Nu mai puțin neliniștit și dus pe gânduri călăreà Paisie, tot în urma slujitorilor, ca și la venire. Căci grabnic erà la greșit, grabnic a'și vedeà păcatul. Odată ce'i trecuse înfierbântarea, făcuse socoteala celor petrecute și fusese nevoit a'și mărturisi că luase parte de căpetenie la o harță, la o rezmeriță, dacă nu cumva n'o stârnise chiar el. Negreșit, de vină erau și întinații de Harțivuri, cu lăcomia lor, de vină și jupân Talabă Limbadulcevici zis și Burduja, și toată gloata de acolo; dar își aminteà că îndemnurile lui mai cu seamă aținseseră văpaia, iar când se încinsese părueala, el tărbăcise mai rău pe eretici. Și cursese ceva sânge și un om fusese omorât... Nu erà de loc sigur că'l omorâse el, nu; însă n'ar fi jurat că, vrând ne vrând, nu'l culcase la pământ...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cum n'ar fi jurat că sângele ce văzuse pe jos, — sânge omenesc de astădată — nu l'ar fi vărsat și el. Vai! conștiința nu'i era împăcată. Jurământul lui cel strașnic nu fusese oare întru câtva călcat? Ce'i drept, nu se slujise de o armă adevărată, dar și bucata ceea de ciomag, mai că lucrase ca o ghioagă de treabă. Cum rămânea și cu normele cinului său și cu povețile stareților de la Neamț? Paisie se cutremură gândind la toate aceste și, smerindu-se, se căia în sufletul lui.

VIII

Patimă oarbă

In vreme ce adânca și nevestita schimbare îndeplinită în ființa lui Tador Dragoș de la întâia lui întrevedere cu Voichița îi apleca sufletul spre duioșie, fiica Radului Vodă ajungea, din potrivă, la culmea înverșunărei; iar aceste două năzuințe opuse aveau să se întâlnească curând într'o năprasnică hotărâre.

Când Domnița scrisese lui Ștefan răvașul pe care acesta 'l primise din mânile călugărului, ea nu se aștepta să i se împlinească rugămintea; ba, la drept vorbind, nici n'o dorea sincer, și tocmai ascunsa teamă că în cele din urmă «tiranul» putea într'un moment de nerăbdare ori oboseală în împotrivire să'i facă pe plac, o îndemnase să întârzie cu trimiterea acelui răvaș până la venirea lui Dragoș în cetate. Astfel, faptul că nu i se primise cererea, că nu i se deschisese în larg porțile închisorei sale, n'ar fi amărât-o până într'atât, dar chipul cum i se răspunsese o jignise nespus. Intr'adevăr, pe de o parte, asprimea de cuvinte a lui Ștefan, care'i sângerase ca niciodată mândria, îi luă chiar față de ea însăș orice pretext de îmblânzire și 'i arăta ca o mișelie slăbirea simțimintelor ei vrăjmașe; pe de altă parte, o prevestea că dacă vr'odată unul din doi trebuea să se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mărturisească învins în luptă, acela nu va fi Domnul Moldovei. Nu mai era în epistola acestuia rost de îndrăgostit care mustră, ci poruncă de stăpân care se răstește la roaba lui. De aci o îngrijorare nouă: ca nu cumva răstirea aceasta să nu mai fie ceva voit și prefăcut, ci să pornească dintr'un simțimânt aevea. Se putea ca Ștefan, supărat și sătul de îndârjirea ei, și ajutat și de firea lui puțin statornică în ale iubirei, să'și fi întors cu adevărat inima de la dânsa, încât să nu se mai poarte crud cu ea din gelozie ori ciudă, ci din curată dușmănie. Și necazul ei era cu atât mai mare, cu cât nu se socotea în stare a răspunde la această dușmănie, cu o înverșunare deoscamă, dacă nu mai vie. Tremura la gândul de a se vedea umilită, fie numai în ochii ei înșiș, chiar dacă el nu era să afle în veci de această umilință.

Asemenea cugete bântuiau pe Domniță în ziua când căpătase scrisoarea de la Vodă. Ea simțea ca niciodată nevoia de a avea lângă sine și a vorbi cu Hrusana lui Pârsnea. Inima sa dorea să se oțelească la vrajba veșnic învăpăiată a bătrânei, să se însuflețească la aprigele ei cuvinte, neîncetate îndemnuri de ură și urgisire. De aceea, pe când de obicei aflarea-i-de față îi sporea numai nemulțămirea, încât mai bucuros s'ar fi scutit de ea, astădată îi aștepta sosirea cu nerăbdare. Era chiar să trimeată pe roaba ei tatarcă s'o cheme, părându-i-se că întârzie prea mult, când cupăreasa apăru, cu neschimbatu-i pas tărăgănat și nelipsita-i furcă în brâu. Brăzdată era iarăș de adânci cute fruntea ei, întunecat chipul său, ca și cum doliul ce purta ar fi datat numai de eri. Voichița se sculă îndată și o întâmpină cu drag, poftindu'i prietenește bună dimineață, și arătându-se plecată a sta mai îndelung de vorbă, ceeace de mult nu i se întâmplase. Dar,—parcă ar fi vrut să facă într'adins—Hrusana, de pe ale cărei buze cuvintele curgeau fără nevoie de îmboldire și a cărei singură alinare era să sfâșie zilnic cu rostul pe cel pe care nu'l

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramsalaua.ro/mdrr1901-1932

putea vătăma altfel—Hrusana, zicem, pierduse graiul în ziua ceea. Ea răspundea numai prin monosilabe și mărâituri, așteptând mereu să fie silită a cuvânta. Voichița o puse în zadar pe calea subiectului ei mult iubit: Ștefan și purtările lui. Să fi zis că bătrâna uitase de dânsu. Și doar știa că venise răspunsul la scrisoarea trimisă de copilă lui Vodă și sigură era că mai bun prilej de ocări și blesteme nu se putea. Dar se vede că îndărătnicia ce o apucase, din supărare împotriva Domniței, era mai tare decât curiositatea și pofta ei de cârtire. Așa că Voichița fu nevoită a deschide de-adreptul vorbă despre ceeace ținea atunci să i se grăiască și astfel cum Hrusana numai îi putea grăi.

Ea se folosi de sborul unei păseri care, fugind de bătaia ploei reci, căutase adăpost pe marginea înaltei ferestre a camerei unde ședeau amândouă femeiele.

— Drăgălașă făptură, zise, ca în sine, soarta nu'ți este fericită, frigul și foamea te amenință, și totuș eu te râvnesc, căci tu nu simți greutatea robiei... Te pândește poate moartea, dar n'ai a te pleca unui tiran, neîndurat!

Bătrâna ridică și ea ochii spre fereastră, dar se mărginì a mormăì pe înfundate ceva neînțeles. Și iarăș Voichița fu silită a înoda singură firul convorbirei.

— In adevăr, de nu m'aș teme să păcătuesc, de n'aș avea suflet de creștină, aș ajunge să mă îndoiesc, ca d-ta dăunăzi, de dreptatea Milostivului, care îngădue unui nelegiuit să se mai bucure de lumina soarelui și să se resfețe în mărire!

Cupăreasa se îndreptă la aceste cuvinte și nările i se umflară ca la un telegar care aude semnalul bătăliei.

— Deci nu l'a înduplecat nici râvașul tău, rugămintea ta din urmă?

— Din potrivă, neneaco, parcă l'a înverșunat mai mult!...

— O ghicisem.

— Da, sunt haini pe cari îi desfată chinurile și lacri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mele aproapelui, și tocmai când el e mai nevinovat... Astfel e acest Ștefan...

Și, mototolind scrisoarea voievodului care sta încă pe masă, adaose cu ochii umezi:

— M'a luat ca pe o roabă, nu o Domniță, ca pe cea din urmă roabă de neam păgânesc... 'mi-a răpit fără milă orice nădejde că 'mi voi mai vedea țara și căminul, că voi mai scăpa de aceste ziduri, până nu mă voi închina lui pe deplin... Eu, fiica lui Radu-Vodă, a victimei lui, să'i fiu soție!...

Bătrâna se cutremură, parcă ar fi trecut pe lângă dânsa trăsnetul, și buzele ei fură apucate de o mișcare convulsivă:

— Ucigașul părintelui tău!... ucigașul coconului meu să te ducă la sfântul altar, — zise ea, înecată de mânie. El te-ar numi nevastă... el ar fi tatăl copiilor tăi!... Cum îl iartă cel de sus să aibă așa gând?... Și cum ai putut tu însăți să rostești măcar asemenea cuvinte... Eu mă cred pângărită numai că le-am auzit!

Și, întorcându'și toată vrajba împotriva Domnului Moldovei, glăsui cu tărie:

— Oropsit în veci să fie nelegiuitul și bucurie să nu mai afle nici pe pământ, nici în lumea cealaltă. Să n'aibă parte de mântuire. Să ardă în focul Gheenei la un loc cu vinovații cei mari. Neamul să i se stingă și de ocară să'i fie numele ca al lui Arie și de groază ca al lui Iuda!

De ar mai fi avut suflet, urma multă vreme așa. Dar gâfâia din greu și tăcu câtva, de nevoie; iar Voichița, înfricoșată de blestemele ei, pleoase ochii la pământ. Ea tresări când o văzu aproape de dânsa și o auzi zicându-i iar, repede și înflăcărat:

— Ascultă, ascultă, sufletele, întărește'ți inima spre fapta cea bărbătească. O clipă de hotărâre poate să ne curme suferințele, să'ți liniștească cugetul și să împace dincolo de mormânt pe tatăl tău. Adu'ți aminte de moartea din Sf. Scriptură care a răpus zilele căpitanului păgân, cotropitor al cetății sale; isprava ei a fost binecuvântată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaraftsvaniaro/nor1901 1932

de D-zău. De asemenea binecuvântată va fi a ta faptă, dacă vei urma la fel cu pierzătorul tatălui tău!

— Nemiloasă s'ar cuveni să fiu; ai dreptate. Bine faci că'mi vorbești astfel, voiam să te aud vorbind astfel.

— Ascultă-mă pe mine, ascultă-mă, puiule, urmă cupăreasa, însuflețită de un Duh nevăzut. Fă ce ți-am spus și altădată; urmează după sfatul ce ți l'am dat de atâta vreme. Folosește-te de puterea ce ai dobândit asupra lui, și pe care Domnul, negreșit, într'adins ți-a dat-o. Prefă-te schimbată și răpusă, ca și cum ți-ai fi luat de gând să te supui la orice voiea lui. Poftește-l aice. Va veni, sunt încredințată, de-o fi chiar la hotarele țărei, pe o zi, pe un ceas. Îmbată-l de vorbe dulci... Fă-te glas mângâios, privire desmerdătoare .. Fură'i deplin mințile, adoarme'i bănuelile... Să creadă că te-a înduplecat, să se resfețe în trufia isbândei...

Și coborând vocea, șoptind tainic:

— Astfel, pe deplin vrăjit, el va lua zâmbind din mâna ta paharul cu otravă... otrava cea minunată, din burueni tătărești, care omoară cu încetul și fără urmă.

— Urzirea e înfiorătoare... dar trebue să mă deprind cu gândul ăsta... și cât mai curând... Mi se pare chiar că ea nu mă mai înspăimântă atâta.. Crimele lui cer o crimă.

— Crede că nici îngerii din cer nu te vor ține de rău. Ș'apoi, de ar fi chiar păcat ori faptă urâtă, ce'ți pasă, dacă'ți mulțămești sufletul și împaci pe Măria Sa dincolo de mormânt!.- A! de bună seamă, dacă ai avea înverșunarea mea, n'ai mai cugetă la nimic... De ce oare nu mi-s brațele cât inima de tari, de ce n'am putere pe cât îndreptățită ură!... N'ar fi ziduri nici porți vrednice să mă ție prinsă și toată oastea Moldovanului nu m'ar opri să'l sugrum!

— Mă întreb numai, ce s'ar întâmplă cu noi după aceea? zise Domnița, căutând un temei pentru șovăirea sa.

— A! te gândești la noi, răspunse Hrusana cu mâhnire. Cât despre domnia ta, să nu te temi. Frumoasă

Muzeul Digital al Românilor
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

cum ești, vei găsi îndurare la oricine. Iar de mine să n'aibi umbră de grijă... Eu aș îndură mii de morți, numai să'l văd mai nainte mort pe dânsu. Rupă'mi carnea cu cleștele înroșit în foc, sfărâme'mi oasele cu ciocanul, ori toarne'mi plumb topit pe gât, tot voi binecuvânta ceasul când Radu a fost răzbunat.

In pornirea ei, spusese răposatului voievod curat pe nume, ne mai văzând în el decât pe pruncul hrănit de sânul ei și care'i fusese mai scump decât proprii săi copii.

— Domniță! Domniță! urmă tot mai stăruitor și cu fierbinte rugă. Indură-te de tine și de mine... Te folosește spre binele părintelui tău de mândreța pe care de la el o ai... Ce frumos ar fi ca însuș chipul lui, care în tine viază, să'l răzbune pe dânsu, chipul lui să fie pricina pierzărei dușmanului său... A! nu mai șovăi zadarnic... Fericită vei fi după împlinirea sfintei datorii... Iar sărmana Hrusana va putea, însfârșit, să se isprăvească... Căci, ia seama și vezi: eu sunt moartă, moartă de mult, din ziua ceea cumplită; ci âst suflet nu poate eși din mine până nu'l va ști împăcat pe coconul. Un lanț greu mi-l ține legat de dureroasa-i învelitoare. Indură-te și mântue-l de pedepsa asta: Dă tu libertate sufletului meu, dă odihnă trupului meu.

— Ceasul bucurici va veni și pentru tine, fii incredințată, neneaco, zise Voichița, induioșată de suferința întipărită pe fața cupăresei și apucând-o de mână în semn de prietenie. Prea crud am fost lovită, prea mult am fost umilită. El mă silește să'l urăsc... el vrea să'mi fac o inimă de fiară pentru dânsu.

— Aide, stărui bătrâna, nu mai lăsa să treacă vremea... ea e de preț mare... să nu fie odată prea târziu... Aide, scrie'i un alt răvaș, arată-te pocăită și smerită, pune început ademenirei.

— O! nu chiar acum... așteaptă încă... azi sunt prea tulburată... trebue să mai chibzuesc, să mă pătrund de această hotărâre. — Voi cere lui Dumnezeu să-mi dea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

putere și să mă lumineze... Mâne voi fi negreșit mai tare....

— Bine, bine, glăsui Hrusana cu răceală, trăgându'și mâna.

Știa doar, că nu tăria sufletească lipsea Domniței, că nu se înfricoșă ea de uneltirea răzbunătoare din slăbiciune de fire; și aceasta întărea tot mai mult tristele ei bănueli.

De aceea, oftând lung, își luă iarăș locul obișnuit și torsul furcei.

Multe zile aveau să treacă fără să se mai pomenească de cele rostite în această convorbire. Voichița zorea sârguitor cu lucrul ei, lăsat în părăsire un răstimp, cu acel epitaf pe care'l făgăduise lui Tarasie Episcopul. Ea părea cu totul stăpânită de această îndeletnicire. Am văzut-o ducându'și rodul ostenelilor sale la biserica cea mare din târgul Romanului. Am văzut de asemenea darul neașteptat ce primise acolo prin Armeanul Kirkor Sanadrug. Cuvintele de pe brățara trimisă de logodnicul ei i se întipăriră în minte și numai pe ele le avù naintea ochilor tot drumul la întoarcere. Ajunse în camerele ei cu o față atât de schimbată, că Hrusana băgă de seamă. Ea n'o întrebă însă de pricina acestei schimbări și nici Domnița nu'i destăinui nimic. Din potrivă, se închise mai mult în sine și se izolă desăvârșit. Mustrarea lui Mircea Oprișanul, amintirele împrospătate de dânsu o dureau cumplit. Nefericitul tânăr! Ce departe era de inima ei, cum se ștersese chipu-i din mintea sa, așă că nu'i mai apăreà decât ca o umbră nedeslușită. Dreptate aveà să fie amărât și supărat; ca era vinovată, era o trădătoare. Și spusele lui nu priveau numai călcarea făgăduinței de logodnică, dar și nesocotirea datoriei de fiică. Deci, iată că nu numai Hrusana, care era ea din neam, dar și un om mai strein de tatăl său, judecă cu asprime purtarea sa, nehotărârea ei în făptuire. Prinsă de o nouă vrajbă împotriva lui Ștefan, de o silă pentru tot ce'i venea de la dânsu, și pe de altă parte pe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

depsindu-se singură pentru că era vrednică de asemenea dojane — nu mai eşi din iatacul ei, nu mai păşi în camera pe care Ştefan o împodobise anume pentru dânsa, aruncă departe toate darurile lui. Nu se mai arătă la masa îmbelşugată ce i se pregăteă din porunca lui şi la care nu lipsea nimic din pofala domnească, nici chiar burtosul vătaf de stolnicei, păşind în fruntea slujilor care aduceau bucatele de la cuhne.

Paisie, care erà numai ochi şi urechi, care ştia tot ce se petrece şi nu scăpà nimic din vedere, zicea lui Dragoş :

— Mult a durut-o, pane, pe fata Radului-Vodă răvaşul lui Ştefan al nostru. De atunci, pasemi-te, vede numai negru dinaintea ochilor. Dar bine i-a făcut şi Măria Sa. Ce umblă cu atâtea toane ? Care alta nu s'ar fi dat plecată la aşa viteaz ?.... Auzi îndărătnicie!...Ah ! de ce nu sunt eu în locul lui Vodă ?... Trei neveste am avut şi la toate am ştiut să le scot năravurile Aşa că, pot s'o zic, am trimis în rai trei mielusei.

Îngânduratul Tador nu se putu oprì de a zâmbì, cugetând că într'adevăr bietele femei vor fi fost vrednice de rai, dacă trecuse prin mânele lui Frânge-fier.

Iar acesta, făcând cu ochiul, adăogă :

— Nu le merge bine, muerilor răsvrătite. Încaltea ştiu că vrăjitoarea cea bătrână, otrăvită de însuş al ei venin, se usucă din zi în zi, şi se învineţeşte tot mai mult la faţă... Te uiţi la dânsa cum piere pe picioare şi cred că nu'i departe ceasul când voi vedea-o lată... Atunci voi aprinde şi eu o lumânare mai mult la icoane, căci a scăpat Vodă de aşa iasmă ursitoare de rău.

Adevăr vorbea călugărul : Hrusanei nu'i mergea de loc bine, ci ea se apropia cu repeziciune de mormânt. Tot mai mult pierdea chipul de fiinţă acvea şi prindea să semene cu o umbră jalnică rătăcită în lumea asta. Numai ochii săi flăcărau încă, cu atât mai viu cu cât viaţa se stingea în făptura sa; ei resfrângeau aceeaş vrajbă nepotolită, care parcă se întărea pe măsură ce p[illegible]e

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaarhivana.ro/mdrr1901 1932

rele-i scădeau. Ei doar spuneau că inima'i plânge, pe când nici o lacrimă nu i se zărea pe obraji. Vădit era că sufletul îi este reținut în corp numai de patima ce'l stăpânea. Glasul său amorțit avea intonațiuni stranii, afară din fire. De altfel, se potrivea acum cu Voichița în rezervă și posomorâtă mutenie, și înfățișarea-i devenea prin aceasta încă mai izbitoare. Numai oftările și vaetele ei năbușite nu încetase. In privirile ce aruncă Domniței, dând târcoale imprejurul ei, era o întipărire de înfrânată mânie, de durere stăpânită care le făcea de neîndurat. Înțelesul lor era tot mai vădit și mai jignitor. Domnița citea in ele crudă mustrare și prepus. Își da seama că bătrâna'i vede lămurit în inimă și că ea nu'i poate tăinui nimic. Hrusana părea de asemenea că sufere în fața Voichiței și ajunsese a stă și ea la o parte de dânsa. O mare răceală se ivise între ele. Zile întregi nu se vedeau. Și rostul lor, una către alta, era răstit.

Intr'o amează însă, pe când Voichița sta culcată pe patul său din iatac, susținându'și cu mâna fruntea arzătoare și țintind statornic lampa venețiană atârnată în tavan, bătrâna cupăreasă, păsind ușor pe covorul de mătasă, se opri deodată dinaintea ei și o privi pătrunzător. Ea cercă a'i răspunde cu acceaș căutătură, dar fu silită a plecă ochii. Iar Hrusana 'i zise apăsat:

— Geamă și ofteze ca o babă neputincioasă, cine nu'i vrednic să se folosească de puterile sale.

— Nu, neneacă, răspunse Voichița, ridicându-se in sus, nu mai voesc a geme și oftă. E vreme de pus capăt lacrimilor și vaetelor și de a făptui.

— Drept și frumos vorbit ai. Făptuirea a fost deajuns amânată. Răpune sfiala și temerea ce te opresc pe loc; ele sunt rușinoase pentru o tecioară din neamul Drăculeștilor. Urmează indemnul cel bun și legiuit al sufletului tău și nu'ți înființă singură închipuite stavile.

— O! acum 'mi-aș da viața ca să ating țelul la care țintim amândouă, ca să nu mai aud în mine glasul tău-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1938

guios al lui Radu-Vodă, cerându-mi răzbunare. Dar mărturisesc că însămi nu pot săvârși fapta la care mă tot îmbii și mă îndemn și eu... nu mă simt destul de destoinică... nu pot avea vicleniа ce ea cere; 'mi-e silă, drept să spun, de atâta prefăcătorie. Ș'apoi, în zadar aș căuta să dau dinaintea lui fetei mele altă întipărire decât acea a înverșunărei ce mă stăpânește....

— Nu mai e nevoe de aceasta, nu mai ești silită să făptuești singură; e destul să vrei, să ceri să se făptuiască pentru domnia ta, să ți se îndeplinească legiuita dorință.

— Ce fel?

— E cineva care se va supune la orice vei poftì, te va răzbună cum vei voi de Ștefan, îl va dă peirei, ori nu mă chiamă pe mine Hrusana lui Pârsnea.

— Nu înțeleg... Vorbește lămurit.

— De la dușmanii domniei tale chiar, îți poate veni scăparea. Dumnezău le tulbură mințile și ți'i dă în mână. Dar domnia ta nu vezi ceea ce trebue să vezi.

— De cine spui?

Bătrâna căută instinctiv împrejur.

— Uitatu-te-ai bine la pârcălabul Dragoș? Citit-ai vr'odată in privirile lui? Cât sunt de prăpădită și cu vederile scăzute, eu am pătruns ce se petrece în acel suflet chinuit. Și ce nu face omul stăpânit de patimă!... Ce n'ar dă el pe o vorbă bună de la domnia ta!

— Să fie cu putință? întrebă Voichița cu adevărată mirare! Nu te înșală vr'o părere? Eu n'am luat seama.

— Negreșit, de oarece cați aiurea.

— Dar chiar așă fie, chiar dacă intr'adevăr simte dragoste pentru mine, încredințată ești că e atât de robit de acel simțimânt, încât să facă orice pe placul meu? Și dacă s'ar și hotărâ a săvârși o faptă cumplită, ar fi el în stare a'și pierde cinste și suflet, a devenì trădător față de Domnul său in zadar? Nu și-ar cere el răsplata?

— Se poate. Insă nu e greu a momì pe cel ce iubește adânc.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar e o mișelie.

— N'ai decât să te făgăduești lui cu tot dinadinsul.

— O! mi-e silă de oamenii ăștia, de hainii Moldoveni. Mai uiți că am un logodnic cărui sunt dinainte făgăduită, care mă iubește, care mă așteaptă.

— Nevoea te va îndreptăți în ochii lui Mircea Oprișanul. Ș'apoi n'au bărbații paloșe, n'au buzdugane și brațe vânjoase? Armele hotărască în cele din urmă a cui vei fi, de oarece amândoi vor avea drept la domnia ta.

— Dragoș e oștean între oșteni . . . el fără îndoială va învinge.

— Fie! . . . Ce cauți atâta? Eu una în locul domniei tale nu m'aș sfii să mă dau celui din urmă lefegiu beat, dacă el m'ar puteà răzbunà.

Cupăreasa se oprì o clipă; apoi, mai potolit:

— Dacă n'ai tăria de a'i cere ce s'ar cuveni, ai puteà măcar să'l ademenești să te lase a fugi de aici.

— Poate! . . . Insă l'aș supune vajnicei mânii a lui Ștefan și mi-ar rămâne o viață de om pe suflet.

— Ei! văd că de prisos îmi pierd silințele; cu nu te pot înțelege, dar nici domnia ta pe mine, răspunse bătrâna, aproape răstit. Pricep însă ceva: lanțurile robiei nu te mai dor, Domniță. Temnița asta nu te mai apasă; a început a'ți fi dragă. . . nu'i așà?

— Ce însemnează asemenea cuvinte? zise Voichița cu un tremur în glas, care puteà să vie și de la răsvrătirea mândriei sale atinse și de la tulburarea conștiinței sale.

— Am zis și eu așà! . . . Nu știu de ce . . .

— Adevărat că nu știi; n'ai ce ști, auzi, jupâneasă Hrusano?

La via întâmpinare a Voichiței, făcută cu rost de stăpână, bătrâna, cu toată voea de vorbă slobodă ce de mult i se dăduse, găsì de cuviință a nu mai răspunde nimic. Ea își lăsă capul pe piept cu oarecare smerenie; însă totodată pe fața ei răsări un zâmbet de neîncredere.

Dar tocmai când dânsa pierduse nădejdea că Voichița

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se va hotărâ vr'odată la cuvenita făptuire, întâmplarea îi împlinì dorința pe neașteptate.

La o săptămână după scena mai sus povestită, cupăreasa pătrunse în camera Domniței într'o stare de sbucium neobișnuită, cu atât mai izbitoare, cu cât mai departe era de liniștea arătată până atunci. Un tremur îi sguduia așa tot trupul, că de abia se ținea pe picioare; dinții îi clențeneau ca de friguri; iar ochii săi clipeau amarnic. Se uită la fiica Radului Vodă, cătă să vorbească, dar nu izbuti, și se oprì înecată, înghițând în sec. Speriată, Voichița sări de pe scaunul său și o întâmpină; o luă de mână, o întrebă ce are.

— Ce zi... ce zi a fost eri? îngăimă bătrâna drept răspuns.

— De, mâne e anul nou... Eri a fost... treizeci...

— Treizeci Dechemvrie, nu'i așa?... nu'i așa?...

Domnița cătă la Hrusana încă nedumerită. Dar sângele i se și urcase în față, căci bănuia că a săvârșit vr'o mare greșală.

Cupăreasa nu'i dădu însă vreme să se gândească: scoase un oftat mai lung decât orcând și, trântindu-se la pământ, se apucă cu mânile de cap și pornì a se văieta:

— Doamne! Doamne!, cine ar fi crezut? cine ar fi gândit? De ce mi-a fost dat s'o îndur și pe asta?.. Fiica lui... și eu de asemeni... Bată-m'ar D-zău... urgisască-mă mânia lui în veci de veci!

— Dar pentru ce?... glăsuì Domnița din nou.

Apoi, luminându-se deodată:

— Treizeci Dechemvrie!... ziua cea neagră între toate!

Și se lăsă la rându-i pe scaun, abătută ca vinovatul dinaintea judecătorului care l'a dovedit.

In vremea asta, bătrâna se sculase de jos și, sprijinindu-se în cârjă, se apropiase de dânsa și 'i vorbea drept în față:

— Azi sunt doi ani de când a răposat Măria Sa Radu Vodă cel-frumos, Domn al toată Țara-Românească și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tatăl domnici tale, după rănile primite în bătălie, în lupta cu Ștefan Mușatul, ruda și prietenul Băsărăbeștilor!

Și noi am uitat să'l pomenim creștinește...am uitat de sufletul lui, sărmanul... uita-m'ar Domnul nostru Isus Hristos în mila lui!...

Dar eu sunt o babă nemernică și slăbănoagă... Nu'i o minune să fi căzut în vina uitării... Sunt vremi cand nu mai știu că trăesc... Insă domnia ta, odrasla lui, deplină la minte, cum ai putut-o face?... cum?

In desnădejdea ei, cupăreasa se bătea cu pumnii peste piept.

Domnița voi s'o mângâie, deși ea însăș era mult măhnită, socotindu-se cu adevărat vinovată, nelegiuită chiar:

— Nu jăli, neneacă, greșala noastră e mare, dar el ne-a iertat, sunt încredințată, căci avem cuvinte de îndreptare. Nu știi ce rău ai zăcut eri? N'ai fost ca și dusă? Iar pe mine grija m'a stăpânit toată ziua, pot să 'ți-o spun acuma.

Dar nimic nu era în stare a împăca pe Hrusana; ea urmă, dând drum jalei sale, într'un potop de vorbe:

— Nu'i îndreptare pentru noi; nu poate fi iertare... Nelegiuite, nelegiuite de mii de ori suntem!

O! coconule, coconelule!... care 'ți-a fost ursita?... Dușmanii tăi te urmăresc și te birue și dincolo de mormânt!... Dușmanii tăi n'au pătruns numai în țara ta, în cetățile tale, nu te-au prădat numai de tot ce aveai, de schiptru și de viață, dar 'ți-au răpit și inima odraslei tale, dreptei și singurei tale odrasle... Te-au ucis a doua oară în sufletul și cugetul fiicei tale!

— De nu 'mi-ar fi milă de temeinica-ți durere, neneacă, de aș ține seamă de cele ce ea te îmbie a spune, ar trebui să te gonesc din fața mea, ar trebui să cred că ai început a'ți pierde dreapta judecată.

— O! de ar fi într'adevăr așa, de n'aș mai avea minte, ca să nu pricep și să nu'mi dau seamă; de ar fi numai aiurări, iar nu lucruri aevea cele de mine rostite. Mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bine mi se stingeau luminele ochilor, decât să văd ce văd!

— Destăinuește'ți odată gândul... arată'mi ce știi... lămurește-mă deplin.

— De ce nevoe?... Intreabă-te pe domnia ta însăți... Ascultă mărturia inimei domniei tale.

— Inimei mele?...

— Da, Domniță.

— Iți cer, iți poruncesc să vorbești pe față și deschis.

— Ei, nu'mi vine! mi-e prea greu . . . uite, îmi rămân cuvintele în gât . . . mă înecă . . . Aș vrea încaltea să fiu mută ca să nu le pot cuvânta... A! cumplit mă doare gândul ăsta! . . . Cât am căutat să'l depărtez, să mă orbesc singură . . . Dar vădit este că nu mă înșel . . . mi-o spui chiar domnia ta acum, și fără să vrei!

Deși nu voiă să arate nici o neliniște, Voichita își pierdeă cumpătul și la rândul ei erà cuprinsă de fiori. Incercă totuș a înfruntă pe bătrână și a ține piept îndrăznelei sale.

— Ești prada unei năluciri năstrușnice . . . Te tulbură straniì vedenii . . . Fă'ți cruce și redobândește'ți liniștea; nu te sbuciumà zadarnic pentru o părere.

— Vai! vai! . . . de-ar fi numai părere, cu alți ochi m'ai privì, cu alt glas mi-ai grăì!

O vie roșeață năvăli deodată obrajii Voichiței, trădând ascunsa ei sfială.

Iar Hrusana se încumeta mai mult, se învrăjbea mai rău față de acea sfială, față de acele priviri care voiau să fie dârze și de fapt cereau cruțare, — căci tocmai ele desăvârșeau amara ei convingere.

— Dacă nu știu ce grăesc, dacă cuget nebunește, jură-te . . . jură pe icoanele cele . . . pe mormântul părintelui domniei tale.

Voichița întinse firește mâna, dar o lăsă îndată jos.

— A! nu poți . . . închizi ochii, te înfiori . . . te dai îndărăt . . . mai tăgăduești? . . . — vinovată ești; — vinovată de păcatul cel mai mare!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

Bătrâna își redobândise tăria graiului. Fulgeri îi țâșneau din ochi Se ridicase în vârful picioarelor, sprijininduse în cârjă :

— Il iubești ! izbucni dânsa într'un strigăt amarnic . . . iubești pe dușmanul și pierzătorul părintelui domniei tale . . . Rușine și grozăvie !

Domnița își ascunse fața cu mânile și se împotrivi gemând :

— Nu ! . . . nu spune asta . . . nu'i adevărat ! nu poate fi !

— Așă este, zise iar Hrusana lui Pârsnea cu cruzime. Ai lăsat să'ți fure inima . . . de mult mă temeam, de mult o vedeam. Il iubești . . . îl iubești !

Și, asvârlindu'și cârja, își ridică amândouă mânile în sus:

— O ! voi, cei din morminte, falnici voivozi din neamul mult slăvit ! . . . Tu Mirceo, și tu Vlade, sfinți răposați, sculați din moarte și faceți-vă un glas, ca să osândiți pe rătăcita voastră urmașă.

Iar după un scurt răstimp, ea urmă abătută :

— De ce am trăit să apuc una ca asta ? Ce-am făcut eu de m'a ajuns așà nenorocire ? A mele dureri de până acum nu te-au împăcat, Doamne ? Atâtea zile de când beau numai amar, și iată că mă voi coborâ în mormânt tot amărâtă !

Invinuirea grea ce'i aruncase cupăreasa atinsese cumplit pe Voichița, dar mustrările-i redeșteptase mândria ce erà in firea sa. Roșeața i se trase de pe față. Ridică fruntea, cătă fără șovăire la Hrusana, și cu rost aprig, în care răsună ceva din glasul atâtor Domni deprinși a porunci, a îndemnà în războaie :

— Jupâneasă Hrusano, zise, am îndurare de bătrânețe și gata sunt a'ți iertà multe, cum ți-am mai iertat, căci îți cunosc iubirea și credința ce porți casei noastre. Dar vei mărturisì însăți că ai trecut de orice margine și că îngăduirea mea a mers prea departe. Nu'ți dau voie să arunci asupra-mi prepusuri și bârfeli ! Au îți dai seamă de ce faci ? Ori ai uitat cine sunt ? Vorbești de slăvitul neam al lui Mircea cel Mare ! Mi se pare că'l prea ne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

socotești în mine. Eu îți poruncesc să nu te îndoești de tăria mea, să crezi ceea ce'ți spun și să nu'ți închipui că am față de sfântul răposat mai puțină dragoste și mai puțină evlavie decât tine.

Aceste cuvinte treziră pe bătrână ca dintr'un vis. Vechia ei slăvire și devotamentul său nemărginit pentru casa Drăculeștilor o făcură a se căi de cele ce rostise. Se spăimântă acum de cutezanța ei. Iar pe de altă parte, o mișcau tulburarea, durerea întipărite pe fața Voichiței. Doar stăpâna ei, copila ei, fiica lui Radu Vodă era aceea pe care dânsa o jignise, o ocărâse fără cruțare. Nu căzuse într'un adevărat păcat? — Și prinsă de o altă desperare, se aruncă la picioarele Domniței, sărutându-le, bătându-se cu fruntea de pământ.

— Nu fi așà mâhnită, Domnița mea, mândrețea mea, nu ține seamă de ce-am cuvântat... Iartă-mă, uită clevetirile mele... Sunt o nesocotită... Măria ta știi mai bine decât mine... la Măria ta e toată voea și puterea.

— Și de data asta vei cunoaște că voința mea n'a pierit.

— O cred... Eu nu te-oi mai supăra... O! nu. Și în curând vei scăpà de mine... foarte curând. De acum s'a sfârșit... s'a sfârșit cu baba cea limbută... o simt colea... Domnia ta urmează cum vei găsi de cuviință și nu mai gândi la ce-am spus. Eu mă duc... mă duc la culcușul de pe care n'am să mă mai scol!

Sdrobită, mai gârbovită ca oricând, Hrusana plecă, șovăind, ținându-se de perete să nu cadă. Ea nu mai căță la Domniță și nici aceasta nu'și dădù osteneala s'o oprească.

Fiica Radului Vodă rămase în prada celei mai aprinse porniri. Două simțimânte potrivnice se luptase până atunci în inima ei și se precumpănise între ele, zădărnicindu-i voința. Dar astădată, se isprăvise: hotărârea era luată, desăvârșit luată. Voichița simțea cu desfătare că îndoiala a părăsit-o, că a devenit tare, neclintită. Nici epistola sfruntătoare a lui Ștefan, nici dojanele mirelui ei nu fusese destoinice a o învrăjbì împotriva Domnu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui Moldovei ca uitarea de părintele său la o zi însemnată, ca aspra dar jalnica izbucnire a bătrânei Hrusana. Cupa era plină. Acum își vedea mai limpede ca niciodată vina. Era nelegiuită față de tatăl ei, pe cale de a'și pângări sufletul, de a aduce răposatului cea mai cumplită ocară. O! acum dorea lămurit răzbunare, dorea sânge și moarte. Și supt îmboldirea acestor aprige năzuințe, înfățișarea i se schimbă; ochii ei începeau a se îndepărta ca ai cupăresei, a răsfrânge și dânșii vrajbă și înverșunare.—Printre lucrurile ce împodobeau masa lângă care se afla, era și un junghi de preț, purtat odată de Radu-cel-Frumos. Ea întinse mâna și'l apucă răstit. Se uită lung la el, îi admiră luciul sclipitor, își plimbă degetele pe dânsu, cu gândul la îndemnurile și spusele bătrânei. — Cine știe ce curaj ar fi avut în clipa ceea! — Apoi îl puse la cingătoare cu o mișcare energică, pentru ca el să'i ție totdeauna mintea ațintită spre planul său. Și, în acelaș timp, temându-se poate de vr'o nouă schimbare în simțirea sa, socoti să se ducă în paraclisul domnesc din cetate, ca să cadă naintea lui D-zău și să'i ceară s'o menție în aceeaș hotărâre și tărie de suflet, să'i trimită un gând bun care s'o ducă la îndeplinirea datoriei sale, mântuind'o de starea nesuferită în care se află de luni de zile.

Inoptase mai de mult; se făcuse liniște deplină în cuprinsul cetății. Era tocmai vremea potrivită. Domnița porni prin neagra și strimta sală, pustie la ceasul acela de odihnă, încredințată că nimeni n'o vede nici n'o simte.

Ea nu bănuiă că și atunci, ca în orice timp, erau doi ochi cari o pândeau, în scop de privighere, de pază și de ocrotire, îngrijorați și neadormiți. Erau ochii lui Tador Dragoș. Niciodată Paisie nu și-ar fi putut închipui că cineva poate să'l întreacă în străjuire, și cu toate aceste pârcălabul îl întrecuse, fapt care stârnise gelozia cinstitului părinte. Deși acesta se culcă foarte târziu și se sculă foarte de vreme, pan Dragoș adormeă totdeauna în urma sa și se deștepta nainte de dânsu. Se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

află pretutindeni. Călugărului nu'i veneà bine când se loveà noaptea cu el prin săli, și de unde altădată se îngrijà de sărguința lui, acum se simțea atins, văzându-l mai vrednic decât dânsu de laudele Domnului său. Pe de altă parte însă, îl măgulea credința că pilda lui adusese pe părcălab la asemenea urmări, că el il convinsese, insuflându'i față de femeile ce li se dase în seamă toată neîncrederea sa. De fapt, Tador ajunsese mai prepuelnic și mai temător decât chiar cuviosia sa. Nu mai puneà temei decât pe sine însuș, fiecine i se părea un om gata de trădare ; i se năzărea de curse întinse bunei credințe sale ; poarta, zidurile cetății nu i se mai păreau destul de tari, custozii destul de numeroși. Căci patima, o patimă nebună, propășise repede și cumplit în sufletul lui, i-l luase în stăpânire pe deantregul și desăvârșit, încât nu mai rămăsese loc în el pentru altă simțire. Nu mai vedeà nimic pe lume în afară de pricina acestei patimi, acea Voichiță către care venise plin de înverșunare, acea ființă de care se mirà că Ștefan o ia atât în seamă. Adevărat că Domnița nu erà pentru dânsu o femee, un chip de lut ademenitor la păcate, o fiică a pierzării, ci o făptură minunată și neînchipuită, mai presus de omenire. Și iată că dorul de tovarășii săi il lăsase ; nu'i mai sclipeau dinaintea ochilor armele ciocnite în bătălii ; uitase aproape că pornise colò războiul, că Otomanii dădeau să calce hotarele. Gândurile sale rămâneau în marginele acelei cetăți a Neamțului despre care socotise că'l vă năbuși cu zidurile sale și în care acum se cuprindeà pentru dânsu lumea toată. Viața lui trecută o priveà ca un vis, toate câte fusese până în ziua când văzuse pe frumoasa și fermecătoarea Domniță i se arătau ca icoane șterse ; numai din momentul acela începuse el a fi cu adevărat, a trăi cu adevăcat. Zilele când n'o știuse, n'o cunoscuse, fusese zile pierdute și fără rost. Precum unele viețuitoare își schimbă desăvârșit chipul la timp hotărât și devin ființe cu totul noi, astfel și el dobândise o altă fire. Și mult l'ar fi mirat cine i-ar fi pus în vedere

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că puțin mai nainte altfel era, altfel simțeă, și că în vremea de față se află în prada și supt vraja nălucirilor dragostei, într'atât aceasta dragoste făceă acum parte din el însuș, era întreaga lui ființă. De altfel, nici nu pusese vr'o împotrivire, nu luptase cu simțirea nouă și nebănuită ce'l năpădise fără veste, și nici n'ar fi fost destoinic a o face. Nu puteă să cugete la apărare, când nu'și dă seamă de starea lui. Iubirea il răsbise cu atât mai adânc, cu cât aveă un suflet necercat, o inimă neatinsă. Beția ce'l cuprinsese era cu atât mai vie, cu cât cumpătarea lui fusese mai mare până atunci, cu cât buzele sale nu atinsese cupa dulcilor desfătări. Sufletele mai tari sunt adesea cele mai lesne și desăvârșit abătute, în împrejurări ca acele prin care treceă părcălabul.

Astfel se îndruma acel oștean de frunte pe calea uitării de datorie și a negrei trădări. De pe acum necredincios era în cuget către Domnul său. Nu mai avea pentru dânsu inima-i din trecut. Din contra, încetul cu încetul se umpluse de neprietenie și de vrajbă împotriva-i. Purtarea lui cu Voichița o credea ceva neînchipuit și vrednic de osândă. Prigonitorul fiicei lui Radu Vodă îl făcuse să uite pe învingătorul de la Orbic, de la Baia și Lipinți. Gândul că el râvnea la Domniță și o socotea drept lucrul său, nu'l puteă suferi. Și eră silit a veghea asupra ei pe seama lui și va trebui odată să o redeă în mânele sale, va trebui să se despartă de dânsa și să se întoarcă singur la vatra sa rece și pustie! Se mai puteă oare aceasta? Nu 'și închipuia încă ce ar face când asemenea răstriște ar veni asupra-i, dar se simțeă în stare de cumplite fapte. Vedeă roșu înaintea-i. Ispitit eră s'o răpească el pe Domniță, s'o ducă în codrii lui, unde să se bucure lacom de frumusețea ei, neîngăduind s'o mai ajungă privirea altui om.

Deși înfățișarea sa vădea urmele bântuirilor unei simțiri covârșitoare, nimeni nu putea bănui ce se petrece în sufletul acestui bărbat închis în sine, sgârcit la vorbă, afară doar de ochii atotpătrunzători ai bătrânei cupă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rese. Că obrajii lui își pierduse frăgezimea aproape fecioreasă dinainte, că seninătatea pierise de pe fruntea sa, nu era lucru de mirare pentru Paisie. El punea această schimbare pe socoteala necazului ce simțea Dragoș de a sta înmărmurit într'o cetate. Nimic mai firesc ca un oștean să sufere și să tânjască când e ținut departe de câmpul de luptă. Cine însă avea mai puține cuvinte de a'și da seamă de simțimântul ce insuflase, era tocmai Voichița, către care pârcălabul rămăsese nepătruns, tăcut ca și la început, mai mult poate decât în primele zile ale cunoștinței lor. Nici după destăinuirea Hrusanei, când cautase anume, pe cât îi îngăduia sfiala și cuviința, să vadă dacă nu se înșelase bătrâna, ea nu isbutise a se încredința din apucăturile pârcălabului că s'ar putea bizui vr'odată pe dânsu pentru o îndrăzneață și amarnică făptuire. Intrevederile și convorbirile dintre dânșii erau rare și scurte; și tocmai pan Tador se ferea de ele. Căci, deși toată bucuria și desfătarea îi stă acum în vieţuirea alături de Voichița, el suferea când se afla în fața ei de tăria simțirei sale, de o tulburare care'l facea să tremure și să amuțească, de teama ce avea că i s'ar ghici gândul. Și totuș și-ar fi dat viața ca să aibă inimoșia de a se mărturisi Domniței, de a'i destăinui cât o compătimește și cât bine 'i vrea, de a o încredința că'i împărtășește durerea. Aceasta cu atât mai mult, că—după cum îl înștiința Paisie și o vedea el însuș—ea arătă de o vreme tot mai mâhnită și mai abătută.

Dorința de a veni în ajutorul fiicei lui Radu Vodă și de a duce la capăt răstriștea sa, stăpânea cu deosebire pe pârcălab chiar în ceasul când ea se hotărâ a merge la paraclisul domnesc, spre a lua de acolo liniște și vrednicie. O văzû trecând prin sală, cu o palidă lampă în mână. Pășea atât de îngândurată că nu luă seama la dânsu. Se mai dădû încă la o parte într'un ungher și o lasă să meargă înainte. Apoi așteptă un răstimp după intrarea-i în paraclis, și numai îmbărbătat de singurătate, de umbra ce domnea în sfântul lăcaș, slab luminat de câteva

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

candele, se luă pe urmele ei. Voichița îngenunchiase în fața icoanei Maicei Domnului cea frumos împodobită. Pan Tador înaintă cu pași ușori și se opri în dreptul ei, cruțându-i rugăciunea. Domnița ajunsese tocmai la sfârșitul acesteia și zicea: «Indură-te, stăpână, împlinește'mi legiuita dorință, fă să răsară ziua când dușmanul lui Radu Vodă și al meu va fi răpus și'și va lua pedeapsa. Gonește din sufletul meu îndoiala și șovăirea; răpune'i toată mila, înflăcărează'l de ură, luminează-mă spre țelul meu. Trimete'mi, maică prea curată, o grabnică mântuire; ajută acelor cari vor să mă ajute; dă-le lor putere și bărbăție, ca să pue sfârșit chinurilor mele».

Învălmășala simțirilor care se frământau în inima Domniței și se răsfrângeau pe chipul său, luminat de tainica licărire a candelelor: jalea, remușcarea, învrăjbirea, îi dădeau un farmec straniu, nespus de tulburător. Lui Dragoș i se părea că o vede atunci întâia oară, oricât de bine erau întipărite în mintea lui neasemănatele-i trăsuri. Fu ademenit a o preamări ca pe o ființă dumnezeiască și vajnică totdeodată, un înger ce se pregătea să ia sabia de foc în mână. Inima-i porni a bate puternic, parcă ar fi dat să'i iasă din piept; răsuflarea'i se iuți. Voichița își dădù deodată seamă că mai e cineva în paraclis și întoarse capul spre dânsu. Ochii săi umezi și totuș scânteitori întâlniră privirile lui înflăcărate. Ea nu tresări măcar, nici se miră; parcă se aștepta ca pârcălabul să fie acolo, ca închinăciunea ei să i-l fi adus.

El se apropie încă de dânsa și zise cu glas adânc:

— Rugăciunea domniei tale a fost auzită. Cel de sus îți pregătise dinainte un mântuitor: iată'l de față. Îndrumat de D-zău am fost către domnia ta, trimis în zidurile unde te aflai înlănțuită. Sunt mândru, sunt fericit de chemarea ce mi s'a dat și mi-o voi îndeplini cu râvnă. Inima mea va îndrăzni orice pentru domnia ta, brațul meu e gata a'ți împlini gândul, cât de semeț fie.

— Indurare cer, prea cinstitule căpitan.... Dacă ai iubit pe maica ta, dacă ai puțină omenie, vino'mi în ajutor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1931

— Nu te rugă, Domniță, arată'mi care'i anume vrerea domniei tale, poruncește ce trebue să făptuesc.

— Dar mai intâi, zise Voichița, cu o urmă de neîncredere, pot să mă bizui pe un om ce l'am socotit până acum de dușman ?

— Dușman ti-am fost, drept este, dușman nainte de a te cunoaște și a te vedeà ; de când însă ochii mei au dat de lumina feței tale, prieten îți sunt, prieten adevărat și pe veci.

— Vorbele aceste pot fi o cursă...

— In numele a tot ce ți-e mai scump, începetează, Domniță, cu prepusuri atât de dureroase pentru mine. Ce dovadă de credința, de slăvirea mea să'ți dau ?

Apoi, urmând mai aprins și mai fățiș :

— Dacă chiar n'ai fi cugetat la mântuirea-ți, aș fi cugetat eu, dacă n'ai fi vrut să vezi sfârșitul chinurilor tale, eu le-aș fi pus capăt, într'atât nu le mai pot îndurà. Căci lacrimile tale sunt mai amare pentru mine decât pentru tine, căci durerea-ți îmi frânge inima mai mult decât ție și vrajba ta o simt mai aprig decât tu însăți... Făgăduesc în acest dumnezeesc lăcaș, naintea acestor sfinte icoane, să te mântui și să te răzbun !

— O ! da, viteazule Dragoș, fii paloșul dreptății, urgia nelegiuirei, arhanghelul călcând în picioare pe cel Hain.

— Nici o cruțare nu va avea din partea-mi cel ce a adus lacrimi în acești ochi, cel ce te-a supus robiei și cu sila vreà să te ià în stăpânire...

— El care a prădat pe părintele meu de coroană, care este, pot zice, omorâtorul său !... Și să n'am dreptul a'l uri, a'i dorì tot răul, a cere răzbunare ? Spune, spune, pane...

— Neasemănată este vina lui !

— Dă'i dar răsplata ce i se cuvine și mie mult râvnita pace... Scapă-mă de jugul unui tirau, care mă prigonește cu dragostea lui, o dragoste mai aprigă decât ura. El voește să'l iubesc și când voește, știi bine, nu ține nimic în seamă... El nu se roagă de iubire, ci impune,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

porunceşte a fi iubit... In toate e altfel decât ceilalţi oameni.

Şi parcă ar fi căutat să mai aţâţe, să aducă la turbare pe mult pornitul Tador ot Dumbrăveni :

— Am cercat să'i stau împotrivă ; am luptat, chemând în ajutoru-mi amintirea urâţelor sale fapte : moartea tatălui meu, ţara mea cotropită, cetatea mea arsă de dânsu... Dar câtă putere mi-a trebuit! Voi mai aveà-o şi de aci înainte, mereu?... Vai! tăria noastră nu e nemărginită... nu ştii ce poate aduce o clipă de rătăcire. Mi-e teamă de de mine însumi... 'mi-e grijă să nu cad în mişelie, să nu mai pot înlătura o pângărire. Poate ca odată stăruinţa lui să'mi biruiască împotrivirea... Poate că odată nu va voi să mai asculte de nimic decât de nelegiuita lui patimă!...

— Nu, răspunse încruntat pan Dragoş, care simţise câte un ghimpe în inimă la fiecare cuvânt al Domniţei, — nu, aceasta nu se va întâmpla. Nu va cădea asupra-ţi asemenea răstriştе cât voi trăi eu...

Voichiţa pusese mai dinainte mâna pe junghiul dela cingătoarea sa. Il întinse atunci pârcălabului, care'l apucă grabnic, cald încă de strângerea ei:

— Mântue-mă! mântue-mă! îngână dânsa, la tine'mi este toată nădejdea, cea din urmă nădejde..., Şi să ştii că nu mă vei îndatora în zadar... Făgăduită sunt intr'adevăr lui Mircea Oprişanul, dar celui ce'mi va împăca sufletul şi mă va scăpà din aceste ziduri i se cuvine dreptul de a lupta cu dânsu pentru mine. Negreşit, nici el însuş nu va avea nimic de zis :

Dragoş răspunse cu avânt:

— De răsplata ce'mi pui în vedere, nu cugetam a pomeni acuma... voiam să las totul la voia, la recunoştinţa domniei tale... şi iată că dorinţa mi se împlineşte mai mult decât visam... Al crede că voi fi vrednic de asemenea răsplată... Iar de nu mă va ajutà soarta şi mă va răpune Oprişanul, voi muri fericit că te ştiu des-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lănțuită și înseninată, că ți-a reînviat zâmbetul ce părea stins pe veci.

Mișcată de aceste vorbe, Voichița se repezi și apucându-i mâna o duse la buzele sale. O lacrimă căzu pe acea mână, capul i se lăsă o clipă pe pieptul lui... Pan Dragoș simți o văpae în tot trupul. În culmea unei porniri nebunești, grăi din adâncul sufletului :

— Sânge va curge pentru mângăerea ta, vei vedeà leșul dușmanului tău la picioarele tale. Ajunge-voi la inima lui, de 'mi-or stà împotrivă mii și mii de oameni ; nemăsurată'i acum puterea mea, neînvins sunt acum. O! de ce nu'mi ceri o faptă mai grea, ceva nesăvârșit de nimeni încă pe pământ. Aș vrea să'mi dai de luptat mult și cumplit, ca să judeci de ce pot îndeplini pentru tine ; aș fi bucuros să'mi pierd partea din rai, numai să pot zice că ți-am jertfit ceva.

Nici părcălabul nu puteà tăgădui mai mult, nici Voichița nu erà destoinică a stărui deocamdată asupra amă nuntelor împlinirei acestei făgăduințe. O tăcere grea se lăsă în paraclis. Amândoi erau pătrunși, istoviți de o strivitoare emoțiune.

Domnița porni a se retrage, după ce se mai plecă dinaintea icoanelor și mulțămi dintr'o privire părtașului său pentru semeața-i hotărâre. Și se depărtă ușor, ca o închipuire mult gingașă și ispititoare. Iar Dragoș rămase pironit pe loc, urmând-o cu ochii ; socotind că o vede, o aude încă, atunci când ea și dispăruse ; uimit încă de împrejurările în care se aflase. Apoi, odată singur, se întrebă de erà cu putință să se fi întâmplat cele ce se întâmplase într'un prea scurt răstimp. El vorbise cu Voichița în așa chip ?-el îi mărturisise câte aveà pe suflet, și ea i se făgăduise, îi atinsese mâna cu buzele sale? Acvea erau toate aceste ? Privirile lui căzură asupra junghiului pe care, în neștire, degetele sale se încleștase de părea lipite de dânsu. Se încredință că nu visa. Și atunci rostì înc'odată, în sinea-i, grozava hotărâre, ridicând arma către icoane. Nimic nu'l mai puteà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stavilì pe drumul necredinței, al celei mai negre uneltiri față de un Domn mare, slăvit de o țară, vrednic de a fi slăvit de o lume. Trebuia să meargă înainte. Patima dragostei, cu suflarea ei de foc, nimicise în sufletu-i ori-ce alte simțiminte, precum în ținuturile Africei vântul cel ferbinte arde și mistue totul în calea lui.

IX

Fuga

După înfruntarea cu Voichița, care o adusese la culmea întristării, cupăreasa se retrăsese în chilia ei și, închizând ușa cu zăvorul, se trântise pe patul cel lipit de zid, hotărâtă a nu mai vedea obraz omenesc, nici la ceasu-i din urmă, pe care 'l simțea mult apropiat. Nădejdea unei dulci răzbunări îi dăduse până atunci ceva putere de viață ; pierderea acelei nădejdi îi grăbea sfârșitul. Toată noaptea o petrecu astfel întinsă pe culcușul său, cu ochii deschiși și țintiți asupra peretelui din față, unde erau icoanele. Deși trează, chipul Domnului, coconului ei, îi sta dinainte, ca într'un vis, și ea 'i vorbea neîncetat, îi vorbea tare. Și parcă răspundea la nu știu ce tânguiri și mustrări ale lui :

— Las', Măria ta, nu jăli și nu te văita. Prea mă doare să te văd așa. Drept că răutatea e doamna pământului! Toți te uită și te hainesc, chiar cea născută din tine ; ca iubește pe cel ce ți-a pricinuit moartea, pe părtașul Dăneștilor ; numai credința mea ți-a rămas ; eu voi veni curând la tine să'ți aduc mângâiere.

...Mușatinul vinovat e de toate... El s'a furișat în inima copilei tale, ca șarpele cel viclean lângă Eva. Dar D-zău nu va îngădui ca să'și ajungă gândul. Semnele urgiei sale s'au și arătat. El a repezit asupra țărei lui Ștefan pe cruzii Agarieni, ca pe niște vifori pustiitori. D-zău le va da putere și noroc ca să'i nimicească trufia, să'i răstoarne tronul, cum ți l'a răsturnat el pe al tău, și să'i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1937

prăpădească moșia cu foc și sabie! Piatră pe piatră nu va rămâne din cetăți și din orașe; sângele va curge gârlă pe câmpiile Moldovei; pruncii vor fi uciși în brațele mamelor; jalea se va întinde peste tot acest pământ; vaetele se vor ridica până la bolta cerului. Atunci ne vom bucura și noi și fi-vor împăcate inimile noastre!... A! vie, vie cât mai curând acel ceas de desfătare, cât mai e o scânteie de viață în bucata asta de tină... să pot râde încă aice jos de prăpădul lor!

...Eu am făcut tot ce am putut, coconelule; dar ce mijloace aveam?... Îndrăzneala 'mi-a fost mare, nespusă, 'mi-am călcat pe inimă și am luat glasul dojanei... Insă *ea* nu m'a înțeles nici într'un chip. Cum să priceapă aceea a cărei minte e pierdută? cum să nu fie orbită aceea ale cărei vederi sunt luate ca de un fulger?... Căci vai! în strălucire și falnică măreție s'a arătat copilei tale neleguitul cela!

...Amar și nenorocire! Cumplite 'mi sunt durerile. Sufletul meu ar voi să'și ia sborul către Domnul, către tine; dar cum s'o las în ghiarele balaurului?... 'Mi-e sete de moarte și trebue totuș să trăesc, căci frică 'mi este că fără mine rătăcirea i-ar fi și mai rea...

...Las', Măria ta, las'! Este o dreptate pe lume... este o răsplată pentru toți... Nu pot să ție multă vreme isbânda și puterea hainilor... Ne vom înveseli și noi într'o zi, cei ce am plâns și am suferit. Nu va pieri mărirea neamului t u, nu se va stinge fala casei tale.

Tot așa urmară îndelung plângerile bătrânei.

In cursul zilei, Voichița, îngrijată că ea nu vine ca de obicei s'o vadă și arzând de nerăbdare de a o înștiința de înțelegerea-i cu pârcălabul Dragoș și a-i potoli astfel mânia și mâhnirea, însărcină pe un copil-de-casă să i-o cheme. Trimisul ei dădu de ușa închisă și abia căpătă răspuns dela Hrusana. Ea nu deschise și rămase nemișcată pe pat. Porunca Domniței n'o urni din loc:

— Fie sănătoasă și în voe bună, Măria sa. De venit nu pot să vin, căci iată, sunt pe moarte și tare doresc să'mi dau stârșitul în liniște și pace. Rog pe prea lumi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nata Domniță să'mi îngăduе a sta singură aicе, singură cu păcatele mele, până la clipa din urmă, carе o să'mi vie îndată, spre bucuria mea și a celorlalți. . . Căci dе gеaba încurcam o lumе și pricinuiam nеcaz.

Trimisul sе întoarsе la Voichița, apoi bătu iar în ușă:

— Jupânеasă Hrusano !...

Nеprimind nici un răspuns, fu nevoit să îngâne din nou:

— Cinstită cupărеasă, ascultă-mă...

Bătrâna oftă adânc din lăuntru și mormăi:

— Vai ! că nu'mi dau răgaz să mor !

— Auzi cе'ți spun. Domnița е îngrijită dе d-ta. Cе ai ? Cum îți estе ? Vrеa să tе vadă. Dе nu'ți poți lăsa patul, va vеni Măria sa aicе.

— In numеlе celui prеa sfânt, să nu sе supеrе Măria sa. Dе cе s'ar supăra că sе stingе o babă îndărătnică ?...

— Tе simți dar rău dе tot... nici tе mai duc picioarеlе... atunci să vie Măria sa.

— D-zău s'o ție și să'i facă parte dе toatе bunătățilе... Eu sunt o făptură ticăloasă și plină dе prihană... Mai binе că mă sfârșеsc... Preamăritul mеu stăpân mă chiamă la dânsu.

Copilul-dе-casă, văzând că nu'i chip a obține altcеva dеla cupărеasă, carе nici nu'i răspundеa cum sе cadе, îi dădu pacе și înștiință pе Voichița dе toana cе cuprinsеsе pе crеdincioasa ei.

Pеstе un scurt răstimp, Domnița sе afla dinaintеa camеrii bătrânеi, împrеună cu părtașul său Dragoș. Il luasе cu dânsa pеntru ca și еl să dеa încrеdințarе dе cеcеacе hotărâsе amândoi, să ducă și еl Hrusanеi buna vеstirе, carе, după toată socotința, trеbuеa s'o învie și din morți.

Insă ușa chilioarеi rămasе închisă și pеntru fiica Radului Vodă. Cu smеritе rugăminți și cеrându'și multе iеrtăciuni, bătrâna îngână iarăș cеlе grăitе către copilul-dе-casă:

— Nеvrеdnică sunt dе bunăvoința și îndurarеa Măriеi talе... Naintе dе a trеcе în lumеa cеalaltă, voi să am tihnă, ca să mă gândеsc la grеșеlilе mеlе... Și е binе să mă isprăvеsc în colțul ăsta, în părăsirе, ca un câne

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

râios... Așa mi se cade, căci am mușcat mâna stăpânei mele.

In rostul ei era și jale și amară ironie.

— Voi să te văd negreșit, jupâneasă Hrusano ; îți aduc știre îmbucurătoare, negândită.

Și fiindcă cuparesa tot se codea și urma a mormăi, Voichița fu silită a o îndupleca prin asprime :

— Deschide... îți poruncesc!

Bătrâna se dădu însfârșit jos de pe pat și trase zăvorul în tăcere.

Dar când, pe pragul ușei, dădu cu ochii de Tador, alături de Domniță, tresări și se încruntă ; prinse din nou glas și strigă cu tărie :

— Doamne sfinte! ce mai vrei cu roaba ta?... Cu cine umblă odrasla lui Radu Vodă, vai mie!

— Vezi bine, e pan Dragoș, pârcălabul acestei cetăți.

— Sluga și credinciosul lui Ștefan Mușatul... O! doar m'am rugat să fiu cruțată în ceasurile aceste!... Ce poate căuta domnia lui la mine!... De 'mi aduce mila sa, n'o primesc.

Își reluase locul pe pat și țintea asupra oaspeților săi priviri rele. Dragoș închisese cu grijă ușa.

— Nu, jupân pârcălabul îți aduce ceeace ai dorit arzător, mai mult poate decât ai nădăjduit. Incetează de a cârti și a te văeta, neneaco, și dă laudă lui Dumnezău. Bucuria ne va veni prin acest mărinimos oștean. S'a legat prin jurământ să mă mântuiască și să mă răzbune.

Bătrâna rămase tăcută și în nemișcare. Parcă nu pricepea ce aude. Poate nu'i venea să creadă, poate se uimise ; ori că'i era teamă a se lăsa în plata bucuriei sale. In cele din urmă șopti, dând din cap :

— He! prin ce m'am făcut vrednică de atâta har ceresc?... Nu vă bateți joc de mine, rogu-vă.

Dar Domnița urmă, povestindu'i cu deamănuntul, spre încredințare, cele petrecute între Dragoș și dânsa în paraclisul domnesc, arătându'i câtă bunăvoință aflase la dânsu, ce pornire împotriva tiranului, și cum ea însăș era astădată pe deplin hotărâtă, nu mai avea nici o sfială,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nici un dor de cruțare. Gândul îi sta numai la pedeapsa celui nelegiuit.

— Acum, zise ea isprăvind, mă simt cu adevărat urmașa atâtor falnici și oțeliți voevozi, acum vrajba stăpânește inima mea cât și pe-a d-tale. Privește mă și zi dacă mai seamăn cu cea de odinioară... Mila m'a lăsat... Nu mai doresc altceva decât răsplată pentru urgia îndurată de părintele meu, de mine însămi!

Cupăreasa o ascultase cu pătrundere, cu sfințenie, sorbindu'i fiecare vorbă. Și pe măsură ce sburau cuvintele, fața i se înseninà, se înviorà. Să fi zis că în câteva clipe viața se aprinsese din nou într'ânsa, că trăsurile ei, întinerite, nu mai erau atât de hâde. Iar când isprăvi stăpână-sa, un zâmbet—lucru de mult nepomenit la dânsa—răsări pe chipul ei, aruncând asupra-i o tristă lumină, asemenea cu aceea care pătrunde într'o temniță neagră și mohorâtă.

Își întoarse cu încetul privirile către icoanele din perete și șopti ceva din buzele-i tremurătoare. Și grăind apoi către Voichița, zise :

— Să cred însfârșit că te-ai umplut de vrednicia neamului domniei tale cel lăudat? Să cred că văd însfârșit pe adevărata fiică a lui Radu Vodă, care se rătăcise de noi odată?...Era vreme să-ți aduci aminte de sfânta datorie.

Slavă și mărire inimosului boer care 'ți vine in ajutor. Binecuvântat fie pe veci, cu tot neamul lui. Dumnezău să-l împărtășească de toate harurile sale și să 'i dea loc de cinste în raiul său, alături de toți sfinții...

După o scurtă oprire, tresări și, căutând la Dragoș, reluă :

— Numai tăria lui să ție și gândul să nu i se schimbe. Să nu cadă în mișelie ori în înșelăciune.

— Am făgăduit doar dinaintea icoanelor, răspunse pârcălabul. Și pe lângă aceasta fie'ți chezășie evlavia ce am pentru Domniță, nestrămutata dorință ca ea să nu rămâe în stăpânirea prigonitorului său.

— Văd că din suflet vorbești și totuș cu nimic nu mă pot încredința de ajuns... Mi-e tot teamă... Ai dacă îți

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1938

vei uită cuvântul și nu'ți vei îndeplini făgăduința, facă-se cerul de-asupra capului tău de aramă și pământul de sub picioarele tale de fier. Păgubit să fii de viața viitoare și să ai parte de focul cel nestins.

— Amin! zise pan Tador Dragoș cu hotărâre și totuș sguduit de un fior.

Ochii bătrânei dădură de junghiul lui Radu-Vodă, pe care Domnița il păstrase ca amintire și care acuma sta la cingătoarea pârcălabului. Pricepu și se veseli. Il ceru printr'un gest și când il avu în mână șopti, cătând cu drag la dânsu:

— Fericită armă, căci vei bea sângele vrăjmașului... De ce nu sunt în locul tău?...Cât îmi pare de rău că nu te duc eu la țel... Pătrunde adânc inima lui, rupe-o bucăți, dă'i dureri cumplite... să simtă mii de morți!

După ce strânse la piept fierul și-l înapoi lui Dragoș, ceru Voichiței să-i spue ce pusese la cale pentru îndeplinirea planului lor, ce măsuri cugetase a lua. Lămuririle date o mulțămiră.

— Numai, zise, nu zăbăviți... Ar fi bine în toate privințile și — cine știe! — poate aș mai trăi și eu îndestul ca să-mi văd visul cu ochii.

— Câteva zile ne vor fi deajuns... Dorul de a grăbi lucrurile nu ne lipsește nici nouă și urzirea noastră nu va cere, cred, multă strădanie, răspunse Dragoș.

— Și nu vei trăi numai ca să vezi această ispravă, jupâneaso, adaose Voichița. Nădăjduesc să aibi multe zile tocmai de aci nainte și socot că viața 'ți va fi din nou dragă.

— Nu, Domniță, nu se mai poate... N'a mai rămas putere în mine... Și însăș bucuria ce mă așteaptă, îmi va pune desăvârșit capăt.

— De ce vorbești așa? D-ta nici nu vrei să lupți cu răul... Aide, adună'ți toată vlaga, încearcă a te înviora. Doar trebue să fugim împreună, să facem un drum greu.

— Te rog, dulce stăpină, nu vă gândiți la mine, nu vă împedecați de mine. Nu voi să întârziați o clipă din pricina mea... Nu, nu trebue să mă luați cu domniele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaarhivania.ro/mem1901-1932

voastre... V'aș fi o sarcină prea grea ; n'aș putea să vă însoțesc ; aș da loc la cine știe ce neajuns... Nu, uitați de mine ; lăsați-mă aice în plata soartei mele... N'o să am mult de stat fără stăpâna mea.

— 'Mi-e groază de turbarea celor din cetate când vor vedea că am fugit. Ea se va revărsa asupra d-tale și nici pan Dragoș nu va fi poate destoinic a te apăra îndestul... nici n'ar fi cuminte să ți se arate prea prieten, căci ar deștepta prepus.

— Nu'mi purtați de grijă, vă spun. Lase domnia sa pe oamenii lui Ștefan să facă cu mine ce-or poftî. Ce'mi mai pasă acum ?... Doar mai mult de-o moarte nu'mi pot da, mai mult de o viață nu pot lua : o viață pe sfârșite. Că m'or chinui ?... Ei, și ?... Aș mai putea simți oare vreo durere ? Și chiar de-aș simți, nu'i nimic !

Numai o rugăminte 'ți fac, Măria ta : să nu'mi lași oasele în pământul ăsta neprieten, ci să mi le duci în sfânt pământul nostru ; și iarăș te rog mult să mi le îngropi la picioarele Domnului meu Radu și a Doamnei mele Maria...

Cât despre cele privitoare la suflet, încredințată sunt că te vei îndura de o slugă credincioasă și vei căuta să nu rămâe neîngrijită după moarte.

— Dreptate ai să fii pe pace din partea asta... Dar eu nu voi să'mi pierd nădejdea și'ți cer din nou ca nici d ta să nu te lași prea lesne răpusă.

— Dar poți zice că m'am lăsat vr'odată ? N'am încercat de toate ? N'am băut apă din fântâna Cedronului ? Nu m'am uns cu untdelemn dela candela Sf. Mormânt ? N'am folosit ceară descântată lângă apa Iordanului ? N'ai făcut domnia ta destule acatiste și n'ai pus să'mi scrie pe coji de pâne ? Ce să mai fac ? Nu e voia celui de sus să mai văd lumina acestei lumi. El m'a și vestit în multe rânduri. Numai astă noapte icoanele au trosnit de două ori.

— Dacă mă ascultai și primiai să'ți aduc icoana Sf. Gheorghe dela Suceava, cea făcătoare de minuni...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Icoana Mușatinului ?... Icoana care face minuni pentru dânsu nu'mi poate prii mie !

— Dar apă de Prut a băut jupâneasa ? întrebă Dragoș ; nu'i leac mai bun pentru orice boală.

— Am băut, zise cupăreasa, dar Prutul e din țara lui Ștefan. Cum putea să mă tămăduiască pe mine ?

— Mai este cineva pe care eu îl cred destoinic de a'ți face bine. Hotărește-te a încerca însfârșit și cu dânsu, jupâneasă Hrusano... Încearcă de dragul meu.

— Niciodată, luminată Domniță. Plecată sunt să mă supun la tot ce voești, dar asta nu ; un suflet am și nu voi să mi-l dau pierzării, glăsui bătrâna cu tărie.

— Totuș e om de treabă și meșter mare vraciul cel Venețic. Trebue să asculți de dânsu astădată... Uite, iau asupra-mi păcatul d-tale.

Domnița pomenea de un anume doctor Giovanni Andrea Grillo, luceafăr al școalei dela Salerno, pe care Ștefan îl ceruse Senatului Venețian, într'o vreme când sănătatea iubitei lui părea foarte atinsă. Meșterul în doctorii vindecase repede pe Voichița și de atunci căpătase încrederea lui Vodă. Grijile prin care trecuse acesta, teama ca Domnița să nu cadă odată cu adevărat bolnavă, din pricina supărărilor ce îndura, îl îndemnă să reție la sine pe Grillo, oprindu-l de a se mai întoarce în țara lui și dându'i în schimb însemnata simbrie de cinci sute galbeni pe an. Bietul *vraci* stătea dar de mult amar de zile la Curtea Voievodului Moldovan, unde zicea el «barba avuse vreme să'i crească de un cot și părul să'i încărunțească» — ducând dorul frumoasei lui Veneții și scumpei sale soții, pe atât de sglobie pe cât de drăgălașă, și de a cărei credință nu eră nicicum sigur. S'ar fi scutit și de cinste și de bani, ca să se întoarcă acasă, dar pas de treci peste voia lui Ștefan și îl înduplecă cu una cu două ! Fu silit să'și înghită necazul și să se pătrundă de răbdare. Când Vodă trimisese pe Voichița la cetatea Neamțului, îl închisese și pe dânsu acolo, sub aceeaș bună pază, punând în vedere pârcălabilor săi să vegheze și asupra lui, uitând însă a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

le porunci totodată să aibă față de dânsu, ca față de Domniță, o deosebită bunăvoință. Așă că se văzù de fapt ținut la o adevărată propeală in chilia sa. El insuș, ce'i drept erà, bucuros să nu mai dea ochi cu locuitorii cetății, cărora le insufla spaimă și neprietenie și cari se fereau de dânsu ca de un ciumat. Își petrecea zilele singuratec în mijlocul cărților, sticluțelor și uneltelor sale, aduse odată din Italia, și pe care Moldovenii le priveau ca născociri ale Necuratului. Numai Voichița, pentru că se prilejise a'și da seama de pricepcrea și omenia lui, avea altă părere de dânsu și căuta a'l alina, dându'i nădejde că'și va redobândi in curând libertatea. Ea stăruise în mai multe rânduri pe lângă cupăreasa Hrusana să se dea în îngrijirea lui, însă aceasta nu se învoise cu nici un preț. Și nici acum, când se credea în gura morței și avea cuvânt de a dorì ca viața să'i fie prelungită, nu se înduplecă, cu toate stăruințele stăpânei sale, să se lase în plata unui eretic și unui înfrățit cu cel Rău. Voichița fù in cele din urmă nevoită să treacă peste această împotrivire și, la cererea ei, Dragoș trimise doi lefegii să'l aducă.

Aflând că este chemat de Domniță la căpătâiul cupăresei, sinior Grillo se bucurase. Era doar spre folosul lui să îndatoreze pe Voichița, dându'și silință a scăpà pe credincioasa-i, ca mai pe urmă să poată năzui la recunoștința ei. Sosise grabnic și sârguitor, smerit și supus, în chilia unde erà așteptat, aducând cu dânsu leacurile de care putea să aibă nevoe, căci știa dinainte cu ce boală are afàce.

Cum îl văzù, bătrâna întoarse capul, iar Dragoș încruntă fără voe sprincenele și rostì în gând cuvinte de apărare împotriva duhurilor viclene.

Doctorul dădù să pipăe pulsul bolnavei. Ea se ferì răstit.

— Nu vreau să mă atingă, zise.

— Nu'ți fie frică, jupâneasă, n'o să'ți facă nici un rău, mă prind eu chezașă, stăruì Voichița.

— Știe doar dumnealui că l'ar costà prea mult de s'ar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încercă să umble cu fermecătorii, adaose pan Tador, uitându-se întepat la sinior Grillo.

— Drept că nu'i nevoe de vr'o cercetare de aproape, făcù italianul cu sfială, cunosc boala jupânesei de mult... Sufere de inimă rea, cum am zice.

— Nu'i așà că ai nădejde bună ? întrebă Voichița.

— Da, prea luminată Domniță, socotesc că e încă vreme. Fie încredințată Măria ta că'mi voi da toată silința, voi întrebuința toate mijloacele marei noastre științe.

Vorbind așà, doctorul apucă o cutie pe care o adusese cu sine și o deschise. Ea cuprindea mai multe pietricele frumos orànduite Luă una și o înfățișă obrazelor de față.

— Iată, am aci o piatră cu însușiri minunate. E din neamul acelora pe care noi le numim *judaica*. Scoate orice răutate din trup, ca printr'un har dumnezeesc. Destul s'o pui...

— Nu!... nu voi... ducă-se pe pustii leacul d-tale.

Voichița vrù să mijlocească, însă sinior Grillo nu'i dădù vreme. Își puse liniștit piatra la loc și luă un șip :

— Atunci binevoiască jupâneasa să bea din această *mixtură*, care dă putere, vioiciune și veselie. E o născocire a mea și mă fălesc cu dânsa.

— Neagră și uricioasă e! zise pârcălabul bănuitor.

— Nu mă spurc eu, mormăi bătrâna.

— Bea, neneaco, dacă ai ținut vreodată la mine.

— Mă jur pe mântuirea mea că nu'i ceva rău nici ne curat, făcù bietul vraci ; e numai un amestec de burueni întru ales, culese înainte de Inălțare și fără seamăn de bune pentru potolirea fierei și răcoreala sângelui.

Dar Hrusana lui Pârsnea dădea din cap și nu arătà semne de îndoplecare.

— Lasă că beau eu în locul jupânesei, zise Domnița cu hotărâre ; am deplină încredere în meșteșugul și prietenia dumnealui.

Nu erà nimic de mirare pentru cei de față în propunerea Voichiței, fiind dată credința Românilor de pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromana.ro/mdrr1901-1932

vremuri că leacul prinde nu numai dacă bolnavul îl ia el însuș, dar și atunci când altul îl ia în locul lui. Insă Dragoș nu împărtășea siguranța ei.

— Mai stai puțin, zise, apucând de braț pe sinior Grillo, care, cu multă plecăciune, înfățișă o linguriță cu doctorie Domniței. Nu voi îngădui să bea Măria sa până ce jupân vraciul nu'și va cercă, el mai întâiu, leacul cel minunat... Bea jupâne!

— Eu?... De! nu zic... dar ilustrisima Domniță are deosebită prietenie pentru bolnavă și doctoria va aveà mai multă putere de o va lua Măria sa, decât dacă o voi lua eu... De altfel, mă jur pe dragostea iubitei mele Zaneta că această mixtură...

— Beà jupâne! porunci pârcălabul neinduplecat; altfel, de prisos să mai vorbim. Domnița e dată doar în paza mea.

— Fie cum vrei! șoptì doctorul supus.

Și ridicând ochii la cer, puse linguriță la gură și o golì repede, căutând a zâmbì; insă nu'și putù ascunde o strâmbătură.

— S'a strâmbat, vezi!... De ce te-ai strâmbat, jupâne vraciule? întrebă Dragoș iute.

— De!... drept să spun că e cam amară, dar tocmai de aceea e și prielnică, serenisime pane.

— Adu... Eu nu mă tem de amărăciuni. Am gustat atâtea până acum! zise Voichița.

Vie sănătatea de la puterea dumnezeiască, ce biruește totul, ură sinior Grillo, după ce bău Domnița, rostind din obicei formula care se punea pe atunci la sfârșitul rețetelor.

— Să fie de leac! adaose pan Dragoș.

— O doresc din tot sufletul, făcu doctorul, și pentru binele jupânesei Hrusana și pentru cinstea mea și pentru plăcerea ce simțesc de a îndeplinì porunca prea luminatei Domnițe.

— Recunoștința mea ți-e de mult dobândită și ca va ajunge și mai mare, dacă vei săvârșì această fericită vindecare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Știe Măria ta care ar fi singura răsplată la care țin, se grăbi a adăogă doctorul. Strălucitul între toți Domnii acestui lumi, atotputernicul voievod Ștefan e mărinimos, e darnic ca nici unul altul... Sunt mândru de bunăvoința ce'mi arată... Dar ce să fac?... Poți fi pe deplin mulțămit departe de țară, de o soție tânără, frumoasă și care te iubește arzător?...O! Domniță, nădăjduesc că rugămințile mele te-au înduioșat și vei binevoi să'mi dobândești libertatea.

— Dute în pace și nu'ți mai muncì gândul. Nu vei mai avea mult de așteptat: eu ți-o spun. Nici va fi nevoe de stăruință din partea mea. Mântuirea'ți va venì dela sine.

— Toți cei cari au jălit se vor bucura, zise bătrâna rânjind.

Doctorul, nedumerit dar încântat, se plecă până la pământ naintea Voichiței:

— Mărire și slavă Puterniciei tale! Indurarea ta va ferici pe-o prea smerită slugă.

După plecarea lui sinior Giovanni Andrea Grillo, Domnița și pârcălabul nu mai zăbăviră mult lângă patul cupăresei, asupra căreia vrăjita băutură sorbită de stăpână-sa începù a lucrà îndată în chip binefăcător. Vorba'i, că liniștea și o dulce toropeală îi pătrunse tot trupul. In mijlocul sfaturilor de nesovăire ce le dădea, adormì sub ochii lor, de un somn cum nu mai avuse dela prăpădul coconului ei. Și visă că Dragoș îi aducea într'o cupă de aur sângele Mușatinului....

Chiar dacă planul de fugă a Voichiței nu cerea prea multă iscusință, greu i-ar fi fost lui Dragoș, cu mintea nedeprinsă la viclenii și prefăcătorie, să-l alcătuiască pe deantregul și să-l aducă la îndeplinire. Ajutorul Armeanului Kirkor Sanadrug îi fu de mare folos. Domnița îi vorbise de acesta când îl văzuse în nedumerire și'i pusese pe amândoi in legătură. Negutitorul îi desăvârșise urzirea prin născocirile sale și se apucase din partea-i de lucru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaarhivamaria.ro/mdrr1901-1932

cu toată râvna. După îndemnul său, Dragoș căută printre lefegiii străini din cetate oameni în stare a'i urmă poruncile orbește. Nemerì mai întâi un Podolean, care slujà de mult în oștirile Moldovei, avuse adesea de căpetenie în războaie pe Sima Dumbrăveanul și-l cunoștea și pe dânsu de când erà copilandru. Nu'i fu greu a și-l face părtaș din două vorbe: erà și om gata la orice pentru câțiva galbeni. Printr'ânsul năimi alți lefegii, tot străini și tot una lipsiți de lege și de Dumnezău. Aceștia aveau însărcinarea de a înlesni plecarea Voichiței din închisoarea ei și apoi de a o însoți până la hotare, pentru ca prin pasul Oituz s'o treacă în Ardeal. Aci o așteptà Sanadrug cu alți oameni, spre a o duce la Brașov, unde să aștepte ca o luptă în parte între Mircea Oprișanul și Tador ot Dumbrăveni să hotărască la care din amândoi va aparține. Tot Armeanul chibzuise mijlocul prin care Domnița putea ieși din cetate neluată în seamă: un număr cuvenit de femei, plătite și dăscălite de dânsu, trebuiau să se înfățișeze Voichiței, supt haină de călugăriță, ca venind dela o mănăstire din apropiere, chip pentru a'i aduce închinăciuni de sărbători. Domnița se va învestmântà și ea ca monahie și va pornì odată cu ele, printre ele Custozi la poartă fiind rânduiți în ziua ceea însiși slujitorii cumpărați, nu erà primejdie să fie oprită acolo. Odată vestea fugei sale răspândită, aceiași lefegii aveau să plece din porunca pârcălabului ca s'o caute, însă de fapt pentru a urmà dorințelor sale.—Iar în vremea asta, Tador Dragoș trebuià să ia drumul către tabăra lui Ștefan spre a'și săvârși nelegiuita faptă.

Aceste uneltiri se îndeplinise întocmai, fără stavilă și cu noroc, și Voichița stà gata să coboare în ocolul cetății cu falșele surori ale Domnului, când deodată mintea lui Dragoș fu izbită de o împrejurare la care nu cugetase până atunci și care puteà să strice totul. Ce erà de făcut cu Paisie? Cum să se ferească de dânsu? Cum să înlăture privirile lui bănuitoare? Cu neputință ca cumplitul Frânge-fier să nu cate de aproape la maice, să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu se ţie grapă de ele până la poartă, el care nu scăpă nimic din vedere, care prindea grijă de nimica toată, ca un telegar nărăvaş. Şi cum să stai de vorbă cu dânsu, cum să-l îndupleci?

Pârcălabul rămase un răstimp înmărmurit, pătruns de groază. Oricum, să dea îndărăt nu mai era chip; Voichiţa trebuiă mântuită cu orice preţ. Prea hotărât era a merge până la capăt, a nu se opri în faţa nici unei piedeci. In dragostea lui pentru Domniţă, nu ţinea seamă de nimic; o crimă mai mult nu-l înfricoşă. Îi şi jertfi în gând pe credincioşu-i prieten. Dacă acesta făcea larmă, punea vr'o împotrivire, dacă nu ascultă de rugămintea lui de a'i păstră taina şi a lăsă lucrurile să'şi urmeze cursul hotărât, n'avea să fie cruţat. Beciurile Neamţului, sabia chiar la nevoe, l-ar fi cumînţit, i-ar fi luat putinţa de a vătămă. Dragoş dădu să'i iasă înainte, dar monahul nu se arătă. Nu fusese de faţă—lucru ciudat—nici la sosirea călugăriţelor Pe de altă parte nimeni nu-l văzuse plecând undeva; paznicii se jurau că trebue să fie în cuprinsul cetăţei. Parcă intrase în pământ! Pârcălabul puse să-l caute pretutindeni. Insă cum vremea trecea şi Paisie nu ieşea de nicăeri, poftì pe Voichiţa să plece, aşa precum se pusese la cale. El însuş se duse împreună cu măicuţele până dincolo de poartă, cu mâna pe paloş şi inima svâcnită. Părintele-Zarvă nu se ivì nici în cele din urmă şi Dragoş avù mulţămirea a vedeà izbânda urzirei sale şi pe Domniţă afară din zidurile unde jălise atâta.

Dar unde era însfârşit Paisie?

Norocul său şi al pârcălabului — care fu scutit de o altă faptă urgisită — mijlocise într'un chip minunat ca tocmai în acele grele ceasuri el să nu'şi poată da seama de câte se petreceau în cetate, deşi aevea tot acolo se afla. Duhul rău care, pe semne, se ţinea de dânsu, îl dusese iarăş la păcat, scăpându-l însă de o mare primejdie.

Călugărul se simţea nemulţămit ca niciodată în viaţa lui. Nădejdea cu care venise în cetate 'i era acum cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://cimec.ro/mdrr 1901 1932

desăvârșire pierdută. Nici gând să aibă prilej de a vedea vr'o hartă cât de mică. Liniștea și pacea urmau a fi depline. Mai rău decât la mânăstire, unde incalea se făcea sgomot și tărăboi. Aice zilele treceau posomorâte și la un fel; nici pic de schimbare. In zare tot nu se arătă nici un dușman. Armele lefegiilor lui Vodă începuse a ruginì. Ei își omorau vremea jucând în tavlii, în coinace și hârjețe; jocuri la care bietul părinte putea doar să privească, nu să ia și parte, după pravila călugărească. Urâtul îl rodea, îl dobori. Ajunsese și el posomorât și ursuz. O toropeală greoaie îl cuprinsese. Dormea în neștire, peste firea lui; stă ceasuri întregi încremenit la gura sobei, căscând, cască-gură, la salturile flacărilor purpurii. Puțină mângâiere îi venea numai de la Mâzgă, pristavul pivniților domnești dela Neamțu, fost oștean de seamă ca și dânsu,—nu lefegiu nici glotaș prost—limbut ca și dânsu. Amândoi scormoneau cu drag prin vremile trecute și, înviind amintirile, vorbind de multeori la odată spre a povesti mereu aceleași lucruri, se ajutau unul pe altul a duce sarcina zilelor bătrâne. Paisie luase obicei a însoți la orice prilej, pe prietenul său când se cobora în pivnițile cele adânci și bine boltite, și asta devenise chiar deosebita lui plăcere. Ii era bine acolo, printre pântecoasele vase pline de roade ale viilor, care de care mai bune și de a căror aromă, măcar, se bucura și el. Ajunsese să știe obârșia, vârsta și însușirile fiecărui vin, cât și Mâzgă, care nu încetă a'i spune minuni de ele. Așa crescuse, firește, în sufletul monahului, de felul lui mare iubitor de băuturi alese, dorința de a face odată cunoștință mai de aproape cu aceste bunătăți ale mesei domnești, din care abia gustă rareori, la zile mari. Mai cu seamă o butie cu vin de Cotnar, din vița sădită de însuș Ștefan Vodă, îi lua văzul, îl făcea să se roșească de poftă, să mestece în sec. Mereu pe lângă dânsa umbla, învăluind-o în căutături de îndrăgostit înflăcărat, de a'i fi crezut că o s'o soarbă odată din ochi cu totul lui tot.

Iată însă că tocmai la vremea hotărâtă pentru fuga

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Voichiței și înainte de venirea falșelor călugărițe, părintele-Zarvă găsi pe masa din chilioara lui, unde jucase în tavlii Măzgă cu Buznea hotnogul, cheile dela pivniță, uitate de mai marele pivnicerilor. Cum le văzu, i se urcă sângele în față. Un gând vinovat îi și trecu prin minte. Dar îl goni și dădu fuga după pristav. Din nefericire, acesta și plecase din cetate, după niște treburi, până în seară. Se vede că un drac le punea toate la cale! Paisie stătu o vreme cu cheile în mână, nedumerit. Poloboacele cu dumnezeesc suc, toate poloboacele, și Cotnarul cel neasemănat, îi jucau pe dinainte, făcându'i cu ochiul. Erau la voia lui. Putea să beă și el din belșug, cât îi cerea inima, cum nu făcuse de atâția ani.

— Doamne! Doamne! nu mă încercă! șoptì în sine.

Și aruncă cheile pe pat. Apoi văzând că n'are liniște, se gândì să le dea în păstrare alteuiva. Unui pivnicer? Nu... n'avea încredere. Lui Dragoș?.. Da, lui Dragoș. Ieși din chilie cu năzuința aceasta. Insă, cum trecù de prag, în loc să apuce spre locuința pârcălabului, porni hinișor și deadreptul spre beciuri. Astfel se pomeni că ajunge la ușa pivniței, că o deschide ușurel cu o mână tremurătoare și se află față în față cu căzile, butiile și ulcioarele de mare preț. Priveliște minunată și care, lăsând deoparte bătăliile, i se părea cea mai plăcută vederilor! Stăteau toate la îndemâna lui; nimeni nu știa c 'i acolo, nimeni nu'l vedea... Așa'i, însă erà sus cineva care'i cunoștea fapta neîngăduită, vina, și avea să ție seamă de dânsa. De aceea mai șovăì câtva; dar însfârșit întinse hotărât mâna și apucă o cană de pe cea mai apropiată butie. Va beà numai o dușcă, o dușcă bună, și atât. Și pentru aceasta va bate o sută de mătănii!... De mult doar nu păcătuise și nu avuse de împlinit nici un canon.

Se repezì întâi și întâi la polobocul cu mult râvnitul vin de Cotnar din viile domnești, vin armaș. Își umplù cana cu lichidul cel auriu și aromatic. O desmerdă o clipă cu privirea, apoi o dădù pe gât dintr'o dată, pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901 1932

nerăsuflate. Era într'adevăr o duşcă de uriaş... Şi i se părû că se născuse din nou. Şi de multă desfătare rămase cu ochii închişi, în uimire.

— Slăvit e, mămucuţă, slăvit e! zise în cele din urmă, pătruns.

Apoi nici se mai putû înfrâna şi iar se repezi, pornit la poloboc; iar mai umplu o stacană.

— Încă o duşcă, încă una, că nu'i chip... Şi pentru asta voi ajună o zi.

Iar după ce goli cu lăcomie şi aceasta a doua cană:

— Vrednică de mărire e orice faptă a ta, Ştefane, glăsuì dânsu; oricând numai lucruri mari săvârşeşti... Tot tu trebuea să aduci viţa ruptă din rai pe pământul Moldovei... Ispravă a fost şi asta; cât şi o izbândă însemnată... Să aibi veşnică pomenire şi pentru dânsa!

Dar cele două duşti îi întărtase mai mult pofta:

— Încă una!.. încă! zise. Cincizeci de mătănii, şi pace!

Se pleçă, scoase din nou dopul, umplu din nou cana. Şi duşca de a treia i se părû mai bună decât cele dintâi. O şi băû încet, socotit, câte puţintel, — ca să ţie mai mult —gustând bine fiecare înghiţitură.

— Cum curge de lin prin vine... Te încălzeşte ca razele soarelui... Şi'ţi ia câtiva ani din spate. De-aş urmà tot aşà, m'aş face iar copilandru...

Când nu mai fù picătură pe fundul cancì, o trântì pe butoi:

— Aide, destul, părinţele... Zi bogdaproste şi pentru atât.

Făcû doi-trei paşi spre uşă.. Dar se gândì că nu gustase din celelalte poloboace şi polobocele, care cuprindeau doar fruntea vinurilor din podgoriele renumite ale Moldovei.

— Ar fi chiar păcat să nu spun o vorbuliţă fiecăruia. Acû că m'am înfruptat din fructul oprit şi am greşit, tot una e... tot un drac, cum se zice... Ei! trebue să faci câteodată şi pe pofta Vieleanului!

Isprăvind acestea, se bătû peste gură; apoi râse înfundat. Începea a nu mai fi stăpân pe sine; cugetele i se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înv'lmășeau în minte. Fusese odinioară faimos prin darul de a chefui zile și nopți dearândul fără a'și pierde s'rita; însă acum venise vârsta și desvățul, și tăria vinului ce băuse eră mare.

Dădu o raită din butoi în butoi, deșărtând ici o cană, dincolo o stacană, până ce el însuș ajunse, așă zicând, curat poloboc plin cu vârf.

Deodată, cum stă ingenunchiat dinaintea unei căzi, strigă răstit:

— Cine'i acolo?

Nu eră nimeni: i se păruse numai că cineva mișcă butiile din loc.

Asta 'l aduse a socoti că puteă într'adevăr să fie surprins și că eră vreme să plece.

Dar când să se scoale în sus, simți că picioarele 'i se făcuse ca de piatră; mai să nu le poată urni.

— Vezi, d-ta, zise, am ostenit!.. mă dor picioarele... Să mă odihnesc puțin, ș'apoi chiar mă duc.

Incet-încet, pas cu pas, se duse la Cotnarul cel blagoslovit și'și umplu o ultimă cană, ca să închee petrecerea cu dânsa. Apoi, cu oarecare străduință, se suì călare pe un butoiaș, unde să bea pe îndelete. De acolo aruncă o privire galeșă, plină de recunoștință la poloboacele cu care făcuse cunoștință:

— Și când te gândești, oftă dânsu, că pan Tador ar putea să se desfăteze în fiecare zi așà, dacă ar voì, și el nici nu gustă din aceste bunătăți... Pe acela l'a născut maică-sa schimnic, numai rasa 'i lipsește... Eu, cel puțin, știu că am băut în viața mea... cât alții într'o lună, eu într'o zi... Parcă'mi spunea ceva că o să'mi vie odată vremea postului celui mare!

Aceste cuvinte îl porniră pe calea tristelor cugetări și sufletul i se plecă spre jale și duioșie. Prinse a vorbi cu viers tânguios, eam fără șir:

— Alelei! ce mai e și de noi, săracii!.., Numai o viață am avut și s'a dus și aceea, nainte de soroc!... Căci de viu pot zice că m'am stins... Rămas bun pe veci îndră-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/vol1901-1932

gostirilor ferbinți, vinului desfătător, ca și isprăvilor voinicești!

...Fost-am și eu așa om, că lumea 'mi părea prea strimtă pentru sburdăniciile mele... Când mă suiam pe Murgul meu și'mi simțeam paloșul la coapsă, nu erà sub soare nimeni ca mine!... Și mă desmerdam cu mândrețele Moldovei... Dingana cea cu părul de aur, Irinuca din Hârlău, cu ochii ca luceferii, și Marga din Orhei, gingașă ca o viorică... și atâtea și atâtea, multe ca stelele cerului... Ah! unde or mai fi acuma, de-or mai fi vreuna?... Câte n'au ajuns, de ani de zile, numai un pumn de țărână?... Ei! toate cele, toate, sunt val trecător, praf spulberat de vânt... toate se șterg de pe fața pământului ca omeții la razele soarelui de primăvară!

In supărarea lui pe zădărnicia lucrurilor omenești, trânti un pumn pe polobocel, și zise cu glas tare:

— Numai tu ești cu adevărat, Dumnezăule... numai tu și cu Ștefan Vodă!... Inchin dar cea din urmă dușcă Sfinției tale și Măriei sale!

Urarea aceasta il însufleți. Vru să bea cu toată inima și se plecă prea mult pe spate: capul îi erà și așa greu de tot; pierdù cumpătul și se prăbuși de pe polobocel.

— Ho! ho! ce'i asta? se întrebă în sine. Au se clatină pământul?

Se sculă de jos, opintindu-se din răsputeri ca să'și miște picioarele; atunci băgă de seamă că toate se învârteau împrejurul său.

— Stați! hei!... Doar nu'ți fi căpiat!

Căzi și poloboace jucau, se ciocneau cap în cap, porneau să vie spre dânsu:

— Nu! că o să mă striviți, nebunelor! Astâmpărați-vă!

Dar deodată se făcù serios și se cam schimbă la față:

— Ba zău, e cutremur... strașnic cutremur!

Un gând il înspăimântă:

— O fi sfârșitul lumei!

Și erà cumplit ca așa mare și solemn ceas să-l surprindă între butii, plin de păcate. Trebuià să iasă negreșit de acolo, și cât mai iute. Grija'i dădù încă pute-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea de a umbla, de a urcă chiar scările, mai deabușele, mai ținându-se de pereți. Dar cum ajunse la ușă și respiră aerul rece de afară, stacanele golite își desăvârșiră lucrarea. Îi veni strașnică amețeală. Șovăi în dreapta și în stânga, dădu cu capul înainte ca un taur învrăjbit. Apoi căzu trăsnit, în tot lungul lui, dinaintea pivniței.

In vremea asta, către seară, se răspândea știrea că Domnița s'a făcut nevăzută. Groaza și zăpăceala cuprindeau pe cei din cetate. Dragoș, căruia Buznea hotnogul îi adusese vestea, cu mare teamă, se arătase uimit și furios. Amenințase pe toată lumea și pornise îndată cercetările. Pusese în acelaș timp să ia din nou urma părintelui-Zarvă, a cărui lipsă era neînțeleasă și-l neliniștea. Un lefegiu, umblând ici și colo după dânsu, îl găsi unde se aștepta mai puțin și unde nici dăduse nimănui în minte să-l caute: lângă gura pivniței. Călugărul era tot în starea în care-l prinsese un somn de moarte după căderea lui, și dormea dus, cu pumnii încleștați, țeapăn, de-ai fi crezut că'i mort. Astfel și părú slujitorului la prima vedere. Totuș îi strigă la ureche:

— Părinte! părinte Paisie! scoală de n'ai murit, că s'a întâmplat poznă mare!

Dar să fi răsunat trâmbițele judecății din urmă și tot nu s'ar fi deșteptat monahul. După o nouă strigare, lefegiul fú nevoit a'l sgâlțâi, întâi încet, apoi mai tare, apoi din putere.

— Scoală, părinte, scoală, că te cheamă pan Dragoș... Am dat cu toții de nespusă pacoste!

Paisie deschise un ochi pe jumătate și se uită chiorâș la slujitor. După aceea se întoarse pe o parte, gata să'și urmeze somnul.

Dar celalt nu putea să'l lase în pace. Zise iarăș în gura mare:

— Nu'i șagă, cuviosia ta. Jupân pârcălabul spumegă; își smulge părul din cap. Toți sunt pe ghimpi și umblă buimaci... A fugit Domnița, înțelegi?... Domnița, părinte Paisie!

Și începú să'l scuture din nou.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La cele din urmă cuvinte, călugărul se răsuci ca un vălătuc; și se ridică in sus, deschizând de tot un ochi.

— Ce zici... Vâzdoagă? întrebă dânsu, îngăimat.

— Zic că e poznă mare... că am dat de belea, că e vai de noi.. Domnița s'a făcut nevăzută!

Astădată Paisie holbă amândoi ochii și, după ce se uită țintă la lefegiu:

— Hai, du-te naibei, hâtrule, și lasă-mă să'mi văd de somn.

Și dădu să se culce.

— Dar cum, Doamne iartă-mă, îți vine să dormi când noi stăm să pierim, când pârcălabul te cheamă negreșit?... Adică crezi că'i floare la ureche fuga Domniței?

Paisie se ridică iar in sus și stătu drept. Își trecu mâna pe obraji:

— Mă, lasă-mă in pace... ce ai cu mine?... Vrei să te cotonogesc, Vâzdoagă?

— Dar de ce să mă cotonogești?... Au mincinună ori bârfire e ceeace spun?

— Ce spui tu, tontule?

— Spun că Voichița, fiica Radului Vodă, nu mai e nicăeri in cetate; a fugit nu se știe cum!

Călugărul se schimbă la față și deodată își veni in fire, parcă n'ar fi băut de când era. Simți un fior in spate și se frecă pe frunte. Cercă să zâmbească:

— De ce'ți bați joc de mine, Vâzdoagă? Că de m'oi scula de aicea, rău vei pătimi.

— Pe sfânta cruce, nu șuguesc. Chiar de asta'mi arde acum!

Insă părintele nu putea, nu voia să creadă.

— Atunci, zise, se vede că'mi țiuie urechile ori nu mai pricep ce mi se vorbește. Ce-ai spus tu?

— Că Domnița nu'i nicăeri, păcatele mele!

— Care Domniță?

— Domnița Voichița, de!... Și jupân pârcălabul...

Dar Paisie'i tăie vorba. Sărise drept in picioare, amarnic și incruntat. Parcă'și ieșise din minți.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1...

— Ia mai zi odată, lighioană afurisită! strigă cu glas groaznic.

Bietul lefegiu se spăimântă de chipul lui și făcu un pas înapoi; totuș îngână, mai încet:

— Nu'i vina mea, doar...Domnița ne-a lăsat fără rămas bun... a sburat... s'a dus pe aripa vântului, na!...

N'avu vreme să sfârșască bine și Paisie îl și înhață de gât, îl trânti la p'mânt și, punându'i un genunchi pe piept, porni a'l sgâlțâi, răcnind:

— Ticălosule, blestematule! vrei să'mi vie nebunie?... vrei să cad într'un păcat?

— Domnița!... făcu celalt, înăbușit.

— Ei?... zi!

— Nu pot... mă sugrumi...

— Zi!...

— Fără veste... Imi iesă sufletul...

Paisie îl mai slăbi și vorbi el:

— Domnița nu'i aici, hai?... Domnița a fugit?... Știi ce cutezi a rostì?... Grăește lămurit!

— Mai lămurit n'am cum... Dar întreabă și pe ceilalți... întreabă pe pan Dragoș, care ne-a pus să te căutăm...

Pe când lefegiul cuvântă încă, Paisie'i dădu drumu deodată și porni în fugă de lângă dânsu. In scurtă vreme cutreeră tot cuprinsul cetății. Fu la poartă, sus pe ziduri, prin chilii. Răscolì și camerile Voichiței, spre a se încredința cu ochii că nu'i acolo. Intrebă, cercetă pe oricine'i eșì în cale, strigând tuturor, rugându-se de toți să dea goană după Domniță. Era cumplit și jalnic de văzut în starea ceea. Insfârșit intră răstit în odaia lui Dragoș și se trânti pe laviță, răsuflând greoi.

Pârcălabul stătea pe un scaun, nemișcat, cu privirile țintă. Când văzù, fără veste, pe Paisie, tresări și se îngălbenì. Deși atât de tulburat, acesta — întâia oară — băgă de seamă cât de adânc se schimbase la chip feciorul lui Sima ot Dumbrăveni. Niște ochi mai pătrunzători ar fi putut vedea chiar că în puține ceasuri, în cursul acelei zile, îmbătrânise întru câtva. Cine știe dacă cugetul său—cu toată puterea patimei ce'l stăpânea—era

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe deplin împăcat?... Doar el, omul neprihănit, ce nu ştiuse de făţărie, de înşelăciune, de minciună, fusese nevoit, pentru îndeplinirea urzirei sale, să săvârşească asemenea uricioase fapte. Poate tocmai din pricina micimei lor îi stăteau mai greu pe inimă decât o crimă cumplită. Dar Paisie nu bănuia, n'avea cum să bănuiască drama ce se petrecea în sufletul pârcălabului. El îl socoti numai amarnic de mâhnit pentru răstriştea întâmplată şi'l prinse oarecum mila de dânsu. De aceea, în loc de mustrările pe care, fără a căta la obrazul şi starea lui, se pregătise a i le face; de furios ce era, de necaz ce avea pe toată lumea se mărgini a zice cu glas mare :

— Grozav, pane, grozav!

— Grozav! îngână Dragoş neinsufleţit.

— De râs şi de ocară ne-am făcut! Vinovaţi de streang suntem!...A! grijile mele, vorbele mele!...Vezi, când îţi spuneam: patru ochi să ai, tot nu ţi-ar ajunge să păzeşti o femee!

— Da, da!

— Dar cum s'a întâmplat?... Cum s'a putut?... Pe unde a fugit?... In ce fel?...

— Neînţeles şi neînchipuit! răspunse pârcălabul silnic.

— Doamne sfinte! Doamne!... Şi cum de n'a prins de veste nimeni!... La cazană cu toţii!... Trebue să aflăm ceva.

— De prisos... Mi-am dat seama... Nimeni nu poate şti nimic.

— Se vorbeşte de nişte maice...

— Singura bănuială ce a venit unora... Insă n'are cel mai mic temei. Am tost toată vremea cu ele.. le-am dus până la poartă eu însumi... Şi când să plece, Domniţa era sus, în camerile ei, unde am şi lăsat-o...Doar n'avea cum să peară de lângă mine... De atunci n'am mai văzut-o.

Dând aceste lămuriri, pan Tador îşi freca mânile în neştire ; şi arătă totuş un fel de nepăsare care începuse a întărtă pe părintele-Zarvă. El glăsui mai pornit :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar ce te faci cu Măria sa, mai dai ochi cu Ștefan Vodă?... Ce fel de slugi i-am fost? Bine am știut să'i împlinim poruncile!... Gândit-ai la asta?

— Am și trimis în mai multe părți slujitori buni pe urmele Domniței; acolo mi-e toată nădejdea.

— Și de n'o prindem, de n'o găsim?... Spune, să te vedem!

— Dacă până într'o zi-două nu primesc veste de la dânsa, de mă încredințez că'i perdută pentru noi... mă duc la Vodă să 'mi pun capul la picioarele sale, să mă supun pedepsei ce va voi să'mi dea și care... mi se cuvine...

Paisie se sculase în picioare și se apucase cu mânile de păr, fluerând:

— Nu!... nu!... Eu tot nu pot să mă dumeresc, zise după un răstimp.

— Pare'că e un făcut, ce'i drept...

— Curat făcut... o vrăjitorie.

— Curat vrăjitorie!

— Stai!... Vraje. Dracovenie: Baba!... baba Cloanță, fără doar și poate, strigă călugărul, bătându-se peste frunte... Ce mai începe vorbă!... Cum nu ne-am gândit îndată?... Ea ne-a jucat festa.

— Ba eu n'am uitat de dânsa și am luat-o din scurt, am căutat s'o descos... de geaba.

— Aș! nu merge așa... Trebue să spue, talpa-iadului... trebue să ne mărturisească tot, aripa-Satanei... Alelei, lasă pe mine!

— Zadarnic, părinte, 'ți spun... Ce să alegi dela dânsa?.. Abia de știe pe ce lume este... e mai mult moartă...

— O învii cu!... o învii, pe sfintele moaște ale sf. Ioan din Suceava... o să'i dau suflet și grai; să vezi... trebue să spue ce a făcut.

Astfel zicând, se repezi afară din chilie.

— Paisie!... părinte!... stăruì Tador Dragoș din ușă. Doar ești față bisericească... Nu'ți pune mintea cu păcătoasa ceea.. Nici n'o să te prindă...

Dar cine să poată potoli pe înflăcăratul monah! El își

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revista.muzeulvalcea.ro/mdrr1901-1932

luase avântul și nu mai auzeă nimic. Porni dela pârcălab furtunos, așa cum venise; și în câțiva pași mari de ai lui fu în chilia cupăresei.

O găsi lungită pe pat, cu ochii închiși, cu înfățișare de cadavru. Parcă nici nu mai sufla.

Părintele-Zarvă se oprì pe prag o clipă, nedumerit. Insă îndată gândì:

— Se face moartă, vicleana!... N'aibă grijă, că nici moartă nu scapă de mine!

Merse mai departe și se pregătì să scoale într'adevăr din răposați pe Hrusana. Dar ea'i luă nainte. Deschise ochii, văzù cine e, și silindu-se, se ridică într'un cot. Țintì asupra lui Frânge-fier priviri înțepătoare, în care flăcără o sălbatică bucurie.

— Veste bună, părinte, nu'i așa?... Veste minunată!

— Unde'i?... răcnì Paisie... spune, unde'i, jupâneasă vrăjitoare?...

Ea răspunse printr'un râs amar, nefiresc.

— Eu să'ți spun?... pentru ce?

— Pentru că știi... numai tu...

— Se poate... dar ce'i cu asta?

— Tu ne-ai răpit pe Domnița, ai făcut-o nevăzută... Nu încercă să tăgăduești... Uite la mine, eu iți vorbesc. Și căută să privească drept în ochii bătrânei cu gând s'o înfricoșeze; însă, ca totdeauna, nu fu în stare a le îndură vioiciunea și dădù înapoi dinaintea vrajbei, a urei nepotolite pe care ei le resfrângeau.

— Da, așa e, cuviosia ta, zise Hrusana, urmând cu bătaia de joc; eu i-am dat aripioare... eu am prefăcut-o într'o vrăbioară drăguță... Și a sburat peste aceste ziduri ticăloase ziua în ameaza mare, în fața voastră, în văzul vostru. Și mult mă veselesc că am izbutit a vă face acest rău... Fie ca el să puie început pierzărei voastre a tuturor!

— Iazmă spurcată!... îndrăznești a'ți mărturisi vina!... Prea mult te bizui pe lighioanele tale... Sunt și eu pe aice...

Ciuda strângea de gât pe Paisie, de nu mai aveă glas.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ori d-ta ori altul, tot una 'mi-e... Crezi că am vr'o teamă?... N'am avut-o nici odată, dar încă azi când clipele 'mi sunt numărate... Tu 'mi-aduci numai o desfătare mai mult pentru sfârșitul meu: privelișteа turbărei și mâhnirei tale. Da, Domnița a scăpat, s'a dus; plesnească fierea în voi!

— Scorpie!... Eu am să'ți pun capăt!

Se repezì la ea si o apucă răstit de brațe. Dar nimerì numai niște ciolane subțiri. I se părù că strânge un schelet ale cărui bucăți, scuturate de dânsu, se ciocneau jalnic și stau să se sfărâme în mânile lui. Se înfiorà fără voe și o lăsă în pace, dând iar îndărăt în fața bătrânei. Aceasta băgă de seamă și prinse mai multă inimă. Ea strigă, triumfătoare, către omul lui Ștefan Mușatul, fericită de a'l amărà și a'l luà în râs:

— De ce nu mă omori, hai?.. Tremuri, nelegiuite ce'mi ești?... A! a! a intrat groaza în voi!... Aveți dreptate... Tremurați cu toții, câți sunteți în această țară... Răstrișteа, jalea, peirea vă așteaptă!

— Ce cobești acolo, cucuvae! făcù Paisie, tresărind.

Iar Hrusana lui Pârsnea cuparul urmă, cu gândul la ceeace se urzise împotriva Domnului Moldovei:

— Soarele vostru se va stinge... Pâraie de lacrimi vă vor curge din ochi. Un zăbranic negru se va întinde pe întreaga voastră moșie. Numele vi se va șterge de pe fața pământului... O să fie bine!

— Nu urlà a rău de geaba; Ștefan Vodă e viteaz și va răpune pe păgân, răspunse călugărul, care credea că muribunda are în minte războiul de față.

— Nu de sabia păgânului are a se teme el!

— Dar de ce?... de ce?

Hrusana socotì că a și spus prea mult:

— Ajunge... Ce-o fi, veți vedea... Pe cei trufași îi va smeri D-zău, pe cei haini îi vor izbì fulgerile mâniei sale... Domnul meu se va bucurà în ceruri... Atâta am vrut să știi, părinte!

— Hai, dute pe pustii... dute! zise Paisie, ne mai putând suferì cârtirea, vorbele în două înțelesuri ale bă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaliterara.ro/mdrr1901-1932

trânei. Și, dându-se învins, ieși, trântind ușa după dânsu, urmărit de afurisăniile Hrusanei:

— Ucigași ai lui Radu cel dulce și frumos, voi cari l'ați despoiat de mărire și de tot norocul, fiți blestemați!... Voi cari ați ținut în lanțuri pe fiica lui și ați adăpat-o cu amar, fiți blestemați!... Ajungă feciorii voștri sărmani și femeile lor văduve!... Înghiți-v'ar pământul, ca pe Daftan și Aviron.

Cruda mulțămire a bătrânei ar fi fost și mai deplină de ar fi putut să vadă, puțin în urmă, nemărginita mâhnire, desăvârșita desnădejde în care căzuse Paisie, cum se află singur, în chilioara lui, și se luă pe el însuș la răfuială. Într'adevăr, în cele dintâi momente ale uimirei, ale turburărei sale, câtă vreme groaza și mânia fusese stăpâne pe sufletul său, nu se gândise mai de aproape la toate împrejurările nenorocitei întâmplări și nu avuse în minte alți vinovați de cât vrăjile Hrusanei, ori poate vr'o nebăgare în seamă a custozilor cetăței. Însă acum, mai venindu'și în fire, își amintì de purtarea lui din acea zi de urgie, de petrecerea sa în pivnița domnească, de trista lui rătăcire. Eră vinovat și el, și foarte vinovat. Își călcase datoria de veșnică și neclintită veghere tocmai la ceasul cel mai de seamă. Adormise de moarte tocmai atunci când trebuea să ție ochii mai deschiși. Nu se dumerea cum și ce fel: dar negreșit lipsa lui ajutase fuga Domniței. De erà de față, nu se întâmpla una ca asta. Nu! toate fermecătoriile «babei» ar fi fost zadarnice: nici un drac nu se puteà jucà cu dânsu. Dar fără îndoială că și îmbătarea lui fusese tot o uneltire necurată. I se pusese anume cheile la îndemână! Și el căzuse în cursă atât de ușor, nu ghicise nimic, se lăsase în prada ademenirei ce i se ivise în cale, făcuse pe placul vrăjmașilor. A! afurisită poftă trupească, slăbiciune mișelească!

— Fără margini mi-e ticăloșia, zicea cu glas tare părintele. Păcatul se ține grapă de mine și mă întinează într'una... Unde o să ajung?.. Iată-mă culpeș către Ștefan și către D-zău la o dată! 'Mi-am călcat și cuvântul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

către Măria Sa și m'am purtat și ca monah nevrednic. Pas să mai dobândești nume bun și să aibi parte de împărăția Cerurilor!

Și se tot mustră astfel pe sine, căindu-se amar în sufletul său.

A treia zi după fuga Domniței se petrecură iarăș lucruri însemnate în cetate: Hrusana lui Pârsnea cuparul se stinse pe nesimțite, iar Dragoș, văzând nerăbdător, plecă, chip să iasă înaintea oamenilor trimiși în căutarea fugarei, în fapt ca să'și împlinească grozava făgăduință. Călugărul ar fi vrut să'l urmeze, însă fu îndemnat să plecat fără greutate să rămâie pe loc. Conștiința vinovăției sale, care'l apăsa atât de mult, îl făcuse ascultător.

X

Maria din Mangop

Ocrotită de vestmintele ei călugărești — care o prindeau atât de bine — și însoțită de slujitorii lui Tador Dragoș — prefăcuți și ei în monahi și simpli munteni — Voichița se grăbea către hotarele apusene ale Moldovei, spre Bacău, Târgul-Trotușului și pasul Oituz, calea cea mai scurtă în Ardeal. Ea urma — turturică sburând alături de sălbateci vultani — un drum greu și primejdios, mai ales pe vreme de iarnă, căci trebuea, după chiar povața pârcălabului, să se ferească de calea cea mare și obișnuită, supraveghiată din poruncă de sus. De altfel, dusă de un cal încercat; având la brâu, supt haina-i cucernică, o armă de care s'ar fi putut sluji la nevoe, ca și fiorosii săi tovarăși; sigură de credința acestora, pe care i-o chezășuia lăcomia lor, gândul bunei răsplătiri ce'i aștepta, ea nu avea cuvânt să simtă grija de care, în asemenea împrejurări, ca orice altă femee, ar fi fost cuprinsă. Apoi, în acele prime ceasuri ale mântuirei, când se aflase dincolo de zidurile temniței sale, firesc

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromana.ro/mdr/1901-1932

eră ca simțimântu-i predomnitor să fie bucuria de a'și fi dobândit libertatea și de a se ști pornită spre izbândă în lupta ei cu Ștefan Vodă. Chiar dacă Dumbrăveanul nu izbuteă să'și împlinească făgăduința ori și-o nesocoteă în cele din urmă, ea trebuea să fie răzbunată prin ciuda și mâhnirea ce aveă să umple sufletul prigonitorului său. Dar D-zău va ajuta părcălabului, Ștefan va fi răpus și astfel își va fi împlinit datoria față și de tatăl său. Nimeni nu va mai puteă zice că a fost fiică rea, nelegiuită!—Numai un fapt îi aducea neliniște și supărare: părăsirea Hrusanei în voia străinilor și a dușmanilor la ceasul morței. Deși o văzuse, în chiar clipa despărțirei, atât de fericită, deși ea o rugase atât de ferbinte, atingându'i evlavios mâna cu buzele-i vestejite și arse, să n'o jălească, să nu se tulbure cugetând la dânsa, totuș nu puteă să înlăture părerea de rău la amintirea ei.

Și cu cât se depărtă de locurile unde fusese înlănțuită, unde se socotise în culmea răstriștei, cu atât lipsa bătrânei credincioase îi deveneă mai simțită. Ura și vrajba ei stăruitoare, neîmpăcate, o susținuse împotriva Domnului Moldovei; ele îi fusese de fapt sprijinul și tăria din cele dintâi zile ale robiei sale. Imboldirile, mustrările, chiar numai înfățișarea ei, îi întărise inima șovăitoare, îi oțelise voința, o adusese însfârșit la acea pornire care o aruncase aproape în brațele lui Dragoș și o făcuse părtașa acestuia. Odată singură dinaintea mărețului, falnicului chip al lui Ștefan, neșters din mintea ei, nu zăbăvi a cădeă iarăș pradă simțimântului ce dela început o stăpânise, pe care căuta a'l năbuși, a și-l tăinui ei însăș, pe care-l crezuse în câtevă rânduri mort și care se dovedeă trainic și neînvins. Tocmai acum se înredința de adevărata sa stare sufletească și lua aminte că lupta-i eră zadarnică. Fu nevoită a'și șopti ceeace Hrusana 'i strigase odinioară, a'și mărturisi iubirea. Și iată că, pe cât mergea, pe atât îi veneă mai greu să lase pământul Moldovei; iată că o prindea dorința de a se întoarce îndărăt la cetatea pe care o blestemase atâta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acum începeă a se îngrozi de fapta ce voia să săvârșască Tudor cu consimțimântul, cu îndemnul ei. Și'l învinuia pe pârcălab în cuget că se înduplecase așa lesne la o nelegiuire, că nu'și dăduse seamă de adevăratu-i simțimânt, ci pusese temei pe vorbe nechibzuite, izvorâte din vremelnică învrăjbire.

Dar erà prea târziu, nu mai putea să desfacă ceeace se făcuse. Chiar de'i stătea în putere, nu'i îngăduia mândria să oprească cursul ursitelor, să schimbe hotărârea după atâtea lupte și așà de solemn luată. Ar fi vrut numai să audă un nou cuvânt de îmbărbătare, un ultim îmbold de stăruință. Și atunci ii veni în minte o altă vrajbă, o altă ură pe care le socotea nepotolite și care'i puteau fi de ajutor. Își aminti de oropsita foastă soție a lui Ștefan, Maria din Mangop, a cărei locuință se afla tocmai în dreptul drumului pe care'l urma printre munți. De fapt, n'avuse prilej a cunoaște mai de aproape pe această gingașă, plăpândă urmașă a împăraților byzantini, care trecuse atât de repede, răspândind o dulce lumină, pe tronul Moldovei. Se întâlnise rareori cu dânsa în curțile dela Succava. Ea îi lăsase o adâncă întipărire prin neobișnuit de nobilul și binevoitorul ei chip. Dar de simțimintele sale față de dânsa, rivala ei fără voe, nu'și putuse da seamă. N'avuse cum să'i pătrundă cugetul. O văzuse totdeauna cu priviri liniștite, cu fruntea senină, cu un zâmbet duios pe buze. Vădeau însă acestea adevărata stare a sufletului său, nu erà această înfățișare urmarea unei mari stăpâniri de sine, unei înăscute dibăcii de a'și ascunde gândul și simțirea, firească la o femee dintr'un neam iscusit în prefăcătorie? Oricum, chiar dacă ea, recunoscându'i nevinovăția, privind-o ca o victimă, nu se învrăjbise împotriva-i, erà cu neputință să nu dușmănească, să nu urască pe Ștefan. El îi disprețuise iubirea, îi arătase fără îndoială neprietenie, o jignise adânc în toate felurile, gonind-o dela c minul său, smulgându'i de pe cap coroana ce însuș i-o pusese puțin mai nainte. Cum trebuea să sângereze de cumplit inima ei, mândria ei! Nu erà aceea o martiră? Se putea ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaarhivania.ro/mdrr1901-1932

dânsa să nu dorească răzbunare, să nu viseze o crudă pedeapsă pentru soțul necredincios și hain? Negreșit că în ea va găsi o aliată firească, o părtașă bucuroasă. La dânsa dar va merge să'și reînvie și să'și ațâțe înverșunarea împotriva dușmanului lor comun.

De aceea se abătu din drumul însemnat de Dragoș și porunci tovarășilor săi s'o ducă la curțile de la Gramăzești din apropierea Bacăului unde, după știrea tuturor, petrecea retrasă Doamna Maria, de la despărțirea-i de Ștefan. Lefegiii se grăbiră a'i împlini cerința. Căci, chiar de nu li s'ar fi dat drept lozincă a i se supune orbește, tot ar fi urmat în acest chip, într'atât Domnița le impunea și adusese la supunere inimele lor crunte, prin vraja mândreței sale și portul său falnic. Pe urmă nici n'aveau de ce să se mire de hotărârea ei: înăsprirea vremei și oboseala călătoriei îi nevoiă și pe dânșii a dorî puțin răgaz și un adăpost cuviincios.

Mica ceată găsi porțile palatului larg deschise. Curtea și parte din încăperi erau pline de oameni sărmani și de bejănari. Voichița și slujitorii trecură printre dânșii ne luați în seamă și se așezară dinaintea unui cuptor în care ardeau bușteni întregi. Nimeni nu le făcu nici o cercetare: oricine avea drept să se folosească pe deplin de bunătatea îngerească a Mariei, care venea adesea între acești smeriți ai săi oaspeți, să le aducă cuvinte de mângâiere și de îmbărbătare ori să dea ajutoare celor mai nenorociți. Fiica lui Radu-cel-Frumos ardea de nerăbdarea de a'i vorbi neîntârziat, dar la cererea de a fi primită de stăpâna casei — făcută ca din partea unei simple maice, — i se răspunse că trebue să mai îngăduie, de oare-ce Măria sa avea tocmai atunci o ședătoare în camerile sale. De nevoe, rămase încă un răstimp destul de lung la locul ei, ascultând convorbirile asupra războiului de față, în care unii își arătau grijile, alții nădejdile, în care toți preamăreau pe Ștefan, pe cel ce, numai cu puterile lui, se ridicase pentru a dă piept cu păgânul....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De pe înălțimea unui jeț aurit, unui *thronos* așezat pe o estradă și având drept podoabe, de asupra coroana împărătească, iar pe el pajura bicefală și monograme eline, Maria din Mangop domina mica curte ce și-o păstrase în chiar retragerea ei și care se află atunci întrunită în marea cameră de primire a palatului său. Această încăpere, ca și obiceiurile ce se urmau în locuința foastei soții a lui Ștefan, purtau vădit semnele amintirei celei mai faimoase curți a părților răsăritene și multă vreme a lumei întregi, a curței din Byzanț. Ea era destul de săracă în ce privește cătimea mobilierului: un polican-dru în chip de coroană, o masă cu picioare întoarse, bănci așezate de alungul pereților și acoperite cu covoare de preț, scaune în formă de *X*; însfârșit, biblioteci cuprinzând opere deosebite, vechi și noi. Ele dovedeau că stăpâna casei avea cel puțin aplecare către îndeletnicirele minței, ceva cunoștințe și gust de citit. Negreșit că ținea să urmeze tradițiunile neamului său, bine cunoscut pentru dragostea de literatură și care se lăsa cu niște cărturari ca Isac și Ana Comnen. In aceste biblioteci — de altfel mici și semănând a dulăpioare — se aflau, afară de câteva scrieri clasice și bisericești, povestirile lui Evgheniános și Evmathos, *Iliacele* lui Tzetzès, *Prietenia gonită de pe pământ* de Theodor Prodromos; apoi romane cavalerești ca *Beltandros Romeul*, *Istoria lui Imperios*, *Amorurile lui Aristandru și ale Callistheei*, scrieri de ale lui Phrantzès, poemele contimporane ale lui Georgillas Limnitès de la Rhodos: *Belisariu*, *Bocet pentru luarea Constantinopolei*. Erau și opere glumețe ca *Istoria plăcută a cățărului, lupului și vulpei*. Erau și lucrări de caracter științific de ale lui Ioan Lascaris, Dimitri Chalcondylas, Theodor Spandugino. Starea deosebit de bună a acestor din urmă manuscripte arăta că ele fusese prea rar atinse și se aflau acolo mai mult ca podoabă.

Scaunele în formă de *X* erau înșirate de o parte și de alta a jețului de pe estradă, alcătuind cu dânsu o jumătate de cerc. Pe ele se așezase partea cea mai gin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistafunduri.vama.ro/mdrr1901-1932

gașă a micei curți, tinere jupânese Moldovence și Romeice. La capetele jumătate-cercului, pe cele din urmă scaune, stăteau doi bărbați, unul în portul laic byzantin al oamenilor de stare mijlocie, celalt într'o rasă subțire.

Se adusese spre gustare acestor cinstite fețe, pe tipsii de aur, fructe zăhărite și vin de Chypru; și după o scurtă convorbire obștească se făcuse din nou adâncă tăcere. lar bărbatul în veștmânt byzantin se sculase la un îndemn măgulitor al Doamnei Maria, rostit cu dulcele-i glas. Venise întâi în fața ei; apoi își lăsase capul pe piept, își acoperise ochii cu amândouă mânile, parcă s'ar fi temut să nu'l orbească o lumină prea vie. Insfârșit, după îndeplinirea acestui vechi ritual de pe malurile Bosforului, luase un spăimântător de gros manuscript care sta pe masă. Și se pregăti să cetească.,.

Înfățișarea tuturor obrazelor care aveau să asculte pe cetitor era, în momentul acela, pe atât de osebită pe cât de caracteristică.

Palidă, aproape străvezie, stăpâna casei arăta și acum binevoitoarele priviri, fruntea senină cu care erau obișnuiți cei din jurul ei. La prima vedere ai fi crezut că ai în față cea mai netulburată și mai împăcată ființă, pornită doar spre visare și moliciune. Ai fi avut numai grijă de starea ei trupească, te-ai fi întrebat dacă viața nu e pe cale de a se stinge, dacă ea nu se stingea în tot ceasul, pe nesimțite, în această plăpândă făptură. Parcă pleoapele i se strădăniuiau spre a nu se lăsă pe ochii săi obosiți, parcă mânile ei—lungi și atât de albe—care se încleștase pe brațele jețului, o ajutau cu greu să se ție dreaptă, să se opue, deși istovită de puteri, dorinței de a se încovăia. Dar niște ochi mai pătrunzători și-ar fi dat seamă că toată acea liniște era numai la suprafață și voită, urmarea unei creștinești supuneri—supunere care o făcea să îndure orice în tăcere, să întâmpine fără cârtire orice neajuns—că aevea o mistuia o suferință adâncă, zi cu zi. Născută într'o vreme de răstriște, de necontenite lovituri pentru norodul și neamul său, din copilărie inima-i duioasă, pornită spre

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1952

toate nobilele simțiri, stătuse sub povara mâhnirilor. In casa părinților săi auzise vaetele, văzuse lacrimile vărsate pentru căderea Byzanțului în mânile Osmanliilor, Rând pe rând avuse a deplânge, în dragostea-i de țară, desființarea ultimelor rămășițe ale împărăției de Răsărit, urgiile căzute asupra celor de o lege și de un sânge cu dânsa, robiți, supuși cruzimilor și înjosirilor. In timpuri mai apropiate fusese crunt izbită de luarea Trebizondei, cuibul Comnenilor, de nimicirea statului lor și măcelul întregului neam al împăratului David. Cadavrul nefericitului stăpânitor și ale fiilor săi fusese aruncate la corbi și la câni!—Și iată că acum primise de la tatăl ei Isacos, Domnul Mangopului, veste de desnădăjduita stare a acestei țărișoare creștine, stâncă împresurată de talazurile păgânității,—căreia Hanii Tatari îi lăsase o umbră de neatârnare, dar pe care lăcomia Otomanilor o amenința cu o îngenunchiare deplină. — Nu mai puțin nenorocoasă fusese blânda Maria Comnen și în viața ei casnică. Din primele ceasuri, pătrunsă de slăvire pentru falnicul soț, pe care'l primise supusă de la voia lui D-zău și a părintelui ei, îi închinase pe vecie o dragoste nepărmurită, un devotament desăvârșit. Dar ajunsese în scurtă vreme a se încredința că simțimântul ei o să rămâie nerăsplătit, că ea va fi totdeauna numai o străină pentru Vodă, femeea luată din chibzuință politică. Nepotrivirea în apucături săpase între ei neîntârziat o prăpastie de acele care nu se mai pot trece niciodată. Insuflețirea, viile porniri ale soțului său—care adesea îi insuflau sfială — nu se puteau învoi cu tristețea-i fără leac, cu firea-i prea gingașă. Și ca însăș,—plăpând vlăstar al unui arbore îmbătrânit și pe jumătate uscat — își dăduse seamă, din nenorocire, de vina sa nevoită în această înstrăinare a lui Ștefan. Jălise mult atunci. Apoi, deodată, orice nădejde 'i fusese răpită. Intr'o zi apărû, în palatul de la Suceava, în triumfătoarea-i tinerețâ, fiica lui Radu-cel-Frumos, cea robită în războ O văzû nu numai frumoasă, fermecătoare, așâ cum o pomenea lumea, dar—cu toate atingerile suferințelor prin

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistadetransilvania.ro/mdrr1901-1932

care trecea — plină tocmai de vioiciunea, de inimoșia care 'i lipseau ei. Ghicise îndată ce va urmă din înfruntarea acelei femei cu Vodă și că totul se sfârșise pentru dânsa. Simțise că zadarnic ar luptă, chiar de ar puteă, de ar voi să lupte. Se d·duse tot mai mult în umbră, se ștersese oarecum din fața lui Ștefan. Și, însfârșit, vrând să fac· o ultimă jertf·—o jertf· în care afla o dureroasă destătare—îi ceruse însăș să'i înapoieze libertatea, să'și ia îndărăt coroana, care apăsă prea tare pe fruntea ei, cum și râvnitul nume de soție a sa, de care nu se simțeă vrednică. El îi împlinise vrerea fără șovăire, deși nu fără părere de rău, fără tainică compătimire. De atunci își petrecuse zilele la Grumăzești, uitată de curtenii din Suceava, dispărută din ochii fostului său bărbat, pe care se ferise de a'l mai vedeă Numai la un lucru nu se putuse înduplecă : a părăsi Moldova, a se depărtă desăvârșit de țara unde viețuia el. Devenise, mai mult decât oricând, mântuirea și alinarea celor săraci și îndureraţi. În silința ce-și da de a ușură răstriștile altora, iar pe de altă parte în închinăciunile către D-zău, în împărtă irea, pe cât cu putință, la literatura acelor vremuri—atât de ofelită și ea—găsea, măcar în parte, uitarea proprielor sale chinuri, răbdarea de a le îndură fără nici o răsvrătire.

Dintre tinerele și nurliile jupânese din jurul Mariei, unele — și anume Romeiele — își țineau ochii aţintiţi asupra cetitorului, pregătindu-se a sorbi lacom meșteșugitele strofe, cuvintele înflorite care aveau să cadă cu belșug de pe buzele lui. De asemeni, parte din Moldovence nu arătau mai puțină luare aminte, cu toate că, șau, mai bine, tocmai pentru că nu pricepeau pe deplin toate înțelesurile și întorsăturile limbei în care fusese scrisă lucrarea ce trebuea să se cetească. Însă destul că erà o limbă streină — care începuse a pătrunde în țările Române, — destul că erà cevà nou. Numai câtevà dintre aceste fiice ale unor drepți boeri Moldoveni nu împărtășau înflăcărarea tovarășelor lor pentru cărturarul byzantin, pentru operele lui întortochiate și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1933

limba stricată, pe jumătate barbară, pe care o vorbea. Din potrivă, ele abia își ascundeau urâtul de care dela început erau cuprinse.

Bărbatul în haine monahale — oaspe de cinste al Mariei — părea și el că ia parte la acea ședătoare mai mult de silă decât de plăcere. Cu mâinile încrucișate pe stomac, îndrepta priviri ironice și răutăcioase spre cetitor, care avea să'i tulbure mistuirea unui prânz atât de ales și de îmbelșugat ca cel pe care'l făcuse puțin mai nainte. Acest călugăr, cu chip deosebit, era părintele Hariton Tarchoniates om cu învățătură. Fusese la Byzanț ucenicul lui Constantin Lascaris și, după catastrofa dela 1453, se adăpostise la Trebizonda, apoi la Isacos al Mangopului. El adusese Mariei vești dela tatăl său și dela sora ei Ana, într'o epistolă plină de înduioșitoare tânguiri. Venit întâia oară în țara lui Ștefan-Vodă își dăduse seama, cu mirosul său fin, că ea va fi un ogor mănos pentru cei de tagma lui, un târg bun de desfacere pentru lemn sfânt, mătănii și cruciulițe. Drept că și începuse a năvăli monahii byzantini, umblând după *eleimosini* [1], trăgând folos din evlavia, bunătatea și mărinimia Românilor, ai căror Domni se socoteau îndatorați, față de Biserica ortodoxă, a se purta ca urmașii împăraților Răsăritului. De aceea, de unde venise numai pentru câteva zile, părintele Hariton Tarchoniates se înfipsese la curtea Mariei, nu mai vorbea de plecare. Și ar fi fost și păcat, căci mult îi priia șederea în aceste locuri: se rotunjea la față văzând cu ochii.

Al doilea bărbat—cetitorul care era ținta obștești luări aminte,—arăta pătruns de cea mai desăvârșită mulțămire și încredere în sine. După ce se închinase la stăpâna casei ca la o icoană, aruncase și el priviri ascultătorilor săi: priviri dulci spre drăgălașele jupânese, de a căror admirațiune nu se îndoia; o privire mândră, sfruntătoare, către părintele Tarchoniates. Căci Kir Laonic Pepagomenos—bietul grier guraliv, îmbătrânitul dascăl al odras-

1) Pomană.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://digitalansilvania.ro/mdrr 1901 1932

lei Comnenilor, pe care o urmase în Moldova și căreia îi ținea de urât în retragerea ei—simțise dintru început neprietenie pentru acea față bisericească cu ifos de mare cărturar. Il văzuse, nu fără ciudă și gelozie, răpindu'i la masă bucățile cele mai bune, furându'i o parte din stima și înalta bunăvoință a stăpânei casei, asupra cărora credea că numai el are drept. O tainică rivalitate se iscase între dânșii. Apoi gusturile și năzuințele lor nu se împăcau. Kir Pepagomenos își da seamă că părintele Tarchoniates nu admira nici *trinismiile*[1]) nici *tragudiile*[2]) sale; era jignit de nesocotirea ce arăta pentru poemele rimate — *rimada* — care nu de mult începuse a fi prețuite în lumea byzantină. Intr'adevăr, printre oamenii luminați din Constantinopole ființă până în vremurile din urmă ceva din dragostea pentru vechii clasici, un gust mai ales și, ca urmare, dispreț pentru literatura de atunci, pentru scrierile potrivite după romanele cavalerești din Apus. Acestea însă erau mult căutate în provincii, unde umbrele neștiinței se întindeau tot mai mult, odată cu propășirea Osmanliilor. Ele alcătuiau hrana minței în părțile răsăritene și urme de-ale lor se văd și în poveștile noastre. In prea slabele-i lumini de *didascalos* din Mangop, Kir Laonic socotea pe părintele Tarchoniates – mai ales ținând seamă de rasa lui—drept un fel de rătăcit, de oarece cuteza să cinstească pe niște «eretici și papistași» ca Aristotel și Platon. Totuș nu putea tăgădui în sine însuș tăria învățăturei monahului și istețimea duhului său, de la care avuse a suferi multe înțepături. Chiar în ziua ceea, la începutul ședătorii, se dăduse o luptă literară de acele al căror obicei venise din insula Chypru: era vorba că cine va rosti mai iute un mai mare număr de versuri improvizate. Kir Laonic întrecuse în acest joc pe Kera Chryzantza, una din tinerele curtene, ceeace era negreșit lucru mare:

1) Bocete obișnuite de când luarea Constantinopolei.

2) Poezii jalnice în care îndragostiții se plângeau de cruzimea iubitei lor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

căci nu oricine învinge pe o femee în limbuție! Însă părintele Hariton îl biruise și pe dânsu. Așa că, de mult și în toate privințele dorea el răzbunare; și socotea că o va dobândi prin poema-roman pe care o alcătuise din vreme și a cărei mărime avuse, deocamdată, darul de a speria pe potrivnicul său.

După ce'și potrivi glasul și'și trecu mâna prin păr, alesul Muzelor își începu cetirea cu o laudă pentru slăvita lui ocrotitoare în stilul acelor vremi:

«Cu vrerea lui D-zău și a Luminăției tale, voi povesti aci patimile și înduioșătoarele întâmplări ale lui Nikostratos și ale Phrosynei, cari după ce au biruit multe greutăți, văzutu-s'au uniți în dragostea lor și au avut viață lungă și norocită. Rog pe Măria ta să asculte fără supărare nemernica mea operă și să mă întărească cu o privire înduratoare. Căci tremur gândind că am îndrăzneala să'ți atingauzul cu stihurile mele, când știu că duhul strămbunilor tăi, luminile Universului, trăește în tine și însăți ești nu numai comoara tuturor bunătăților, frumusețea Europei, dar și mintea cea mai pătrunzătoare din acest veac. Intr'adevăr, Atotputernicul a făcut cele văzute și nevăzute fără a cugeta, însă pe tine te-a făcut cu mare îngrijire; a zidit cerul și pământul fără osteneală, însă cu tine cred că a ostenit. In vremi de jale, când palosul Romeilor a slăbit și se frânge de iataganul Osmanliilor, când fala noastră s'a stins ca pedeapsă pentru că în grele culpe căzusem: pizmă, zavistii, fărdelegi, adulter; în vremi când păgânii îngenuche, robesc, sugrumă pe Regii Romei, tu dai adăpost Muzelor îngrozite în acest palat al tău, oază unde curge lapte și miere, în mijlocul pustiului. De aceea, înainte de toate, laudă și închinare ție!

«Urez ca cinstitele obraze care mă vor auzi să aibă parte de fericire și să verse o lacrimă pentru eroii mei.

«Titlul poemei mele este:

DRAGOSTEA LUI NIKOSTRATOS
ȘI A
PHROSYNEI

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdm 1901 1932

Și iată, pe scurt, ceeace, plin de fudulie, ceti Kir Laonic Pepagomenos:

«Rodophilos, Regele Anatolici, ajunsese la bătrânețe și n'avea copii. D-zău ascultă însfârșit rugăciunile sale și'i dădu un fiu fără seamăn pe lume. Frumos, viteaz, isteț la învățătură, vânător dibaci, junele Nikostratos uimi de mic copil pe toți câți îl vedeau. El strălucia prin viile sale lumini și în sfatul războinicilor și în dezbaterile cărturarilor. Inima lui era simțitoare, dar fecioară încă, nu fusese atinsă de săgeata Amorului. Căci, nici o femee, din câte văzuse până atunci, nu izbutise a'l fermeca. Bătrânul rege, dorind a'l însoți, întrunise la Curtea sa pe cele mai frumoase Domnițe din Apus și din Răsărit; însă în zadar! Nikostratos rămânea tot ca de ghiață. Atunci el avu un vis straniu și nepomenit. I se păru că e dus într'un loc încântător, o câmpie îmbălsămată, unde nenumărate flori desmerdau privirea cu ale lor gingașe colori și mii de privighetori cântau în crânguri umbroase. *Pathos* [1] luminase, *Agapè* [2] împodobise acest colț al Raiului adus pe pământ. Acolo i se arătă deodată Amorul, cu chip de copil înaripat și purtând arc de argint, urmat de un alai de tineri și de fecioare. Niște voci ca de îngeri cântau slava lui: «Închinați-vă, plecați-vă Amorului, o! muritori. El e stăpânul atotputernic al întregei firi, el e cel neînvins. Nici cerul nici prăpăstiile nu pot scăpă de puterea lui. Zădarnic e să fugi de dânsu: el te poate ajunge oriunde cu aripele sale, arcul său te nimerește pretutindeni!» Alături de Amor se afla o fecioară a cărei mândreță izbi îndată pe Nikostratos. Ea aveă sprincene negre și artistic desemnate; Grațiile se trudise mult ca să alcătuească trăsurile gingașe ale fețe[i] sale; dinții săi erau mărgăritare, obrajii ei trandafiri și crini; pieptul său, o grădină a iubirei; întreaga ei făptură, mlădioasă ca o trestie. Purtă un vesmânt aurit și pe de asupra unul numai diamante. Iar Amor, arătând-o lui Nikostratos, îi zise: «Aceasta va fi partea ta».

---

1) Pasiunea.
2) Simpatia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«Junele n'avu vreme să 'şi vie în fire şi încântătoarea vedenie pieri ; şi în locul ei i se înfăţişară două temei arătoase, purtând cununi de pietre scumpe. Numele lor *Dreptatea* şi *Sinceritatea*. Ele îl încredinţară că nu va fi înşelat în iubirea sa...

«Din ceasul acela Nikostratos nu poate să mai afle pace. Mereu are naintea sa pe mândra văzută în vis. O cheamă neîncetat; ochii săi devin râuri de lacrimi ; tânjeşte, viaţa fără dânsa 'i-e nesuferită. Copleşit de tristeţă, fuge de lume, stă închis în camera lui şi, drept mângâiere, alcătuieşte duioase *tragudii* în amintirea iubitei sale :

— «Amorul—cântă el pe lăută—Amorul a dat un vlăstar în inima mea şi din el a răsărit arborele durerei. Culeg fructele Amorului pe crengile şi pe arborele durerei; culeg fructul durerei în inima mea. Amorul îmi dă desfătare, însă şi mai multă durere. Aş vrea să smulg arborele durerei, dar el şi-a înfipt rădăcinile în inima mea. Aş vrea să smulg vlăstarul Amorului ; dar mă gândesc că în acelaş timp voi smulge şi arborele durerei».—

«Desnădăjduit, junele îndrăgostit lasă fără veste curţile părinţilor săi şi pleacă în lume să'şi caute iubita. Un vrăjitor îl îndemnase la aceasta, prorocindu'i că o va găsi într'un oraş minunat. Porneşte spre soare-răsare, pe calul său cel mai bun, care sfarmă pietre şi fier în gură şi merge ca vântul. Străbate multe şi felurite ţări, până ce ajunge la oraşul de care 'i spusese vrăjitorul, la *Erotopolis*. Douăsprezece turnuri cu creste de oţel îl apărau împotriva duşmanilor. De asupra zidurilor sale străluciau capete de lei şi balauri cu meşteşug lucrate. Din gurile lor ieşau acum sunete omeneşti, acum ragete sălbatece. Porţile acestui oraş erau de diamant. Pe un zid, Nikostratos vede nişte cuvinte săpate: «Nimeni n'are voe să intre în *Erotopolis*, dacă nu cunoaşte chinurile dragostei». Junele intră cu capul sus. Cine mai mult de cât dânsu ar avea acest drept ?

«După ce străbate o cale bună prin cetate, unde se îmbulzea lume multă, ajunge la un palat care era să'i ia vederile. Zidurile sale erau de agat. La dreapta porţei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stau înșirate douăsprezece statui măreţe de safir: Înţelepciunea, Credinţa, Mila, Nădejdea, Cumpătarea și alte Virtuţi; la stânga iarăș douăsprezece statui înfățișând lunile anului, toate de aur. Abia trece de poartă și luarea-i aminte e atrasă de un avuz împodobit cu nestimate și având de-asupra-i o cupă peste care un vultur aurit își întindea aripele, parcă ar fi vrut să se scalde. Din pliscul său ţișnea o apă limpede, care pică în avuz. În jurul cupei se aflau o turturică, un cocoș, o porumbiță și un păun. Apa care curgea din pliscurile lor avea un fel de răsunet. Amestecându-se cu susurul frunzelor, mișcate de vânt, ale arborilor din prejur, producea dulcele ciripit de păsări».....

Poetul puse aci un punct și se opri. Junele Nikostratos trebuia să pătrundă în palat și descrierea acestuia avea să ţie numeroase file, iar kir Pepagomenos, după o cetire de sute de versuri, obosise însfârșit, oricât de obișnuit era cu această îndeletnicire. Pe de altă parte ţinea să nu se piardă nimic din frumusețile acestei părţi a operei lui, pentru care păstrase culorile cele mai vii ale paletei sale și o câtime neînchipuită de aur, nestimate, vieţuitoare fantastice și alte minunăţii. Maria — se grăbi, mărinimoasă ca totdeauna, a'i răsplăti truda ce'și da pentru a'i omorâ urâtul, prin câteva cuvinte lăudăroase; și tinerele curtene, chiar cele care nu gustase nici o plăcere, îi urmară pilda, rostind osanale pentru însufleţitul Muzelor. Monahul, care stătuse tot timpul cu ochii pe jumătate închiși și cu un zâmbet abia văzut pe buze, clătinând câteodată din cap în semn de aprobare, se învioră când văzu că Pepagomenos cugetă să se odihnească un moment; răsuflă mai adânc. Cât de greu trecuse vremea pentru dânsu, cât afurisise pe poet pentru două ceasuri de somn pe cari i le răpise, ce chinuri îi adusese cu stihurile lui înzorzonate și pofalnice, numai el știa! Aceasta nu'l împedecă de a'i dărui mai multe laude și măguliri de cât oricine, însoţindu-le, ce'i drept, cu atâtea *dar* și *însă*, cu atâtea răsgândiri, încât, cu toată buna părere ce avea de dânsu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și puțina-i agerime de minte, Pepagomenos se întrebă dacă nu cumva cuviosul il lua în râs. De aceea nu eră mulțămit în sufletul lui. O ultimă băgare de seamă îi stârni supărarea.

— Socotind bine, zise părintele Hariton, toate sunt desăvârșite în scrierea d-tale, alesul lui Apolon; uimit sunt încă de cele ce am auzit și mă mir cum ai putut scrì ceeace ai scris. Negreșit nu 'mi-aș fi închipuit că se poate alcătui o așa poemă, de care neîncetat vor pomeni veacurile viitoare. Un lucru numai 'mi-a stricat puțin desfătarea nespusă ce gustam ascultând-o: ai numit, înaripatule poet, pe marele Aristotele vrăjitor...

— Așa am făcut și voi face, înțeleptule părinte, răspunse repede și răstit kir Pepagomenos. Ducă-se pe pustii și el și ceilalți păgâni ai d-tale, dăscălași de rând, păcătoși scriitorași!

— Cum, crezi că de al de Sofocle, de al de Platon, Euripide și...

— Mă iartă!... Intâi de toate, un creștin adevărat, un om al lui D-zău, cum pari a fi, n'ar trebui să pomenească, și încă cu cinste, numele lor!

La aceste din urmă cuvinte, Doamna Maria nu se putù oprì de a zâmbì. Ea căută să împace pe poetul curței sale cu oaspetele său de seamă. Dar eră prea târziu. Desbaterea se încinsese, aprigă; sfada porni cu vioiciune; ca cresc\, se întinse ca valurile unei mări la flux. Erau doar față în față firele cele mai supuse mâniei și mai bătăioase: un poet și un învățat, un dascăl și un monah, amândoi fii ai Eladei, pământul binecuvântat al limbuției! Infruntările deveniră din ce în ce mai vii, săgețile aruncate de o parte și de alta mai ascuțite; loviturile mai deadreptul. Insfârșit, înflăcărarea învrăjbiților ajunse la așa tărie, că, uitând de locul unde se aflau, părintele Hariton făcù pe kir Pepagomenos *cocoș răgușit*, iar acesta 'i răspunse cu un *anaftima* bine simțit.

Maria se vedea nevoită a intervenì, când sosirea unui alt curtean puse capăt de la sine certei literare. Cămă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://istoriatransilvaniei.ro/mdrr1901-1932

rasul foastei soții a lui Ștefan, credinciosul ei, Ivașcu Brataevici din Cotnar, vechi dascăl de slavonie și unul din cărturarii băstinași ai Moldovei, se ivise în pragul ușei. Pe fața lui era întipărită o vie neliniște. Cum îl văzură, byzantinii tăcură ca de pomană și încetiră la o dată sprincenile. Astfel două haite încăierate încetează lupta și dau năvală împreună, când zăresc un dușman comun. Brataevici se încruntă și el. Cu o pătrundere profetică, presimțea bătrânul ce puternică înrăurire aveau să dobândească odată ahtiații venetici, cari se făleau cu numele cele mai mari ale timpurilor vechi și cari își făceau drum în Moldova supt masca evlaviei și a învățăturei. Dar el își întoarse repede privirile de la dânșii și le țintì asupra Mariei cu așa stăruință și așa pătrunzător, încât aceasta luă aminte.

— Ce veste, jupân Ivașcu? întrebă dânsa.

— Mărită stăpână... începù cămărașul. Apoi se opri și se uită împrejur, ca omul care are de spus o taină. Socotea că nu se cade să vorbească față cu toată lumea.

Maria făcù semn credinciosului său să vie lângă dânsa și curtenii, înțelegând că trebue să se retragă, trecură în camera de alături, unde byzantinii își urmară cu mai puțină sfială gâlceava lor.

— Mărită stăpână, zise iar Ivașcu Brataevici, când se văzù singur cu Doamna, mare și nepomenită întâmplare!

— Mă pui pe gânduri, jupâne cămăraș.

— Știu bine ce-am văzut și totuș aș putea să jur că n'am văzut, într'atât de ciudat lucru este.

— Anume ce... aștept să'mi spui.

— Când Măria ta va afla.....Doamne! dar Măria ta nu'și poate închipuì, fiindcă nu'i de închipuit... Cine ar fi crezut să vie odată aice, în palatul Mărici tale, și încă cum!... Nu, să fi fost proroc și n'aș fi putut prorocì una ca asta!

Uimirea bătrânului și neliniștea lui erau mișcătoare și hazlii totodată. Și parcă voia să lase stăpânei sale plăcerea de a ghicì despre cine era vorba.

— Ești prea tulburat... Cugetă în pace puțin și vor-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

beşte în tihnă. Eu nu pot şti cine a venit la mine de te-a pus în aşa mirare.

— Domniţa de la Munteni... fiica lui Radu-cel-Frumos e aice! glăsui însfârşit Brataevici.

— Voichiţa!... E cu putinţă?

— Ea însăş... nu'i nici vis nici părere.

— E cu putinţă? îngână Maria. Şi la rândul ei se îngălbeni de mirare şi de emoţiune. Dar aceasta ţinu numai cât o fulgerare. Îşi redobândi îndată seninătatea obişnuită.

— Gândeşte Măria ta ce a fost pe mine când am dat, fără veste, cu ochii de dânsa! Sta lângă vatră, ca o sărmană pribeagă, într'o odaie de jos. Mă dusesem acolo din întâmplare...

— N'ai sămuit-o cumva, jupân Ivaşcu?

— O! nu, nu. Cine n'ar recunoaşte-o dintr'o mie, de-ar fi pe jumătate orb şi ea la întunerec, când a văzut-o odată! Dar eu am văzut-o de mai multe ori şi flăcările focului îi luminau destul faţa. Când am intrat, privirile 'mi-au fost par'că fără voe atrase spre colţul unde stă smerită, ca fata moşneagului din poveste. Am rămas înmărmurit...

— Ea la mine! şopti în gândul ei Doamna Maria din Mangop.

— Mai ales că... închipuiţi, Măria ta, e îmbrăcată în rasă, în strae proaste de călugăriţă... Asta m'a zăpăcit şi mai mult. Mi se cam tăiase picioarele şi 'mi tremurau fălcile... Şi doar nu sunt de felul meu aşa slab de fire!.. Vorba'i că 'i am grăit, 'mi-a spus să'i păstrez taina... A venit numai să vadă pe Măria ta, să vorbească Măriei tale, şi te roagă s'o primeşti. . Uite aşa!

— Poftească, poftească îndată... De ce a zăbovit? de ce schimbarea asta de vestminte? Cum de a lăsat cetatea şi se află aice?... Dar dute, jupân Ivaşcu, dute şi 'mi-o adu... Ea mă va lămuri.

— Ascult şi mă duc, Măria ta... A! ce întâmplare neauzită! ce lucru neaşteptat!... N'o să uit asta, câte zile voi mai avea... *Boji moi, boji moi!*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://transilvania.ro/mdrr1901-1932

Și bătrânul cămăraș plecă, pe cât de repede îi îngăduia vârsta, clătinând din cap și făcând gesturi mari.

Deși din fire nu erà supusă sfielei, Voichița apărù neliniștită, cu ochii plecați dinaintea Maricei, în fața căreia se temea să cetească. Se opri o clipă, parcă i-ar fi fost anevoie să înainteze. Dar blajina Comnenă o întâmpină cu atâta bunătate și dragoste, că tulburarea ei începù a se potoli. Amândouă se priviră în treacăt. Voichița, cătând la gazda sa, fu izbită mai mult decât altădată de înfățișarea-i de floare vestejită din lipsa unei raze de lumină, de nobleța întipărită pe trăsurile ei, în toată ființa ei, în polida gingășiei sale, și care reeșea fără voie, chiar atunci când stăruia, ca în ceasul de acum, să înlăture orice prepus de trufie din partea-i. Iar Maria, apucându-i mâna, care'i tremura încă puțin, o duse la un scaun, poftind-o să șadă cu un gest drăgălaș și totodată de o măreție imperială. Ea însăș se așeză alături de Domniță.

— Fericită ziua aceasta, zise cu o voce care suna a cânt de alinare, de trei ori fericită, căci fiica preamăritului Radu-Vodă se află în casa mea. Pe cât de neașteptată, pe atât de plăcută este pentru mine sosirea ei.

Zadarnic se silea Voichița să prindă pe chipul aceleia care din pricina ei ajunsese la răstriște vr'un semn de vrajbă stăpânită, de amărăciune ascunsă, de tainică mulțămire pentru nenorocirea unei rivale, care venea la dânsa smerită. Nu! nici căutătură falșă, nici zâmbet viclean; fața ei erà prea senină, rostul ei prea sincer. Ar fi fost păcat a se îndoi de bunele ei simțiminte. Faptul acesta punea în uimire pe Domniță, dar în acelaș timp ii insufla încredere.

— Adânc recunoscătoare sunt, răspunse, pentru bunăvoința ce-o întâlnesc dela început în aceste bine primitoare Curți, unde, rogu-te a crede, n'aș fi cutezat nici odată a mă înfățișa, dacă nu mă sileau împrejurări deosebite.

— N'ai nevoe de vre-o îndreptare. Gonește orice șo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

văire și nu sta la gând a'ți deschide inima. Te afli dinaintea unei surori, — căci restriștiile ne-au înrudit—unei surori mai mari, căci nu numai am viețuit mai mulți ani decât domnia ta, dar eu am și pătimit mai mult din partea soartei.

— Intâietatea asupra-mi ți se cuvine din multe puncte de vedere, o recunosc cu voie bună,—mărinimia ta mă uimește și slăvitele tale însușiri mă fac să mă închin ție, dar în ce privește urgia ursitelor, nu știu vai! care din noi două stă mai presus!

— Oricum fie, tu ai dreptul, datoria de a nădăjdui în viitor, de a aștepta zile frumoase; toate fericirile pot fi ale tale!... Pe când...

Maria Comnena nu'și isprăvi fraza, ale cărei ultime cuvinte le rostise încet și oarecum pentru sine. Apoi reluă mai viu:

— Dar aceste fie zise numai pentru a te încredința că femeea care te ascultă e gata la orice îndatorire i-ai cere, la orice compătimire de care ai avea trebuință și negreșit nu greșesc închipuindu'mi că întâmplările ce te-au adus nu sunt priitoare. Părăsirea cetății, îmbrăcămintea ta, călătoria ta pe așa vreme, pe căi grele, îmi spun că s'au petrecut stranii lucruri.

— Nainte de toate mă simt datoare, mai ales văzându'ți urmările prietenești, să'ți cer iertare pentru supărările pe care, nevrând, ți le-am adus...

— Niciodată, crede-mă, nu te-am ținut de rău întru nimic, nu te-am dușmănit nicicum. Mi-am dat seamă prea bine de împrejurări și te am compătimit de departe. Înlătură'ți remușcarea — care de altmintreli e spre cinstea domniei tale — ce s'a întâmplat trebuea să se întâmple și fără domnia ta... Poți dar, deplin împăcată în cuget, să'mi spui ceeace văd că'ți stă pe buze și totuș nu te hotărăști a'mi spune. E vorba negreșit de Ștefan... Iată, am rostit eu cea dintâi numele lui.

Un zâmbet ușor însoți aceste din urmă vorbe. Domniția fu din nou nedumerită de purtarea Mariei, dar se reculese după un scurt răstimp.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cunoşti, începu ea, cunoşti, ca întreaga Moldovă, trista mea poveste, nenorocirile prin care am trecut: soarta armelor potrivnică tatălui meu, detronarea şi moartea lui năpraznică; eu, fiică de Voievod, robită, despărţită de un logodnic, târâtă în urma biruitorului la Suceava, apoi la cetatea Neamţului, când se vesti războiul de faţă. Tiranul se temea să nu'şi peardă prada...

— Iubirea e adesea tiranică, totdeauna prepuelnică, aminti Maria.

— Poate... Dar mi-e silă să gândesc la acest cuvânt când e vorba de Ştefan Muşatul, mi se pare că'l pângăreşte. N'am vrut să dau niciodată acest dulce nume pornirei pătimaşe ce'l înverşuna împotriva-mi şi ale cărei prigoniri am avut a le îndura din noaptea de jale când cetatea Dâmboviţei căzu în puterea lui .. Atunci îmi apăru cumplit în lumina flacărilor...

— Strălucitor de fală, cu ochii aprinşi de beţia izbândei, asemenea zăului războaelor! adaose Maria din Mangop în sine, cugetând tare.

— Avu cutezanţa, neomenia de a'mi cere să'l iubesc !... când părintele meu, victima lui, deabia se răcise.

— Radu-Vodă a răposat de rănile primite în bătălie, dar nu Ştefan l'a lovit. Aşa se ştie.

— Adevărat, însă el n'a murit numai de rănile sale, ci mai mult de mâhnire, de înfrângerile suferite, de pierderea tronului său... Cu drept cuvânt, deci, arunc asupra lui Ştefan Muşatul vina morţei lui... nimic nu mă putea face să uit aceasta, nu se cădea să uit... Trebuea să'l duşmănesc, trebuea să uneltesc o răzbunare. Şi, chiar înlănţuită cum eram, n'am încetat de a o pregăti.

— Tristă sarcină pentru un suflet de fecioară!

— D-zău m'a întărit, D-zău a ascultat rugile mele şi mi-a venit în ajutor. Răzbunarea e gata, vinovatul îşi va primi răsplata.

Foasta soţie a lui Ştefan tresări, cuprinsă de o mare grijă.

— Am aflat un bărbat mărinimos, care m'a scăpat din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lanțuri și care mă va despăgubi de tot ce-am suferit!..

Dar nu sfârșise bine de vorbit și Maria era în picioare, schimbată la față.

— Drept cuvântezi? Ai aminte ce spui, nesocotită copilă? zise dânsa. Ce-ai gândit?... Mă înspăimânți!... Cine a fost hainul care te-a îndemnat, te-a sfătuit de rău?

— Nu eu voi destăinui ceeace s'a uneltit, nici cine e răzbunătorul nostru.

— Așa dar Ștefan e primejduit, cu adevărat primejduit?

— Da! răspunse Domnița mai domol, adusă oarecum la sfială de tulburarea ce vedeă la Maria.

O! cum de-ai putut să te hotărești la o neagră urzire, având în inimă simțimântul ce'i păstrezi dela început!

— Astfel îți închipuești și domnia ta că'l iubesc! șopti Voichița, plecând capul.

— Aveai nevoe de a'mi-o spune? te-aș fi crezut de-ai fi tăgăduit? m'aș fi putut îndoi temeinic?.. Dar văzându-te, auzindu-te vorbind de dânsu, trebuea să mă conving, chiar de-aș fi avut vr'o îndoială. Oare se putea să nu fii fermecată de mărețile lui însușiri, de strălucita lui faimă? Ai fi fost de hulit dacă nu'l iubeai, dacă rămâneai nesimțitoare în fața lui, asemenea sărmanului orb care e la întunerec chiar când soarele stă dinaintea ochilor lui.

— O! Doamne! Doamne! glăsui Voichița într'o izbucnire de desnădejde. Ce nenorocire pe mine! În ce ispită mai fi-voi aruncată? La ce am venit și ce am aflat! Ce-am vrut să aud și ce-am auzit!

— Dar, însfârșit, ce gând te-a adus aice! ce așteptai de la mine?

— Ce așteptam?.. Voiam să'mi dai o tărie nouă, fiindcă mă simțeam iar slabă, voiam să'mi reînsuflețești ura care mi se stingea tocmai atunci când mă apropiam de țel. Fost-ai nenorocită în viață, sufletul tău fu crud lovit, o știu, o știe oricine. Ai fost nedreptățită, ai fost înjosită de dânsu, ai suferit ca și mine, mai mult de cât mine

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poate, din pricina lui. Firesc era să cuget că voi găsi la domnia ta atâta vrajbă, încât mă voi putea adăpa și eu la dânsa, mă voi pătrunde și eu de dânsa; credeam că vei tresări de bucurie numai la vestea năzuinței și a uneltirei mele, că mă vei lăuda pentru hotărârea mea, mă vei îmbărbata să stăruesc înainte. Socoteam că ne vom uni în aceeaș ură și spre aceeaș răzbunare. Și la cele dintâi cuvinte, te arăți speriată, îmi sporești șovăirea, neliniștea de care începeam a fi cuprinsă și împotriva cărora căutam ajutoare! Tu preamărești pe Ștefan și'mi faci mie mustrări! D zăule! D-zăule! ce va fi cu mine?

Pe când vorbea astfel, lacrimile lunecau din ochii Domniței și ea își ascunse obrajii cu mânile.

— Îți închipuiai să afli în mine o vrăjmașă neîmpăcată, o potrivnică înverșunată! zise cu glas mare Maria.

— Dar cine putea să aibă mai mult cuvânt de a'l urgisi de cât tine și ce simțimânt, afară de vrăjmășie, poți hrăni pentru dânsu?

— Eu îi doresc mărire și fală tot mai mare, eu îi doresc noroc în făptuirile lui, spre binele acestei țări și al tuturor drept credincioșilor.

— Ai uitat cât rău ți-a făcut?

— Mult aș fi iertat chiar de era într'adevăr vinovat. Dar el n'a avut nici o vină. Mie nu'mi-a dat D-zău harul de a fi soția lui; n'am avut destulă tărie pentru aceasta. Sunt dintr'un neam asupra căruia s'au abătut toate urgiile, care a fost menit să piară odată cu slăvita impărăție în fruntea căreia a stat de multe ori. Și sânul meu a rămas sterp fiindcă acest sânge nenorocit nu trebue să se veșnicească.

Blajina tristeță cu care vorbise Maria întunase gândul Domniței dela propriele sale mâhniri. La rândul ei, luă de mână pe foasta soție a lui Ștefan:

— Cât a trebuit să suferi! zise. Credeam că am nevoe de mângâiere și s'ar cuveni să te mângâi, credeam aevea că sunt cea mai de plâns și găsesc una mai de plâns decât mine.

Dar Maria avu o mișcare de mândrie. Parcă i-ar fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

părut rău că a rostit o plângere, că a lăsat să i se zărească rănile sufletului.

— Nu mă jăli pe mine, pentru că am iubit mult, ci jălește pe femeea care nu simte desfătarea dragostei nețărmurite și a jertfirei pentru cel iubit.

— Dar bine, la ce mă îndemni, ce se cade să fac?

— Să gonești, dacă ești cu adevărat creștină, ura și dorul răzbunării, să'ți deschizi fără răzgândire inima duioșiei.

— Să iert pe Ștefan?... Trebue să'ți amintesc iar de părintele meu și de prăpastia săpată prin luptele dela Soci și dela Izvorul Apei.

— Intre acești bărbați n'a fost dușmănie de la om la om, ci de cârmuitori de noroade. Cearta lor nu era de acele care nu se mai pot împăcă. De trăia Radu-Vodă, poate azi ar fi prieteni. Tu dă uitării cumplita și dăunătoarea zizanie. Gândește că părintele domniei tale a greșit în purtarea lui, ținând prietenie cu păgânii, că Ștefan 'și-a răscumpărat vina sa, de-o fi avut-o, făcându-se apărtorul creștinătății.

— Să împărtășesc iubirea lui Ștefan! întâmpină Voichița, frângându'și mâinile.

— Să te pleci lui și să'l slăvești, cum i se cuvine. Vitejia și marile lui fapte te vor îndreptăți la aceasta. In curând fala lui va crește până la ceruri și numele său va fi rostit cu evlavie de tot Răsăritul, de tot Apusul. Căci el va birui în lupta cea grozavă. Mare e de pe acum, mai mare fi-va în viitor!

Maria rostise cu aprindere aceste cuvinte profetice. Ea urmă și mai însuflețită:

— Primește ca o binecuvântare cerească dragostea lui, privește-te ca aleasă, fericită între femei!

Ai o menire mare. Dute și ți-o îndeplinește. Fii sprijinul său sufletesc; fii glasul care mângâie în răstriște, care îmbărbătează la primejdie, care alină durerea înfrângerei și dă farmec mai deplin izbândei. Săvârșește ceeace aș fi vrut și nu mi-a fost dat mie a săvârși.

— Cum îl iubești încă!... Și cum, iubindu-l astfel, nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://cimec.ro/Literatura/muzeul1901_1932

mă urăşti pe mine şi mă trimeţi la dânsu, vrei să fiu soţia lui!

— Cuvântul domniei tale nu'i potrivit. Gândurile mele nu mai sunt din lumea asta. Am învăţat cât de deşarte şi zadarnice sunt lucrurile omeneşti. Aiurea îmi stă toată nădejdea, aiurea va fi partea mea, aiurea mă voi mângâia şi desfăta! Sufletul meu, gata oricând a se înfăţişa înaintea lui D-z u vrednic de mila lui, s'a lepădat de orice patimă rea, de orice tină pământească. Simţirea mi-e desăvârşit curată. Iubesc cum iubesc îngerii pe Cel din slavă.

Maria privia drept înainte, în nemărginire, şi chipul ei luase o întipărire supraomenească:

— Îl dau în paza şi grija ta. Tu eşti tovarăşa ce trebuea acestui erou. Sunteţi făcuţi unul pentru altul. Fă-l fericit, scumpă soră, aşa cum aş fi vrut să'l fac eu fericit.

— A! nu, nu'mi cere aceasta. Îl voi scăpă din primejdia în care l'am aruncat şi care atârnă acum asupra capului său. Însă mai mult nu pot face. Taina pe care ţi-am mărturisit-o ţie, prea bună Marie, n'o va şti nimeni altul, şi mai ales nu el. Niciodată, niciodată nu va cunoaşte izbânda lui, slăbiciunea mea!

— Fără voia ta va afla ceeace tu vrei să'i ascunzi.

— Cel puţin aceste buze nu vor da nimic pe faţă.

— Văd că nu te-ai pătruns de ajuns de cuvintele mele. Însă viitorul va hotărî... Acuma cată de mântuirea lui; mântue-mă şi pe mine de grija cumplită în care sunt.

— Aceasta da! Eu însămi nu simt mai puţină nelinişte decât tine,.. Poate chiar acum viaţa lui e în cumpănă... Nu voi mai zăbăvi o clipă.

In aceeaş zi, fiica lui Radu-Vodă porni din palatul de la Grumăzeşti spre părţile Bârladului, încotro se ştia că merg oştile lui Ştefan. I se dăduse un rădvan tras de opt cai alcşi, sprinteni şi nerăbdători de goană vie. Surugiii făgăduiau să ducă pe Domniţă într'un suflet, aşa ca să nu simtă când va ajunge. Ea avea să fie urmată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de o ceată de paznici, dintre oamenii Mariei, slujitorii lui Dragoș fiind dezarmați fără greutate și puși la propeală.

Despărțirea amânduror femeilor fu duioasă și mișcătoare. Ele se îmbrățișară îndelung ca două vechi prietene, și coborâră împreună treptele scării celei mari, până la trăsură.

Maria din Mangop însoți multă vreme cu privirea, din înălțimea ceardacului său, pe Domniță. Și ea apără aceasteia, așa subțire și ofelită cum era, ca o închipuire de martiră împăcată cu toate durerile și cu fruntea încinsă de o aureolă luminoasă.

XI

Spre câmpul de luptă

Se împlinise două zile și două nopți dela fuga Domniței din cetate și plecarea lui Dragoș pe urmele sale. Dânsele trecuse foarte greu, lungi ca lunile, ca anii, pentru părintele Paisie, mistuit de nerăbdare și tot mai mult apăsat de greșala ce'și bănuia însuș. Căci se pătrunsese desăvârșit de credința că de nu se lăsa el în voia ispitei, nu se întâmpla nenorocirea de care se văeta acum.

Apoi, alt gând îi aducea și mai mare neliniște, îl împedecă să închidă ochii și să stea locului. Încercarea părcălabului de a găsi pe Voichița trebuea să fie zadarnică, de vreme ce ea fusese luată de duhurile rele, slujbașe ale babei, sau cel puțin prin mijlocirea lor. Le sta doar în putere s'o ascundă de orice privire, înșelând pe tot omul pământean, s'o ducă prin niscaiva locuri tăinuite; poate în sbor, prin văzduh... Pas să'i afli urma și s'o prinzi! Astfel fiind, negreșit că pan Dragoș, cinstit cum era în sufletul lui, se va duce, după cum și spusese, să dea totul pe față și să'și puie capul la picioarele Domnului său. Iar Vodă, paraleu la mânie, cu drept cuvânt învrăjbit, nu va pregetă a pedepsi pe sluga

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluraisvaniro/index1901_1932

sa, fără a mai socoti de a avut ori ba vr'o vină. Insă, această împrejurare tulbură pe părintele-Zaryă. Oare drept era, zicea în sinea-i, ca numai sărmanul părcălab să pătimească, să plătească tot păcatul, când tocmai dânsu era mai puțin culpeș, căci nu dăduse nici un greș în slujba lui? Pe când el, Paisie, își călcase lozinca de neadormit paznic, în potriva făgăduinței făcută lui Vodă, — el, care avea mai multă destoinicie să înlăture răstriștea. De era cineva vinovat și vrednic de osândă, apoi dânsu era acela. Ingădui-va dar ca numai Tador Dragoș să îndure urgia domnească? Nu se cuvenea să caute, printr'o fățișă mărturisire, a depărta furtuna de pe capul părcălabului ori a'i împărtăși soarta la nevoie? Inima'i poruncea să urmeze în acest chip; altcum n'ar mai avea odihnă nici în lumea asta nici dincolo de mormânt. Datoria lui era lămurită: se va duce și el la tabăra lui Vodă, și fără zăbavă, ca nu cumva să nu ajungă prea târziu pentru ceea ce avea de îndeplinit.

Zis și făcut.

După cele din urmă știri, Ștefan trebuea să se afle cu oastea lui prin Țara-de-jos, în calea dușmanului, cam pe la Bârlad. Drumul era destul de lung și nu fără primejdii. Dar nu de una ca asta se putea teme Tălpan Frânge-fier. Fu într'o clipă gata de plecare: o îmbrăcăminte mai călduroasă, un suman de păstrare pentru orice nevoie, o desagă cu ceva merinde, — cât trebue unui schimnic ca să nu piară de foame. Și cu Doamne-ajută!

Stătu la gând dacă va călători pe Șoiman ori pe alt cal. Pe de o parte, se temea că bătrânul telegar nu va fi în stare să'l ducă destul de repede atâta drum; pe de alta, era foarte supărat pe dânsu. Ca unul ce nu se îndoia de năzdrăvănia sa, il învinuia că nu'i spusese nimic, nu'i arătase prin vr'un semn de ale lui că o să se întâmple ceva rău. Atunci s'ar fi păzit mai bine, ar fi luat și mai mult seama.

— Gloabă afurisită, îi spunea ocărându-l, fost-ai și tu vrăjit, de n'ai simțit nimic? Dormeai și tu, de-ai stat mut? N'ai vrut să știi că vine asupra-mi o urgie! Toc-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai zilele astea te-ai îndopat cât zece și te-ai arătat parcă mai vesel și mai vioi. Haramule!

Însă cuviosul nu se îndură în cele din urmă să'și lase acasă iubitul tovarăș și părtaș la înăbușita și nestinsa lui dragoste pentru războaie. Ar fi fost prea crud de a'l lipsi de prilejul ce i se înfățișă din nou de a vedea un câmp de luptă... poate o bătălie!

Trecând dar peste neajunsul ce i-ar putea aduce, îi aruncă șaua pe spinare, îi puse căpăstrul în cap, nu fără a se răsti la dânsul și a'i da câteva ghionturi:

— Haide! acuma'i de făcut drum mare! Să vedem ce fel o să mi te porți... Aș vrea să te lepezi de pasul tău de broască țestoasă și să sbori ca pasărea... Tare ți se cădea, în toate privințele, să te las să mucezești aice; dar, uite, mi-e milă de tine... Ai să vezi iar ce nu credeai să mai vezi...

— Hăm! gândea mai târziu, după plecarea lui cea fără veste, tot a știut, tot a prevăzut lighioana, și de aceea s'a hrănit sdravăn, ca s'o poată duce la calea asta grea pentru dânsu. Și de aceea avea poftă de mâncare și se veselea în sinea-i, pentru că era sigur că o să meargă iarăș la tabăra lui Ștefan, și astădată în fața dușmanului, poate în ceasul vre unei ciocniri!

Inima lui Paisie sburda la această închipuire, de uită dureroasa împrejurare care'l nevoise să plece și ceea ce putea să pătimească. Se aprindea numai de dorința de a sosi cât mai repede. Dar, deși mâncase bine ca niciodată, așa că pusese parcă un pic de carne pe ascuțitele lui ciolane, Șoiman nu ieșea din trapătul său cumpătat. Toate îndemnurile părintelui-Zarvă rămaseră fără folos. La urma urmelor, acesta se împăcă și cu mersul năzdrăvanului.

— Tot mai înțelept el, sărmanul, zise în gura mare, căci dacă ar lua-o mai repede, după poșta mea, ar plesni și m'ar lăsă pe loc...

Cine știe! poate degeaba l'am ocărât... 'mi-o fi făcut semne, dar eu nu le-am înțeles... Drept că era ceva neobișnuit în căutătura lui când se uita la mine... și nechezitul îi suna a ceva straniu... să fi zis că geme și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.ro/mdrr/1901-1932

râde la odată... Zău, ce el mi-a dat de veste, dar de unde să bănuești o pacoste ca aceea. . Și apoi, așa a fost să fie!

Grija de căpetenie a lui Paisie era să apuce pe calea cea bună, care să-l ducă drept la țelul său. Deocamdată, drumeții pe cari'i întâlnea din când în când dădeau din umeri la întrebările lui. Numai dincolo de Bacău află câte ceva dela bejenarii de prin Țara-de-jos, — oameni din părțile călcate de dușmani, cari, fie din deosebit curaj, îndărătnicie ori nevoie, rămâsese la vetrele lor până în ultimul ceas. Însă înștiințările acestora erau nedeslușite și întortochiate, pline de închipuiri, încât mai rău încurcau pe călugăr. Mulți spuneau că Vodă s'a scoborât spre Dunăre, ca să dea acolo piept cu Osmanlîii. Alții, ce s'a tras spre Roman, cu gând să se închidă în Suceava. Alții că ar fi apucat spre Prut. Mai departe auzi dela careva că mulțimea Agarienilor e atât de mare, încât, ca să treacă Dunărea, le-au trebuit zece zile și zece nopți; că atâta spuderie de cai aduc cu dânșii, încât li se aude necheztul cale de o poștă. Unii, cari fusese mai pe aproape de taberele lor, se jurau că răsunetul glasurilor ce se ridică de acolo seamănă a bubuit neîncetat de tunet. O seamă de negustori îi povestiră că s'a și dat o luptă între Ștefan și oștile Otomane și că, deși Moldovenii au luptat ca leii și au tăiat în vrăjmași ca în burueni, au fost totuș sdrobiți, năbușiți de cetele lor nesfârșite; că grămezile de leșuri rămase în urma bătăliei se înălțau ca niște dâmburi, iar sângele alcătuise, curgând, numeroase pâraie. Deși o respinseseră cu ocară, știrea aceasta aduse pe tulburare pe călugăr, când o alta, cu totul potrivnică, îi puse inima la loc. Niște bătrâni răzeși, beteji acum, dar foști odată vânjoși luptători, îl vestiră că Ștefan, lovind pe Agarieni, i-a biruit și risipit, cum împrăștie vântul frunzile uscate; că o ploaie de trăsnete, căzute prin minune din cer, acum în toiul iernei, îi desăvârșise izbânda și șterse până și urma neprietinilor. Însfârșit, câțiva inși, mai bine lămuriți, ziceau că Ștefan s'ar fi retrăgând încet dinaintea Osmanilor, cu vr'un plan ascuns.

Într'un singur punct se potriveau istorisirile tuturor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

drumeților: era mare prăpăd în părțile pe unde trebuia să vie păgânul; ruină și pârjol pretutindeni. Faptul acesta aprindea în sufletul iubitor de țară al lui Paisie amarnică vrajbă împotriva năvălitorilor, cari erau pricina atâtor nenorociri și grozăvii. O! dacă n'ar fi fost jurământul și călugăria lui! Niciodată n'ar fi luat parte cu mai multă râvnă la război, n'ar fi înfipt cu mai multă sete un palos ascuțit în piept de vrăjmaș. Urgie, blestem, moarte pe capul lor și a neam de neamul lor!

Și, neputând nimic alege din câte auzise, călugărul chibzui că lucru cel mai cuminte e să urmeze drumul ce'l apucase de la început, ținând drept spre Bârlad.

Mergea acum pe lângă o dumbrăvioară, în voia fugaciului său — care o lăsase domol de tot — cam amorțit și moțăind, când o vâjâitură îi trecu pe la ureche și'l făcu să tresară. În acelaș timp o lovitură îi izbi poteapul și i-l svârli jos. Șoiman, care dăduse cu puțin mai nainte semne de neliniște și voise a se opri, dar fără a fi ascultat de stăpânul său, stătu hotărât pe loc, făcând ochi mari și fornăind din nări. Paisie, obișnuit a privi cu sânge rece orice primejdie, se uită mai întâi după poteap și văzu că 'i fusese luat de o săgeată, menită negreșit lui însuș; apoi își întoarse privirile către un tuliș des, unde i se păruse că mișcă ceva. Își mână îndată calul într'acolo și, printre crengile uscate și în parte acoperite cu ninsoare, zări un om ce căuta a se pitula. Descoperise vădit pe hainul care cercase să'i răpească zilele. Deși armat numai cu un ciomag, călugărul, îmboldit de dreapta sa mânie, descălecă și porni îndrăzneț spre necunoscutul dușman. Dar acesta 'i apucă nainte și, lăsându'și ascunzătoarea, ieși la iveală, dând în genunchi, târându-se pe pământ. Atunci părintele crezu că vede o nălucă rătăcită de prin alte lumi. Înfățișarea străinului era și jalnică și înfiorătoare. De o slăbiciune de cadavru, cu ochii în fundul capului, cu fața osoasă și lungăreață, devenită verde din arămie, purta urmele unor mari suferinți. Armele sale — o tolbă cu săgeți, o sabie pe care dintr'o ochire

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Paisie o socotì bună și de preț — nu lăsau îndoială că era un ostaș, iar chipul și portul lui vădeau că era un ostaș Otoman.

Cuviosul il luă la cercetare de aproape, cu mare curiositate, uitător de fapta lui, încântat doar că vede pentru întâia oară un Agarian, ca un copil care vede o jucărie nouă. Ii privì atințit fiecare parte a îmbrăcăminței sau, mai bine zis, urmele îmbăcăminiei sale, frumoasă odată și acum numai sdrențe, așa că corpul ii era pe alocurea gol. Mizerul tremura, de sigur mai mult de frig de cât de frică, și bolborosa niște milojiri, printre care Paisie deosebi și câte-va cuvinte românești. Părea că se jălueste de trista lui soartă și cere iertare și milă. Insă, fiind-că dădea să se scoale în picioare, părintele puse mâna pe sabia lui și, trăgând-o din teacă, o apucă în mână cu hotărâre. Osmanliul încercă să zâmbească și'i făcu semn că n'are a se teme de nimic. Paisie luă mai bine aminte la semnele sale și putu înțelege după ele, mai bine de cât din vorbe, că ostașul păgân fusese nevoit a părăsì pe tovarășii săi din pricina neajunsurilor războiului, că fugise din tabără cu alți doi inși, cari murise pe drum. El însuș simțea că e pe sfârșite și numai desnădejdea il făcuse să săgeteze în dânsu, cu gândul de a'i lua calul și merindele pe care le avea negresit în traistă.

— Asta ți-a fost, măi omule ? zise părintele înduioșat, căci compătimitor era de firea lui, pe cât de pornit, — de ce n'ai spus'o altfel ? Nu știi tu că nu'i creștin în țara asta care să nu facă pomană unui nenorocit, oricine fie ? Sau se vede că așa vi-e obiceiul a cere pe limba voastră cea năstrușnică, dând adică cu măciuca la cap ?

Vorbind așa, scoase din traistă o halcă de pâne și una de brânză și le dădu istovitului drumeț. Acesta le luă, le smulse, mai drept zicând, din mânile lui, și muscă din ele cu pornirea unui lup flămând.

— Incet, încet, liftă lacomă, că o să crăpi ! făcu Paisie.

Dar osteanul Otoman nu se arăta plecat să'l asculte, ci mai curând să moară mâncând ; de aceea cuviosul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fu nevoit a se face dadaca lui și a'l hrăni ca pe un prunc, bucățică cu bucățică, dându'i și câte una peste mână când închinătorul lui Mahomet se repezea prea tare să'și apuce îmbucătura.

— Nu te poți înfrână câtuș de puțin, hai? întrebă dânsu... Uite cum vi-e năravul la toți. Impărații voștri sunt tot așa de lacomi la înghițit țările și noroadele, ca și tine la apucat codrii ăștia de pită!... Dar nădăjduesc că aice o să vi se înfunde și că de astădată Domnul vostru va rămâne cu buzele umflate...

După ce se încredință că foamea drumețului se potolise, Paisie îi făcu parte din merindele ce'i rămăsese. Trânti pe urmă pe umerii lui goi, învenețiți de frig, sumanul pe care'l avea de toată nevoia și'i mai puse în mână și câțiva *groși*.

— Na! ține asta... na și asta... și asta... și să nu zici că n'ai aflat oameni buni în Moldova...

Desăvârși binefacerea lui, dându'i a înțelege cum putu mai bine că vr'o două ceasuri cale de acolo este un sat de gospodari aleși, unde va găsi suflete îndurătoare și adăpost.

Osmanliul, adânc mișcat, se aruncă la pământ și începu a se închina pe obiceiul lui, chemând îndurarea cerească asupra binefăcătorului său, căruia voia să'i sărute mânile.

Dar acesta se repezi pe Șoiman și zise de călare:

— Las', lasă, nu'mi mulțămi de geaba... Inchină-te pentru tine și roagă-te de Dumnezăul tău să'ți ajute, dacă poate... Eu îți doresc cale bună!

Din întâlnirea cu fugarul folosi ceva și Paisie. Se încredință deplin că urmează tocmai calea care ducea la câmpul de luptă al oștilor potrivnice.

Nu trecu mult după această întâmplare și el ajunse în locurile crud bântuite de care'i pomenise bejenarii, ale căror spuse se dovediră aci cu totul adevărate. Adânc oftat îl prinse la vederea satelor pustii, cu casele numai ruine și cenușă, la vederea pădurilor prefăcute în cărbune. Dar cea mai jalnică întipărire îi făcu Bâr-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.patrimoniu.ro/mdrr1901-1932

ladul, unde sosi într'o noapte. Din vechiul oraș rămăsese doar niște movile de dărâmături negre, ici colea fumegânde. Dintr'o biserică, aprinsă negreșit de păgâni în drumul lor, ieșeau încă flăcări care răspândeau asupra ruinelor din prejur o lumină întristătoare și pe omăt pete roșii semănând a dâre de sânge. Spre desăvârșirea grozăviei, domnea în tot acel cuprins o tăcere de moarte înfiorătoare, tulburată numai din când în când de viersul plângător al unei cucuvaie suită pe un vârf de clopotniță. Nici o altă viețuitoare, nici o suflare de om. Cu neputință să afle ceva de mersul oștirei lui Ștefan. Totuș părintele nu șovăi să apuce către miază-noapte, spre Vaslui, căci vădit era că luptătorii nu puteau fi în părțile mai de jos.

După o bună bucată de vreme, dădu de un loc unde fusese așezare omenească, sat mare și frumos. Aicea găsi un bătrân stând pe pragul casei sale deșarte, pe jumătate dată la pământ. El nu voise să prihegească cu ceilalți săteni, ci stăruise a muri pe loc, acolo unde se născuse și trăise. Pe dinaintea lui se perindase Ștefan cu oștenii lui, mergând în sus, și mai pe urmă urdiile Osmanlîilor; mulți ca frunzele de brad, ca lăcustele, zicea dânsu. Stătuse ascuns și avuse norocul a scăpa de ei. Nu'i văzuse aevea, dar îi auzise trecând, și trecerea aceasta ținuse atâta și atâta, că ajunsese a socoti că n'o să se mai sfârșească. Și pământul se cutremura în a lor cale și văzduhul clocoti îndelung după trecerea lor.

Îmboldit de această știre, pătruns de pe acum de un miros de bătălie care și începuse a'l ameți, Paisie, deși răzbit ce oboseală, nu mai gândi la un pic de odihnă, ci zori pe Șoiman să meargă înainte. Îl lovi chiar de vr'o două ori cu călcâiele, ceeace însemna că era pe cale de a'și ieși din fire.

Semnele că se află pe urmele oștirilor se înmulțeau la tot pasul. Mereu cadavre de Osmanlii, morți pe drum și lăsați în părăsire; mereu stoluri de corbi care dădeau târcoale în jurul pradei; numeroase lești de cai. Le mersese rău Agarienilor!

Așă fu multe, multe ceasuri. Călugărul călătorea acum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prin ținuturi păduroase bine cunoscute, presărate cu dealuri, pe lângă apa Bârladului și către valea Rahovei.

Era în dimineața unei zile neguroase de nu se vedea rază de soare. Să fi zis că fumegă pământul.

Iar Șoiman își schimbase deodată pasul, precum și portul. De unde mergea așă domol că stăpânul său pierduse orice nădejde, pornise într'un treapăt neobișnuit de viței la dânsu; de unde mergea cu capul plecat, acufundat, pe semne, și el în cine știe ce gânduri, își ridicase fruntea și mirosea în aer. Nările i se înfiorau, urechile nu'i aveau astâmpăr, ochii i se măreau. Părea cuprins de o nespusă tulburare. Într'o dată aceste mișcări ale sale deveniră atât de vădite, că părintele fu silit să ia aminte la ele și căută să afle de nu cumva bătrânul armăsar ghicește iar vr'o primejdie, ca și la întâlnirea cu oșteanul pribeag. Atunci, în atintirea simțurilor sale, prinse un vuet depărtat și nedeslușit, dar pe care socoti că'l cunoaște, îl cunoaște bine, deși nu'l auzise de mult...

— Ce'i asta? ce se aude, năzdrăvanule? întrebă cu glas mare.

Își ascuți bine urechea:

— Pare tună în depărtare, hăt încolo...

Dar ce spun eu? vorbesc prostii; cum să tune acuma?

Un fior îi străbătu tot trupul:

— Nu'i tunet, nu, fârtate!... E bubuit de puști-mari... De aceea prinsesi atâta suflet... De aceea sburai tu!...

Dădu să oprească pe Șoiman, spre a se încredința dacă nu'l înșală auzul. Însă armăsarul nu mai voia să asculte de nimic. Vuetul răsunase din nou și cu mai multă tărie, mai lămurit. Șoiman se smuci, se opinti voinicește și porni răstit în galop, într'o fugă de care nu l'ai fi crezut în stare, așă că eră să trântească jos pe Păisie.

Acesta nu încetă de a îngâna, răpit:

— Doamne!... Bătălia!... Se luptă acolo!... Auzi?.. auzi?...

Bubuiturile deveneau tot mai dese și mai deslușite, și telegarul, întinerit într'o clipă, înzestrat cu puteri noi și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.transilvaniana.ro/mdrr1901-1932

deosebite, mânca pământul. Iar răsunetul impușcăturilor, conștiința vecinătății bătăliei, însăș repejiunea cursei îmbătau pe călugăr. Incepuse a'i clocoti sângele, își aruncase în neștire potcapul de pe cap, de'i fâlfâia tot părul vulvoi, și se descheiase la piept. Prindea să aibă o înfățișare amarnică, spăimântătoare, înfățișarea lui din zilele de mari isprăvi, de lupte vajnice. Și cu toate că Șoiman își iutise destul pasul, el, în dorul său ferbinte de a ajunge cât mai repede, îl zorea încă cu vorbe îmbolditoare:

— Hai frățioare, hai năzdrăvane, adu-ți aminte de vremile tinerețelor tale, când duceai în sbor la luptă pe oșteanul inimos... Fă-te sirep, fă-te șoim, și du-mă ca vântul, ca gândul, în toiul bătăliei, în mijlocul voinicilor... Să'i mai văd săvârșind vitejii... Să'mi desfăt privirile cu risipa și peirea dușmanilor!....

Șoiman asculta și înțelegea, și tot mai tare gonea. Acoperit de spumă, se întindea pe pântece, făcea salturi mari, trecea ca o săgeată, ca un vârtej furtunos, de'i scăpărau copitele. Urmele nu i se mai vedeau. Nici o putere nu l'ar mai fi oprit.

Și iată'i pe un deal, la margine de pădure.

Colo, jos, în valea umedă, acoperită de negură, se desfășoară bătălia, acolo e harța uriașilor din două neamuri și două legi învrăjbite.

Paisie nu poate deosebi nimic, deși are ochi așa de buni. Pe lângă păclă, fumul armelor de foc stă stavilă vederei.

Dar trâmbițele se aud, puștile-mari glăsuesc din nou, sparg văzduhul. Părintele-Zarvă e cuprins de un avânt nebun, nu mai e stăpân pe sine, apriga poezie a războiului îi înflăcărează mintea; amintirea cumplitelor dar măreților priveliști de odinioară i se redeșteaptă vie, amețitoare. Inălțat în scări, el strigă către fugaciul său:

— Hai, Șoimane, hai fârtate, fă-te vânt, fă-te gând și du-mă în vâltoarea luptelor, în rândurile oștenilor, în mulțimea armelor... Să văd săgețile sburând, sulițele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

impungând, pustile imprașcând... Să văd pe Ștefan în izbândă și pe vrăjmaș în groază și nimicire!

Șoiman ascultă și înțelege; aprinderea lui crește; se încordează încă; nu mai fuge, nu mai gonește: a căpătat aripi; nu mai atinge pământul, aleargă pe sus; suflă foc pe nări.

Câmpul bătăliei se apropie... e colea... e dinaintea lor.

Negurile, bătute de vânt, începuse a se împrăștia, lăsând pe ici colo drum liber razelor soarelui. Și, la lumina acestora, prindeau a străluci coifurile și vârfurile sulițelor, a scânteia paloșele încrucișate. Loviturile armelor pe platoșele oțelite răsunau ca nenumărate ciocane pe nenumărate nicovale; amestecul atâtor glăsuiri și strigări vuia ca ragetul prelung al unei dihănii nemăsurate. Detunături neîncetate sguduiau pământul.

Fumul pustilor-mari ascundea încă pe războinici de vederile lui Paisie.

Dar, înstârșit, iată-l sosit pe însuș câmpul luptei, într'un loc unde încăierarea ajunsese la cea mai cumplită înverșunare, unde potrivnicii se ciocneau piept la piept și cete întregi, sbătându-se ca valurile mării, se izbeau unele în altele, rând pe rând respinse, rând pe rând covârșitoare. Aci călugărul putu deosebi garda domnească, Aprozi și Copii-de-casă, oșteni Moldoveni și oșteni Osmanlii, strânși la olaltă, față în față și coastă în coastă, într'o învălmășeală, într'o fierbere neînchipuită. Aci văzu fâlfâind steagul cel mare al Moldovei peste capetele vânjoșilor săi fii și zări coiful înalt al unui călăreț, care părea a fi în mijlocul luptătorilor creștini. Privelișlea, sgomotul din acea parte îmboldise, vede-se, pe Șoiman, căci el se avântase tocmai într'acolo, ducând pe stăpânul său, adevărat ca vântul și ca gândul, spre grămada cea deasă a dușmanilor.

Cât despre părintele-Zarvă, el își pierduse desăvârșit sărita, nu'și mai da seamă de nimic afară de ceea ce'i sta dinaintea ochilor. Steagul mult slăvit, steagul supt care luptase atâtea ori, îl atrăgea ca o vrajă, îi învăpăia sufletul. Il vedea plecându-se în dreapta și în stânga, sbuciumat, și își închipuia, ghicea că e ceartă pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mrr.1901-1932

dânsu, că e răvnit de mâni păgâne, poate în primejdie.... Vedea cetele Moldovenești străduindu-se pe lângă purtătorul coifului, care'i izbise dintru'ntâi privirile, și își închipuia, ghicea că acolo e Ștefan, Domnul lui, încolțit de dușmani, poate în primejdie.... Și atunci, uitând de maică-sa, uitând de jurăminte și de mântuire, de cer și de iad, de tot ce e pe lumea asta și pe alte lumi, ne mai cunoscând alteeva decât că e luptă, luptă pentru țară, pentru lege, pentru Domn, împotriva vrăjmașilor veniți să cotropească moșia strămoșească, să calce în picioare mormintele strămoșilor; simțindu-se numai și numai oștean, numai și numai viteaz, se repezi orbiș în rândurile Agarienilor.....

XII

Naiute de furtună

Armia menită de Mahomet Gazi-Fatih să răpuie Moldova, spre a pedepsi pe Ștefan, aducându-l la căință și supunere, pornise încă din luna lui August de lângă zidurile cetății Skodra, capitala Albaniei, pe care o împresurase zadarnic îndelungă vreme. Ea se afla supt cârmuirea strălucitului beglerbeg al Rumeliei, Suleiman Pașa Hadâm, pe care'l ajutau căpetenii dintre cele mai de seamă, alcătuindu'i un alai împărătesc. Număra o sută de mii de oameni, iar după unirea cu cetele hainului Laiot-Basarab, spori cu douăzeci de mii. Avea o sută puști-mari. Doar numai la luarea Byzanțului, oștile Otomane fusese mai numeroase. Intr'adevăr, se dădea mare însemnătate acestui război, de oarece, iscusința și vitejia lui Ștefan fiind cunoscute, dușmanii săi nu'și ascundeau greutățile ce vor avea de învins până să-l îngenunche.

După obiceiurile Osmanilor din primele timpuri, când, în loc de a ține la o parte popoarele străine, căutau a și le apropia, oștirea năvălitoare cuprindea afară de Osmani curați, musulmani ori renegați, oameni de neamuri cu totul deosebite și chiar învrăjbite între ele, oa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

meni din cele trei continente, cari înfățișau o amestecătură și mai nesăbuită decât gloatele vechilor despoți asiatici. Aci vedeai Tătari (Nogai și Bașkiri), foarte numeroși — Turcomani, Arabi, Persani și Mauri; Mongoli din China și Felahi din Egipt; mulți creștini: Albanezi, Sârbi, Bulgari, și până și Byzantini.

Toată această pusderie de crunți războinici, mânați, unii de dorul de a fi plăcuți Dumnezăului lor prin răpunerea necredincioșilor, alții numai de gândul de a se împărtăși dintr'o pradă bogată, se revărsase ca un furios și nestavilit șivoi asupra mult bântuitei Moldove. Însă, înainte de a fi ajuns la marginile ei, avuse a face un drum lung și anevoios și fusese apucați de o iarnă cumplită, care urmase, cum se întâmplă adesea, după o toamnă minunat de frumoasă. Ea era de nesuferit chiar pentru acei oșteni Osmanlii cari se deprinsese din țara lor cu asemenea anotimp; cu atât mai vârtos apăsă asupra celor cari veneau din ținuturi călduroase. Dela intrarea în Moldova, tocmai la începutul iernei, dăduse peste altă nenorocire, neașteptată: pustiul făcut de Ștefan în calea lor. Aceasta le răpea orice adăpost, orice mijloc de a se hrăni pe dânșii și pe caii lor cei gingași, nepregătiți pentru așa încercare. Ei n'aveau măcar prilej de a se bate. Dușmanul rămânea neatins, aproape nevăzut. Căci Vodă se mulțămea a'i hărțui din când în când, a'i zăpăci prin lovituri neprevăzute și repezi, în care Codrenii săi erau meșteri neîntrecuți și în urma cărora dispăreau ca niște umbre. Neajunsurile ce le făceau Agarienilor aceste raite, încetinându-le mersul și amenințându'i cu flămânzirea; dibăcia cu care erau săvârșite, neputința de a se răzbuna împotriva-le, de a întoarce lovitură drept lovitură, îi înverșunase amarnic și le insuflase totodată un fel de teamă deșartă. Începeau a zice că *Tekkiurul* [1]) Moldovei e un alt *Kazikli-Wodă* [2]) și că întrece în vicleniе și răutate pe însuș Diavolul. Pe de altă parte, suferințile fizice, lipsurile cu

1) Regele.
2) Vlad Țepeș.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care nu se obișnuise soldații Sultanului, îi scoteau din fire, le tulburau mintea, încât și oștile cele mai alese erau pe cale de a pierde încrederea în căpeteniile lor, de a ajunge la răsvrătire cu toată disciplina de fier ce le stăpânea.

Acum, la începutul lui Ianuarie, năvălitorii tâbărâse prin părțile Vasluiului, după o goană silită, săvârșită în credința că vrăjmașul se afla însfârșit în preajma lor, credință ce se dovedise neîntemeiată și care le pricinuise o desamăgire și o supărare nouă. Dar ceea ce pusese vârf întărtărei lor, era vestea că un mare convoi cu merinde, ocrotit de câteva cete din *Dundar* [1]), fusese atacat și prins de oamenii lui Ștefan. Dinainte tainurile erau reduse la jumătate și foamea se simțea în tabără. De aceea, nu numai gloatele străine și oardele neregulate de *Gionguli* și *Delileri* începură a cârti pe față, dar însiși Spahiii, însiși Ienicerii. Ba cei mai îndârjiți se aflau în rândurile acestui corp ales, foarte credincios, dar în acelaș timp supus la neașteptate și cumplite toane. Odalele lor se puseră în mișcare. Răspunseră la chemarea ceaușilor și se adunară fiecare împrejurul tingirei sale, potrivit legei, spre a ține stat. Aci se încumetară a aduce învinuiri cârmuitorilor oștirei și unii rostiră chiar cuvântul de hain în privința lui Suleiman Pașa Eunucul. Ziceau că au fost aduși spre peirea lor într'un deșert de ghiață, că niciodată nu se întâmplase unor oșteni ai Sultanului să ducă atâta lipsă. Vitejii din nobilele ortale ale Ienicerilor trebuiau doar să'și aibă pânea proaspătă, carnea și untul la vreme, iar acuma s'au hrănit cu pâne de trei zile și uneori cu carne de cal, ca niște Tătari spurcați! Numai faptul acesta îndreptățea o strașnică împotrivire. Apoi ei nu primise leafa pe câteva luni; apoi erau ținuți sub arme de aproape un an de zile, ceea ce nu se împăcă cu deprinderile consfințite. Iată, trecuse și Sf. Dumitru, când li se făgăduise că vor fi trimiși pe acasă, și nici vorbă! Jurau

[1]) Arier-garda.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

deci pe mâneca lui Hagi-Begtaș că nu vor îngădui mai mult. Strigăte și amenințări nesocotite izbucniră; toți cereau să fie duși în fața dușmanului, la bătălie. Poate că aceasta era într'adins înlăturată, poate că cineva voia să le prelungească suferințele, să le tot amâie ziua biruinței și a îmbelșugatei prade.—Vâlva era mare și primejdioasă.

In acelaș timp, în *divanhané*, în cortul cel mare al Seraskierului, se întrunise cei mai de seamă capi ai oștirei. Suleiman Hadâm, care făcuse în numele Profetului și al Padișahului solemna făgăduință de a șterge de pe fața pământului neamul Moldovenesc, stă cătrănit de ciudă și supărare și păstră o posomorâtă tăcere, asemenea Ingerului Rău cugetând la dărâmarea împărăției Cerului și nevoit a'și mărturisi neputința. Nu numai faima lui, care dintr'un ostaș de rând il ridicase la starea cea mai înaltă, dar și toată vaza, însăș viața i se aflau în cumpănă. Nemulțămirea stăpânului său, aprigului Mahomet II, în ochii căruia o înfrângere era un păcat de moarte, ii putea schimba dintr'odată ursita și a'l face din vrednic de râvnă, vrednic de jale. Deși, întrebând la întâmplare Koranul, aflase răspunsuri bune și înviorătoare, deși dervișii, pătrunșii de duhul lui Alah, cercetând semnele din nisip, îi prorocise o bătălie apropiată și o strălucită izbândă, el nu izbuteă a se liniști, a'și risipi grijele.

Imprejurul lui, veniți să'l ajute cu părerile și temeinicele lor cunoștințe, se așezase: Omar-beg [1]), fiul lui Turakhan, cuceritorul Peloponezului, mare războinic; Malkovici, care pustiise anul trecut Ungaria și trimisese la Constantinopole mulțime de saci plini cu urechi, cu nasuri și capete tăiate; Mikhalogli, cap ereditar al călărimei ușoare, al Akingiilor, care tot în cursul anului 1474 bântuise Dalmația și Carniola, de unde luase douăzeci mii robi; Mahmud, aga Azabilor; Mohamed-aga, de la Trapezund, povățuitorul Segbanilor; apoi Yunisbeg, căpitanul Spahiilor; apoi Isa-beg și Hasan-beg,

1) Beg=principe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.ro/ro/ndrr/1901-1932

fiii lui Evrenos; și groaznicii Ali-beg și Iskender-beg, fiii lui Mikhalogli; și mulți alții. Toți întunecați și încruntați, ca și cârmuitorul lor, ca niște nori negri de primăvară cari poartă în sânul lor furtuna și trăsnetele. Gândul de a fi învinși înainte chiar de a lupta, teama de zădărnicirea întregei lor puteri, îi umpleau, ca și pe oștenii lor de rând, de mânie și turburare.

— Ce! glăsui Omar-beg, fiul lui Turakhan, trăgându'și barba cu neastâmpăr, desființat-am atâtea împărății și regate, cuprins-am strălucitul Byzanț, robit am Athena și Peloponezul, Bosnia și Bulgaria, răpus-am pe Venețieni, pe Francei și pe Unguri, ca toată fala noastră să se stingă pe acest mic pământ al Moldovei, ca vasul puterei noastre să se sdrobească de o tărâmitură de stâncă! O necinste! o vajnică ocară!

— Vai! vai! oftă bătrânul Mikhalogli, ne mai cătând a'și ascunde două lacrimi, izvorâte din ciudă și care'i sclipeau în ochi, ajuns-am la anii ăștia, ca să mă îndoesc de vârtoșia paloșului nostru, ca să mă sfiesc de numele de Oliosman? Să fiu menit oare a vedeà întunecându-se faima prea sfântului Mahomet II, cel mai de frunte împărat pe care l'a zidit Alah în cele șapte mii de lumi ale sale, căruia s'au închinat douăsprezece țări, douăsprezece capitale și două sute de cetăți?

— Iată șase luni de zile de când, la drept vorbind, n'am luptat, n'am scos sabia din teacă, zise Hasan-beg, feciorul lui Evrenos; e prea mult pentru un urmaș al lui Osman. Inima nu'mi poate răbda atât. Jur pe cele o mie și una de nume ale lui Alah, că tângesc și mă usuc pe picioare, că sângele'mi amorțește în vine. De mai ține încă starea asta păcătoasă, voi cădea la pat și veți fi nevoiți a'mi da doctorii, ca la babe și la copilași!

— Și eu, zise Mahmud, aga Azabilor, iau martori minunile Profetului că nu mai știu dacă sunt bărbat și ostaș, dacă nu cumva sabia asta, cu care de șase luni n'am dat o lovitură, nu e o cârjă! Mă întreb de mai am brațe și, de le mai am, la ce'mi slujesc ele, dacă de atâta amar de vreme n'am răpus nici un dușman? Ori sunt pus la osândă, la o rușinoasă osândă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Peri-vom oare în acest pământ pustiit, adaose inimosul Baliogli, peri-vom de moarte ticăloasă, fără o rază de mărire, ca niște robi nemernici? Nimeni încă n'a îndrăznit cu noi, cu oștenii Kalifului, stăpânitorul Anatolici și al Rumelici, Domnul a două mări, ceea ce a îndrăznit Ștefan Moldovanul. A! pe sufletul tatălui meu, pe palosul cu care sunt încins, de mâna mea va muri acest hain!

— Suntem față de dânsu ca acele turme de vieţuitoare fără vlagă asupra cărora huliul se repede nevăzut, de'și răpește prada ochită de sus, și apoi se ridică iarăș în văzduh. La mii de morți de l'am putea supune pe nelegiuitul ghiaur și tot nu va fi îndeajuns pedepsit pentru-amarul ce ne cășunează!

Vaetele și afurisceniile împotriva lui Ștefan răsunau astfel din gura războinicilor Otomani; dar nici unul nu nimerea un mijloc potrivit pentru a îndrepta lucrurile. Nu era altceva de făcut decât a ajunge cu orice preț, cu orice jertfe, pe dușmanul care, după unele semne, nu mai era așa departe. Și, în cele din urmă, desbaterile se încheiară cu părerea că trebuea să se aștepte, fără nerăbdare, ca voia lui D-zău să se împlinească.

Tocmai atunci Ishak-aga intră spăriat și înștiință înalta adunare că nemulțămirile din oștire, de care nimeni nu cutezase a vorbi lui Suleiman, dar pe care el insuș le bănuia, ajunsese la culme și că Ienicerii sunt în rezmeriță, au de gând să trimită la Seraskier pe doi *Bulûc-agalari*[1]) să arate păsurile lor și să ceară o neintârziată și hotărâtoare bătălie. Suleiman, care ascultase de pe sofa cu sprincenile încreţite pe toți cuvântătorii, în sufletul căruia se aprinsese furia, mugi înăbușit la această știre. Își smulse hangerul dela brâu și'l aruncă drept în pieptul nevinovatului vestitor, cu o îndemânare de vechi Ienicer. Sângele stropi covoarele și alte odoare ale împodobitei *obă*[2]) și atrase privirile tovară-

1) Capi de regimente, coloneli.
2) Cortul din lăuntru al Seraskierului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.transilvania.ro/mdr1901-1932

şilor săi. Vederea acestuĭ sânge mai răcorì inimile lor înverşunate. Mânia Seraskierului se revărsă apoi cu tărie asupra oastei sale. Strigă că va pedepsì cumplit pe neobrăzaţii clevetitori, va spânzurà pe cei carì'i învrăjbise, va gonì dintre leniceri pe cei mai puţin vinovaţi. Locţiitor al Sultanului, părtaş la strălucirea şi puterea acestei umbre a lui D-zău, voinţa lui erà lege.

Dar mult încercatul Mikhalogli se împotrivi acestor măsuri necumpătate. Dovedì primejdia lor. Desvinuì pe oştenii de rând, arătând că şi ei, căpeteniile, pierduse răbdarea, că şi sufletele lor erau de fapt răsvrătite. Cuvântul lui potolì minţile şi le întoarse spre împăciuire. Suleiman fù înduplecat a făgădui, în numele obştescului stăpân şi al lui Alah, că va dăruì leniceriloro lună de leafă mai mult şi le va împărţì treizeci de mii sechini, că va da răsplată potrivită şi celorlalte oşti şi tuturor întreaga pradă ce se va găsì în oraşele Moldovei. In acelaş timp, îi încredinţă că va mijlocì ca ciocnirea cu cetele Moldovenilor să nu mai întârzie.

Insă trimisul său găsì ortalele pe jumătate împăcate prin mijlocirea unui ins mult cinstit de toată oştirea.

Numeroşi şeiki şi dervişi—Kalenderi, Bektaşi, Seiiahi—însoţeau pe închinătorii Profetului, spre a susţine şi întărì bărbăţia luptătorilor, a le aţâţa avântul, spre a fi faţă la izbândele binecredincioşilor şi a aduce laudă lui Alah, pentru mărirea căruia se făcea orice război. Printre aceste însufleţite feţe bisericeşti se deosebea kadriul [1]) Mola Seid din Caramania, făptuitor de minuni, înzestrat cu darul prorocirei. Cuvântul lui avea mare credinţă în cer; rugăciunile lui dăduse Osmanliilor biruinţa în câteva bătălii. Oştenii erau deprinşi a'l vedea alături de dânşii la încăerările cele mai cumplite. El îi îndârjea prin înflăcărate cuvântări, prin rostirea versetelor Koranului, pe carc'l ştia pe din afară. Pilda ce le dădea prin purtările lui nu erà mai puţin înviorătoare. Căci nu se hrănia, aşa zicând, decât cu

1) Călugăr rătăcitor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-19

evlavia sa, umbla gol până la coapsă, după norma tagmei sale, pe orice vreme.

Acest sfânt între sfinți se afla în cortul său de pâslă, cufundat în cucernice cugetări, când fu înștiințat de tulburarea din tabără. Dureros atins de urmările rele ce putea să aibă această împrejurare, se sculă neîntârziat și se duse în mijlocul cărtitorilor. Cu chipul lui de adevărat mucenic, istovit de post și de rugăciuni, cu ochii plini de văpaia fanatismului, cu corpul înegrit prin ungere cu margă, purtând pe alocurea urmele însângerate ale biciuirei de bună voe, ar fi părut îngrozitor orcui altuia decât slăvitorilor săi. Aceștia însă,—și Ieniceri și Azabi și Silihdari, — îl primiră cu semne de adâncă cinste și cei mai semeți dintre ei amuțiră. Iar dânsu, luând cuvântul, începu, amărât și viforos:

— Ce duh rău vă neliniștește, nobili lei, tigri grozavi? Ce potrivnic al preamăritei noastre legi vă rătăcește în aceste ceasuri de cumpănă, în aceste ceasuri hotărâtoare, premergâtoare celui mai minunat triumf? Acum, când sunteți pe cale de a săvârși încă o ispravă vrednică de veșnică pomenire, a îngenunchia încă pe unul dintre noroadele lui Isa Mesih, pe un aprig vrăjmaș al numelui nostru; când sunteți aproape de a vă îndeplini cea mai sfântă a voastră menire: mărirea împărăției lui Alah și nimicirea nesupușilor săi, vântul dezbinărei și al zizaniei suflă asupra voastră? Nu mai credeți, se vede, în *Maabud*[1])? Pricepeți, o! fraților, că aceasta ar fi desfătarea nelegiuiților și mântuirea lor, ar fi peirea noastră.

«Au vă plângeți că suferiți? Aduceți-vă aminte de cuvântul Profetului: «Alah e îndurător și plin de milă pentru cei cari și-au părăsit țara, după ce au îndurat neajunsuri, și cari, de atunci, au luptat pentru Domnul și au suferit toate cu răbdare.

«Aduceți-vă aminte de cuvântul Profetului: «Nu încetați a goni pe dușmani. Dacă suferiți voi, vor suferi și

---

[1]) D-zău privit ca ocrotitor al credincioșilor săi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistasivanian.ro/mdr1901_1932

ei; dar voi trebue să nădăjduiți dela Alah ceeace ei nu pot nădăjdui. Alah e înțelept și învățat!

«Ieniceri, fiți vrednici de slăvitul șeik Hagi-Begtaș, întemeietorul vostru.

«Oșteni, fiți bucuroși de chinurile voastre, beți cu desfătare din paharul mucenicici; odată și odată toate vi se vor ține în seamă.

«Veți locui în mijlocul grădinilor și al apelor curgătoare, în lăcașul Adevărului, lângă Craiul cel puternic. Vă veți odihni pe covoare căptușite cu mătasă și veți avea la îndemână fructe gustoase și fecioare cu ochi mari negri, pe care nici un om, nici un Duh nu le-a atins.

«Au cutezați a învinui pe vr'un muritor de neplăcerile voastre? Ați uitat, o! credincioșilor, că nimic nu se întâmplă fără voea Celui de sus! El încearcă acum statornicia și bărbăția fiilor săi, le dă prilej de a dobândi cununa de martir, și ei se răsvrătesc împotriva hotărârilor sale, pun în primejdie soarta acestui binecuvântat război!—Și totuș Profetul a zis: «Voi șterge păcatele acelor cari vor pribegi ori vor fi goniți din țara lor, cari vor suferi pe cărările mele, vor luptă și vor pieri. Îi voi duce în grădini udate de ape curgătoare.

«Temeți-vă ca îndoiala voastră să nu mânie pe Alah și ca el să nu dea potrivnicilor voștri puterea de a vă înfrânge.

«Lupta pe care o doriți e apropiată: toate semnele mi-o spun. Ghiaurii nu vor mai puteă înlătură ascuțișul săbiilor voastre. Înainte ca soarele să apue de două ori, îi veți întâlni, dacă credința voastră va fi deplină.

«Crâncenă va fi bătălia. O văd cu ochii sufletului. Văd câmpii și dealuri pline de morți, văd pâraie și râuri curgând în valuri roșii, văd soarele întunecându-se de groază. Pregătiți-vă, dar, inimile, o! credincioșilor, pentru o nespusă mulțămire. Lumea uimită va răsunâ iarăș de biruința voastră!»

Cuvântarea lui Mola Seid, împuternicită prin gesturi vii, prin priviri însuflețite, înălțate spre nevăzutul ocrotitor al muzulmanilor, rostită cu glas pătruns, se întipări

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

adânc în sufletele oștenilor. Făgăduințele lui Suleiman Hadâm îi împăcară desăvârșit, le stârni o nouă înflăcărare. Nu mai fu vorba decât de stârpirea Moldovenilor.

A doua zi, în zori, se ridică tugul cu coadă albă din fața cortului Seraskierului și se dădu semnalul plecării. Tabăra, cu nenumăratele ei corturi, fu desfăcută cu sârguință și aprindere: lozinca era să se urmărească vrăjmașul de zor, fără pic de răgaz. Oștirea, însoțită de dervișii săi, urmată de cete de negustori, *urdi-alai*, cari duceau tot ce trebuiă atâtor oameni deprinși cu trai bun la război, de o grămadă de cai și cătări, — căci, deși mulți pieriseră pe drum, mulți încă trăiau, — însfârșit de toate slugile războinicilor fruntași, purcese în bună rânduială. Ea înfățișă, într'adevăr, o mulțime și producea un sgomot în stare a izbi închipuirea și a împrăștia spaima în calea ei.

Pe la ameazi, o veste mare, ce se răspândi cu iuțeala fulgerului, fu adusă de cercetașii Akingii și întărită de iscoadele Tătărești: Moldovenii erau în apropiere, mersul li se încetenise; se pregăteau, pe semne, a înfruntă pe potrivnici.

Oardele tresar de bucurie până în rândurile cele din urmă. Ele amenință cu pumnul zarea, încotro socotesc că se află Voievodul Moldovei, rostesc cuvinte de ură și urgie. Cu toții s'au încruntat groaznic la față; setea de măcel le arde inima. Jură încă odată să închine lui Alah, înverșunatului, răzbunătorului lor D-zău, sute și mii de giuiauri. Dervișii arată și mai multă pornire, iar sfântul kadriu Mola Seid umblă printre luptătorii Profetului, glăsuind:

«Slavă Domnului nostru! Gătiți-vă acum să dați hrană paloșului otoman.

«Maabud va împrăștia pe dușmani dintr'o suflare și va umplea de groază sufletele lor.

«Bucurați-vă, sângele necredincioșilor va curge pentru fala și mărirea lui Alah...

«Întăriți-vă bărbăția!... Aduceți-vă aminte ce zice Koranul: Iată că Alah vă ușurează sarcina; știe cât sunteți de slabi. O sută de voinici dintre voi vor birui două

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistadevania.ro/mdrr1901-1932

sute de vrăjmași; și o mie vor triumfă împotriva a două mii».

Ostașii aud și se pătrund de nădejde și de evlavie pentru acel a cărui prorocie s'a împlinit neîntârziat. Mulți îi sărută mâinile, picioarele, frâul calului. Și, uitând de câte au îndurat, ajunși mai de temut prin însăș istovirea lor, care i-a învrăjbit la culme, le-a dat vedenii de pusnici, le-a deschis mai mult sufletul la îmbierile fanatizmului, ei se avântă cu tărie spre luptă, răzbunare și nimicire.

Nu se înșelase cercetașii Akingii și iscoadele Tătărești când semnalase aflarea oștirei Moldovene la o mică depărtare de potrivnicii ei. Ștefan își încetenise într'adevăr mersul și lăsase a fi ajuns, ca unul ce ar fi ostenit în fuga lui. Aceasta intra în planul ce și'l făurise de la început și spre a cărui îndeplinire pășea mai lesne decât socotise. De când Otomanii trecuse hotarele țărei, el le aținuse calea, destul de departe spre a nu fi atins, destul de aproape spre a fi simțit de dânșii, a'i necăji cu mici hărțueli, a'i zădărî și a'i face să'și piardă cumpătul. Olăcarii săi, iuți și ageri, focurile aprinse pe dealuri de străjile sale, îl încunoștiințau de orice mișcare a lor. Lucrurile urmase după pofta inimei sale și dânsu, părând că fuge dinaintea dușmanilor, îi trăgea de fapt dupe sine, acolo unde voia, la un loc potrivit împrejurărilor și la care se gândise îndată ce văzuse că Otomanii se lasă în plata lui și l'au luat oarecum pe el drept călăuză, îi ingăduie a'și alege singur câmpul de bătaie. Acel loc, pe veci faimos, era valea Racovei, — astfel numită dela pârâul care o scaldă, — o mocirloasă strâmtoare, cuprinsă între dealuri păduroase și având în unele părți numai câțiva coți lățime. Aci o armată mare nu putea să se miște tără greutate; retragerea, în urma unei înfrângeri, devenea o nenorocire nespusă. Aci numărul cel mare al Osmanliilor, departe de a le folosi, li se întorcea împotrivă; și, din pricina poziținei, puterile oștilor în luptă se precumpăneau.

Pentru a aduce pe năvălitori să'l urmeze și mai orbiș

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1902

acolo, Ștefan trimise, — înainte de a trece apa Bârladului pe la Rediu, — o seamă de Lăpușneni supt Crăciun hotnogul, cu porunca de a încinge o harță, a se luptă cu nehotărâre, apoi a se preface învinși și a da îndărăt, ca îngroziți. Prin acest meșteșug ațâțase mai mult dorul de războire al Otomanilor, le insuflase acel fatal dispreț de potrivnic care duce la nesocotință, la încredere necumpătată într'o biruință ușoară, și care la cea'ntâi neizbândă se schimbă în uimire și desnădejde. Nici un prepus la dânșii, nici un gând de vr'o cursă întinsă; n'aveau altă grijă decât să nu scape cumva pe Domnul Moldovei.

In seara de luni spre marți 10 Ianuarie 1475, în ajunul zilei celei mari din cartea neamului românesc, oștile gata de încăerare se aflau la mică depărtare, aproape să se atingă. Sosise ceasul însemnatei bătălii, Ștefan socoti că nu mai eră folositor s'o amâie și că nu puteă găsi loc mai prielnic decât acela în care se oprise atunci. Toate erau bine chibzuite, dinainte rânduite. El chiemă pe căpitanii de frunte și îi vesti că se hotărâse a dă război în zori.

Oștenii de toate treptele primesc porunca de a fi gata pentru lovitura din urmă cu o bucurie și o însuflețire deopotrivă cu a Osmanliilor. Căci aceeaș nerăbdare îi stăpânea și pe dânșii, deși pornită din alte cuvinte: dorința de a nu mai trece drept fugari, de a se măsură odată cu un vrăjmaș atât de viteaz și faimos, privit ca neînvins, și, mai presus de toate, râvna de a vedeă cât mai curând slăvitul pământ al țărei curățit de nelegiuiții al căror pas îl pângăreau.—Cei mai tineri se simt adânc mișcați la gândul luptei uriașe și inima le bate ca la omul care e aproape de împlinirea unui vis frumos; războinicii vechi și încercați se veselesc ca oameni cari stau să guste o plăcere cunoscută, dar totdeauna râvnită și nouă. Mulți își strâng mânile, se fericesc unii pe alții ca de un noroc căzut din cer; mulți își aruncă în aer căciulele, prinzându-le în suliță; câțiva pornesc a zice, din fluere ori se apucă de joc. Să fi crezut că'i așteaptă cine știe ce desfătătoare petrecere!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1937

Boerii, războinicii cei mai de seamă, în care e nădejdea de căpetenie, cari mâne vor fi în fruntea cetelor și a pâlcurilor, cari se știu cinstiți și slăviți, se răsfață în ochii vitejilor. De departe se strigă și își vorbesc. Glumesc și râd. Se desfid și fac prinsori.

— Ați auzit? ați auzit? zise mișcat Groza ot Grozăvești, sosind cel din urmă într'o grămadă de tovarăși de arme.

— Ce să auzim? întrebă Condrea Bucium, făcând cu ochiul celorlalți.

— Cum, nu știți?... N'a ajuns până la voi cuvântul lui Vodă?... Se poate?... A! n'o să mai rădă de noi Agarienii!... Însfârșit... Era și vreme!... Uf! nu mai puteam răbdà.... Dar lasă, că o să....

Se opri deodată, roșu la față. De când era, nu rostise atâtea cuvinte în șir, și încă pe nerăsuflate. El însuș sta de se mirà și'l prindeà rușinea.

— Uite! făcù Zbignev de Bereskovie, credeam că pan Groza are numai brațe; dar văd că a căpătat și limbă.

— Ba chiar grăește bine, adaose Costea, Marele paharnic; însă nu știm de ce e vorba.

— Poate că Groza a visat ceva, zise Domoncuș.

— Poate că a avut vr'o vedenie frumoasă, dar înșelătoare, îngânară unii și alții.

— Poate că n'a înțeles bine.

— Să vă spun: pan Groza o fi aflat că se pregătește o nuntă mare, glăsuì Bereskovie, strâmbându-se. Am auzit și eu că

O mândră mireasă
A lumei crăiasă

stà gata să se mărite mâne... cu cine s'o nemeri. Ci-că n'alege: și tineri și bătrâni vor fi bine primiți.

Câți auziră accastă jalnică șagă nu lipsiră a face haz de dânsa.

— Ce vis și ce vedenie? ce înțeles și ce neînțeles? N'auziți voi? Sunteți surzi ori v'ați pierdut mintea? Mâne e ziua cea dorită, mâne se va vedea dacă părinții noștri n'au zămislit niște mișei! Cine'i drept Moldovan, cine'i drept creștin, să se pătrundă de sfințenia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acestei zile. Dar vouă vă e gândul aiurea, aveți poftă de măscării... Nelegiuiților!...

Stăpânit de o vie simțire, Grozovanul fusese astădată într'adevăr elocvent.

— Nu! nu! fârtate, zise prietenul și semenul său în vitejii, Radu dela Orhei, îmbrățișându'l; e adevărat! In curând vom putea să pedepsim trufia năvălitorilor, să le răsplătim pentru toate răstriștiile aduse acestei țări.

— Să vedem, adăogi Marele postelnic Dajbog, dacă ne-om pricepe la Osmani cum ne pricepem la Litvani și la Tătari.

— Acum e pe vitejie
Pe vinceală ori robie

glăsui un altul.

— Fiecare facă ce poate, închee pan Groza, înseninat; cât despre mine, să nu'mi mai ziceți pe nume de nu răpun un fruntaș dintre fruntașii lor...

Intr'altă parte, unde se strânsese în deosebi boerii tineri, desbaterea era mai aprinsă și aproape de gâlceavă. Se glăsuia tare și se gesticulă viu.

— Voi, Codrenii, zicea pan Sbiera, vă închipuiți că n'aveți pereche supt soare; parcă sunteți coborâți cu hârzobul din cer și v'ați semeți și față de D-zău!

— Ba nu cumva ne-om lăsa mai pe jos de Sorocenî? răspunse Buznea, Vătaful Aprozilor.

— Săvârșiți ce-am săvârșit noi la Lipinți, ș'apoi să vorbiți.

— Tot n'ați făptuit voi ce-am făptuit noi la Baia și la Soci.

— Nu'i vorba de Lipinți și de Baia, fârtaților, intervenî Luca pârcălabul, ci de bătălia viitoare, de lighioanele pe care le chiamă Osmani. Cine s'o face acum de cinste, cinstit o să fie totdeauna.

— Apoi de! noi ne-am prins ca fiecare să trimită în raiul lui Mohamet câte patru căpcăuni.

— Atunci ce-o să ne mai rămâie nouă? zise Sbiera, zâmbind.

— Nu vă sfădiți, făcu Luca ot Cetatea-Albă, sunt destui pentru toți; de-am avea fiecare mai multe brațe!

— Câte cuvinte de prisos! adaose comisul Ilie Hurul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

Toamna se numără bobocii; pe câmpul de luptă se cunosc voinicii.

— Mâne să vorbim! zise Sbiera.

— Mâne! îngână Buznea Vătaful.

In vremea asta, Aprozii și Copiii-de-Casă, uitându-se cu jind la războinicii de frunte, își urau unul altuia norocul de a ajunge la acelaș bun renume.

— De-ar da D-zău să se îndârjască lupta sdravăn, ca să luăm și noi parte la dânsa, zicea unul, din neamul Arboreștilor.

— De-ar fi să dăm de o primejdie mare, ca să dovedesc că sunt și eu bărbat, oftă un altul, dintre Tăutești.

— Eu am visat că ajungeam în voinicie pe Costea paharnicul, glăsuì un al treilea.

— Și eu pe Groza ot Grozăvești!

— He! He! numai atât băeți? Mai stați puțin, le spuse stegarul de Copii, Ioniță Codrescul. Va mai curge multă apă pe Nistru, până să vă măsurați voi cu unii ca aceia. N'ați prins încă bine aripi și căutați să ajungeți în sbor pe vultani: să nu vă frângeți gâtul!

— Ei și'apoi? Ori faimă de viteaz, ori sapa și lopata.

— Da! da! mai iute la isprăvi de seamă. Vezi, începe a'mi crește barba și nu 'mi-am făcut încă un nume.

— Și eu nici mă întorc la părinții mei fără să le duc o dovadă de vrednicie. Nu vreau să spue că'i fac de ocară.

— Eu unu, zise la urmă prichindelul de Purice, aș dorì să'mi dau viața pentru Ștefan-Vodă, slujindu'l și apărându'l.

In seara ceea, chiar dela amurg, se posomorì cerul, parcă s'ar fi cernit dinainte la presimțirea grozăviilor ce erau să se întâmple. Vremea se mai încălzise. O ceață groasă se ridică de pe apele dimprejur și se întinse peste toată valea. Ea avea să folosească mult iscusitului Ștefan, destoinic a lua prilej dela orice, fie stare a locului și a văzduhului, fie apucături ale dușmanului, pentru a asigurà sau a desăvârșì triumfurile sale, a dobândì dintr'un lucru neînsemnat un mare câștig.

Pregătirile luptei se făcuse în liniște, pentru a nu stârnì luarea aminte a potrivnicilor. Când se iviră zorile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zilei de 10 Ianuarie, oastea Moldovenească se pusese în rând de bătae. Abia fiecare avù timp să'şi ia locul şi Ştefan apărù în faţa levinţilor săi, spre a'i trece în vedere. Suit pe un cal plin de foc şi cu buzduganul în mână, erà urmat de Şendrea, Portar de Suceava, de Marele armaş şi ceilalţi căpitani; apoi de garda domnească, alcătuită din Aprozi şi Copii-de-casă, toţi feciori de boeri, ucenici in meseria armelor şi a măririlor. Ei se împărţau în două cete de câte cinci sute inşi călări, fiecare supt un Vătaf. Cei întâi purtau căciuli ţurcăneşti cu pene, dulămi de catifea cu nasturi de argint şi aveau drept armă sulițe cu steguleţe; cei din urmă erau îmbrăcaţi cu şavanale şi cabanițe de stofe scumpe şi aveau podoabe alese şi fotase la cai. Unul dintre Aprozi ducea steagul cel mare de mătase roşie, pe care se vedeà de o parte stema ţărei: un cap de zimbru aurit, cu o stea în frunte; de cealaltă parte chipul lui Sf. Gheorghe.

La ivirea iubitului lor Voievod, urale fierbinţi, rostite ca de un singur om, ieşirà şi din piepturile curtenilor şi din ale oştenilor de rând. Amintirea izbândelor lui strălucite şi necurmate îi pătrundea de nădejde pentru lupta din ziua ceea; toţi aveau încredere în steaua sa, în menirea ce primise de a biruì, de a ridicà Moldova la mare falà şi putere.

După ce aruncă numai o scurtă ochire asupra fioroşilor Secui lefegii, asupra celor trei sute de Unguri trimişi, aşa zicând drept ajutor, de Craiul Matei, supt cârmuirea lui Mihail Franţi, cum şi asupra puţinelor gloate năimite de târguri, Vodă îşi oprì cu drag privirile la adevărata lui oaste, oastea de ţară, curteni, călăraşi şi arcaşi. Mândri şi chipeşi arătau Codrenii, sosiţi în număr de 12.000 din ţinutul Fălciilor; cetele de Hânsari din ţinutul Sorocei; pâlcurile de Lăpuşneni şi Orheieni, pe cai lor iuţi şi vânjoşi, străpunşi la nări, ca să poată goni mai bine; Lipcanii dela Hotin, cu arcurile lor cele mari şi sulițele cu două vârfuri; Câmpulungenii şi Hânganii, cu topoare lungi în coadă. Nu mai puţină hotărâre şi vârtute se vedea pe feţele semeţe, bărbăteşti, ale simplilor săteni aduşi de boeri, înarmaţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu ce găsise prin casa lor, dar mai ales cu ghioaga cea de corn. Puțini dintre apărătorii Moldovei venise cu sănețe, căci Românii disprețuiau această armă, socotind drept rușine a lupta cu dânsa, fiindcă «nu dă loc a cunoaște nici meșteșugul războiului, nici vitejia». Cât despre boeri, ei nu străluceau numai prin înfățișare războinică, dar și prin port. Căci își îmbrăcase straele cele mai împodobite, își luase caii cei mai buni și armele cele mai de preț; parcă ar fi fost chiemați la o serbare. Și inima lui Ștefan-Vodă se umplea de bucurie, văzându'i pe toți atât de însuflețiți; se simțea mândru de a fi Domnul și întâiul lor căpitan, se socotea tare cu ei și vrednic a înfrunta orice vijelie, orice vrăjmaș.

Trecând pe dinaintea lor, nu lipsi a dărui fiecărui, ca totdeauna, o vorbă prietenească și la locul ei, vorbe de acele care'i atrăgeau deplina dragoste a Moldovenilor. Pe urmă, în mijlocul unei tăceri adânci, rostì către obște această scurtă cuvântare:

Oșteni,

«Venit-a ceasul cel mare, ceasul cel greu; la voi e ursita Moldovei, la voi înălțarea sau peirea sa. Crucea, țara, steagul vă fie mai mult decât oricând în minte. Creștinătatea întreagă are ochii ațintiți asupra voastră, vă privește ca scutul ei. Fie pieptul vostru zăgazul de care să se oprească valurile turbate ale vrăjmașilor Mântuitorului. Azi veți dobândì un veșnic renume ori vă veți acoperì pe veci de necinste. La luptă dar, și biruință!»

Intreaga oștire răspunse într'un glas: «Biruință ori moarte». Și mulți adăogiră: «Vom izbândì, Măria ta, cu voia Celui de sus și cu norocul lui Ștefan-Vodă».

Sta să se dea semnalul luptei. Șendrea ot Dolhești își scoase coiful de pe căruntul său cap, cu smerenie cucernică, și ceilalți urmară la fel, începând dela însuș Domnul. Apoi Moldovenii îngenunchiară, plecându'și fruntea. Iar Portarul Sucevei spuse cu glas tare și mișcat o rugăciune potrivită împrejurărei. Fiecare în cugetul său se gândì la cămin, la moșia obștească, la legea strămună-amenințate, cerù ocrotirea Impăratului ceresc.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe feţele tuturor se întipărî liniştea şi seninătatea; credinţa într'un D-zău bun şi milostiv le lumină cu raze vii.

Şi, sculându-se în picioare, îşi făcură cruce, zicând un «Doamne-ajută».

XIII

Racova

Aşteptându-se a întâlni la tot pasul pe duşmani, oastea Otomană îşi urmă calea, păstrând şirul şi orânduiala obişnuite în apropierea ceasului luptei. În fruntea părţei sale mai de seamă, mergeau voluntarii *Serden-ghiesdi*, cele o sută unsprezece ortale de Ieniceri şi puştiile-mari. Apoi venea Seraskierul, cu topuzul argintat în mână, premers de tolbuhană[1]) şi urmat de o ceată de Negri înzeuaţi. El erâ înconjurat de un strălucit mănunchi de căpeteniî, precum şi de toată pofala dăruită de împăraţii Osmanlii acelora cari cârmuiau armiele în numele lor: doue tuguri şi patru stindarde — între cari steagul cel mare, albastru şi roşu, şi steagul de mătase verde, asemenea cu al Profetului. În dreapta şi în stânga `sa aveă călărimea regulată, Spahii şi Silihdari, în număr de zece mii. Tot în preajma lui Suleiman Paşa Hădâm, se aflau şi cei o sută cincizeci dervişi din felurite tagme — unii cu căciule de păslă, alţii cu turbanul verde al coborâtorilor lui Mahomed—şi ceata de imami cu cealmă de muselină albă şi antereu lung de lână neagră, ale cărui mâneci atârnau mai jos de genunchi. Aceste feţe bisericeşti se ţineau îndărătul celui mai cucernic dintre dânşii, şeikul Seid-Mola, călare pe un mândru telegar şi înarmat cu o pală ascuţită. El însuş erâ premers de un călăreţ care'i ducea scutul; neobişnuit de mare.

Deşi această oştire trecuse prin atâtea greutăţi, deşi îndurase atâtea nevoi, păreâ încă, în obştia ei, destul de impunătoare la vedere, ca să fi fost râvnită de orice altă armată europeană de pe vremuri. Vrednici de iu-

1) Muzica militară.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvaniara/nor1901 1932

semnat erau in deosebi cei douăsprezece mii de Ieniceri, îmbrăcați in tunice cenușii, albastre ori albe, cu căciule nalte de aceleași colori și care aveau în față o lingură aurită, iar în dos un văl de păslă în chip de mănecă, adus până pe umerii oșteanului. Ei erau înarmați cu săbii, lănci, sânețe; purtau platoșe și grumăjoare, și unul din ei ducea steagul stacoșiu, pe care străluceau un paloș cu două tăișuri și semi-luna. Naintea fiecărei odăi, pășau cântăreți cu turbane trandafirii și cu dolman de piele de panteră, bătând din țimbale și cântând cu glas acum țipător, acum adânc. Deopotrivă de frumos arătau Spahiii cu coifurile lor poleite, ilicurile și mantiile lor împodobite cu felurite cusături. Chiposi și *Ajiami-oglanii*, ucenicii-ieniceri, cari purtau căciule globulare, anteree albastre, ghetre și mâneci de zale, și erau înarmați cu arcuri, halebarde și sulițe. Chiar unii dintre neregulați, de pildă Akingiii, aveau anumită îmbrăcăminte — ilicuri cu mâneci largi, căciule roșii — și arme bune.— Insfârșit, căpeteniile de orice treaptă se deosebeau prin mulțimea aurifurilor și a fireturilor, prin surguciuri și pene rare, prin arme încrustate și cai de o frumuseță neasemănată.

Puhoiul acesta omenesc se apropia de locul strâmt în care pârâul Racovățul se varsă în Bârlad și unde de o parte erau codrii Racovei și de alta o lunca; loc căruia i-a rămas în istorie numele de *Podul-Inalt*, dela zidirea de piatră făcută de Ștefan pe acel pârâu al Racovățului. Deodată, dindărătul luncei, se auzi o muzică războinică. Erà o armată care înaintà, erà oastea Moldovenească. Răsunetul păreà încă destul de depărtat, dar se apropia treptat și repede. Voievodul Moldovei ascunsese în acea parte câteva sute de arcași supt pan Arbore, cu buciume, trâmbițe și tobe. Gândul lui erà să înșele pe dușman și să'l atragă într'acolo, in vreme ce ar cădeà asupra-i cu grosul oștirei sale, care, întunecoasă fiind și din pricina îmbrăcămintei și mulțămită negurei ce nu lăsà să se vadă om cu om, își putuse săvârși mișcările și a se întocmi în deplină taină. Otomanii căzuse lesne în cursă, din sete de războire, din dorință de a se încăerà odată cu neatinsul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dușman. Socotind că au dinainte întreaga oștire a Moldovenilor, pătrunși de credința că izbânda este a aceluia care lovește întâi, ei se avântară necugetat către lunca Bârladului. Șeikul Seid Mola, urmat de ceilalți dervișiși, trecu în fruntea oștenilor. El ridică în sus paloșul; apoi cu toții ingânară de trei ori strigătul de război: *Alah și Mahomet!* Olari-ceaușii dădură semnalul de atac și muzicile porniră a face un mare sgomot. Fanaticii voluntari, meniți a da năvală cei dintâi și de abia ținuți în frâu până atunci, se repeziră ca niște fiare de mult flămânzite și cari au nemerit o pradă. Închinați trup și suflet Sultanului, jurați a nu da niciodată îndărăt, ei socoteau că nimic nu'i prea greu pentru vitejia lor și căutau parcă anume moartea. Stavilele firești ce le stau acuma în cale, apa și pădurea, nu'i opresc, ci mai mult le aprind vrajba. Pătrund în lunca, prind a tăia cu o furie oarbă copacii, își croesc potece, ajutați și de săpători. Dar când să ajungă la inima dumbravei, săgeți aruncate de niște mâni nevăzute îi străpung, arbori tăieți dinainte se răstoarnă peste dânșii. Această primă lovitură nu'i tulbură; deși văd căzând lângă dânșii mulți tovarăși, pe cari nici nu'i pot răzbuna, cată a răzbate mai departe, îmbărbătându-se unul pe altul. De altfel, nici n'ar putea da înapoi, căci alte oști se grămădesc pe urmele lor, îi împing înainte. E o nerăbdare obștească; fiecare se îndârjește să ajungă mai curând la potrivnic. Trebue să treacă apa cu orice preț, să înconjoare dumbrava. Însă toată mișcarea aceasta li se curmă târâ veste.... Dindărătul lor s'a sguduit văzduhul, a răsunat glasul cumplit al puștilor, ghiulele de piatră și de fier se abat asupra-le și le răresc rândurile. Moldovenii îi loveau cu puștile lor cele mici, așezate câte șase ori opt la un loc, lesne de strămutat, și care însoțeau pedestrimea. Totodată uimiții Agarieni văzură eșind din întunecimea cetei niște năluci înfiorătoare, Secuii năimiți de Ștefan-Vodă. Mai păgâni de cât păgânii, neînfrânați și târâ frică de D-zău, erau obișnuiți a se sfâșia chiar între dânșii; pe ei îi asmuțeau cei dintâi asupra dușmanului și atunci năvăleau cu urlete

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901_1932

sălbatice, învârtind lungile lor topoare. Trecând de la furia primului atac, totdeauna nespus de pornit, la o îngrozire necugetată, Otomanii își pierdură cumpătul. O seamă dintre neregulați — Serden-Ghiesdi, Azabi, Delileri — și dintre glotașii străini, se aruncară cu fața la pământ; o seamă apucară calea îndărăt. Orbiți de umbrele negurei, de fumul gros al puștilor, dădeau unii peste alții, se striveau unii pe alții. Insiși Ienicerii stătură în nedumerire și șovăire. — Desăvârșită neorânduială amenința să cuprindă întreaga oștire a Otomanilor, fără putință de îndreptare, căci în strâmtoarea unde se aflau orice mișcare era stinjinită și puștile lor greoaie nu puteau fi întrebuințate. În vremea asta, Iuga vișternicul Jovea și el, cu o mie de călăreți aleși, pe dușmani în coastă și mărea zăpăceala lor. Biruința părea dobândită dintr'o dată. Dar capii Osmanliilor și războinicii cei mai încercați se pun înaintea oardelor, pătrund până la ortalele Ienicerilor. Unii ocărăsc pe cei înfricoșați, alții îi roagă să nu se teamă de hulitorii lui D-zău, de ticăloșii Nazarineni, să nu se facă de veșnică ocară. Și din tot vuetul, din toată învălmășala, răzbese glasurile dervișilor, rostind versete de îmbărbătare:

«....O credincioșilor! când sunteți în fața unei cete înarmate, fiți neînfrânți și îngânați mereu numele Domnului. Veți fi binecuvântați!»

«....Cel care va fugi în ziua de luptă, de nu ca să dea iar năvală ori să'și ia din nou rândul, va îndura mânia lui Alah. Locuința lui va fi în iad. Ce groaznic lăcaș!»

«....Dacă nu stăți să vă războiți, Alah vă va pedepsi cu o pedeapsă grea, vă va înlocui printr'un alt popor și nu'i veți putea face nici un rău. Alah o atotputernic!»

Învățătorul Hasan-beg, feciorul lui Evrenos, smulge steagul verde din mâinile ostașului care îl ducea și răzbate călare până la Ieniceri, chemându'i după dânsu. Naintează în fața dușmanilor și 'i înfruntă. O săgeată îl atinge lângă inimă; cade de pe cal și steagul sfânt, dat jos odată cu dânsu, se tăvălește în noroi.

Privelișteа aceasta stârnește mânie în sufletul ostașilor Profetului și le înăbușe orice altă simțire. Ienicerii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

își vin în fire, își strâng șirurile, se așează după cuvenita rânduială: sănețașii în față, sulițașii în urma acestora, arcașii pe lături, steagul la mijloc. Ei stau astfel gata a da piept cu vrăjmașul, alcătuind un zid tare, dinderătul căruia alte oști se încearcă și izbutesc, care mai bine, care mai rău, a se întocmi din nou. Otomanii se bat iarăș ca oameni porniți la război pentru a dobândi «ori mărire ori fericire de veci» și în ochii cărora cei căzuți cu arma în mână erau martiri și sfinți. Secuii, și apoi hărțașii [1]) Moldoveni, cari îi însoțise în primele izbiri, sunt opriți pe loc; avântul lor e curmat. Ștefan lovește centrul dușmanului cu oștile sale cele mai bine toemite, cu floarea călărimei, pe când pedestrimea luptă la aripi.

Războiul se încinge hotărât, se desfășură pe toată întinderea amânduror armatelor. Potrivnicii ajung a se înfiera corp la corp. Fiecare are prilejul să'și puie în joc toată vitejia, puterea și destoinicia, să'și croiască o fală aparte în fala obștească. Învălmășala e îngrozitoare; ai crede că iadul s'a coborât pe pământ. Tună puștile-mari, zăngănesc armele; săgețile, atât de multe și dese că întunecă desăvârșit cerul, vâjie în sborul lor; buciumile, tobele, trâmbițele, răsună necontenit; din mii și mii de piepturi ieșă răcnete, chiemări și blesteme. Se fac de o parte și de alta isprăvi de care faima pomenì mult timp. Totuș, greu le erà Moldovenilor față de un vrăjmaș de o seamă lor în vitejie, însă mai bine înarmat și covârșitor ca număr.

— Ho! ho!.... ajungă-vă odată! glăsui de la o vreme Mihul Lopată, oprindu-se din învârtitul ghioagei lui și ștergându-și fruntea de sudoare.

Năprasnicul războinic se află într'un loc unde lupta clocotea mai vajnic, în tovărășia unor pui-de-lele, tot unul și unul Dar el avea pas asupra tuturor și vârâse, ca de obicei, atâta groază în dușmani, că ei începuse a se feri din calea sa, cât erau și dânșii de inimoși Ade-

1) Ostași din cei mai sămoți, cari atacau întâi pe dușman și'l sileau să'și desvăluiască puterile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://transilvania.ro/mdrr1901-1932

vărat că te înfiora numai să'l vezi, ridicându'și brațul stingher, brațul cel lung, care creștea parcă tot mai mult cu cât lovea cu dânsu — ridicând faimoasa-i armă și împroșcând cu ea orbiș. Cei cari i se împotriveau, căzdeau ca mușchile și repede-repede o claie de leșuri i se înălța dinainte. Deși pătimaș și de un picior, sălta răstit peste ele, ca o broască, sprijinindu-se în măciucă, și se apuca de lucru mai departe. Iar dânsu rămânea mereu sdravăn, ca și cum ar fi fost vrăjit. Doar de'l pișca ici colea câte un ascuțiș de sabie ori vr'un vârf de suliță, fleacuri la care nici nu lua seama. Și din pricina atâtor sgârâeturi, cum zicea el, de mult sânge ce vărsa în juru-i, ajunsese numai o pată roșie peste tot; și o dâră purpurie'i curgea de pe frunte pe ochi și până pe obraz.

— Bine zici, cumătre, ingână, răspunzându'i, un vecin al său, Humă, care era dintr'o cruce cu dânsu; bine zici, că mulți mai sunt!.... Să crezi că Tartarul și-a revărsat toate lighioanele asupra noastră.

— Eu am cam ostenit, fârtaților, adaose Vârtej câmpulungeanul... că doar nu suntem de fier nici noi, ce Doamne iartă!

— Badea Lopată trage în ei cum tragi în grâu cu umblăciul, cum bați în lăcuste, și tot nu'i mai isprăvește!

Aceste cuvinte ale lui Nicoară, căușelul, stârniră râsul luptătorilor.

— Mări, că asta'i muncă nu șagă, cumătre, zise iarăș, după un răstimp, Lopată către vecinul său.

Își aruncase sumanul de pe el și'și sufecase mânecile, iar pieptul său păros, ca de urs, rămăsese gol.

— Așa 'i, cumătre Mihule. M'am încălzit și eu ca în toiul verei, de-aș lepăda toate de pe mine.

— Aș da nu știu ce....

Ciungul n'apucă să sfârșească. O amestecătură de Arabi nomazi din tribul Ben-Omer, trăgaci minunați, și de Skipetari, tot una de viteji dar mai crunți și mai fanatici de cât Osmanii cei curați, săriseră în ajutorul Azabilor, cari luptau contra pedestrimei Moldovene și începuse a slăbi. Izbirea le fu puternică. Glotașii de supt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mgrr1901-1932

steagul cetății Vaslui șovăiră în împotrivirea lor. Era nevoe mare de a'i sprijini. Incăerarea se înteți din nou. Lopată n'avea chip să guste o clipă de răgaz și pace! Fu silit a'și mănui iarăș din răsputeri ghioaga, până ce alt pustiu se făcu împrejurul său.

— Aș da nu știu ce, să am o dușcă de apă, reluă cu sânge rece Ciungul, după ce mai putu răsufla, căci ai dreptate, cumătre Humă, s'a încălzit al dracului!

— Ba m'aș mulțămi și cu o dușcă de vin de al nostru de la Nicorești! răspunse vecinul glumeț.

Ei, feri!.... ferì, fărtate! adaose curând după accea.

Intr'adevăr, un girid[1]) pornise spre Lopată. Acesta nu'l putù înlătura. Arma îl nimeri și i se opri în coasta dreaptă, înțepându'l binișor. El însă o apucă liniștit, cum apucă prisacarul albina ce i s'a vârât în sân, și o asvârli încolo, mustrând-o fără răutate:

— Ce cauți aice, fă nebuno? Se vede că nu știi cât 'mi-e piclea de groasă!

In vremea ceea, un haramin de Skipetar năvălise cu securea asupra lui Humă și'l doborâse dintr'o lovitură.

— Ce faci, omule? întrebă Ciungul uimit.

— Moartea 'l păștea pe dânsu și el îți purta grijă ție!

— Acum a scăpat de orice grijă.

— Acum are de toate.

— D-zău să'l ierte, încheie Lopată, că a fost bun oștean.

Gura le amuți din nou, căci nu mai era chip de vorbă; aveau prea multă treabă. Măciuca Ciungului făcea minuni peste minuni; întărtat de moartea prietenului său, tot sărea nainte peste mormanele de leșuri culcate la picioarele sale și brațul nu i se odihnea o clipă.

Dar era cam stinjinit în îndeletnicirele aceste de Viorel, copilandrul căruia'i fusese dascăl și care se ținea de dânsu, se pilduia după dânsu, îl admira și se străduia să'l ajungă. Și tot bâzâia la urechile lui:

— Bine am chitit, bădiță?....

...Ce zici de săgetarea asta?....

...Lasă-mă să iau eu la ochi pe năpârca ceea...

---

1) Săgeată scurtă și ușoară, care se arunca cu mâna.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.transilvaniana.ro/md/1901-1932

...Dă'mi, rogu-te, paloşul d-tale; tot nu'ţi slujeşte la nimic şi mie poate să'mi meargă mai bine cu dânsu.

Uneori se înciuda şi cărtea împotriva lui însuş:

— Na! am dat greş prosteşte!.... A! când mi-o fi braţul destul de puternic?....

...Nătâng ce sunt! Puteam să răstorn la pământ pe buzatul de colo şi mi l'a luat altul!.... Se vede că m'am născut fără noroc....

Iar Mihul Lopată 'i spunea:

— Stai, fătul meu, că toate vin la vreme.... O să fii şi tu odată bărbat.... Frumos e şi ceea ce faci acum.

...Minunat, puiule, bine ai nemerit-o.

...Aşa! aşa! zău că'mi place!.... Se cunoaşte că eşti din neam vrednic... Numai ucenici ca tine de-aş avea!

...Aida încă unul!... Ce mai poftesti?.... De te'i purta tot la fel, ca mâne mă întreci....

Ochii Ciungului se umezeau de înduioşare, iar băeţelul, mândru şi fericit, prindea mai multă inimă, mai multă vârtoşie şi făptuia isprăvi nefireşti la vârsta lui.

Acum lupta, care ţine de câteva ceasuri, a ajuns la o nespusă înversunare. Leşurile se grămădesc aşa, că împedică paşii luptătorilor. Bârladul, Racovăţul au şi început a cără valuri purpurii. Nu numai ostaşii de rând se lovesc în parte, ci chiar fruntaşii şi căpeteniile cele mari.

Radu Gangur, călare pe bahmetul său, se ceartă de moarte cu un Emir, purtător de turban verde, semeţ fiu al Deşertului, cu apucături de tigru. Amândoi înflăcăraţi, se reped unul asupra altuia cu sulitele întinse. Ciocnirea e cumplită. Armele se frâng de scuturi, sboară în bucăţi. Războinicii mugesc de mânie, se sfrunteză; apoi îşi apucă buzduganele. Elmas-Mehmet ţinteşte la cap pe Orheian şi puţin lipseşte să nu'i sdrobească ţeasta. El înlătură de abia lovitura cu scutul său, care se sfărâmă. Totodată coiful îi cade şi furia 'i creşte. Urmaşul Profetului, cel cu faţa arămie, rânjeşte, scoţând la iveală nişte dinţi de o albeaţă izbitoare. Însă triumful lui nu ţine mult. Printr'o lovitură puternică, cum numai el era în stare să dea, Radu Gangur dezarmează pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1938

Arab. Deși rușinat și uimit, acesta pune într'o clipă mâna pe paloș. Orheianul, tot atât de repede, își aruncă buzduganul și stă gata să răspundă cu aceeaș armă. Soarta zâmbește iarăș lui Elmas-Mehmet. El atinge pe părcălab și'i străpunge platoșa. O vie durere prinde pe războinicul Moldovan, al cărui sânge curge, a cărui vedere se întunecă un răstimp; totuș nu pregetă a se apăra de înteitele lovituri ale potrivnicului său. Un ostaș vrea să vie în ajutorul lui Radu, dar el strigă mânios să 'i dea pace. Ci adunându'și puterile printr'o aprigă încordare și folosindu-se de o mișcare îndrăzneață, nu destul de chibzuită a Emirului, prea încrezător în sine, ridică greoiul său paloș cu amândouă mânile și, dintr'o izbire, îl taie drept în două.

Marele paharnic Costea Oraș, luptătorul cel mai iscusit dintre Moldoveni, e în hartă cu Eswed-beg, unul din căpeteniile Spahiilor, fiul lui Isan-pașa. Tot una de tineri, de sprinteni, mândri de neamul și de însușirile lor alese, ei se căutau dinainte și se măsurau din ochi de departe. Ambii aveau supt cârmuirea lor oșteni de seamă, cari se băteau nu numai cu bărbăție, dar și cu pricepere și meșteșug. Aci era poate cea mai frumoasă parte a războiului. Aci comisul Neagu, pan Cărăbăț, Ioan ot Albești se întrec cu Ishak-effendi, cu Yacûb Tabia-beg, cu Gieduk-Ahmed, spre cinstea unora și altora; iar voinicii de rând nu se lasă mai pe jos. Însă cei doi tineri fruntași, dezbărându-se fiecare de potrivnici nevrednici de dânșii, se întâmpină plini de curtenie. Ei stau câtva față în față, privindu-se, setoși de o falnică biruință.

Fermecător e la vedere Eswed-beg, nalt și subțire, lipit pe calul său iute și spumegos. El poartă barbă tăiată în chip de migdală și boită cu roșu la capăt; vestmântul său e de catifea verde, cu flori galbene; pe cap are cealma cu surguci și în mână lance cu coadă de cal; la brâu un junghi de Abisinia cu doua tăiușuri. Pavăza-i e tăurită din piele de rinocer. O platoșă de oțel lustruit și cu fire de aur apără pieptul său răsărit; o mantie lungă de postav cu șireturi de argint îi aco-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mirr 1901-1932

pere umerile. La coapsa lui atârnă un iatagan, scânteietor de pietre scumpe. — Nu mai puțin bătător la ochi e și Costea Orâș, mai bun călăreț decât un Persan, cu coiful său de oțel și dulama lui leșească de cofterie albastră, cu lanțul de la gât și pintenii săi auriți. Armăsaru-i, inimos ca șoimul, are șea de Brașov, cu meșteșugite cusături, harșa de fir, zabale suflate cu aur.

Fiul lui Isan-pașa sfruntează cel dintâi pe Marele paharnic, ridicând în dreptul feței acestuia mâna-i strângă cu degetele resfirate. Harța începe, așa de frumoasă și măestrită, încât încăerările din prejur se opresc și toate privirile se ațintesc asupra acestor luptători aleși. Costea nimerește de la început pe Otoman în partea dreaptă a pieptului și'l atinge ușor. La a doua ciocnire, potrivnicii se izbesc cu tărie, însă nici unul nici altul nu se clintesc de pe cai. La a treia lovitură, nobilii lor telegari sunt răniți. Ei descalecă, pentru a se urca îndată pe alți cai, ținură gata de slujile lor. La a patra ciocnire, își găuresc pavăzile și Costea e atins la brațul stâng. Nărăbdători, își aruncă lăncile și'și iau săbiile. Eswed dă o lovitură sdravănă peste coiful lui Costea, dar sabia i se rupe; Costea rânește de moarte al doilea fugaci al vrăjmașului său. Acesta cade jos odată cu animalul. Mărinimos ca totdeauna, Marele paharnic, în loc de a se folosi de împrejurare pentru a'și răpune dușmanul, descălecă și el. Amândoi se hărțuesc cu junghiurile. Însă Eswed-beg, amețit de căderea sa, cu brațul drept scrintit, nu mai poate urma. Costea îi iartă viața, dar îl ia prins, spre bucuria ostașilor Moldoveni.

Domoncuș căpitanul luptă cu darabanii săi în aripa stângă a oștirei lui Ștefan, împotriva unui număr înzecit de dușmani, într'o poziție pe atât de însemnată pe cât de primejdioasă. E un loc dinainte ales de Vodă cu ochiul lui cel ager și menit a feri pe ai săi de o împresurare a Tătărimei, trimeasă să'i izbească în coastă. Mulți au râvnit cinstea de a fi însărcinați cu apărarea acestei poziții, unde erau atâția sorți de a'și pierde viața. O ceartă s'a încins între boeri și Radu Gangur sta cât pe ce să se taie cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Boldur, vel căpitanul de Codru. A fost nevoie să se recurgă la hotărârea ursitelor, care au ales pe Domoncuș.

Toate strădaniile Nogailor și ale Baș kirilor sunt nimicite de o neclintită împotrivire. Zadarnic la sunetul tobei lor sfinte și invocând pe Alah, se avântă la atac, care cu săgeți, care cu sahaidare, care cu hangiarul între dinți și măciuca în mână; sunt respinși cu mari pierderi. Și vădirea neputinței lor le scoate urlete înfricoșate de turbare. Nevoiți a înceta cu loviturile, rămân pe loc, în fața potrivnicilor tot una de obosiți, și, drept răzbunare, le aruncă în obraz batjocori și amenințări:

— Mârșavi băutori de vin, dați-vă în lături, că tot nu veți scăpa cu zile și vă trudiți de geaba. Ci vom lua plată mai pe urmă dela neamul vostru și amar fi-va de femeile și de fetele voastre.

Nici Moldovenii nu se dau bătuți:

— Nagâților spurcați, nu umblați să ne îngroziți, când vă paște prăpădul și peirea. Cât sunteți de mulți, n'o să mai vedeți nici unul pustiile voastre, ci o să vă rămâie hoiturile aice, ca să ne îngrașe ogoarele.

Ocările de o parte și de alta țin ură așa o vreme, până ce un războinic, de o înfățișare într'adevăr spăimântătoare, ieși din rândurile Tătarilor și naintă către Moldoveni. Făcu semn să se curme sgomotul, căci vrea să vorbească. Era un Nogai dintr'un cazgan [1]) de seamă de o înălțime neobișnuită între acei oameni de statură mai mult mijlocie, cu un renume îndreptățit de putere și vitejie. Otomanii îl socoteau ca un alt Hamze [2]), un al doilea Rustem [3]). Negru la față și buzat, avea urechi mari, ochi mici dar strălucitori ca cei de lup, picioare întoarse; purtă mustăți lungi, tăiete după datina Ienicerilor. Brâul lui era încărcat cu felurite arme.

Când putu fi auzit, începu astfel:

— Ascultați, voi, pui de scroafă, ce vă spune Galga Div, feciorul lui Giambalat Uriam: Negre să vă fie fe-

1) Familie.
2) Samsonul Otomanilor.
3) Viteaz paladin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/1901-1932

ţele, blestemaţi să fiţi cu toţi urmaşii voştri ; viespele să vă stea în gât şi vătămătura să vi se pue în burtă. Vă ştiam dinainte drept cei mai dârji dintre închinătorii lui Isa, căci nu odată v'am cutreerat ţara, unde cred că sunt cunoscut cât şi dincolo de Nistru, în aulul [1]) meu ; iar acum văd că v'aţi întrecut cu vaga şi ne staţi împotrivă ca şi catârii cari n'o urnesc din loc. Eu însă tot zic că sunteţi nişte păcătoşi cu inimă de cerb şi numai de frică aţi prins atâta încăpăţânare ; şi la fel voi zice până ce unul din voi va îndrăzni să se măsoare cu mine.

Abiă isprăvi şi o larmă vie se ridică din partea Moldovenilor. Sfruntarea aceasta îi usturase ca o bătaie cu urzici. Fiecare dorea să răspundă după cuviinţă. Dar Groza Micotă ot Grozăveşti, care lupta supt porunca lui Domoncuş căpitanul, nu rabdă să se ia o hotărâre. Îşi face drum cu coatele, dă la o parte pe toţi, şi întâmpină pe Tătar, care aştepta semeţ, cu mâinile în şold :

— Nu te umfla în pene, namilă neobrăzată că Grozovanul e aici, şi dacă n'ar fi el, pe arcurile cerului ! s'ar găsi şi alţii să te lecuiască pe veci de trufia ta.

Galga Div se uită nu fără mirare la Groza Micotă, a cărui vârtoşie nu băteă la ochi şi pe care spânia îl arătă mai tânăr de cât era. Astfel priveşte un dulău pe javra care 'l latră.

— Nu ştiam cum te chiamă, zise zâmbind cu milă, dar îndrăzneala ta îmi place. Păcat numai de tinereţele tale!

— Jăleşte pe fiul lui tată tău mai bine, şi caută de te apără.

— Aşa ţi-a fost scris, aşa a vrut steaua ta, răspunse Tătarul nepăsător, şi 'şi trase paloşul din teacă.

Ei se încaeră cu o aprindere, o furie fără seamăn. Parcă n'au gând de luptă, ci de măcel. Puterea şi dibăcia lor arată a fi de o potrivă, spre mirarea Nogaiului şi a semenilor lui. Amândoi îşi dau lovituri cumplite, cari pe alţii i-ar fi răpus, dar pe ei nici nu'i smintesc.

[1]) Aşezările tătăreşti din stepe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O lovitură mai grea a lui Galga e zădărnicită de haina căptușită cu bumbac, pe care, ca mulți Moldoveni, o purta Groza în loc de platoșă.

In curând amândoi sunt acoperiți de ciopârtiri și mânile, fețele, armele li se pătează de sânge.

— Destul, destul așà, că v'ați tocit săbiile de pielea voastră, strigă Tătarii, cari văd cu ciudă că Micotă se ține bine și nu poate fi răpus cu paloșul. Incercați și cu altă armă.

— Bine, bine, zice un Moldovan, doar Groza are mai multe coarde la arcul său.

— Hai la trântă, că 'i mai dreaptă! propune acesta din urmă.

— La trântă! ingână Tătarul, râzând în sine de nebunia tovară ului său și incredințat de o biruință ușoară.

— Mă tem, șopti un oștean de ai Moldovei către altul; gliganul ăsta de căpcăun e nespus de tare.

— N'aibi habar, fârtate, răspunse celalt, il cunosc eu pe Grozovanul. Nu te uită că 'i mai mic de stat: e tot numai otel.

Potrivnicii se cuprind în brațe și îndată nădejdea se întoarce la prietenii lui Groza. El strânge cu atâta putere pe Nogai, că acesta se îndoaie dela mijloc și cât pe ce să'și piardă cumpătul. Tătarii, la rândul lor, scot un strigăt de mirare și de grijă; unii mustră pe cel care luptă pentru dânșii:

— Ei, Galga! doar nu te'i face de rușine tocmai acum, la adecă.

— la vezi, că te răpune un câne, pui de câne.

Iar Moldovenii spun lui Groza:

— Nu te da, Micotă, că bine ai inceput-o... strânge'l să'i iasă sufletul balaurului... Hai, fă'i vânt și aruncă'l în nori!...

Imboldiți, înfierbântați de țipetele, de îndemnurile venite de o parte și de alta, luptătorii își încordează strașnic puterile, se strâng unul pe altul de sfârșală, mugind înăbușit. Oasele le trosnesc, pielea le crapă în spate; de două ori Groza e pe cale de a îngenunchià, de două ori se îndreaptă și dă să răpue pe potrivnicul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mgrr.1901-1932

său. Acesta, furios, îl muşcă de gât, aşa că'i rupe din carne şi buzele late i se însângerează. Groza înăbuşe un vaet; apoi îşi apucă sdravăn de mijloc duşmanul, îl ridică drept în sus şi'l buşeşte de odată, de geme pământul. Tătarul nici nu mai mişcă, fiindcă s'a frânt dela şale şi i s'a sfărâmat ţeasta, dar braţele lui au rămas încleştate de grumajii lui Groza ot Grozăveşti şi'i trebue multă trudă acestuia ca să scape de ele. Chiote vesele întâmpină pe biruitor din partea Moldovenilor, pe când urdiile Tătăreşti sunt atât de copleşite, că nu le mai lasă inima o vreme să reinoiască atacurile.

Multă pagubă face vrăjmaşilor şi Oană Ureche, bătrânul cu barbă argintie, cu cei zece coconi ai săi; pe mulţi războinici de seamă îi răpun ei. Ceata lor înaintează nestavilită şi pustiind împrejuru-i ca un uragan. Biv vel logofătul, — care pare acum, în mijlocul bătăliei, tot atât de tânăr ca şi odraslele sale — merge necontenit în fruntea acestora, îi cârmueşte şi 'i povăţuieşte, le slujeşte drept căpitan. Deşi nu stă de luptat, veghează neîncetat asupra lor şi e totdeauna cel mai primejduit. Iar dacă tinerii îl ceartă pentru aceasta, le răspunde zâmbind: «N'aveţi grijă, băeţilor, căci pe moşnegi îi iubeşte mai puţin jupâneasa Moarte; şi'apoi, de voi muri eu, mare pagubă nu va fi, dar în voi e nădejde multă».

El e tot pe armăsarul său cel arăpesc, în vârstă dar vârtos ca şi dânsu, împodobit, ca şi stăpânul său; arma lui mai mult iubită e suliţa cu două vârfuri, unul drept şi celalt răsucit ca o coasă, slujind unul a împunge pe vrăjmaş, celalt a 'l trage şi a 'l da jos de pe cal. Fiii săi sunt înarmaţi cu arbalete, pe care le mânuesc cu atâta îndemânare, că cel mai slab din ei ia pasărea din sbor. Şi bătrânul e aşa de mulţămit, încât din când în când zice cu glas mare: «Binecuvântat fie Domnul, că 'mi-a dat să văd şi bătălia asta fără seamăn!—Fericе de mine că la sfârşitul zilelor mele privesc la asemenea isprăvi!»

Insă iată că Iusuf-aga stârneşte la harţă pe unul din tinerii Urecheşti, pe Petru, acel la care, în taina inimei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rndr(1901-1932

sale, bătrânul ţinea mai mult, şi 'l spintecă dintr'o straşnică împunsătură. Bucuria încercatului războinic e tulburată, dar bărbăţia lui nu'i abătută. El porunceşte tinerilor să ia pe fratele lor din calea luptătorilor, să'i închidă ochii, şi face o cruce asupra lui. Apoi cu toţii trec mai departe şi urmează a duce peirea între duşmani. Insă nenorocirea nu întârzie a se abate din nou asupra acestui neam. Sorin, feciorul cel mai mic al lui Oană, ajunge în ghiara morţei: un Kurd fioros şi uscăţiv, purtând cuşmă ascuţită şi turban alb, ameninţă să'l răpue. Oană se repede dinaintea lui şi primeşte lovitura menită odraslei sale. Rana e foarte grea, ceasul din urmă al bătrânului a sosit. Totuş el rămâne pe cal, şi, sprijinit de doi dintre coconii săi, ia încă parte la război. Cu o mână care tremură mânueşte încă lancea.

— Nainte de a închide ochii, zice, voi să mai dobor din cei duşmani. Cât voi avea o clipă de viaţă, mi-oi face datoria de oştean.

Dar n'o poate duce mult aşa. Slăbiciunea sa se măreşte şi începe a i se întunecă dinaintea ochilor.

— Copii, nu părăsiţi încă pe tatăl vostru. Măcar să mai săgetez odată, numai odată, nainte de a mă odihni pe veci.

Tinerii se supun, îl ajută înduioşaţi şi cu evlavie, îi potrivesc săgeata pe arc, şi bătrânul mai trage odată, ultima dată. Apoi îşi pierde cunoştinţa şi se lasă greu pe braţele fiilor săi. Aceştia sunt nevoiţi a 'l descăleca. Faţa lui a pălit: il cred mort. Insă el deschide ochii iarăş şi le şopteşte: «Lăsaţi-mă, băeţilor, lăsaţi-mă aice şi vedeţi-vă de datorie. Eu preamăresc pe Dumnezău că mi a dat să mor în aşă ceas». Cu lacrămile pe obraz, coconii vor să'i asculte îndemnul şi să se despartă de dânsu, când răsunetul unui tropot sgomotos şi al unei învălmăşeli ajunge până la ei. Biv vel logotătul se deşteaptă, parcă s'ar fi întors dintre morţi, deschide un ochi şi:

— Ce 'i asta, fiilor? De ce se clatină pământul? întreabă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mrr.1901-1932

— Tată, Orhcienii au dat năvală într'acoace pe caii lor sirepi și fierbe războiul.

— I-au înhățat bine pe păgâni ?

— Bine tată.

— Ajutați'mi să m scol... și mai dați, dați încoace arcul cela ! Încă o săgetare și apoi să mor!

Doi dintre tineri voese a 'l ridică și 'l jau de subsuori. Insă de prisos. Oană Ureche nu mai are nici o putere și face semn că s'a sfârșit. Totuș nainte de a 'și da sufletul strigă înăbușit : «Piară sămânța dușmanilor Moldovei !»

Intre acestea, pan Boldur luptă amarnic cu viteazul Dragut, coborâtor al lui Karagueuzlu, din neamul lui Bailan, care doborâse și rănise greu pe Stanimir, biv vel visternic, săgetându'l din goana calului. După ce 'l biruește, il ia în vârful lăncei și'l arată, trufaș, tovarășilor săi.

Condrea Bucium ot Buciumeni, împresurat de mai mulți Osmanlii, se adăpostește supt un copac, se reazimă cu spetele de dânsu și, trăgând din arc câte trei săgeți la o dată, omoară pe trei din prigonitorii săi și pune pe goană pe pe ceilalți, îngroziți.

Dajbog are mult de furcă cu un Skipetar din Avlona, un lepădat de lege, cunoscut prin ura sa contra creștinilor și ajuns bairaktar al Akingiilor. Prins pe neașteptate și în primejdie de a fi biruit, el fuge după chipul viclean al Tătarilor, apoi se întoarce și, dintr'o singură lovitură, îi sfărâmă coiful și capul.

Și pe toți luptătorii îi îndeamnă, îi oțelește marele căpitan al Moldovei. Deși cârmuește întreaga bătălie, găsește vreme și putință de a fi pretutindeni, nu scapă nimic din vedere, vorbește tuturor. El mută steagurile, învață pe căpetenii, îndreaptă la nevoie greșelile lor. El laudă isprăvile celor inimoși, dojenește pe cei îndoiți. Lui Lopată, văzând cu ce folos își învârtește ghioaga, îi spune, râzând : «Adevărat, Mihule, că ajunge o măciucă la un car de oale». La care Ciungul răspunde : «Da, Măria ta, dar multe 's carele și nu se mai sfârșesc». Și lui Viorel : «Dacă 'i mai crește de două degete, ai să a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

jungi pe cei mai mari viteji». Neobositului Radu Gangur: «Mai lasă, părcălabe, și altora vre unul, doi; nu fii așă de lacom!» Despre niște glotași cari luptau prea moale: «Cine mi-a adus aicea muerile astea păcătoase? Puneți-le broboadă pe cap».—Neîncetat amintește oamenilor săi nevoia de a se jertfi pentru neamul lor, de a birui cu orice preț. Dânșii îl văd mereu trecând pe calul său alb, acoperit de spume, îl simt lângă ei, îi zăresc coiful înalt, îi aud glasul răsunător în poruncile războiului ca tunetul între munți. Ei cată la dânsu cu sfințenie și credință. Răniții la chiemările lui se scoală pun iarăș mâna pe armă și se apucă de luptat. Cei atinși de moarte își țintesc asupra-i ultimele lor priviri, urându'i viață lungă și neîncetate isbânzi.

Însă, cu toate străduințele Moldovenilor, cu toate isprăvile și isbânzile parțiale, oastea lor e pe cale de a slăbi. Lelegiii Secui fusese cu totul răpuși și ajunsese la neorânduială. Retragerea lor, fuga unora dintr'ânșii, aduse tulburare și la o seamă din pedestrimea de țară. Ștefan vede pe oștenii săi, obosiți de a luptă cu puteri așă nepotrivite, dând înapoi pas cu pas; vede rândurile lor rărindu-se, pe când ale Otomanilor se umpleau neîncetat după fiecare golire; vede pe mulți voinici de frunte căzând în jurul lui. După biv vel logofătul Ureche, credinciosul său boer, fost stâlp al sfatului său, mai pieri și pan Vlaicu și Duma stolnicul, iar pan Isaia și Luca părcălabul fură greu răniți. Și mai e mult încă până în noapte, bătălia trebue să mai ție îndelungă vreme, fără nici un răgaz. Tot câștigul de la început pare pierdut. Domnul se întreabă de nu cumva sarcina ce și-o impusese e mai presus de puterile omenești. Atunci căză o clipă la grijă și un fior îi pătrunse în inimă. Se gândi la înfrângere și la cumplitele-i urmări; avu o vedenie trecătoare că un fulger, dar spăimântătoare. Moldova lui cea scumpă, țara sfântă care păstră în sânu-i primitor cenușa strămbunilor săi, era însângerată, călcată în picioare. Moldova lui cea dulce, bogată în câmpii desfătate și roditoare, în munți falnici și izvoare limpezi, în codri plini de o măreață

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvaniara.ro/mdr1901-1932

frumusețĕ, Moldova lui era îngenunchiată, încătușată de mâna păgânului. Auzi gemetul, vaetul ei de desnădejde. Și, ridicând ochii la cer, Ștefan se rugă din adâncul sufletului cu glas tare :

— Sfântule mucenic Dimitrie, armaș ceresc care pentru noi ai pătimit, ajută'mi la nevoia asta și'ți voi zidì biserică mare și lăudată, în târgul meu Suceava, spre slava ta de veci — o! sfântule mucenic Dimitrie!

Dar când lăsă ochii în jos, privirile lui se întâlniră cu ale mult cinstitului Șendrea ot Dolhești, mâna lui dreaptă, conlucrătorul său, cel mai încercat, mai luminat dintre războinici. Neclintit în statornicia sa sta de la începutul luptei. Nimic nu'l mira, nimic nu'l tulbura : încrezător în steaua lui Ștefan, în bunele ursite ale Moldovei, cea iubită de D-zău, își dădea poruncile cu liniște deplină. Numai fruntea lui nu se încrețise, numai el nu împărtășise grija celorlalte căpetenii când lucrurile luase o nouă întorsătură și norocul părusе că părăsește pe Moldoveni. In ochii lui ceti Ștefan o mustrare. Ei îi ziceau : «Au te îndoiești, Doamne?» Și Vodă răspunse în cugetul său : Nu !

Și îndată, tăcând semn curtenilor să'l urmeze, se repezì însuș, ca un luptător de rând, în mijlocul urdiilor, la loc de primejdie, unde ai săi erau mult strâmtorați. Aprozii și Copiii-de-casă și o seamă de fruntași se țin de pașii lui. Ștefan răzbește în mulțimea Oliosmanilor ca securea în pădurea deasă, ca văpaia focului în șirile de paie, croindu'și un drum însângerat. Fiecare lovitură a sa e o lovitură de trăsnet. Un mare număr de dușmani, înspăimântați numai de taima lui, de înfățișarea-i vajnică și dumneazeiască totodată, se uimesc, leapădă armele, își acoperă fața cu mânile și se risipesc. Insiși cârmuitorii lor se tulbură și, admirând pe Ștefan, uită de datorie. Iar Moldovenii, aflând că Domnul lor însuș e în toiul harței, nu mai știu de trudă, își simt puterile împrospătate. Inimoșia lui Vodă pătrunde în toți, însuflețirea îi înflăcăcărează pe toți. Dorul tinerilor curteni se împlinise : ei au prilej de a face isprăvi bărbătești, și le fac, de Ainunează pe Otomani, oameni greu de mi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nunat în ale războiului. Cu deosebire slăvit este prichindelul de Purice, care se află mereu în preajma Domnului său. Așa că, Gavril Cârstea Vătaful spune de dânsu: «Purice mic, pișcă tare». — Tot atunci mulți dintre oștenii cari auzise ruga lui Ștefan văzură, după cum au mărturisit pe urmă, pe Sf. Dimitrie coborându-se din cer, pe un cal inaripat, și năvălind cu lance de aur asupra păgânilor, doborându'i cu grămada la pământ.

Apărătorii creștinătății redobândesc astfel tot folosul pierdut; Agarienii nu li se mai pot împotrivi. Iuga visternicul respinge un atac al Ienicerilor, al doilea atac și cel mai turbat. Biruința se dă hotărât de partea Moldovenilor. Negura începe a se ridica și soarele își aruncă razele asupra înfiorătorului măcel, asupra fețelor încruntate și a însângeratelor arme. Oștenii lui Ștefan îl salută ca un semn bun, o făgăduință de norocire.

Dar tocmaî atunci când cea mai frumoasă nădejde a lor sta să li se îndeplinească, tocmai când vedeau cu ochii triumful, o întâmplare neprevăzută era să piardă totul și să schimbe bucuria în nespusă jale. In avântul lor vitejesc, Vodă și mica ceată care'l urmase de aproape naintase prea mult în adâncul oastei vrăjmașe. Un al treilea atac al Ienicerilor, îmboldiți la cea din urmă încercare de Malkovici-pașa, aduse mare învălmășală în partea unde se afla Domnul Moldovei. Otomanii, ale căror rânduri se retrăsese naintea-i ca valurile mării în reflux, se întoarseră încăodată îndărăt și se strânseră în jurul lui și al curtenilor. Insăș ființa Domnului deveni ținta furiei lor înverșunate; toate silințele li se grămădiră asupra lui. Ce câștig pentru dânșii, oricât de desăvârșită le-ar fi fost înfrângerea, dacă se prăpădea marele lor dușman; ce pagubă pentru Moldoveni, oricât de strălucită le-ar fi fost biruința, dacă pierdeau pe neasemănatul lor cârmuitor! Astfel, izbânda însăș amenința să fie pricină de peire pentru mâna de voinici care nu luase aminte că pot fi înăbușiți de mulțimea potrivnicilor. Câți dintre Moldoveni cunoscură starea lucrurilor, păliră. Numai Șendrea ot Dolhești rămase neînspăimântat, neclintit, și când i se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ndrr1901-1932

vești de ceea ce se petrecea, răspunse cu liniște: «Luptați-nainte cu aceeaș bărbăție și siliți-vă ar mântui pe Domnul vostru, dar nu vă tulburați: nu va pieri Ștefan-Vodă, nu'i acum moarte pentru dânsu». Totuș nu pregetă să dea insuș ajutor celui primejduit.

Acesta era ceasul când Paisie ajunse în preajma câmpului de bătae, chiar acolo unde lupta se încinsese în jurul lui Ștefan. Atunci zări el steagul Moldovei ținut de curteni și bănui cu drept cuvânt că Vodă se află în mijlocul unei mari învălmășeli, în vreo grea cumpănă. Am văzut ce avânt își luase la acea priveliște, împreună cu telegarul său, și cum acesta, aflându'și de iznoavă, prin minune, puterile și vioiciunea tinereților, îl dusese ca vântul și ca gândul până la Otomani. El sosise în spatele acestora crunt și cu părul vulvoi, și smulgând o armă, un topuz, de la un dușman surprins, începu a lovi încotro se nimerea, răcnind cu glasul lui de stentor la fiecare ciocnitură. «In numele Tatălui.... și al Fiului.... și al Sfântului Duh.... amin!» îngâna întruna și, de câte ori pomenea câte o cerească făptură, sbură un cap, cădea un păgân. Iar Șoiman, învăpăiat de aceeaș pornire, sufland din nări și tăcând ochi mari, se ridică în două picioare, izbea cu copitele, muș cu dinții lui cei lungi. Amândoi uriași, deșirați, așa de stranii, de nefirești la chip, căzuți pe neașteptate între Otomani, stârnise groază în niște sufl ete predispuse la credințe deșarte. Paisie le apăru ca un sfânt al creștinilor, încălecat pe o dihanie din povești și care venise să 'și scoată din nevoe închinătorii. Indârjirea lor slăbi iarăș și Moldovenii se folosiră de această împrejurare spre a sparge zidul ce se formase împrejurul Domnului lor. Din partea lui, cuviosul nu înceta a răpune pe cine'i stă nainte. Târât de o putere mai presus de fire, în neputință de a luă aminte la ce făptuește, chiuiă și învârtea topuzul dădea la mir și suduiă. Singur într'o sumedenie de dușmani, tăcea cumplite goluri. Dar deodată se simți trântit la pământ. Șoiman fusese atins de moarte și se potienise. Otomanii năvăliră arlând asupra părintelui și 'l loviră care cum putu mai bine; totuș nevoia de a căta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de însăș a lor mântuire nu le dădù răgaz să se încredințeze de e mort sau nu ; se mulțămiră a 'l vedeà hăcuit și nemișcat. Drept că o lovitură primită la cap il și făcuse a 'și pierde cunoștința. Soții lui de arme il socotiră pierdut, ca și vrăjmașii. In acelaș timp, inimosul Soiman își da sfârșitul lângă stăpânul său iubit. Așà prăpădit cum erà, încercă de două ori să se scoale, dar puterile nu 'l iertară. Izbuti numai a se ridicà in picioarele dinainte. Sprijinit în ele, privi încăodată bătălia, parcă ar fi vrut să 'și ia rămas bun dela dânsa, respirà fumul prafului ascultă sunetul trâmbițelor și bubuitul puștilor. Mai nechezi odată din răsputeri. Apoi căzù pe o coastă și muri.

Infrângerea Otomanilor devine din ce în ce mai vajnică. Ei sunt în retragere pretutindeni. Omar-beg încercase un vicleșug, dela care nădăjduise mult : ascunsese o parte din artilerie după pedestrimea urmărită și atrăsese pe potrivnici într'acolo. Pedestrașii dându-se în lături, puștile începură a trage. Dar Moldovenii, pe cari acum nimic nu 'i mai puteà înfrânà, se repeziră asupra puternicilor unelte de moarte și puseră mâna pe ele. Ienicerii, după al patrulea atac — unul mai mult decât erà în datina lor să facă — văzându-se respinși cu mare pagubă, își pierd toată vârtutea. Ei nu mai vor să lupte, să asculte de nimeni ; groaza și neorânduiala gloatelor pătrunsese și în odalele lor. Nici Dundarii nu mai caută, precum le erà datoria, a opri pe cei cari se risipesc. Tolbuhanaua încetează de a cântà și acest semn rău înghează inimile celor mai semeți. Strigăte jalnice iesă din piepturile a mii de oameni ce se văd pierduți, în cari numai dorința de a 'și mântui zilele mai viază încă. Ei nu se sfiesc a fugi, a cere îndurare. Așà a vrut Dumnezău ! zic dânșii drept mângâiere. Chiar bărbații cari din rușine, din mândrie ostășească, vor să se împotrivească în orice chip, sunt luați înainte cu sila ; șivoiul curge nestavilit.

Este însă și printre Osmanlii unul care rămâne neabătut : șeikul Mola Șeid. Acesta nu ostenise îmbărbătând pe luptători, rostind versete din Koran în toiul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încăerărilor celor mai înverșunate. Cu ochii înflăcărați, prins de friguri, cântă slava lui Alah, aminteà învățăturile Profetului :

«...Când întâlniți pe necredincioși, ucideți-i așà ca măcelul să fie mare și strângeți bine lanțurile celor prinși.

...Nu spuneți că cei cari sunt omorâți în cărările Domnului au murit. Nu, ei sunt vii, dar voi nu înțelegeți aceasta.

...Aduceți-vă aminte de ziua când cetele oștirei voastre slăbiră și Alah fù ocrotitorul lor. Credincioșii să 'și pue încrederea în Alah.

...Biruința vine numai dela Alah cel puternic și înțelept. El vă înștiințează că va tăià în bucăți pe necredincioși, îi va doborî, că ei vor fi răpuși, biruiți fără leac de mântuire».....

Deși primise crude răni, nu'i slăbeà glasul. Dar nici el nu căutà să înlăture suferința, ci din potrivă parcă o doreà, o sporeà anume. Căci își înfigià mai adânc în carne vârfurile de săgeți intrate în trupul lui.

Când își dădù seamă de înfrângerea celor de o lege cu dânsu, când văzù risipa și fuga lor, nu făcù un pas înapoi, rămase pe loc, în fața dușmanilor. Cânta înainte, cu glas pătruns, cu priviri neclintite, stăpânit de o rătăcire furioasă :

«...O ! Profetule, îmboldește pe credincioși la luptă ! Douăzeci de bărbați statornici dintre dânșii vor dobori două sute de necredincioși. O sută vor pune pe fugă o mie ; pentru că necredincioșii nu înțeleg nimic.

....O ! Mahomet, îmboldește pe credincioși la luptă ! Alah poate opri pornirea necredincioșilor ; e mai tare decât dânșii și pedepsele lui sunt mai cumplite.

....Dacă muriți sau dacă sunteți uciși pe când luptați în cărările lui Alah, îndurarea și mila lui vă așteaptă Aceasta prețuește mai mult decât bogățiile ce le strângeți»...

El nu luà aminte că Moldovenii gonise pe toți frații săi de pe colnicul pe care se aflà. In treacăt, îl străpunseră și pe dânsu cu săbiile. mtunci, ne mai putând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

răbdă, căzu în genunchi, istovit; vocea i se stinse. Totuș la ultima-i suflare, bolboroscă încă:

— O! credincioși... luptați împotriva nelegiuiților!...

Câmpul de bătaie înfățișă o priveliște neînchipuit de jalnică. Otomanii ajunsese a se războĭ între dânșii de dorul mântuirei. Ienicerii devenise dușmanii cei mai înverșunați ai însăș călărimei lor. Căutau a trage de pe cai și omorau pe Spahiii cari li se împotriveau. Toate oștile, toate armele, toate gradele erau amestecate. Puștile-mari fusese părăsite; nici steagurile nu mai erau apărate. *Ghiaur ghildi!* [1]) *ghiaur basti!* [2]) se auzeà pretutindeni. Acei cari păstrau o conștiință de sine își frângeau palașele și le călcau în picioare. Unii își ucideau tovarășii cei mișei. Alții, înebuniți deodată, își smulgeau părul ori râdeau cu hohot ori mușcau în dreapta și în stânga. Mulți își puneau ei singuri capăt vieței. Prietenii se omorau între dânșii. Inimosul Mahmud, aga Segbanilor, pune pe un rob al său să 'l sugrume cu o coardă de arc. Ishak-effendi cel puternic se repede, smulge un tun din mânile Moldovenilor și primește descărcătura lui în piept. Bătrânul Djin Alipașa cade rânit de moarte și, dus de ai săi supt un copac, ca să se stingă acolo, ocărește, vărsând lacrimi, pe fugari, de face spume la gură. Totuș, văzând pe Ștefan că trece pe lângă el, îi strigă: «Albă și strălucitoare fie fața ta. Mărire ție, care ai biruit pe oștenii lui Mahomet II. Jur pe Sf. Geafer Teiar, că ai întrecut pe viteazul nostru Roland! [3]».

Vine o vreme când nici în fugă nu mai află scăpare oștenii Sultanului. Moldovenii îi urmăresc de aproape cu sulița în coaste, cu răcnete de ucide! ucide! la care nenorociții răspund cu *aman* și *eivallah!* Ei se roagă să li se lase viața în numele lui Haziret Isa [4]), se înfățișează învingătorilor cu basmaua legată la gât, în semn

1) Vin creștinii.
2) Creștinii sunt aici
3) Otomanii credeau că Ro'and a fost din neamul lor.
4) Isus Hristos.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indh.1901-1932

că se dau robi. Se înfioară de inseși ale lor urlete, de vaetele, de tot sgomotul ce e împrejurul lor; ochii li se însângerează de spaimă; văd pe prigonitorii lor în număr înzecit; tropotul cailor ce'i sosesc din urmă le sună la ureche ca o rostogolire de munți, ca o năvală de talazuri înfuriate. De plâns sunt acuma Ienicerii și Spahiii, Azabii și Akingiii, toată pusderia de Asiatici și Africani, de oameni strânși din cele trei părți ale lumei, atât de fioroși adinioarea. Nici o putere n'ar fi destoinică a'i întoarce îndărăt sau măcar a'i ține pe loc. Fug și căpeteniile cele renumite, groaza Europei: Omar-beg și năprasnicul Malkovici și Isa-beg, fiul lui Evrenos, și însuș Suleiman Hadâm-Pașa, galben ca ceara la față, înmărmurit și mut, cu priviri rătăcite. Să fi zis că nu înțelege ce se petrece pe lângă dânsu și merge mai mult târât nainte, în mijlocul unei cete credincioase și care păstrează abia atâta vlagă ca să'l poată ocroti pe el.

Soarele apunea roșu ca văpaia și de jos, de pe câmpul de bătaie, până sus pe cer, parcă se întinsese acelaș talaz de sânge. Dar nici amurgul nici noaptea, în care nădăjduiau Osmanii, nu aduse sfârșitul războiului. Moldovenii, într'un avânt nebun și nevoind să piardă nimic din roadele biruinței lor, nu încetară o clipă urmărirea. Însuș Ștefan, neobosit, cu arma în mână, cărmui goana după istovitele oarde, ajunse niște turme spăriate, niște năluci care străbăteau întunericul și asupra cărora, din când în când, focul puștilor și al sâncelor aruncă o lumină sinistră.

Două zile, aproape fără răgaz, ținu urmărirea învinșilor dela Racova. Ei nu'și mai putură veni în simțiri până la hotarele Moldovei și lăsară în toată calea lor nenumărate movile de leșuri, așa încât s'a putut socoti că mai mulți au murit în fugă, decât în bătălie. Numărul celor pieriți ar fi fost de o sută de mii. Mare măcel se făcu mai cu seamă la lonășești, pe Siret, la locul numit apoi Podul-Turcului. Otomanii încercând a trece deavalma râul, își găsiră cu grămada moartea în valuri. Siretul și Bârladul se umplură într'atât de oameni și cai morți, că Moldovenii au putut păși, zice legenda, pe acele trupuri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca pe un pod, spre a se ține de fugari. Și atunci căzut-au prinși mulțime de războinici fruntași: Omar-beg, fiul lui Turakhan, Malkovici-pașa, Ali-beg și Iskander-beg, fiii lui Mikhalogli, și Gazifaril Buiucli, și puțin lipsi ca însuș Suleiman să nu aibă aceeaș soartă. Alți pași și sângeați și căpetenii de seamă căzuse dinainte în mânile Moldovenilor, împreună cu o pradă nespus de bogată, cu toate puștile, o sută de steaguri și cazanele cu bani ale oștirei. «Nu s'a pomenit niciodată ca o armată să fie astfel bătută», glăsuește un contimporan. Iar Ștefan-Vodă aflând, după bătălie, de prețurile cele mari cu cari cinstitele fețe dintre dușmani pofteau să se răscumpere, trimise vorbă să'i întrebe: «Dacă aveți atâtea avuții, ce ați căutat în țara mea?»

Vestea acestei mari biruințî se răspândi iute în toată Europa, care o privi ca izbândă a creștinătăței însăș și adevărată minune, datorită numai deosebitei bunevoințe a lui Dumnezău. Întâia oară erau Otomanii răpuși în câmp deschis și a lor faimă de neînvinși atinsă. În mersul lor triumfal li se ridică hotărât o stavilă, un zid pe care'l putură sdruncină, dar niciodată abate desăvârșit: bărbăția neamului românesc.

XIV

Moartea hainului

Dacă vr'un ostaș Moldovan putea să aibă în gând, într'o zi așa de mare și cumplită ca ziua bătălici de la Racova, altceva decât apărarea țărei și a legei strămoșești, ar fi fost izbit de straniele apucături ale unuia dintre soții de arme. Sosit pe câmpul luptei abia câteva ceasuri nainte de începutul ei, stătuse răzleț și posomorât până la sunarea buciumelor, ferindu-se de a vorbi cu cineva. De mai multe ori se avântase călare spre inima oștirei, drept la locul unde, după grămada de Aprozi, se cunoștea că trebue să se afle Vodă. Dar, răstit și cu aceeaș pornire, își întorsese calul îndărăt. În portul lui era ceva de luat aminte: avea îmbrăcăminte ca de răzaș de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

frunte, dar palosul ce'i atârna la cingătoare, calul ce'l purta erau prea de preț pentru un om din acea stare; căciula, prea largă pentru capul lui, îi acoperea toată fruntea până la sprincene. Aceasta făcea să'i pară și mai mare fierosia, vădită dinainte prin ochii săi turburi, din care porneau priviri crunte și rătăcite. El se alipise în cursul bătăliei de cetele călărașilor, dar repede se lăsase de ele și iar se repezise către tinerimea aleasă care urma de aproape pe Domn.....

Nimeni n'ar fi zis că acest sbuciumat și cătrănit ostean e cumpătatul pe cât de semețul Dragoș, seninul pe cât de viteazul fecior al lui pan Sima din Dumbrăveni. Schimbarea înfățișărei sale era negreșit și mai adâncă decât acea a îmbrăcămintei, decât acea a obrajilor săi, pe care'i lipsise, cu durere, de podoaba bărbătească a barbei, pentru a trece nebăgat în seamă, a nu fi lesne recunoscut și a'și putea astfel îndeplini nelegiuita faptă. Intipărirea de liniște și nevinovăție dispăruse desăvârșit de pe fața sa, săpată, uscată de o văpaie lăuntrică. Dragoș trăise, în cele trei luni de când văzuse pe Voichița, o viață întreagă, iar de când luase nebuna lui hotărâre, fiecare ceas fusese veac pentru dânsu, așa că de unde până atunci nu semăna de anii săi, acum nu numai că arăta mai în vârstă, dar parcă era ceva în ființa lui care spunea că a dus mai multe zile decât îl iertau puterile.

In adevăr, pornirea care'i umpluse sufletul atunci când văzuse lacrimile Voichiței nu era mai puțin vie, tăria hotărârei nu'i slăbise pe tot drumul de la cetatea Neamțului la malurile Bârladului. Luase cu sine acea aromă îmbătătoare care'i atâtase simțurile când fiica Radului-Vodă își lăsase fără voe capul pe pieptul lui; mâna lui păstra mereu înfiorarea pe care i-o produsese atingerea buzelor Domniței atunci când aceasta o sărutase; statornică era în mintea lui amintirea făgăduinței date, statornic în inima sa dorul de sângele rivalului său, de răzbunarea Voichiței. Chipul fermecător al Domniței scăldat în jale îl însoțise până la tabăra Moldovenilor, glasul ei nu încetase a'l îndemna, și nici nu avuse până acolo alt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cuget decât de a'i împlini voinţa. Insă, — atunci ca şi în tot timpul de când începuse a fi prada unei năluciri, — oricât de mult îi furase minţile dragostea atotcotropitoare, nu încetase a se ridica din adâncul sufletului său o şoaptă care'i spunea că ceva groaznic se va săvârşi printr'însul; conştiinţa i se lumina din când în când ca de o fulgerare şi'l prindea un tremur. Aceste momente, deşi trecătoare, îl sdruncinau cumplit. Ele desăvârşise prefacerea întregei sale făpturi în aşa fel, că nici ochii unei mame nu l'ar mai fi recunoscut.

Odată cu sosirea în tabără, primi o puternică lovitură. Cum văzû ostaşii Români pregătindu-se să întâmpine moartea, ca totdeauna, cu fruntea senină şi zâmbetul pe buze, nerăbdători a se măsura cu duşmanul, cum auzi zăngănitul cel iubit al armelor, nechezitul cailor cari presimţeau lupta, când simţi însufleţirea de vitejie ce parcă radia din inimele acelor voinici în jurul lor, socotì că se deşteaptă dintr'un vis. Atunci se întrebă întâia oară lămurit: «Ce fac eu?... Ce-am hotărît cu?..». Şi răspunsul ce'şi dădu însuş: «Venit-ai să omori pe Ştefan, pe Domnul tău, pe viteazul fără seamăn». il umplu de fiori. Insă icoana Voichiţei sta încă prea vie şi ademenitoare naintea lui ca să'şi poată schimba gândul, era prea pătruns de patimă ca s'o poată înlătura dintr'odată. Din aşa îmbolditi potrivnice urmase acea perindare de avântări şi şovăiri în săvârşirea planului său, acele apropieri şi fugi din preajma lui Ştefan. In cele din urmă îşi spusese că mai prielnic pentru a făptui va fi momentul când, bătălia încingându-se bine, va creşte învălmăşeala. Momentul acela nu zăbăvì mult şi nesocotitul uneltitor se furişă lesne lângă cel menit morţei. N'avea decât să se repeadă spre Ştefan şi să ridice braţul... Era acolo, la îndemâna lui, cu gândul la mersul luptei, cu pieptul neapărat, fără nici o bănuială... Aşa şi făcû: dădû pinteni calului şi, când ajunse în dreptul Domnului, ridică braţul... Dar în loc de a lovì, scoase un strigăt, aruncă arma din mână şi fugì îndărăt. Toate aceste se petrecuse atât de iute şi Vodă, ca şi oştenii săi, aveau ochii atât de aţintiţi în altă parte, încât nimeni dintre dânşii nu avû aminte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaarhivaniei.ro/mdrr1901-1932

năvăla și mișcările lui Dragoș, pe care, de altfel, chiar de'l luau în seamă, l'ar fi socotit un sărit-din-minți. Și nici n'ar fi fost departe de adevăr, într'atât vederea lui Ștefan sguduise de tare pe necredinciosul boer. Măreață și impunătoare era oricând înfățișarea Domnului, dar la vreme de război, în toiul bătăliilor, atunci era *el* pe deantregul, atunci strălucia în toată splendoarea lui. Dragoș, stăpânit de alte vedenii, nu'și mai dăduse seamă că orice hotărîre dușmană trebuea să cadă dinaintea unui chip, căruia dragostea de țară și înflăcărarea vitejiei îi dădeau în acele momente solemne ceva într'adevăr sfânt. Și iată că ajunsese lângă el tocmai atunci când, de pe fugaciul lui spumegos și ridicat în două picioare, ținea buzduganul sus și îndemna la luptă cu glas poruncitor, cu glas ce răzbea prin tot sgomotul bătăliei și pătrundea la toate rândurile oștirei. Deși îl mai văzuse în multe alte războaie, el i se arătă acum atât de mare, atât de strălucitor, atât de cumplit, că'i luă o clipă vederile și'l pătrunse de o groază ce'i îngheță sângele în vine. În fața lui Ștefan cel slăvit atâta vreme și vrednic de evlavioasă slăvire, Tador Dragoș redevenise omul de odinioară; cinstea, credința lui de ostaș către acel falnic căpitan reînviară cu tărie; iubirea lui pentru o femee, oricât de arzătoare era, nu putuse sta împotriva acestei înrâuriri.

— Cum se poate!... Cum se face? zise el tare, oprindu-se după o goană năstrușnică. Eu sunt oare? Eu am plănuit aceasta? Eu am venit aici pentru aceasta?

Și, după un scurt răstimp, râzând sălbatec și nebunește:

— Da, eu, eu Tador; eu, feciorul lui Sima ot Dumbrăveni!

Fu cuprins de turbare, de nespusă mâhnire. Își întoarse răstit calul spre câmpul luptei, de care se depărtase în neștire. Într'o clipă își dăduse seamă de ticăloșia lui, de răstriștea lui. Vina, crima sa 'i apărea în toată urâciunea-i. N'o săvârșise, dar destul că năzuise a o săvârși. Nimic nu-l mai putea împăca cu sine, chiar dacă Ștefan, dacă D-zău l'ar fi iertat. Cu așă povară pe suflet nu mai eră în stare a duce viața. Nu, nicăeri, în nici un fel nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901

mai puteă trăi. Prea erá de urgisit, prea nesuferit își erá lui însuș. N'avea cum să urmeze altfel decât să caute o moarte cinstită. De accea năvăli acolo unde harța erá mai aprinsă, unde vrajba bântuia mai tare, și nici că se văzù vr'odată războinic mai încruntat și mai îndrăzneț. Cei dimprejurul lui, semeți doar și ei, se minunau de pornirile acestui bărbat care umbla parcă anume după primejdie și n'o găsea nicicând destul de mare, care se punea anume în calea loviturilor vrăjmașului. Dar—lucru straniu!—ai fi zis că e un făcut : primejdiile se nimiceau dinaintea lui, loviturile treceau pe alături, ca și cum o mână nevăzută ar fi depărtat de dânsu armele ucigașe, așă că el rămânea tot teafăr și neatins. Înciudat de aceasta, devenea și mai cutezător, se arunca singur între zeci de păgâni, îi înfrunta cu piept deschis: dar păgânii cădeau împrejurul lui, brațele lor păreau înțepenite, armele lor nu'l nimereau, o simțire neobișnuită îi goneadin drumul lui, și el rămânea tot neatins ; moartea nu venea, moartea fugea de dânsu! — Sosi momentul când începù risipa amarnică a Osmanliilor. Pan Dragoș se luă după gloatele răzlețe care, chiar retrăgându-se, luptau încă și loveau cu atât mai multă înverșunare, cu cât se vedeau pierdute. Dar îndată ce ajungea la dânșii, luptătorii ceiă slăbeau și ei, îi prindea sfiala, se împrăștiau în neorânduială; și nici o lovitură a lor nu'l atingea, moartea nu venea, moartea fugea de dânsu! Atunci fù cuprins de o nepomenită spaimă : nu mai voia moartea să-l ia ; nu va putea muri! Aceasta erà osânda ce se hotărâse trădătorului, celui care violenise pe Domnul său.

— Nu! nu! striga disperat. Voi să mă sfârșesc!...

Și iarăș se repezea între dușmani, umblând după un vârf de lance, un tăiuș de paloș. Dar moartea se tot ferea de el.

Fù numai trântit jos de calul său, care căzù mort. Rămânând pedestru, nu se mai putù ține de luptători. Prigonitorii ca și goniții începură a se depărta de dânsu. Golul se făcù împrejuru-i și ajunse tot mai deplin. Părțile unde fusese bătălia rămăsese cu mult înapoi, iar răsunetul hărțuelilor ce se petreceau mai departe slăbea me-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

reu, până ce se stinse. El însă, deși istovit de puteri, nu pregeta a merge, a merge cu pas iute, tot înainte, fără voință, fără țintă, umblând fiindcă nu se putea oprì, fiindcă o mână tainică, o mână de fier, îl împingea dindărăt. Cutreeră astfel o mare întindere de loc, unde nu găsì decât singurătate și tăcere. Noaptea se lăsase de mult și pe cer abia licăreau câteva stele. Însă pe dânsu și acele slabe lumini îl supărau. Dorea întunericul desăvârșit, întunericul mormântului, întunericul Tartarului. Nimerind într-un târziu un codru nemărginit, intră grabnic în desimea lui, setos de a se ascunde, de a nu mai fi zărit de nimeni și niciodată, de a nu mai vedea nimic. Aici, în umbra cea neagră ca și deznădejdea lui, simți puțină alinare. Dar nu pregetă de mers, căci nu se putea oprì, căci tainica mână, mâna de fier, îl îmboldea dindărăt. Și deodată vântul porni a sufla prin crengi și copacii prinseră glas. Codrul întreg răsună de un freamăt jalnic. «Hainul!... uite trece hainul!» strigau vocile în drumul lui. Răzbit de fiori reci, el o luă și mai repede, izbindu-se de trunchiurile arborilor, împedicându-se de rădăcini și uscături, însângerându-și fața și mânile. Însă urletele se țineau neîncetat de dânsu. Iar stejarii, luând stranii chipuri de bătrâni venerabili și asprì, cu o întipărire de amară dojenire, ridicau asupra-i mulțimea lor de brațe, uscate de suflarea crivățului, pentru a'i arunca blesteme. Și el simțea că pământul se cutremură supt picioarele lui, ca și cum, îngrozit de a purta un așa mare păcătos, se scutura pentru a'l svârlì de pe dânsu. Scos din fire, își zorì și mai mult pasul și, dând de o cărare, se puse pe fugă. Dar vocile răsunau mereu în urma-i. Goana aceasta ținu câtva, până ce, nebun de groază, stors de puteri, răzbì la un capăt al codrului, la loc deschis, unde și căzù jos, greu ca un bolovan.

Stătu așa un răstimp bun, lungit la pământ, cu fruntea pe brațe; apoi se ridică într'un cot, se apucă de cap și, dând curs liber durerei sale, începu a se văita și a se jăli:

— O! slăvitul meu Domn, cum am uitat de tine și m'am lăsat în voia unei ticăloase patimi. O! cum am ridicat brațul ăsta păcătos—nu mai putrezească niciodată!—

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

împotriva inimei tale de viteaz !... Cum de-am vrut să te dobor, falnicule stejar, să te sting, lumină cerească !... Nepomenită nelegiuire!... Nici Cain nici Avesalon n'au păcătuit atât de groaznic... Deoseamă sunt doar cu Ingerul cel Rău, care s'a răzvrătit împotriva prea sfântului Tată... Vai mie și vai iară !

Lacrămi nu'i veneau și tocmai de aceea suferința-i eră mai amară. Ci urmă a zice tare :

— Blestemat fie ceasul când mi se înfățișă acea vajnică făptură !... Dreptate avea călugărul să se teamă de farmecele ei. Bine a văzut el și orbit am fost eu. Cred acuma că într'adevăr m'a înșelat un Duh viclean, o plăsmuire a Iadului, care'și luase față și glas de heruvim spre a rătăci suflete omenești. Și urgia-i a căzut asupra mea și m'a pierdut pe vecii vecilor ! Dar cine, cine ar fi putut lupta cu așa amarnică ispită ? Cine n'ar fi dat în cursă și nu 'și-ar fi pierdut mințile !...

Și, având parcă naintea ochilor o vedenie, gemu înăbușit :

— Fugi ! fugi ! lasă-mă, tu care ai întrecut în putere amăgitoare pe Fiul perzanici, tu care cu văpăile ochilor tăi m'ai dus la rătăcire, m'ai tras în prăpăstie !.. Mi-ai luat văzul și n'am mai văzut nimic decât pe tine, mi-ai luat auzul și n'am mai auzit glasul cinstei și al datoriei... Mi-ai zis : răpune pe Ștefan, și m'am dus să-l răpun.. Te urăsc acum, te urăsc din toate puterile sufletului, și totuș simt că voi lua chipul tău cu mine dincolo de mormânt. Nicăeri nu voi scăpa de tine, tu vei fi chinul meu de veci...

Fugi ! fugi ! lasă-mă... Nu mai veni cu mândreța ta blestemată... Ce mai vrei ?... Ajungă'ți durerile mele... Pentru tine m'am pierdut pe lumea asta și pe cealaltă... Curat am fost și m'am pângărit ; cucernic am fost și mor nelegiuit !... Căci, iată, silit sunt a'mi lua viața cu însăș mâna mea !.. De aceea a fugit moartea de mine, ca să fiu adus la această faptă urgisită !... A ! prea cinstită maică, de ce m'ai născut, dacă eră să fiu ocara neamului nostru ?...

Nevoia de a'și scurta cu propria-i mână zilele spăria fi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
transilvania.ro/mdrr1901-1932

reşte pe un om cu frica lui D-zău cum erá Tador Dragoş, şi, oricât de mare 'i era dorul de a pune astfel capăt suferinţelor sale, nu se putù îndupleca a da urmare gândului său cât timp ţinu întunericul. Dar abia începură a miji zorile, albe şi curate, şi fu cuprins din nou de tremur şi de groază; păcatul lui i se arătă mai cumplit, se văzù pe el însuş negru şi hâd. Ziua 'i apăru cumplită şi de nesuferit şi, punându'şi mâna la ochi, spre a se feri de ea, strigă:

— Nu, nu, nu te voi mai privi, lumină senină şi dulce, bucuria mea de altădată !.. Dispară dinaintea ta âst stârv ticălos !... Fie de acum partea fiarelor şi a păsărilor prădalnice...

Astfel zicând, se sculă şi se trase iarăş la umbra copacilor,—căci la loc ascuns voia sà'şi curme zilele şi să'i rămâe trupul, pe care'l socotea nevrednic de a odihni în pământ creştinesc. De-acolo, întorcându'şi faţa încotro credea că vine câmpul luptei:

— Iartă'mi, mărite şi nebiruitule Ştefan, gândul meu viclean !... Nu'ţi trebue mai crudă pedeapsă decât aceea pe care 'mi-o dau eu însumi... Căci nimic n'am fost dorit mai mult în lume ca o moarte vitejească, pe câmp de războiu, şi, iată, mor mişeleşte, la întunecime de codru, ca o dihanie sălbatică. Dar astfel piară, fără nădejde şi fără mângâiere, toţi duşmanii tăi, spre binele Moldovei, pe care o aperi cu atâta vrednicie !... Iar tu să aibi multe şi întărite zile, ca să ridici tot mai sus fala numelui tău !...

Pe când rostea aceste cuvinte, lumina sporea în văzduh; cele dintâi raze ale soarelui ajunseră pe nenorocitul pocăit până în desimea stejarilor. Atunci nu mai putù să rabde ruşinea, groaza de sine. Scoase iute junghiul dela brâu şi, după ce'i înfipse în pământ mânerul, se izbì din răsputeri cu pieptul în vârful lui. Dar — vajnic lucru! — chiar din pricina mişcărei sale răstite, nu se nimerì bine. Sângele'i porni a curge şi roşi pământul îngheţat; căzù pe o coastă în prada unei mari dureri, dar se simţì tot în viaţă. Fu silit a se ridica din nou în mâni şi, cuprins de o nepomenită deznădejde, se văită, aproape lăcrămând:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-19

— Ce! nu mă vreă nici o moarte? nici moartea asta păgânească, pângărită?... O! nu mă mai trădă, armă neprietenă — deși trădătorului, trădare se cuvine...

Indreptând și întepenind a doua oară junghiul, se aruncă iarăș în el cu mai multă băgare de seamă, rugându-se duios morței, în mintea lui, să se îndure și să'l mântuie odată. Lovitura fu acum nimerită și nefericitul își dădu însfârșit sufletul.

Astfel se isprăvi Tador Dragoș, feciorul lui Sima din Dumbrăveni, care fusese hain către Domnul său.

XV

Ștefan cel Mare și cel Bun

Eră în dimineața zilei de a treia după bătălia cea mare. Oștile biruitoare alungase pe vrăjmaș dincolo de Siret. O parte din ele îl hărțuiau încă în fuga sa destrăbălată spre Dunăre; altă parte, prisosind, se și oprise la Movila Tecuciului, spre odihnă. Iar Ștefan-Vodă, cu garda și o seamă dintre căpitanii și boerii săi, apucase a se urcă din nou în sus, către cetatea Vasluiului. Făcuse acum popas la un sat mare, Uberești, aproape de locul strălucitei sale isprăvi. Incă de pe câmpul de luptă, cum se văzuse învingător, repezise olacari pe cai sburători la Suceava, scaunul său, la Hotin, unde i se adăpostise neamul. Vestea bună se răspândi cu iuțeala gândului în calea trimișilor, din gură în gură. Mulțămind lui D-zău de mântuire și binecuvântând pe Vodă, oamenii și începuse a porni voioși spre vetrele lor. Erau ei doar deprinși cu asemenea răstriștii, pe cari le priveau cu cuget împăcat, așă cum sunt privite într'o parte a lumei orcanele, cutremurile cele mari, puhoaiele de apă atotpierzătoare. Știau ei că năvălirile aceste de lifte, prin care Cel-de-sus îi certă pentru păcatele lor, sunt cumplite dar și trecătoare, ca și stolurile de lăcuste. Ținea cât ținea urgia, ardeau târgurile și satele, se prăpădeau ogoarele; însă norii cei negri se ridicau, se risipeau, și tot se făcea odată vreme bună. Atunci neobositele furnici se întorceau acasă, își reluau lucrul, își reclădeau adăposturile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr:1901-1932

Țara se așează repede și când socoteai să nu mai afli în ea țipenie de om nici piatră peste piatră, o vedeai plină de bogății și de oameni. Atâta vrednicie era pe atunci în neamul acesta!—Așà se întâmplase și acum, când parte din Moldova fusese pustiită de însuș Domnul ei, din nevoia apărării, altă parte părăsită de groaza dușmanului.

Intre aceste, Voichița, călătorind zi și noapte dela Grumăzești, sosise și ea prin ținutul însângerat de lângă apa Racovățului. Aci aflase de drumul pe care'l urmase Domnul și în ce loc se oprise. Deși sdrobită de oboseală, nu'și dădù nici un răgaz și porunci oamenilor săi să meargă înainte. Neliniștea ei creștea cu ceasurile, cu clipele. La fiecare pas se aștepta să audă de catastrofa de care se temeà, pe care voià s'o preîntâmpine. După fiecare știre bună despre Ștefan se gândeà: «Deocamdată a scăpat, însă pârcălabul e acolo. A șovăit pe semne câtva, a dat de vr'o stavilă, n'a găsit prilej... Cine știe!... Dar acum!... o! acum s'a sfârșit!»

Și vedeà pe Dragoș înfingând arma în pieptul celui fără de voe slăvit, și simțeà lovitura în inima ei, de'i venià să strige.

Atunci, deși mergeà în goană nebună, îndemnà pe surugii să gonească și mai tare. Pe drumurile cele anevoioase, cu așa mers necugetat, însăș viața ei era în primejdie. Dar ce'i păsà?

Când ajunse la Uberești, răsuflă în pace la înștiințarea că Domnul se află în viață și în deplină sănătate. Dădù laudă lui Dumnezău, cu lacrimi în ochi, că o adusese la vreme și că oprise până atunci mâna omorâtorului. Dar când să se apropie de vatra satului, avù din nou o strânsoare de inimă: văzând de departe multă lume și ostășime adunată acolo, își închipui că cumplita faptă fusese săvârșită. Ea venise doar să vadă urmările urzirei sale, corpul însângerat al victimei!

— A ucis pe Vodă! L'a ucis, oameni buni! strigă unor săteni cari mergeau pe un drum cu ea; și 'și puse mânile la ochi.

Creștinii se uitară uimiți la tânăra și mult frumoasa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

călugăriță. Iar unul îl lămuri ce rost avea grămădirea ceea de suflete:

Aflându-se de trecerea lui Ștefan pe la Uberești, se strânsese locuitorii de prin împrejurimi să'l vadă și să'l slăvească, după biruința lui de veșnică pomenire. Și tot odată, găsind prilej prielnic, mulți îi înaintase jalbe și'i făcuse plângeri pentru judecăți vechi și noi, pentru felurite împărecheri și strâmbătăți. Iar Măria sa, voie bună având și plin de îndurare fiind, se miluise a cercetă el însuș și fără zăbavă pricinile. Deci, luase loc în vatra satului supt un bătrân stejar și poruncise să lase să vie jăluitorii la dânsu.

Voichița se amestecă și ea printre oamenii din sate și stătu nu departe de copacul cu ramurile încă ude de omătul ce abia se topise de suflarea unui vânt căldicel. Vodă, având lângă sine pe curteni și jur împrejur garda sa, ascultă pe împricinați cu părintească luare aminte. Deosebind îndată vina de nevinovăție, pe asupritori de năpăstuiți, împărțeă repede și cu bună cumpăneală dreptatea. Domnița ar fi voit să'i vorbească îndată, însă nu îndrăzni să se arate în mijlocul mulțimei și cugetă că, de oarece nu vedeă pe Dragoș, primejdie nu poate fi deocamdată. Rămase dar să aștepte până la sfârșitul judecăților.

Soarele, a cărui lumină erà in ziua ceea și scânteitoare și veselă, ajunsese la amează când Vodă, care nu încetase a dà hotărâri, socoti că isbutise a împăcà toate pricinile. Totuș puse pe crainic să întrebe încăodată dacă mai e cinevà cu vr'o pără. Atunci ieși din grămadă un bătrân, care stătuse dela început sprijinit din greu pe cârjă, îngândurat și oftând apăsat. El lăsase mereu pe ceilalți să'i treacă înainte, neputându-se hotărî, se vede, a'și rosti plângerea. Dar la cea din urmă glăsuire a crainicului, ridică însfârșit capul și, naintând, răspunse întrebărei lui:

— Eu!

Erà un răzăș de cei cuprinși, din Poeni, cunoscut până departe ca om de cinste. Slujise și el odată cu brațul lui vânjos țărei și Domnului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Venind în fața marelui judecător, i se închină adânc, iar acesta îi vorbi cu deosebită bunăvoință.

— Bine te-am văzut, moș Cozma... Dar ce arăți așa abătut?... Te știam odată mai dârz... Spune ce vrei dela mine.

— Dreptate, Măria ta.

— Dreptate 'ți voi face, că de asta mi-a dat Dumnezău domnie și putere.

— Am fost rău și de sus lovit!

— Vorbește fără grijă. Oricine fie cel care te-a obijduit, nu va scăpă de cuvenita osândă.

— Anevoie îmi vine a spune, Măria ta. Necinstit mă văd la sfârșitul zilelor mele. Rușinea a intrat în casa mea... Bătrânul se opri, șovăind încă a'și dă pe față răstriștea.

— Nu te sfii. Rușinea adusă de alții se poate șterge.

— Fata mea — mai bine nu s'ar fi născut! — a ascultat de ademeniri... Un tânăr căpitan mi-a răpit-o și apoi a lăsat-o de râsul lumei... Ea s'a și făcut nevăzută și nici îi mai știu de nume... Negreșit și-a pus singură capăt vieței... Iar eu am rămas pustiu la vatra mea pângărită, să'mi rod pumnii de amar și să nu cutez a luă ochii dela pământ.

— Vinovatul!... Cine'i vinovatul? întrebă Vodă, încrețând din sprincene.

— Aici e, la dreapta Măriei tale, printre sfetnicii Măriei tale.

Moșneagul întinse mâna și arătă cu degetul pe pârât. Intreaga adunare tresări și susură:

— Pan Costea!

— Marele paharnic!

— Viteazul oștean!

— Da, pe domnia-sa îl învinuesc de urgisita faptă, îngână solemn moș Cozma.

O vie mișcare urmă după aceste cuvinte. Falnicul războinic se bucură de o obștească iubire pentru însușirile lui alese, pentru vrednicia lui recunoscută. Faima de om norocos în dragoste și supus ispitei ochilor frumoși nu'i strică întru nimic; din potrivă. Toți semenii lui îi erau prieteni. Domnul însuș îl prețuià mai presus de oricare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/r1901-19

dintre tinerii săi căpitani și aveà mare nădejde într'însul. Învinuirea cea grea îl atingeà dureros.

— Incredințat ești de ceeace zici, bade? întrebă dânsu.

— Așa'i, pe sufletul meu, pe bătrânețile mele.

— Poți să'ți sprijini spusele?

— Sunt gata să primesc cea mai aspră lege. Uite, jumătate din sat, tot oameni buni, au venit să jure pentru mine, să dea mărturisire cum că cinstită și fecioară au știut-o până acuma pe Leana.

Ștefan căță la Costea, care se întunecase la față, dar nu'și pierduse cumpătul:

— Dar, d-ta, paharnice, ai jurători?

Un mare număr de boeri strigară într'un glas:

— Noi suntem.

Dar Costea'i oprì:

— Nu'i nevoie, verilor. Bătrânul grăește adevărul. Vinovat sunt.

Un fior trecù prin cei de față.

— Știi ce pedeapsă se cade răpitorilor de fecioare, după lege?

— Da, Măria ta, moartea, răspunse paharnicul cu sânge rece.

— Ai făptuit o crimă de acele pentru care se împlinește osânda și în ziua de Paște! Legea e lege și nu ți s'ar cuvenì nici o cruțare. Dar cată să țin seamă de purtările tale în războaie și mai ales în lupta aceasta de la Racova, unde ți-ai croit o parte însemnată în biruința noastră. De aceea, cred, nimeni nu va cârtì că'ți las viața; însă de azi înainte nu mai ești boier al domniei mele, nu mai ești căpitan al meu. Ți se va frânge paloșul și nu'ți voi mai îngăduì să te lupți alături de oștenii mei. Așà să fie!

Pedeapsa erà într'adevăr cumplită pentru un viteaz. Și totuș nici unul nu cutezà să intervie: voința lui Ștefan erà neînfrântă, hotărârea sa nestrămutată.

Dar iată că un băețel își făcù și el loc printre oameni și, înfățișându-se Domnului, îi înfruntă mânia:

— Iertare pentru Costea paharnicul! zise.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

— Cine 'i? cine 'i? se întrebau unii și alții; iar Costea și moș Cozma strigară la odată:

— Leana!

Insă, pe când fața părintelui necinstit se încruntă, paharnicul priveă, mișcat și uimit, la smerita dar inimoasa copilă, care urmă astfel:

— Măria ta, sunt fata păcătoasă a lui Cozma din Poeni și vin să'ți cer îndurare pentru acest boier al tău. Vina lui e mare, însă eu îi sunt părtașă. Dragostea ne-a dus pe amândoi la greșală.

— Dar nu cumvà ne sosești dintre morți?... Și ce'i îmbrăcămintea asta?

— Fost-am și eu în bătălie, răspunse Magda, plecând ochii; am vegheat de departe asupra unei vieți de mult preț.

— Prin urmare tu îl iubești?

— Nu pot să'l văd urgisit.....

— O! nesocotită și nemintoasă femee, făcù bătrânul îndârjit.... Dreptate, Măria ta, dreptate.

Ștefan privi și la unii și la alții; apoi zâmbi pe supt mustață.

— Am cugetat și am chibzuit, zise însfârșit. Tot o să pedepsesc pe Costea Orâș, dar îi voi schimbà osânda: îi hotărăsc să se însoare.

— Măria ta!... susură copila spășită.

— Primesc cu voie bună, glăsui Marele paharnic din tot sufletul. Mândria, o mărturisesc, luptà în inima mea cu iubirea. Apoi socoteam și eu că Leana 'și făcuse seamă. Mărinimia ei, deopotrivă cu a sa frumusețà, m'a înduioșat și m'a hotărât. Nu ca o pedeapsă, ci ca un har o voi luà de soție.

— Bine ai vorbit, Costea, bine cugeți acum: anevoie vei găsi un suflet mai bun și o nevastă mai gingașă. Indreaptă cât mai curând nelegiuirea ta. Cât despre zestre, nu te îngriji. Mă privește pe mine. Voi căutà să fie de o măsură cu faptele tale de la Racova. Mergeți la Suceava și gătiți-vă de nuntă.

Și întorcându-se spre moș Cosma, Vodă îl întrebă:

— Ei, ești mulțămit acum de judecată, moșule?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Bătrânul nu mai avea glas, de mișcat ce era. Își ștergea numai, cu mâneca, lacrimile ce 'i căzeau din ochi.

După ce ridică ședința, Ștefan se îndreptă cu boerii spre conacul său. Dar în cale 'i atrase privirile o casă de gospodar, unde toate grăiau de hărnicie și bună rânduială. Întrebând a cui era, află că e a lui Mihul Lopată cel cumplit. De oarece însemnase în mintea lui și pe acest oștean, pentru chipul cum lucrase în fața dușmanului, și doreă să'ĭ spuie o vorbă, dădu drumul curtenilor lui și merse singur la locuința Ciungului.

Acesta ieșise de acasă, dar femeea sa eră pe prispă, în ceartă cu un cârd de copii, cari țipau și se sbăteau de nu'i mai puteă împăcă. Fiind așă necăjită, nici nu văzu pe Ștefan venind, nici nu'șĭ închipui cine să fie. Lasă că nu cunoșteă pe Vodă, care i se înfățișă în neîmpodobită îmbrăcăminte și fără pic de trufie. Il luă drept cine știe ce boerănaș.

— Badea Lopată nu'ĭ acasă ? întrebă sositorul din mijlocul ogrăzei.

— Nu, jupâne, răspunse lelea, cam ursuză, e dus prin vecini, dar trebue să pice acuș.

Și astfel zicând, dădu o palmă peste mâna uneia din odraslele sale.

— Până atunci mă lași să 'l aștept colea pe prispă ?

— Voia d-tale, jupâne, poftim.

— Da o bucată de pâne și o cupă cu apă mi-'i da d-ta, dacă nu te superĭ ?

— Cum nu, vai de mine ! Și mai mult decât atâta. Avem de unde, slavă Domnului !

— Prea multă bunătate; eu atât voesc.

Intr'adevăr, spre a mulțămi Atotputernicului pentru ajutor și ocrotire, Vodă poruncise oștilor să postească patru zile. Acest post il țineă și el, încă și mai aspru, căci se socoteă mai dator decât oricine a se arătă recunoscător.

Femeea, în care, cu tot necazul, reînviase simțul ospitalității, atât de viu la vechii Români, se repezise în casă, urmată de stolul de copii. Se întoarse în clipă cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://digitransilvania.ro/mdrr1901-1932

pâne de meĭ, un ulcior cu apă și o cupă de lemn, mâhnită oarecum că străinul îi cerea așà de puțin. Și le dădu acestuia cu toată inima. Apoi își văzù de ale casei.

Nu trecu mult și iaca și Mihul Lopată. Din pricina betegiei, nu putuse urmà pe tovarășii în goana Osmanliilor și se înturnase după lupta dela Racova acasă, cu mult plean. Acum venea cu căciula pe o ureche și cântând vesel, ca omul care 'și-a făcut cu prisos datoria. Purtà încă spoliĭ dobândite dela dușmani: o sabie frumoasă, un hamger bătut cu smaragde. Se fudulise, pe semne, cu ele pe la prietenĭ.

Ștefan, care 'și isprăvise schimniceasca gustare, rămăsese numai cu copiii, cari nu'i dau pace, se alintau pe lângă dânsu. Ba unul i se suise pe brațe. Cum văzu Lopată una ca asta, cât era el tare de fire, se luă cu mânile de păr. Își trânti jos căciula de ciudă, începu a fluera și a chiui:

— Măria sa!... auzi? Măria sa!... Fugiți de acolo, țincilor—bătă-v'ar cucu... Nevastă! ei nevastă!... Unde'ți-e capul?... înghiți-te-ar pământul;

Femeea se ivi în pragul ușeĭ.

— Vodă!... toanto!... Vodă pe prispă, afară!... Săracu de mine!...

Ciungul pricepuse greșala nevestei și'i venea să turbeze; femeea, văzând ce a făcut, dispăru rușinată și îngrozită. S'o fi omorât, n'ar mai fi dat ochii cu înaltul oaspe. Copiii, uimiți de atâta zarvă, o luară și ei la fugă. Iar Ștefan, înveselit de desnădejdea viteazului, cum fusese și de necugetarea femeeĭ lui, se grăbi a'l liniști.

— Poftim, Doamne, poftim cel puțin în casă, dacă e să avem atâta cinste, zise însfârșit Lopată.

Dar Ștefan se simțeà bine unde se aflà și 'i erà numai de-a aduce o bucurie oșteanului său.

— Va să zică, grăi dânsu, copiii tăi erau toți ăștia?

— Ai mei, nu fie cu bănat.

— Să'ți trăiască!

— Amin, Măria ta. Sunt ei mulțișori, dar bine veniți sunt, căci Dumnezău îi trimite.

— Asta înseamnă că tu faci isprăvi nu numai în vreme

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de război, dar și în vreme de pace. După cum arăți, s'ar zice că ești jumătate om, dar după cum te porți, se vede că ești un om și jumătate.

Cercetând pe gospodar de stare și aflând că o ducea cam anevoie cu răzeșia lui și n'avea ce să lase atâtor moștenitori, Ștefan întrebă iar:

— Dar ceva moșii am eu pe aice?

— Apoi, cum nu: Bordeștii, Butucăria; mai încolo Ludeștii, Valea-Rea...

— Și care e cea mai frumoasă din ele?

Lopată stătu câteva clipe pe gânduri:

— Pareă Ludeștii.

— Ei, să'ți fie ocină de veci ție și fiilor și nepoților tăi, cu toate câte sunt pe ea, locuri de țarină, păduri, fânețe și celelalte.

Darul era frumos, însă nu întrecea ceea ce obișnuiau Voevozii să dea drept răsplată vitejilor. Totuș Ciungul șopti în cuget curat, căci aevea nu se prețuiă mult pe sine:

— Nevrednic, sunt, Doamne...

— Ba nu, vrednic ești. Te-am văzut doar cu ochii cum ai dus-o colo, la greu. Mi-ai făcut treabă singur cât zece. Și, n'aibi grijă, în curând avea-voi iar nevoie de tine, căci n'am isprăvit cu păgânii. Abia începem, Mihule.... A! dar voi să'ți schimb și porecla: de azi înainte nu ți se va mai zice Lopată Ciungul, ci Lopată *Clucerul*.

Pe când Domnul primeă mulțămirile oșteanului său pentru atâtea bunătăți, rămase deodată cu ochii pironiți la o femee, la o tânără călugăriță, care intră atunci pe poartă. Se gândeă de nu e vr'o năzărire, dacă mintea sa dusă acum, când soarta Moldovei n'o mai neliniștea, către ființele scumpe lui, nu'i înfățișă cumva din senin chipul Domniței. Sufletul dornic se poate astfel înșela pe sine. Cum să fie dânsa în acele locuri, în acel vestmânt? Drept că'i păruse și adinioarea, când cu judecata lui Costea, că zărește prin mulțime doi ochi ce nu puteau fi decât ai ei. Simțise până și o sguduitură în făptura-i, ca atunci când se află lângă neîmblânzita copilă, fără a cărei iubire nu 'și mai închipuiă bucurie de-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

plină... Dar poate era numai o asemănare întâmplătoare. N'avea cum să fi scăpat din cetatea Neamțului, de supt paza aprigului Dragoș....

Aevea fiica lui Radu-cel-Frumos venea la dânsu. Ea îl urmase de departe, după ce pornise dela vatra satului către reședința lui. Însă deodată îl văzuse intrând în o grada lui Lopată. Îl așteptase un răstimp și de oarece întârzia, se hotărâse a'i vorbi acolo. Era chiar mai prielnic pentru dânsa, căci Ciungul n'o văzuse niciodată, pe când la conacul lui Vodă se aflau curteni cari o cunoșteau.

Ea pășea fără șovăire, dar cu smerenie, spășită. Era într'adevăr răpusă și nu'i mai părea rău de înfrângerea sa. Cuvintele și pilda Mariei din Mangop și pe urmă purtarea Leanei lui Cozma 'i atinsese sufletul, i-l pornise spre duioșie. Șimțea și ea nevoie de a lăsa frâu iubirei, de a slăvi și a ierta. Lupta ce dusese îi secase puterile ; nu mai era în stare a'și înăbuși inima, gata a se revărsa, ca o cupă prea plină. Ș'apoi, ce măreț i se arătase Ștefan în vremea asta ! El mântuise la Racova o țară, o lume. Orice creștin trebuia să'l preamărească, să'i se închine în cugetul său, ca unui sfânt. Dar nu numai vitejia și iscusința lui ostășească erau de admirat, ci, tot atât, și înțelepciunea, nepărtinirea, bunătatea sa. De ele avuse vii dovezi atunci când îl văzuse ținând cumpenele dreptății. Cine putea fi bărbat mai deplin, bărbat nu numai de nume, dar și de faptă, nu numai față de dușmani, dar și față de cei cari îi stăpâneau inima ? Cine deci era mai vrednic de slăvire, de dragoste, de închinare ? Nevoită a'și mărturisi că el îi întrecea toate închipuirile, ajunsese a cerceta în sinea-i, dacă'i se cuvinea într'adevăr iubirea lui. A ! negreșit chiar tatăl ei, care acum de colo, din ceruri, îi înțelegea simțimintele, o ierta, o îndreptățea ; el chiar, desbrăcat de patimile omenești, uitând de o vrăjmășie politică, recunoștea înaltele însușiri ale biruitorului dela Isvorul-Apei.

Dându'și seamă că are cu adevărat naintea lui pe Domniță, Ștefan nu se mai întrebă din nou cum de era liberă și de ce, liberă fiind, prin vr'o minune, venise la dânsu de bună voie. Gândi numai că cev aînsemnat se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întâmplase și că era poate în ceasul împlinirei unui vis mult desmerdat. N'avu nici o tresărire, nu arătă nici o tulburare. Fruntea sa deveni aspră, fața lui și mai împunătoare. Hotărât era a nu ieși din linia lui de purtare dinainte.

— Pe cine caută măicuța? zise, prefăcându-se că n'o recunoaște la prima vedere.

— Măria ta să mă fi uitat așa curând? făcu Voichița, neplăcut atinsă.

— De nu m'aș teme să aiurez, aș spune cine ești... Dar nu, tot nu'mi vine a crede... Te asămuesc negreșit cu cineva, deși știam că nu mai e pe lume chip ca acela, glas ca acela.

Lopată, văzând că se încinge vorba și înțelegând dintr'o căutătură a lui Vodă, își făcu de lucru prin ogradă.

Cei doi îndărătnici îndrăgoștiți se priviră o clipă în tăcere; apoi Voichița reluă:

— Crede, Doamne, ce ar fi mai greu de crezut, ce ar fi de necrezut.

— Deci, domnia ta ești... Domnia ta, în depărtările aceste, în fața mea... Intr'adevăr, te văd, te aud, și parcă mă îndoesc de simțurile mele, de însăș spusa domniei tale... Ce! s'au spulberat zidurile cetății Neamțului?... Visat-am eu că te-am încredințat paznicilor mei?

— Vei afla toate de la mine, căci pentru aceasta am venit... căci trebuea să știi toate și chiar din gura adevăratei vinovate.

Ștefan începea să întrevadă cele petrecute.

— Cum?... neînduplecatul Dragoș, Paisie cel credincios și-au uitat de datorie, m'au trădat?...

— Vina e numai a mea, o spun dinainte. Asupra-mi cadă toată urgia ta.

— A! mărturisești... Mărturisirea ți se va ține în seamă...

— Nu cer cruțare..., prea mult ți-am greșit...

— Și ai venit singură, nesilită, când puteai fugi?...

— Puteam să fiu acuma peste hotarele țărei tale, afară din marginile puterei tale, și totuș m'am întors din drum și am călătorit zi și noapte ca să te ajung mai curând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Spune... lămurește'mi această ghicitoare...

Voichița amuți o clipă; o costă destăinuirea ce avea de făcut.

— Mă aflu aci, Măria ta, pentru ca, dând pe față o nesocotită urzire, să te scap de primejdie... să scap zilele tale, atât de trebuincioase unui neam întreg, tuturor drept credincioșilor...

— Așa dar m'am aflat în cea mai mare primejdie?...

— Te afli încă... și de aceea trebuești vestit.

— Domnia ta... Domnia ta mi-ai hotărât moartea... ai avut inima aceasta!

Glasul eroului tremura ușor. Voichița fu ispitită să'i cadă în genunchi. Se opri; dar în ochii ei se iviră lacrimi.

— Da, eu am îndemnat, eu am ademenit... m'am supus vrajbei... dorului răzbunărei... Și am găsit o inimă slabă, care mi-a dat prea repede ascultare... care m'a întărit în pornirile mele... și eram însăș îmboldită de o neîmpăcată dușmană a ta...

— Înțeleg: Dragoș a căzut în ispită, Dragoș 'și-a pierdut dreapta judecată.... și brațul lui trebuea să mă lovească....

Aceste cuvinte fusese rostite cu adâncă mâhnire. Și Vodă îngână:

— Dragoș hain!... Credința a pierit dar de pe lume.... Ori într'adevăr pierzător e farmecul domniei tale și cumplite rătăcirile patimei!

— Mă blestem însăș pentru răul necugetat ce l'am făcut acestui nefericit..... și oricât de mare 'i este culpa, te jur să fii îndurător cu dânsu... Incăodată, al meu e tot păcatul, a mea fie toată osânda.... Dar trebue să iei măsuri, trebue să te ferești.... Pârcălabul cată să fie pe aicea sau se va ivi neîntârziat.

— Nimeni nu l'a zărit... nu mi-a arătat vr'o bănuială.

— Nu'mi pot deslușì nici eu lipsa lui... Cel-de-sus a vrut cu tine.... Poate te-a mântuit el înaintea mea... Totuș veghează... dă de veste oamenilor tăi să aibă grijă.

Voichița vorbeă mișcată, aproape rugător.

— Și cum de iei aminte, Domniță, la zilele mele?.. Ți

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

s'a stins oare dușmănia? Nu mai dorești să mă vezi pedepsit?... Venit-ai într'adevăr cu gând bun la mine?.. Ori tocmai acum îmi întinzi vr'o cursă vicleană, iți pregătești cine știe ce răzbunare neînchipuită, aruncând totodată hulă asupra credincioaselor mele slugi!

— Gând bun, gând curat — o! crede-mă, Măria ta! — m'a adus aicea. Numai grija mântuirei tale mă face să vorbesc așa lămurit. Nu'mi mai este teamă de a mă arătă smerită; față de tine nu e mișelie. De n'ai fi fost tu așă cum te-au văzut ochii mei, cum te-au văzut noroadele, niciodată, cu nici un preț, nu m'ai fi îmblânzit. Aș fi purtat veșnic lanțurile robiei, numai să nu'mi ies din datorie. Dar lui Ștefan Biruitorul, lui Ștefan cel Mare și cel Bun, îi pot ierta mult. Lui pot să'i jertfesc suferințele îndurate, rănile ce mi-a făcut, pornirile mele vrăjmașe, — fie cât de îndreptățite.

— Desfătătoare sunt pentru mine asemenea cuvinte. De mi-aș auzi numele preamărit în cântările heruvimilor, încă n'aș fi așă pătruns ca de laudele domniei tale. Totuș aceasta, cât de mult este, nu-mi ajunge. Imi aduci închinăciune ca viteaz și ca Domnitor, mă slăvești pentru o biruință care se datorește lui D-zău, îndurărei sale. Mă încredințezi că nu mai hrănești ură împotriva-mi. Mult este și aceasta, și totuș nu'mi ajunge.

Ștefan luase de mână pe Domniță, care nu mai făceă nici o împotrivire. Ea căpătase, în cursul convorbirei, o altă înțățișare: nu că 'i perise semnele vârtuței, dar pe nobilele sale trăsuri se întipărise desăvârșit blândețea fecioarei, răsfrângerea unei iubiri nețărmurite. Reluă, cu o vrednică sinceritate, cu fruntea senină:

— Vrei dar să depun la picioarele tale întreaga mea trufie, să spun eu însăș că mă supun ție, că m'ai învins odată cu vrăjmașul păgân? Așà să fie! Nimeni doar nu este vrednic a ți se împotrivi: o strig sus și tare. Voia ta ți s'a împlinit pe deplin, împărtășesc azi dragostea pe care ai dorit-o, pe care zici că o dorești încă. Sunt mândră de dânsa.

Astfel Ștefan își ajunsese la țel, după dorința inimei sale. Nu puteă cere mai mult. Dragostea Voichiței erà a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://istatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui, mărturisită de ea însăș, de bună voie, așa cum ținuse el să fie, cum îi ceruse mama lui. Minunat răsplătită fusese statornicia sa. Triumfă încăodată, dobândise o nespus de dulce biruință, după ce dăduse lupta cea mai grea, lupta împotriva lui însuș, în care atâția alți eroi au fost răpuși.

La rândul lor, ochii săi albaștri se umplură de bunăvoință și duioșie, vocea lui deveni pe atât de desmerdătoare, pe cât de groaznică era în războaie.

— Acum într'adevăr, zise, mă socot și eu alesul Celui atotputernic pentru săvârșirea unor mari făptuiri. Inzecite'mi sunt puterile numai prin câteva cuvinte rostite de buzele tale. Sprijinit pe iubirea ta, insuflețit de tine, ce nu voi fi în stare a izbândi? Cu tine drept soție, ce vijelii m'aș teme să înfrunt?... Nu, nu o patimă nevrednică de noi m'a făcut să'ți doresc iubirea, ci încredințarea că aflasem pe dreapta mea ursită, pe aceea care mi se potrivea la suflet și la gând. Primește de te așază alături de mine pe tronul acestei țări și ajută'mi a înălța tot mai sus numele Moldovei, cea frumoasă ca și tine...

Stând pe prispa lui Mihul Lopată, Ștefan și Domnița urmau a convorbi însuflețit. Uitători de sine și de împrejurări, răpiți de fericire, își luau unul altuia cuvintele din gură; porneau a vorbi despre toate și nu isprăveau nimic; voiau să cuprindă laodată întreg trecutul și întreg viitorul. Vremea nu mai avea ființă pentru dânșii. Erau pe alte lumi, minunate lumi.

Dar niște strigăte ce veneau dela un bordei, dintr'un capăt al ogrăzei, îi deșteptară din beția lor.

— Ce să fie? zise Vodă cel dintâi... Chiuie cineva... se vaetă.

— Și ce larmă cumplită, adause Voichița.

— Ascultă... ceva straniu... Aș zice că e glas cunoscut...

— O! Doamne... da! da! chiar glasul lui Paisie...

— Paisie aice?... De unde până unde?

Intre aceste, strigătele reîncepuse: «Oameni buni!... ei, oameni buni!... Ia veniți încoace... N'auziți, creștinii lui Dumnezău?.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ciungul auzeà și el, însă vedeà de alte cele, nepăsător.

Ștefan, care se sculase, împreună cu Voichița, îl chemă și luă știință dela dânsu:

— Mihule, omul care țipă așa acolo nu'i cumva un monach ce'i zice Paisie?

— Ba chiar el, bată'l norocul... Frânge-fier, Tălpan, de!

— Dar ce caută la d-ta?

— Ce să caute? A luat doar parte și el la bătălie, a fost la Racova, și s'a ales cu multe răni, de mă mir cum mai trăește.

— Deci el erà?... el a fost călugărul necunoscut, sosit pe neașteptate, tocmai la vreme ca să îngrozească pe vrăjmași? Mi s'a spus mai târziu că m'a scăpat din nenorocire, că mare bine ne-a făcut tuturor; însă nu i s'a mai dat de urmă. Îl credeam mort, unii îl și văzuse căzut alături de calul lui, alții spuneau că a fost o sfântă arătare.

Dar ce'l lași să strige așa?

— N'am ce'i face! De când l'am adus la mine, cu mințile rătăcite, răcnește, țipă, se smunceșe, are năbădăi, de a trebuit să'l legăm burduf.

— Aide la dânsu... Sunt fericit că e în viață... Ziua de azi îmi aduce numai bucurii.

In vremea asta părintele-Zarvă zăceà într'adevăr, legat țeapăn cu o frânghie, pe un pat de scânduri, în bordeiul cel întunecos. Lopată îl găsise la sfârșitul bătăliei pe un morman de leșuri, ținând încă paloșul încleștat în mână. Îl socoti mai întâi, ca și ceilalți, răposat. Dar pipăindu'l, văzù că inima'i bate și are încă destul suflet. «Ți-ai găsit să'l ia moartea pe ăsta!» zise în sine. Cu ajutorul soților săi de arme îl puse pe un cal, și'l duse cu dânsu acasă. Călugărul își redobândì repede graiul și ceva din puteri, însă mintea 'i rămase în aiurire. Pe lângă toate, primise și o lovitură la cap. Ardeà de foc, n'aveà astâmpăr, se învârteà pe pat, parcă ar fi fost culcat pe jaratec; numai de gemut, nu gemeà. Mereu strigà către închipuiți tovarăși de luptă: «Pe ei, cumătre!... Ucide, ucide!... In numele Tatălui și al Fiului!... A! a! fug, spurcaților!... și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

al Sfântului duh!... Doboràți! doboràți!... Ura!... Slavă și mărire lui Ștefan-Vodă!».

Ades își aminteà de Șoiman, pe care'l văzuse lovit și căzut, dar nici n'avuse vreme a'l plânge. Il chiemă pe nume, oftă după dânsu, sărea de pe culcuș, cu gând să'l caute. Lopată și niște vecini de abiă il țineau, punându'și toată a lor tărie.—Când eră mai potolit, telegarul ii apăreà la căpătâi, cu ochi duioși, de nu triști. Ii întindeà botul să i-l desmerde. Aveà astădată grai adevărat, grai omenesc, numai cam ciudat. Intra in vorbă cu stăpânul său, care gândea: «Vezi, drept spuneam că ăsta are rost, dar nu vreà să cuvânteze. Degeaba mă rădeau unii!»

— Aide, stăpâne, ziceà Șoiman, ce stai? N'auzi glas de bucium? Vino să te duc la luptă.

— Așa dar n'ai murit, nu'i așa? Mi s'a năzărit ca unui prost. Ce bine'mi pare că te văd viu!

Fugaciul zâmbeà, arătându'și dinții cei lungi.

— Cum să mor eu cu una cu două? Lasă că nu trec pe tărâmul celalt fără d-ta.

— Bine zici, să plecăm împreună când vom pleca. Cu tine o să mă înfățișez la poarta raiului. Tu doar nu ești cal ca toți caii, ci duh năzdrăvan, și poți stà in lăcașurile celui prea sfânt.

Dar deodată chipul lui Șoiman se aburea se întunecà, apoi se ștergeà de tot și alte vedenii îi luau locul.

Mai târziu începuse a'l neliniști conștiința, chiar așa nedeslușită, a păcatului ce făptuise prin călcarea jurământului și a canoanelor. Acum, nici vorbă, mânuise arma cu înverșunare, vărsase sânge omenesc, și mult sânge. Sufletul îi era pierdut. Tartarul cel fără fund, cu toată liota lui, sta gata să'l înghită. Vedea pe Scaraoțki, tatăl tuturor urâtorilor-de-bine; pe Avestița, aripa Satanei, cu părul până la călcâie, cu ochii ca stelele, cu mânile de fier și unghiele ca secerea; pe Miha și pe Puha, pe Navodar și pe Berzebuti, și pe ceilalți necurați. Și împrejurul lor mișunau noroade de procleți și nelegiuiți, în frunte cu Iuda vânzătorul, cel mai posomorit dintre toți. Iată că urgia dumnezeiască îl arunca în mij-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

jlocul lor. Vajnice chinuri și munci îi izbeau ochii la tot pasul: unii vinovați stăteau în întunerec nepătruns, unde rășină și smoală fierbinte curgeau pe ei; alții, în râuri de foc până la grumaz. De un copac mare atârnau bărbați și femei, acățați în dinții lui de fier. Pe o seamă îi spânzurase de unghii; pe o mulțime 'i rodeau veșnic viermi neadormiți. Necuratii, rânjiți și cu furcile în mână, dădeau să'l apuce și pe dânsu, ca să'l asvârle în cumplitele văpăi. Dar el nu se lăsa: se lupta cu dânșii, le căra la ghionturi, răcnind de vuetul adâncimile negrului lăcaș: «Ce! spurcaților și haraminilor, credeți că așa merge cu mine? Socotiți să răpuneți pe un oștean al lui Ștefan-Vodă?... Stați că vă arăt eu!» Astea erau răstimpurile când gazda lui nu știa ce să mai facă și care 'l silise în cele din urmă să'l lege. Altfel ar fi dărâmat bordeiul dând cu pumnii în pereți, căci nu se războia el numai în închipuire, dar și aevea. Puteai să crezi că turbase în lege cuviosia sa. De altmintreli, Lopată se purtase bine cu fostul său prieten și tovarăș. Il îngrijise cu mânile lui, îi spălase însuș rănile cu *cinci-degete* fiartă în apă, și pusese pe ele când peteică unsă cu său de capră, când turtițe de făină de in frământată cu miere.

Tăria firei scăpase și de astădată pe călugăr din gura morței. Puțin înainte de intrarea lui Ștefan în ograda Ciungului, se recori și'și veni în fire. Pe încetul își dădu seamă de cele ce se întâmplase cu dânsu, își făcu socoteală că e la războinicul cel amarnic, căci își amintea ca prin vis că'l zărise lângă el, ba'i simțise și singurul dar sdravănul lui pumn... Luă aminte că e plin de plăgi. Faptul acesta îl umplu de bucurie. Era rânit, rânit ca un adevărat oștean, ca în vremile cele bune!... Da, însă totodată căzuse în grea vină față de Dumnezău, partea sa din rai era pierdută. Acum, cu mintea întreagă, împrejurarea asta'i apărea mai lămurit și'l apăsa mai mult. Pe de o parte mare mulțămire, pe de alta mare mâhnire.

Adânca lui gândire îl făcuse să sufere câtva fără greutate legăturile care'l țineau înfășat ca pe un copil. Dar nu mai venea nimeni. Nu putea mișca. Pierdu răbdarea. Incepu a chiema. Ciungul îl auzise de la început, însă so-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1901-1932

cotise că tot aiurează. Atunci se pusese pe tras acele chiote care ajunsese până la auzul lui Ștefan și al Domniței și'i pornise spre dânsu.

Lopată intră cel dintâi în bordei și fără vorbă prinse a deslega pe oaspetele lui, care'i punea zadarnic pripite întrebări.

Numai focul ce pâlpâia în cuptor mai împrăștia umbrele din acea încăpere. Astfel călugărul nu văzu pe Ștefan până ce nu fu naintea lui și nu'și dădu seamă nici cât de aflarea de față a Domniței, care rămăsese la o parte, tăinuită și de vestmântul ei negru și de întunecime.

Holbând ochii, Paisie apucă de braț pe Ciungul, și începu a striga :

— Lopată !... Lopată !... ține-mă !... iar încep a bate câmpii. Văd dinaintea mea pe Ștefan-Vodă, înzilească'l D-zău !

— Nu, părinte, nu ți se năzare, eu însumi sunt, zise Domnul. Aflat-am că ești aici, că zaci greu, și am venit să văd cum îți mai merge.

— Măria ta !... Măria ta s'a miluit... Vai de mine, noi fi cumva pe alt tărîm ?

— Ai fost cam departe, ce'i drept, dar te-ai întors la noi și cred că n'o să ne lași așa curînd.

După trecerea mirării dintâi, și tot mai desmeticit, Paisie fu cuprins de un fior. Îi venise în minte și cele întâmplate la cetatea Neamțului, pățania lui Dragoș și a sa, fuga Voichiței, vinovata lui petrecere în pivnița domnească.,. Și ceeace'l prăpădea și mai mult, era că Vodă 'i vorbea blând și omenos, în loc să'l apuce din scurt, să tune împotriva-i. Îi svâncnau tâmplele din nou, îi vâjâiau urechile. Rămase mut.

— Nu'i așa că te alli mai bine ? reluă Ștefan.

— Adevărat este, răspunse Paisie înăbușit, dar și mai bine era să mă fi dus drept.

— Și de ce, părinte ? Au se cade să cârtim împotriva acestei vieți de D-zău hărăzită ?

— Nu se cade, nu, Măria ta ; dar prea sunt copleșit de păcate, prea zac adânc în tina făr-de-legilor mele !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1967_1996

— Așa de rău te-ai pângărit oare? întrebă Vodă, jumătate serios, jumătate glumeț.

— Mi-e inima grea parcă ar fi de piatră, nu mă mai pot îndura pe mine însumi!... De oarece Măria ta mă vezi aicea, departe de locul unde trebuea să fiu, înțelegi că s'au petrecut grozăvii.

— Am și luat cunoștință că lucrurile n'au mers cum se cade la cetate!

— A! fost-am slugi rele și netrebnice... adecă eu, voi să zic; dar era așa de ispititor...

— Ispititor?... Cine?

— Vinul cela al Măriei tale...

— A! a! de asta nu aflasem.

— Da.. s'apoi farmecile babei... și mândreța Domniței, mai puternică vrajă decât toate... și mai știu eu ce!.. Vorba'i că am dat greș și păsărica a scăpat din colivie... N'am făcut strajă destul de bună... am închis ochii tocmai când trebuia să veghez mai bine!

— Despre ce a fost la Neamțu, ne-om lămuri mai pe urmă...

— Indurarea la tine, Doamne; însă, dacă o fi să sufere pedeapsă cinstitul pârcălab, voi s'o împart și eu cu dânsu; căci așa se cuvine și altfel ar fi nedrept... Asta 'mi apăsa sufletul și nu mi-a îngăduit să stau pe loc.

— Gândul acesta te aducea dar la mine?... Și ai nimerit tocmai în toiul bătăliei.

— Tocmai în ceasul când se cutremura văzduhul de sunetul armelor, de bubuitul puștilor!... Ce a fost cu mine, habar n'am... Știu că am dat năvală încotro zărisem steagul țărei și chibzuiam că te afli și Măria ta... Toate puterile dumnezeești și cele diavolești n'ar fi oprit atunci brațul ăsta de a împărți moartea în dușmani! Știu că am făcut și eu ceva gol în ei, că s'au dat înlături, dar deodată sărmanul meu cal a căzut... am căzut și eu... apoi am simțit niște lovituri grele și mi s'a întunecat înaintea ochilor...

— Parcă vorbești jalnic de isprăviile tale!

— Cum aș vorbi altmintreli, când m'am războit împotriva unui jurământ strașnic, când sufletul mi-e pierdut?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr.1901-1932

— Socotesc că, oricum fie, D-zău te va ierta, pentru marele bine ce-ai făcut țărei tale și Domnului tău.

Și, de oarece călugărul nu părea destul de dumerit, Ștefan adaose:

— Află că mulțămită ție, am scăpat dintr'o stare grea, că te poți numi mântuitorul meu... Dușmanii mă împresurase, căci prea înaintasem în desimea lor. Cosind în ei, mi-ai făcut cărare de-am putut ieși la larg. Parcă Cel-de-sus te trimesese anume, îți întărise brațul cu puterile sale. Așa mi-au spus boerii mei.

In vreme ce răsunau aceste cuvinte, Paisie se schimba la față și începea a se ruga cu glas tremurător:

— Doamne! Doamne! aibi milă de mine... nu'ți bate joc de robul tău...

— Iți spun ce a fost, Paisie.

— Eu!... eu am scăpat zilele Măriei tale!.. Eu am avut parte de așa har!..

Dar ce am făcut oare pentru asta?.. Prin ce am fost vrednic de așa noroc?.. Cine mi-a vrut atâta bine?.. A! blagoslovită fie mama care m'a născut, că nu 'mi-a dat de geaba viață.

Un potop de vorbe urma a ieși din gura călugărului:

— Acuma pot lăsa fără oftat lumea asta, deși frumoasă este, cu soarele ei, cu primăverile ei, cu toate minunile ei... De ajuns m'am desfătat, destulă norocire am gustat, căci fost-am de folos Domnului meu, lui Ștefan-Vodă!

Acuma poate să se ducă unde o fi sufletul ăsta... Pot să mă ardă dracii după pofta lor. Atâta pagubă!.. Destulă bucurie, destul bine am avut, căci am slujit temeinic pe Domnul meu, pe Ștefan-Vodă!

— Părerea mea de rău, zise acesta din urmă, când putu însfârșit vorbi, e că nu'ți pot dă nici o răsplată ție, care te-ai lepădat de toate ale pământului... nu te pot dărui ca pe alți viteji. Și n'aș vreă să'ți rămân dator.

Paisie se gândi o clipă; apoi:

— S'ar găsi o răsplată și pentru mine.

— Care?... spune de grabă.

— Să cutez?...

— Cutează, Paisie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De câte ori o fi război, Măria ta să mă ceară dela prea cuviosia sa starețul și să mă ia pe lângă sine. De pus mâna pe arme n'oi mai pune, de vărsat sânge n'oi mai vărsă, dar măcar mi-oi bucură ochii cu vederea isprăvilor celorlalți!

— Asta se va face... Vei fi mutat la Putna, ca să fii mai aproape de scaunul meu și nu te voi uită niciodată.

Paisie vru să răspundă. Ci vorba i se înecă în gât. O nouă uimire, o groază îl amuțise.

Voichița făcuse un pas înainte și văpăile focului îi luminară deodată fața. Călugărul dădu atunci cu ochii de dânsa.

— Măria ta! Măria ta! strigă dânsu, cum își redobândi graiul... uite colo... ferește-te!... dușmana ta și a noastră e aice... e lângă tine... poate nimeni n'o vede.... dar eu o văd!

— Nu'ți fie teamă, părinte Paisie, făcu Voichița zâmbind, nu am nici un gând rău. Toate au ieșit spre bine in aceste zile mari.

— Auzi, auzi că vorbește cu glasul ei cel ademenitor... păzește-te, Doamne, păzește-te!...

— Domnița nu'mi e dușmană și nu mi-a fost niciodată, drept judecând; numai niște nesocotiți au crezut-o. Acuma, încaltea, 'mi-e prietina cea mai bună și tu să aibi grijă a o cinsti deplin ca Doamna și stăpâna ta.

— Cu adevărat prost și nătâng am fost, șoptì călugărul, drept încheere... Înțeleg să se înșele pan Dragoș.... dar eu!... De geaba am trăit, că n'am învățat nimic... sau sunt lucruri pe care oricât ai trăi, tot nu le mai înveți!...

Și izbit de atâtea năstrușnice întâmplări, rămase in uimire mult timp după plecarea foștilor vrăjmași, acum împăcați, silindu-se a pune rânduială în cugetele sale.

Ascultând de stăruința și temerile Domniței, Ștefan dădu fără zăbavă poruncă să se cerceteze prin toată tabăra și prin împrejurimi despre Dragoș pârcălabul. Dar nu fu cu putință să i se afle urma. Numai întru târziu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

veni vestea că trupul îi fusese găsit, întâmplător, în niște codri. Imprejurările sfârșitului său rămaseră nedesluşite. Şi Voichița nu lipsi a'i deplânge trista ursită, a face rugăciuni pentru odihna lui.

Ridicând tabăra dela Uberești, Domnul porni spre Suceava, însoțit de viitoarea lui soție, drept cea mai frumoasă podoabă triumfală. Capitala, care aprinsese dinainte focuri de bucurie, îl primi cu deosebită cinste «ca pe un împărat şi biruitor de limbi păgâne». Mitropolitul Teoctist, ducând evanghelia şi crucea, îi ieşi înainte cu tot clerul şi toți cetățenii, mici şi mari. Clopotele a mai bine de patruzeci de biserici sunară la sosirea lui. Obştia norodului îl numi, cu glas mare, după un vechi obicei, *părinte al țărei.*

In urma îndeplinirei tuturor datoriilor sale, după ce'şi ospătă oastea şi'i împărți daruri, după ce răsplăti pe viteji cu boerii şi ocine, după ce mulțămi Atotputernicului pentru biruință şi puse temelia templului făgăduit, Ştefan gândi şi la sine. Işi făcu nunta cu fiica lui Radu-Vodă în biserica Mirăuților, din fața cetățuei dela Suceava, cel mai vechi şi mai slăvit altar al Moldovei. Fu mare petrecere şi veselie în țara întreagă. Şi binecuvântații soți vieţuiră în dragoste şi norocire până la adânci bătrânețe. Avură şi un cocon, cu numele Bogdan, care moşteni vârtutea părinților săi.

— SFÂRŞIT —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

INSEMNĂRI

CAP. II Pag. 26. — Intr'adus li se zice, în această carte, cuceritorilor Byzanțului Osmanlii, Osmani, Otomani iar nici de cum Turci. *Turc* înseamnă la Otomani barbar, grosolan, și e un nume pe care'l dau unor popoare de rând din Asia, în semn de dispreț Și, afară de aceasta acei cari au întemeiat împărăția semi-lumei se deosebeau prea mult de *Turcii* vremilor din urmă, ca să fie numiți la un fel.

CAP. III. Pag. 44. — In loc de muntele *Țifu* să se citească muntele *Timuș*.

CAP. IV. Pag. 67. — Părcălabii erau la început boeri de foarte mare treaptă.

„ „ — Toți inșii enumerați în acest capitol sunt istorici.

„ „ 73. — Mahomet I ținea 7000 de oameni ca slujbași pentru păsările sale.

„ „ 80. — *Ușierii* aveau rang boeresc și erau de mai multe trepte.

CAP. IV și V. — După numele pe care le întâlnim la locuitorii lor, s'ar socoti că țările române erau în veacul XV pline de slavi. De fapt, băntuia pe atunci năravul de a'și slavisa numele, cum a fost mai pe urmă năravul de a și'l greciza, rusifica, franțuzi.

CAP. V. Pag. 95 și 96. — Țara-de-jos s'a numit o vreme *Țara Românească*; străinii îi ziceau *Valachia*. Chiar în secolul XIII, Cronicarul spune încă: „... și s'au strâns oaste de *Moldoveni*, Codreni, Lăpușneni...“

CAP. VI. Pag. 116. — „Moldovenii“, — zice Miron Costin — chiar feciori de boeri, se duceau la Leși, la Muscali. la Svezi în leafă, pentru agonisită.

CAP. X. Pag. 213. — In loc de *Chalcondyla*, să se citească *Chalcocondylas*.

„ „ 219. — Povestirea lui Pepagomenus e alcătuită strict după tipicul poemelor-romane byzantine.

CAP. XII. Pag. 247. — Toți capii Otomanilor enumerați aice, ca și unii războinici din capitolul următor, sunt istorici.

CAP. XIII. Pag. 263. — In loc de *Segbanilor*, să se citească *Azabilor*.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

TABLA DE MATERII

Pagina

I. Glas de bucium și glas de clopote 5
II. Însărcinare grea 20
III. Fiica Radului-Vodă 44
IV. Sfat de război 64
V. Tabăra de la Hârlău 83
VI. Tudor Dragoș 112
VII. Brățara de aur 129
VIII. Patimă oarbă 158
IX. Fuga 182
X. Maria din Mangop 209
XI. Spre câmpul de luptă 233
XII. Nainte de furtună 244
XIII. Racova 261
XIV. Moartea hainului 285
XV. Ștefan cel Mare și cel Bun 293

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932